ne može se očekivati ni pri primeni drakonskih sredstava. Samo jačim zaposedanjem sa nemačkim jedinicama moglo bi se postići bitno smanjenje delatnosti bandi.

Za Armijsku grupu
Načelnik štaba
Nagel[17]

1 prilog (5. primerak)
(rezerva)

BR. 84

DNEVNI IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 1. JULA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O DEJSTVIMA NA PODRUČJU JUGOISTOKA[1]

POVERLJIVO

Dnevni izveštaj	K.T.B.
K-ta Jugoistoka	5/VII

(K-da GrA »F«)

OKW/WFSt od 1. 7. 44.

I. *Aktivnost neprijatelja:*

Situacija na moru:

30. 6. dalmat. ostrvsko područje nije izviđano, ispred italijanske istočne obale nije otkriveno ništa bitno.[2]

Situacija u vazduhu:

Normalno izviđanje nad Jegejskim morem u grčko-albanskim obalskim područjem, pojedinačna izviđanja iznad Niša, Beograda i zapadne Bosne. Jenjavanjem borbi u južnoj Albaniji, neprijatelj je sve više vršio preorijentaciju svoje patrolne aktivnosti po slobodnom izboru: zapadno od Soluna izvršen napad na voz sa vojnicima koji

[17] Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

[1] Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 670—3.

[2] Redakcija je u ovome dnevnom izveštaju, kao i u svim sledećim dnevnim izveštajima k-ta Jugoistoka koji se objavljuju u ovoj knjizi, sa tri tačke označila izostavljeni deo teksta koji se ne odnosi na područje Jugoslavije, i to ubuduće neće više objašnjavati.

su bili na odsustvu (20 ranjenika; lokomotiva oštećena), na pruzi Skoplje — Veles 7 vagona jednog snabdevačkog voza izgorelo; na pruzi Veles — Bitolj uništeno 26 vagona sa pogonskim gorivom, oštećene 2 lokomotive. Sledeći ciljevi bezuspešnih dejstava avionskim streljačkim i topovskim oružjem: ... bombardovanje aerodroma kod Zagreba, Banjaluke, Siska, Broda, kao i železničke pruge Zagreb — Nova Gradiška i istočnog dela pristanišnog nasipa u splitskoj luci, nije prouzrokovalo naročitu štetu... istočno od Skoplja oboren jedan Ju 52.[3] Intenzivno snabdevanje bandi, uz angažovanje najmanje 60 engleskih aviona, pretežno u bugarskom delu Makedonije[4] i u jz. Srbiji, kao i u Crnoj Gori i z. Hrvatskoj, a 10 ruskih aviona snabdevalo je bande u s.[evernoj] Srbiji i Bosni.

II. *Područje k-ta Jugoistoka:*

1) Gr[upa] a{rmija~\ »F«

Normalna neprijateljska aktivnost u vazduhu i na moru, neznatna lokalna aktivnost bandi.

Vreme: sunčano.

2) 2. *OkA:*

Intenzivna neprijateljska aktivnost u vazduhu, lokalna aktivnost bandi.

Vreme: vedro.

XXI brd. AK:

297. div.

SS-divizija »Skenderbeg«:

Prilikom dodira sa neprijateljem južno od Krakuvice neprijatelj je imao 12 mrtvih; napad bandita 42 km istočno od Prištine, kojom prilikom je izbrojano 68 mrtvih pripadnika bandi, a napad je odbijen.[5]

V. SS-brd. AK:

118. lov. div.:

Nastavak operacije »Zora I« (»Morgenrot I«) uz neznatne neprijateljske gubitke.[6]

[3] Tip transportnog aviona.

[4] Misli se na područje Makedonije, u sastavu okupirane Jugoslavije, na kome su se nalazile bugarske okupacione jedinice.

[5] Redakcija nije mogla da ustanovi na koga se taj napad odnosi.

[6] Redakcija nije mogla da ustanovi kada je i gde ta akcija počela. Završena je 2. jula 1944. Međutim, 118. lovačka divizija dejstvovala je u to vreme na širem području Aržana, Obrovca i Trilja (vidi AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 699—702: dnevni izveštaj k-ta Jugoistoka od 2. jula 1944. o završetku poduhvata »Morgenrot I«).

7. SS-brd. div.

Akcija »Amor« završena. Sledi izveštaj o završetku ove akcije.[7]

II hrvat[ski] korpus:

Jak napad bandita na Derventu. Ovaj napad je odbijen našim protivnapadom.[8]

XV brd. AK:

392. div.:

Operacija »Floret« (»Florett«): Nakon savlađivanja, u borbama protiv jakog neprijatelja, mnogobrojnih zapreka na putu kod Mrkoplja i visova 6 km severno od Crikvenice, zauzeti su Vrbovsko i Mrzla Vodica, gde je neprijatelj bio slabiji.[9]

U cilju vezivanja neprijateljskih snaga u Krbavskom polju, upućene su naše borbene grupe iz Babinog Potoka prema ji., te je neprijatelj izbačen iz više mesta, pri čemu je imao 22 mrtva. Zaplenjena su 4 pm sa municijom.

373. div.:

U noći 30. 6/1. 7. odbijeni jaki napadi bandi na otporne tačke i prolaz s. od Bos. Grahova.

[7] Redakcija nije mogla da ustanovi gde je ova akcilja izvođena, kao ni da pronađe završni izveštaj o ovoj akciji. Sedma SS-divizija nalazila se u to vreme delom u širem rejonu Prozora, u borbama protiv jedinica 1. proleterskog korpusa, a delom u Sandžaku (vidi tom IV, knj. 26, dok. br. 156 i knj. 27, dok. br. 4, 16 i 148). Verovatno je da je akaija vođena u rejonu Prozora (vidi knj. 27, dok. br. 156).

[8] Reč je o napadu na Derventu, 27. juna 1944, koji su izvršile 5. krajiška (kozarska) i 14. i 18. srednjobosanska NOU brigada. Borba je trajala dva dana i jedinice NOV i POJ su uspele da ovladaju skoro celim gradom, ali su potom, u protivnapadu, potisnute 28. juna (vidi tom IV, knj. 27, dok. br. 10, 151 i 162).

[9] Na toj prostoriji nalazili su se manji delovi 1. i 2. brigade 13. NOU divizije (vidi tom V, knj. 29, dok. br. 23 i 107).

Dvadeset osmog juna 1944. naredila je K-da 15. BAK-a 392. diviziji izvođenje operacije »Floret« radi sprečavanja povlačenja 13. NOU divizije u Sloveniju. Operacija je počela 30. juna, a završena 2. jula 1944. Napad na delove 13. NOU divizije izvršile su tri borbene grupe: »Drežnica« (2. bataljon 846. puka), »Novi« (3. bataljon 847. puka) i »Kraljevica« (392. izviđački bataljon) u sadejstvu sa 33. ustaškom bojnom iz Ogulina. Opširnije o tome vidi AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 820: naređenje K-de 15. BAK-a od 28. juna za sprovođenje operacije, s. 817, 821, 822, 827, 1102: naređenja i izveštaji K-de 15, BAK-a od 28, 29. i 30. juna 1944, r. 650, s. 1340: ratni dnevnik K-de 15. BAK-a za 30. juni o početku operacije i NAV-N-T-311, r. 191, s. 699—702: izveštaj k-ta Jugoistoka od 2. jula 1944. o završetku operacije.

LXIX AK z. b. V.

Sabotaže na železničkim prugama: porušene pruge zapadno od Virovitice, kod Kutine i kod Sunje.

1. rez. lov. puk:

Jake snage bandita okružile Bosiljevo. Okruženje počelo 30. 6. rano. Naše trupe (80 nemačkih vojnika iz 1. rezervnog lovačkog puka, jedna ustaška četa) pružile žilav otpor. Odbijen ustaški napad u cilju deblokade; kasnije su bande zauzele i samo mesto. Upućene su naše borbene grupe.[10]

Operacija »Dinkirhen«: Nakon zauzimanja dvaju mesta zapadno od Jastrebarskog, izvučeno je snaga u cilju pregrupacije, prema odluci o kojoj smo izvestili 30. 6.[11] Neprijateljski gubici: izbrojano 35 mrtvih, zaplenjen 1 puškomitraljez.

[10] Napad na Bosiljevo izvršile isu jedinice 15. NOU divizije, dok je obezbeđenje napada vršila 13. NOU divizija. Radi uspešnijeg izvršenja postavljanog zadatka od strane 8. korpusa NOVJ, ove dve divizije formirale su zajednički Operativni štab. Napad je počeo 30. juna u 1 čas. Deblokadu opkoljene posade pokušala je da izvrši 33. ustaška bajna, ali bez uspeha, pa je mesto ubrzo posle toga (istoga dana) oslobođeno. Ovoj borbi prisustvovao je i komandant Glavnog štaba NOV i PO Slovenije Franc Rozman Stane (poginuo nesretnim slučajem 7. novembra 1944; proglašen posmrtno za narodnog heroja). Opširnije o boirbi za oslobođenje Bosiljeva vidi tom V, knj. 29, dok. br. 23 i 24 i tom VI, knj. 14, dok. br. 88 i 89.

[11] Ta operacija (»Dünkirchen« — »Denkerk«), koja je počela 27. juna, imala je i šifru »Dinkirhen I«, pošto je, po njenom završetku, 30. juna, počelo pregmpisavanje snaga za nastavak operacije pod šifrom »Dinkirhen II«. Operacija »Dinkirhen I« izvodila se na prostoriji Jastrebarsko — Zdenčina — Samobor i u Žumberku s ciljem da se razbiju partizanske snage u tome rejonu (8. i 34. NOU diviziju) uz učešće 1. lovačkog rezervnog puka, 2. bataljona 4. policijskog puka, Nastavne jedinice ustaške Poglavnikove tjelesne divizije iz Karlovca i delova 10. ustaške bojne. Operacija nije uspela, pošto su se jedinice 8. i 34. NOU divizije izvukle, te su Nemci bili primorani da preduzmu nastavak operacije s većim snagama (»Dinkirhen II«). Opširnije o tome vidi dok. br. 92 i 98, tom V, knj. 29, dok. br. 24 i 31; AVII, NAV-T-314, r. 1547, s. 283, 566, 841, 842, 843—4, 846, 852: izveštaji K-de 69. rezervnog armijskog korpusa za naročitu upotrebu (dalje: 69. rez. AK) od 20, 24, 26, 28, 29. i 30. juna i 1. jula 1944, s. 522: plan operacije 1. lov. rezervnog puka od 25. juna 1944, s. 445—6: zapovest K-de 69. rez. AK od 3. jula 1944; r. 1545, s. 838: ratni dnevnik K-de 69. rez. AK za 27. i 30. juni o početku i završetku operacije, r. 1546, s. 295: obaveštenje 69. rez. AK od 21. juna 1944. Operativnom štabu za borbu protiv bandi u Ljubljani o početku operacije u Žumberku (27. juna); NAV-T-311, r. 196, s. 606—7: skica operacije »Dinkirhen I« od 29. juna 1944 godine.

1. koz. div.:

Operacija »Binenhaus« sprovedena i završena uz neznatan dodir sa neprijateljem.[12] Gubici neprijatelja: 5 izbrojanih mrtvih, 18 zarobljenih; zaplenjen jedan puškomitraljez.

Poglavnikova tjelesna garda

Odbijen napad bandi na Koprivnicu.

Komandant Srema:

Operacija »Blic«. Pročešljavanje rejona severno od Đakova uz samo slab dodir sa neprijateljem.[13]

B[orbena] gr{upa] »Lob« (Loob):

Prilikom razbijanja banditskih snaga jugozapadno od Prijepolja, neprijatelj je imao 36 mrtvih.

3) *Srbija:*

Mestimična aktivnost bandi.

Završni izveštaj o bugarskoj akciji jz. od Leskovca: 133 mrtva neprijatelja, 1 oficir, vratilo se 60 prebeglica iz bugarskog 123. pešadijskog puka.

[12] Tu operaciju (»Bienenhaus« — »Košnica«) izvodila je 1. kozačka divizija u dve etape: »Binenhaus I« i »Binenhaus II«. U prvoj etapi cilj je bio da se razbiju partizanske snage (33. NOU divizija) u rejonu Čazme. Operacija »Binenhaus I« počela je 25, a završila se 27. juna bez većeg uspeha pošto su se jedinice 33. NOU divizije izvukle. U vezi s tim, Nemci su izvršili pregrupisavanje snaga i nastavili operaciju (2. etapa) 29. juna pod šifrom »Binenhaus II« u rajonu Ivanić-Grada, koja je završena takođe bez većih rezultata do 30. juna. U operaciji »Binenhaus« učestvovali su 1. i 4. konjički puk, 55. izviđački bataljon, domobranski 1. gorski i ustaški 5. stajaći djelatni zdrug i nemačke policijske snage. Opširnije o tome vidi tom V, knj. 28, dok. br. 141 i knj. 29, dok. br. 12 i 18; AVII, NAV-T-314, r. 1545, s. 826, 842 i 844: ratni dnevnik K-de 69. rez. AK za 20, 26, 29. i 30. juni 1944, r. 1546, s. 260, 263 i 264: izveštaji K-de 69. rez. AK od 28. i 30. juna o sopstvenim i^ partizanskim gubicima i planu dajstava, s. 319—20: predlog 1. kozačke divizije od 19. juna za 'operaciju, r. 1547, s. 841, 843—4, 847, 848 i 851: izveštaji K-de 69. rez. AK od 21, 24, 25, 26, 28. i 30. juna 1944. o toku i završetku operacije; NAV-T-311, r. 196, s. 606—7: skica operacije od 29. juna 1944. godine.

[13] Tu operaciju (»Blitz« — »Munja«) 'izvodila je 1. kozačka divizija sa 3. i 5. konjičkim pukom 2. kozačke (kavkaske) brigade, u dve etape: »Blic I« i »Blic II«. U prvoj etapi cilj je bio da se razbiju partizanske jedinice (12. NOU divizija) u širem rejonu Đakova. Operacija je počela 26. a završila se 29. juna. Potom je izvršeno pregrupisavanje snaga radi nastavka operacije na prostom Našice — Pleternica (druga etapa), od 2. do 5. jula 1944, kada je operacija »Blic II« okončana radi učešća jedinica 1. kozačke divizije u operaciji »Dinkirhen II«. Opširnije o tome vidi tom V, knj. 28, dok. br. 93, 94, 95, 108 i 142 i knj. 29, dok. br. 9, 10, 109, 117 i 119; AVII, NAV-T-311, 191, s. 699—702, 721—3, 745—8, i 765—7: izveštaji k-ta Jugoistoka od 2, 3, 4. i 5. jula 1944, r. 196, s. 606—7: skica operacije »Blic«; NAV-T-314, r. 1545, s. 836—44: ratni dnevnik K-de 69. rez. AK od 26. do 30. juna 1944, r. 1547, r. 1547, s. 435 i 442—3: naređenje K-de 69. rez. AK od 3. jula 1944. godine.

Bug. snage na Moravi u polaznom rejonu [u skladu sa operacijom] »Trumf« (Trumpf)[14] (s. T. M. od 30. 6).[15] Neprijatelj odbačen uz gubitke.
Zapadno od Knjaževca stalne borbe između bugarskih bataljona i komunista.
SDK, na sopstvenu inicijativu, posle borbe zauzeo mesto za bacanje materijala iz aviona ji. od Kruševca. Zaplenjeno skladište živežnih namirnica i municije. Neprijateljske snage u rejonu Brusa pomeraju se u planinu Jastrebac, gde već otpočinju borbe sa četnicima.

III. *Vazduhoplovstva:*

Izviđanje: ... izviđaju se ... dalmatinska ostrva,...
Posebni događaji: Neprijateljska lovačka patrola **obo**rila jedan Ju 52, 10 km istočno od Skoplja.

Snabdevanje naših trupa u rejonu Fojnica (7423).
30. 6. angažovanje transportnih aviona na relaciji Krit — Rodos.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia br. 3022/44 pov. od 1. 7. 44.
Načelnik štaba:
I. A. I. V.
genšt. potpuk.
potp. Ratgens[16]

Za tačnost:[17]
konjički kapetan

[14] Reč je o operaciji poznatoj pod nazivom, »topličko-jablanička operacija«, čiji je cilj bio razbijanje 21, 22, 24. i 25. NO divizije u jugoistočnoj Srbiji. U operaciji su učestvovale snage bugarskog 5. okupacionog korpusa (22. i 27. divizija i delovi 29. divizije), nemački 5. SS-motorizovani puk i 12. tenkovski bataljon za naročitu upotrebu, delovi 4. puka belogardejskog Ruskog zaštitnog korpusa, Nedićeve snage dislocirane na tome području, Borbena grupa »Vajel« (četnici 4. grupe jurišnih korpusa, Rasinsko-toplička grupa korpusa i 2. kosovski jurišni korpus — oko 12.000 četnika) i delovi SDK. Operacija je počela 10. jula 1944. napadom na 16. brigadu 25. NO divizije na Jastrepcu, a završena 17. jula jugozapadno od Leskovca kad je počelo pregrupisavanje snaga za operaciju »Keraus«. Opširnije o ovoj operaciji vidi dok, br. 85 i 92; tom I, knj, 9, dok. br. 178; AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 798—834: ratni dnevnik Operativne grupe k-ta Jugoistoka za period od 10. do 17. jula, r. 191, s. 721—3, 745—8. 801—3, 872-4, 885—7 i 901—4: izveštaji k-ta Jugoistoka od 3, 4, 7, 10, 11. i 12. jula 1944, r. 192, s. 9—12: izveštaj k-ta Jugoistoka od 16. jula, r. 196, s. 613: operativna karta za operaciju »Trumf«; Grupa autora, *ORNJ,* str. 253; Petar Višnjić, *Operacije za oslobođenje Srbije 1944,* str. 28—30.

[15] Vidi AVII, NAV-T-78, r. 344, s. 1644—5.

[16] Rathgens. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo iime.

[17] i [21] Nečitak potpis.

Poverljivo

K. R.

5/VII

Telegram

1.) OKW/WFSt. (Op./H) Jugoistok
2.) OKH/Gen. St. d. H./Op. Abt.

Dostavljeno:

1.) Ia (FS)	5.) Ic
2.) Ia (F)	6.) Stoart/Stoflak[18]
3.) Id	7.) K-t Frontlajtštele[19]
4.) KTB	8.) Frontlajtštele Beograd
	9.) Gen. d. Pi.[20]

Izveštaj o pokretu od 1. 7. 1944:

I. Gr A »E«:...

II. 2. Ok armija:

297. div.:. . .	
SS-brd. div.	III/28. SS p. od Maglaja za Lukavicu
»Handžar«:	Kaštel (18 km sev. od Tuzle).
264. div.:	1/92, p. iz prostora Muć — Ramljane u prostor Omiša.
392. div.:	Istureno kom. mesto div. u Drežnici, 392. izvid. bat. iz Otočca za Drežnicu.
LXIX AK z. b. V.,	3. č. 202. tenk. bat. u Kostajnici.
Bor. gr. »Deb«:	3. č. 12. tenk. bat. z. b. V. (bez 1 voda) na maršu iz Ugla za Prijepolje.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Za tačnost: Ia, pov. br. 3022/44 od 1. 7. 44.
[21]
konjički kapetan

[18] Skraćenica od reći Stabsoffizier der Artillerie (artiljerijski štapski oficir).

[19] Kommandeur der Frontleitstelle. Frontlajtštele je nemačka ustanova koja je imala zadatak da upućuje jedinice, komande, štabove i druge ustanove na front i sa fronta, i da pruža podatke o njihovom kretanju. Moglo bi se prevesti kao: frontovska uputna stanica. Međutim, redakcija zadržava nemački naziv.

[20] General der Pioniere (general inžinjerije)

BR. 97

BELEŠKA ZA REFERISANJE GRUPE ABVERA OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA KOMANDE JUGOISTOKA OD 1. JULA 1944. O SITUACIJI U OKUPIRANOJ JUGOSLAVIJI[1]

POVERLJIVO'.

Grupa Ic/AO

H. Qu., 1. 7. 1944.
12a/VII

Beleška
za referisanje 2. 7. 1944.

Stanje kod neprijatelja oko i u Evropi okarakterisano je sa: nastavljanjem borbi u Italiji i Francuskoj[2], početkom velike nove ruske ofanzive na srednjem sektoru[3], kao i nastavkom ofanzive protiv Finske[4], daljom ruskom pripremom na južnom sektoru istočnog fronta, prividnim održavanjem turskih odbrambenih mera u z.[apadnoj] Anadoliji i Trakiji, kao i sve većim pripremama za desant savezničkih jedinica u rejonu Egipta i Levanta.

Ovde u pojedinostima:
. . .[5]

Težište neprijateljskog osmatranja u Grčkoj usmereno je na aerodrome. Neprijatelj proširuje aktivna dejstva iz južnoalbansko-grčkog pograničnog prostora sve do glavne železničke pruge grčka granica — Solun — Larisa i u prostor Bitolj — Prilep — Prizren.

Albanija

U južnoj Albaniji sprovodi se operacija »Gamsbok« sa ciljem razbijanja područja zauzetog od strane bandi.[6] Nepri-

[1] Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 685—694.

[2] Detaljnije o tome vidi Grupa autora, *Drugi svetski rat,* Vojnoistorijski institut, Beograd, 1967, knj. 4, str. 479—482, 557—9.

[3] Reč je o sovjetskoj ofanzivi koja je počela 23. juna na centralnom delu sovjetsko-nemačkog fronta, u rejonima Vitebska i Bobrjuska (vidi Grupa autora, *Drugi svetski rat,* knj. 4, str. 286—97).

[4] Reč je o svirsko-petrozavodskoj operaciji u južnoj Kareliji kao nastavku viborške operacije (vidi Grupa autora, *Drugi svetski rat,* knj. 4, str. 277—85).

[5] Redakcija je sa tri tačke označila izostavljeni deo teksta koji se ne odnosi na Jugoslaviju.

[6] Tu operaaiju (»Gamsbook« — »Divojarac«) izvodila je 1. brdska divizija sa 2. pukom »Brandenburg« i albanskim kvislinškim jedini-

jatelj je pri tome pretrpeo velike gubitke. Do sada je bilo prebrojano, odnosno dovedeno, ukupno

1.484 mrtva,
1.098 zarobljenih,
174 prebegla, kao i
bogat plen.

Time su za sada, verovatno, saveznicima oduzete mogućnosti sprovođenja neprijateljskih planova protiv južne Albanije i sev.-zapadne Grčke.

Bugarska

Sem porasta komunističke aktivnosti u poslednje vreme, naročito na teritoriji istočno od Vranja, nema nekih naročitih događaja.

Srbija

Osetno se zaoštrava položaj na jugoistoku Srbije. Ovo se označava kroz:

a) Izgradnja i stroga organizacija komunističkih jedinica uz pomoć Engleza,[7]

b) Pokušaj komunista da zapreče dolinu Ibra i Južne Morave, kao i, verovatno, dolinu Timoka, i da se povežu sa komunistima bilo u Šumadiji, bilo u severoistočnoj Srbiji. Sve ove akcije preduzete sa ciljem da se stvore povoljni preduslovi za sjedinjenje na Ibru sa 2. korpusom iz Crne Gore.

Opšte pomeranje komunista iz jugoistočne Srbije na sever i zapad, jake borbe komunista na *teritoriji Brusa, jači* pritisak sa Jastrepca prema Kruševcu, napredovanje jedne komunističke grupe od Sokobanje na teritoriju severozapadno od Knjaževca jasno potvrđuju ove namere.

Pod nemačkim uticajem, u toku su protumere od strane D. M. Pri tome su prebačene iz severoistočne Srbije jake četničke snage i angažovane na teritoriji Knjaževca, a sa jugozapada Srbije na Ibar, odnosno na teritoriju severno od Brusa.[8] U sadejstvu sa našim trupama, uspelo je komuniste da se zaustavi, odnosno da ih se potisne, na teritoriji Brusa

čama od 6. do 24. juna 1944 (AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 997, 1154—5 i 1185: skice operacije, s. 1054—6, 1059—62, 1226 i 1232—3: izveštaj K-de 21. BAK-a od 7, 8, 24. i 25. juna 1944).

[7] Taj podata/k nije tačan. Pri Glavnom štabu NOV i PO Srbije nalazili su se samo članovi savezničkih vojnih misija radi koordinacije dejstava i prihvatanja pomoći u naoružanju i drugom materijalu.

[8] Reč je o prebacivanju četničkih snaga radi učešća u operaciji »Trumpf« (vidi dok. br. 84).

i severozapadno od Knjaževca. Uprkos povećanih poteškoća, treba računati da će komunisti i dalje nastojati da sprovedu u delo već jednom usvojene namere. To su: vojnički i politički zauzeti Srbiju, kroz sadejstvo komunističkih snaga unutar i van Srbije, i time ostvariti neophodne preduslove za stvaranje predviđene federativne balkanske države.

Treba da se utvrdi i to da je u porastu neprijateljski stav četnika prema okupatoru u celoj zemlji.

Crna Gora

Sa ciljem oduzimanja inicijative 2. korpusu i ometanja planiranog upada komunista u Srbiju, naše snage provode akcije na teritoriji Bijelo Polje. Ne treba da se isključi mogućnost napada komunista na prostoru Pljevlja — Prijepolje za zadatkom rasterećivanja.

Nastavljaju se pripreme 2. korpusa za sprovođenje planiranog pokreta prema Srbiji.[9] Ipak, kako izgleda, komunisti imaju poteškoća po personalnim pitanjima kao i u snabdevanju. Koliko god je to moguće treba da sprečavamo pokušaje da se to otkloni prebacivanjem potrebnog osoblja iz Italije, odnosno sa Visa, kao i otvaranjem kanala za snabdevanje preko Save prema Sremu.

Hrvatska

U istočnoj Bosni i dalje ostaju bezuspešni obnovljeni pokušaji komunista da preko Majevice prodru u severozapadnu Srbiju. Komunističke snage, u jačini od oko 2 divizije, koje su pri tome sudelovale, povučene su u srednju Bosnu prema Zavidovićima.[10] Trenutno one izbegavaju naše protivzahvate preko teritorije južno od Tuzle na istok. Borbena vrednost ovih jedinica treba verovatno da je ograničena, s obzirom na oskudicu u ljudstvu i slabu snabdevenost. Ove poteškoće trebalo bi, kao što je već ranije pomenuto, da budu otklonjene pomoću ponovnog otvaranja kanala za snabdevanje preko Save, iz Srema za Majevicu.

Znatno je otežan pokušaj komunista da snage iz srednje Bosne prebace u Crnu Goru, zbog naših protuakcija na teritoriji južno od Travnika. Uprkos tome, mora se računati sa

[9] O dejstvima 2. korpusa NOVJ u drugoj polovinfi juna 1944. vidi Grupa autora, *ORNJ,* str. 223—5.

[10] Reč je o dejstvima 16. i 17. divizije 3. korpusa NOVJ, koje su, po naređenjima Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21. aprila i 5. maja 1944, imale zadatak da preko Drine izvrše prodor u Srbiju i olakšaju nastupanje 2. i 5. diviziji. U borbama koje su potom vođene, 16. i 17. divizija nisu uspele da izvrše nameravani prodor, i pored dva pokušaja, pa su, usled snažnih neprijateljskih protivmera, morale odustati od postavljenog zadatka (Grupa autora, *ONRJ,* knj. 2, str. 200—6 i 233—5).

namerom 1. komunističke divizije[11] da se probije prema Crnoj Gori. Verovatno je da se kod 1. divizije nalazi štab komunističkog korpusa,[12] kao i Vrhovni štab Tita.[13]

Više znakova daju mogućnost da se zaključi da se na Visu vrše pripreme za nove pothvate komandosa protiv dalmatinskih ostrva.

Izgleda da su delimično opet u upotrebi kanali za snabdevanje bandita na dalmatinskom obalnom pojasu.

Raspolažemo sa više nepotvrđenih izveštaja o premeštanju glavnina snaga 8. korpusa prema dalmatinskoj obali.[14]

Javljeno nam je o namerama komunista za napad protiv Livna[15], Drvara[16] i Koprivnice.[17] Pripreme neprijatelja za ovo su u toku.

Jaki vazdušni napadi usmereni su naročito na obe železničke stanice u Brodu, kao i na železničku prugu Zagreb — Novska — Brod. Diverzantski napadi protiv železničkih postrojenja i aerodroma kod Zagreba. Diverzije na vozove na pruzi Brod — Mostar opet se preduzimaju; one su dovele do osetnih gubitaka lokomotiva.

Težište neprijateljskog izviđanja upravljeno je prema aerodromima i saobraćajnim postrojenjima između Mostara i Đerdapa.

Sa molbom za odobrenje predloga[18]

2. 7. 44. . . .[19]
1. 7.

[11] Misli se na 1. proletersku diviziju.

[12] Misli se na Štab 1. proleterskog korpusa NOVJ.

[13] Vrhovni štab NOV i POJ nije bio tada sa Štabom 1. proleterskog korpusa, već se nalazio na Visu.

[14] Po završetku drvarske operacije, 8. korpus NOVJ knao je zadatak da dejstvuje na komunikacije koje iz Zadra, Šibenika, Splita i Ploča izvode ka unutrašnjosti zemlje i obezbedi vezu između ostrva i kopna radi prihvata materijala iz savezničke pomoći i evakuacije ranjenika. U vezi s tim, 8. korpus NOVJ, po naređenju GŠ NOV ,i PO Hrvatske, naredio je 19. diviziji da uputi jače snage ka obali (vidi tom V, knj. 28, dok. br. 41, Grupu autora, *ORNJ,* str. 113).

[15] Vidi tom V, knj. 28, dok. br. 139.

[16] Vidi tom IV, knj. 26, dok. br. 139 a 152.

[17] Koprivnica tada nije napadana, već je 27/28. juna, verovatno, vršen neki demonstrativan napad (vidi tom V, knj. 28, dok. br. 144.)

[18] Ta rečenica dopisana je rukom.

[19] Dva nečitka parafa.

BR. 97

ZAHTEV KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 2. JULA 1944. OPERATIVNOM ODELJENJU (H) JUGOISTOK VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA ZA UPUĆIVANJE OFICIRA ZA VEZU SA CRNOGORSKIM DOBROVOLJAČKIM KORPUSOM[1]

K. R.
Telegram
POVERLJIVO

Dostavljeno pismeno:
1.) Ia (FS)
2.) Voj. upr. k-t Jugoistoka
3.) II
4.) Id
5.) KTB . . ,[2]

Zamen. načelnika WFSt/OP (H) Jugoistok
Gospodinu generalu artiljerije
Varlimontu[3] 17/VII

Vojnoupr. k-t Jugoistoka uzalud pokušava da dobije hitno potrebne nemačke oficire za vezu[4] sa Crnogorskim dobrovoljačkim korpusom, čije je osnivanje odobreno od strane firera.[5] Hitnost je uslovljena opštom situacijom. Bio bih

[1] Snimak ovcrcnog originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T--311, r. 191, s. 706.

[2] Nečitak paraf.

[3] Vailtar

[4] Nemački Štab za vezu pri Crnogorskom dobrovoljačkom korpusu postavljen je formacijski, verovatno, još u maju 1944, ali bez odgovarajuće popune. Taj zaključak proističe iz naređenja k-ta Jugoistoka od 30. maja Štabu za formiranje jedinica pri Crnogorskom dobrovoljačkom korpusu, u kome se iznose zadaci nemačkog Štaba za vezu (AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 862).

[5] Pripreme za formiranje Crnogorskog dobrovoljačkog korpusa, po uzoru na Srpski dobrovoljački korpus, počele su još krajem 1943. i početkom 1944. godine. Prvo je usledilo naređenje K-de 2. OkA, od 3. januara 1944, Pavlu Đurišiću za formiranje nacionalne milicije. Potom je dr Herman Nojbaher, poslanik i specijalni opunomoćenik ministra spoljnih poslova za Jugoistok, <u jednom svom izveštaju od 21. januara 1944, izvestio o nastojanju da se crnogorski četnički dobrovoljci koji vrše osiguranje komunikacije Podgorica — Cetinje pridobiju za jednu organizovanu antikomunističku organizaciju, dok je k.t Jugoistoka, 18. maja 1944, predložio da se formira Crnogorski dobrovoljački korpus (CDK) od 3 puka sa po dva bataljona (oko 5.649 četnika). Međutim, do stvaranja jedne takve kompaktne organizacije praktično nikada ni/je ni došlo zbog toga što su pukovi samo formalno postajali. Inače, zbog četničkih tendencija u Crnoj Gori, kao i želje Nedića da se Crna Gora prisajedkii Srbiji, taj tzv. Crnogorski dobrovoljački korpus nazivan je i 2. srpskim dobrovoljačkim korpusom i, u vezi s tim, njegov 1. puk smatrao se 6. pukom, pošto je u Srbiji postojao 1. srpski dobrovoljački korpus s 5 pukova. Nemci to, kao i

zahvalan na odgovarajućem naređenju OKH/Gen. St. d. H/Org. Abt. und H. P. A.[6] Svako dalje odlaganje je nedopušteno.

K-t Jugoistoka, načelnik štaba
Vinter, general-major

Za tačnost:
Ratgens
gen. št. p.pukovnik

[7]*K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)*
Ia Br. str. pov. 3041/44
od 2. 7. 44

i

prisajediinjenije Crne Gore Srbiji nisu uopšte prihvatali, pa se formiranju CDK trebalo pristupiti po njihovoj šemi. Pukovi nisu bih kompaktne vojničke jedinice, već su formirani samo formalno od postojećih četničkih brigada u Crnoj Gori i Sandžaku. Tako, na primer, u sastav 6. crnogorskog dobrovoljačkog puka za dejstva protiv jedinica NOV i POJ u operaciji »Draufgenger« ušle su Beranska, Kolašinska, Andmjevička i Bjelopoljska brigada i Prateći bataljon. To formalno formiranje crnogorskih dobrovoljačkih četničkih jedinica završeno je, najverovatnije, u avgustu 1944, pošto je K-da 21. BAK-a naredila 28. jula 1944. Štabu 181. pešadijske divizije da formira 3 puka Crnogorskog dobrovoljačkog korpusa, da bi nešto kasnije, 12. avgusta 1944, u operaciji »Rjibecal«, uzeo učešća u borbi ceo Crnogorski dobrovoljački korpus (1, 2. i 3. puk), ili tačnije rečeno skoro svi crnogorski i sandžački četnici (potpadali su pod komandu Pavla Đurišića). Opširnije o tome vidi dok. br. 37, 87 i 108; AVII, NAV-T-77, r. 882, s. 30658—60, NAV-T-311, r. 191, s. 706, r. 192, s. 1035—8, NAV-T-313, r. 194, s. 5267, NAV-T-314, r. 664, s. 337 i 869, NAV-T-501, r. 254, s. 925—8 i 974—9, r. 256, s. 471, 478; AVII, Cda, reg. br. 29—6, k. 140 i reg. br. 4—2, k. 143: izveštaji i naređenja od januara do septembra 1944. o procesu formiranja Crnogorskog dobrovoljačkog korpusa; Persi Ernst Šram, n. d., knj. IV[1], str. 708.

[6] Hearespersonalamt (Personalna uprava KoV-a).

[7] Ovo je pečat k-ta Jugoistoka, odštampam masnim slovima na obrasou telegrama.

BR. 97

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 5. JULA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U SRBIJI I MOGUĆNOSTIMA SARADNJE SA ČETNICIMA[1]

STROGO POVERLJIVO

39/VII

Komandant Jugoistoka
K-da GrA »F«
Grupa Ic/AO str. pov. br. 5560

H. Qu., 5. 7. 1944.
8. primeraka
6. primerak

OKW/WFSt

lično gen. art. Varlimontu

Veza: O. B. SO. Okdo H. Gr. »F«, Ic AO, str. pov, br. 4620[2]
Predmet: Vojno-politička situacija u Srbiji.

I. Mogućnosti da se srpske nacionalističke snage[3] mobilišu na strani nemačkog Vermahta protiv Tita su politički uslovne. Da se one reše, nije zadatak O. B. SO. Ali, izgleda da je nužno da se ukaže na razočarenje kojim se karakterišu antikomunistički srpski nacionalisti koji su spremni na aktivnu saradnju. Ovde se javlja o pojedinostima:

1. Neosporan je gubitak prestiža predsednika vlade general-pukovnika Nedića, koji se sada, kako od svojih sledbenika tako i od Srpskog dobrovoljačkog korpusa, sve više smatra nesposobnim da dobije bilo kakvu protivuslugu od strane okupacionih vlasti za svoju dosadašnju lojalnu saradnju, koja bi odgovarala nacionalnim očekivanjima.

2. S ovim u vezi stoji i gubitak autoriteta Nedićevih upravnih organa u zemlji, koji svoje zadatke mogu da izvršavaju samo utoliko ukoliko nalogoprimci Draže Mihailovića ili mesni ustanički rukovodioci to dopuste. Odgovarajući i dovoljan naknadni pritisak preko nemačkih policijskih organa je praktično nemoguć pri njihovom malom broju i masi nemačkih snaga.

[1] Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 770—3.
[2] Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.
[3] Misli se na pripadnike oružanih snaga Milana Nedića, Draže Mihailovića i Dimitrija Ljotića.

3. Nedićev upravni aparat je, zahvaljujući datim unutrašnjim političkim odnosima, duboko prožet pristalicama D. M.[4] sve do vrha.

4. Akcije regrutovanja za SDK, koje su raspisane u Nedićevo ime, nisu uspele, s jedne strane zbog straha od represalija D. M. protiv srodnika, a s druge zbog nesposobnosti Nedićevih organa. U junu je takođe javljeno prvi put i o dezertiranju u velikom obimu iz SDK, pre svega novomobilisanog ljudstva.

5. U samom SDK vlada politička kritika njegovog rukovodstva, kome se prebacuje da svoje zadatke rukovođenja izvršava samo vojnički, u interesu nemačke oružane sile, a sve više zaboravlja da je SDK nacionalna — srpska borbena formacija.

6. Ustanovljenje Crnogorskog dobrovoljačkog korpusa[5] imalo je za cilj da poveća borbenu snagu crnogorskih četnika, oštro protivkomunistički orijentisanih i, usled višestruke krvne osvete, sigurno protiv komunizma neprijateljski raspoloženih, kao i da se izbegnu neuspesi do kojih je došlo u majskim operacijama u crnogorskom području.[6]

Istovremeno trebalo je da se raskinu i poslednje veze Đurišićevih ljudi sa D. M., sa kojim su u izvesnom smislu vladali zategnuti odnosi.

Ujednačavanje po organizacionoj formi sa SDK i ravnanje prema Nediću trebalo je da, u za nas neobaveznoj formi, podstakne nadu srpskih i crnogorskih nacionalista na uže zbliženje Crne Gore i Srbije. Jedno privremeno rešenje, koje pri nerešenoj političkoj problematici prostora, ne treba da ima nikakav uticaj na konačno, tj. političko rešenje. Odbijanje potpunog željenog uključenja u SDK od strane Crnogoraca i izbegavanje imena »SDK« je svakako teško opteretilo nameravano delovanje kako na srpskoj tako i na crnogorskoj strani. Zabrana potčinjavanja CDK Srp. dobrovoljačkom korpusu (OKW/ WFSt /Op. (H) Jugoistok, str. pov. br. 005967/44. od 14. VI. 44)[7] staviće konačno u pitanje nameravano dejstvo.

7. Nemogućnost predsednika vlade Nedića da ma šta učini u smislu približavanja Crne Gore Srbiji, daje mogućnost Draži Mihailoviću da, kao i ranije, izbacuje parolu o oslobođenju Crne Gore od strane monarhista, a

[4] Draže Mihaikwiea

[5] Bliže o formiranju Crnogorskog dobrovoljačkog korpusa vidi dok. br. 86.

[6] 0 tim operacijama vidi dok. br. 40 i 48.

[7] Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

time i političkog i vojnog priključenja srpskom području kojim on vlada. (Uporeai ovde: OB Südost, Ic/AO, str. pov. br. 5210/44. od 23. VI. 1944).[8] Pošto se crnogorski četnici sa svoje strane u prvom redu bore za ovaj cilj, a ne za bilo kakve interese okupacionih vlasti ili ideje evropskog poretka, samo se po sebi nameće ponovo jačanje upravo oslabelih odnosa između crnogorskih četnika i D. M.

8. Skupljanje drveta, kukuruza i šljiva je, odnosno biće, moguće, prema izveštaju Vojne uprave, samo uz saglasnost D. M. To znači, u najmanju ruku, direktne pregovore sa D. M, odnosno njemu potčinjenim vođama o pitanjima uprave, pri čemu uticaj D. M. progresivno raste, a uskraćuje se funkcija posredovanja Nedićevim upravnim organima. Ova činjenica ne može ostati u tajnosti i znači sa svoje strane razočarenje za srpske dobrovoljce koji sa našom podrškom obrazuju jaku protivtežu frontu D. M. i, prirodno, na svako približavanje ili paktiranje sa D. M., nametnuto sticajem okolnosti, gledaju s nepoverenjem.

II. Napred navedeno činjenično stanje i otuda shvatljiv politički razvitak približava opasnost da do sada spremne na saradnju s nama srpske formacije, razočarane u svojim nacionalnim aspiracijama od Nemačke, u celini napuste Nedića i zbog toga pristupe D. M., koji integralno zastupa nacionalističke ciljeve, ili da potpuno pređu na njegovu stranu.

Otuda svako slabljenje Nedićevog kursa znači ne samo jačanje D. M., nego i potkopavanje idejnih osnova srpskih i crnogorskih dobrovoljaca.

III. Ovaj položaj u Srbiji bio bi nezamisliv, kada se ne bi računalo sa krizom u pogledu dovođenja snaga sa druge strane. Ali, pošto se kao posledica opšte situacije, sasvim suprotno najavljuje izvlačenje snaga iz jugoistočnog prostora, trebalo bi ovo ugrožavajuće pomanjkanje da bude izravnato zaobilazno, putem jačanja antikomunističkih srpskih snaga Nedića.

Očuvanje pouzdanja nacionalnih srpskih jedinica SDK i vezivanje crnogorskih dobrovoljaca za nas je u prvom redu goruće političko pitanje i zahteva rešenje bez odlaganja od strane političkog rukovodstva, pri čemu se moraju uzeti u obzir podneti predloži poslanika Nojbahera Ministarstvu spoljnih poslova. Čisto privremene me-

[8] Redaikciija ne raspolaže tim dokumentom.

re, kakve su do sada predlagane, ne bi smele više da nas zadovoljavaju.

Za komandanta Jugoistoka
(K-da GrA »F«)
Načelnik štaba
Vinter[9]

Dostavljeno:
1. OKW/WFSt
2. OKH/Odeljenje stranih armija — Zapad
3. OBS/vojnoupr. k-t Jugoistoka
4. [precrtano u tekstu]
5. Ic Jugoistoka
6. K.T.B.
7. Rez.[erva]
8. Koncept

BR. 88

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 5. JULA 1944. ODELJENJU STRANIH ARMIJA — ZAPAD (IV) KOMANDE KOPNENE VOJSKE O RASI ORMIRANJU ALBANSKE MILICIJE I TOKU FORMIRANJA 21. SS-BRDSKE DIVIZIJE »SKENBERBEG«[1]

SSD

T e l e g r a m

POVERLJIVO

KTB

Akt Dl 110 Br. 30.

Na znanje:
1. OKU (GenStdH) Odelj. stranih armija — Zapad (IV)
2. OKW (VVFSt) Op. (H) Jugoistok

Veza: OKH (Strane armije — Zapad) pov. br. 7382/44 od 1. *7.*[3]

[9] August Winter, generali brdskih jedinica i general-major (od 1. septembra 1944 — general-lajtnant). Na dužnosti načelnika štaba Grupe armija »F« nalazio se od 11. marta 1944. do 15. oktobra, kada je premešten u Vrhovnu komandu KoV-a za zamenika načelnika Operativnog štaba. Na njegovo mesto došao je general-major Hajnc Gildenfelt (Heinz Gyldenfaldt). Vidi AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 999—1113; fon Zigler, str. 143.

[1] Snimak overanog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 285, s. 655.

[2] Četvrtasti pečat.

[3] To je naređenje Odeljenja stranih armija — Zapad (IV) Komande Kopnene vojske od 3. jula 1944 (a ne od 1. jula kako piše u dokumentu) za dostavljanje podataka o stanju i formiranju 21. SS-brdske divizije »Skendberbeg« (AVII, NAV-T-311, r. 285, s. 656).

Zbog potpunog otkaza formiranih jedinica albanske milicije (Korpus narodne zaštite i domobrani), ove su potpuno raspuštene.

Iskorištenje oružane sile albanske države vrši se sada u okviru albanskih jedinica, uspostavljenih od strane rajhsfirera SS, pod nemačkom komandom. U toku je formiranje SS-brdske divizije »Skenderbeg«.[4] Nakon toga planirano je formiranje jedne sledeće divizije.[5]

Za k-ta Jugoistoka, načelnik gen. štaba
potp.: Vinter

Za tačnost:
Grof f. Fichum[6]
gen.št. major

[7]K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia/Id, str. pov. br. 4231/44
od 5. 7. 44

[4] Opširno o formiranju i staraju 21. SS-brdske divizije »Skenderbeg« vidi izveštaj njenog komandanta od 2. oktobra 1944 (AVII, NAV-T-354, r. 160, s. 3805939—50) i AVII, NAV-T-175, r. 181, s. 1482—3: izveštaj načelnika Glavne uprave SS od 13. aprila 1944. o toku formiranja.

Inače, ta divizija je tokom drage polovine 1944. potpuno razbijena. Veći deo ljudstva albanske nacionalnosti predao se jedinicama NOV i POJ, dezertirao ili 'izginuo. Od ostataka divizije, po naređenju K-de Grupe armija »E« od 24. oktobra 1944, formirana je Borbena grupa »Skenderbeg« (AVII, NAV-T-311, r. 186, s. 917—8). Bliže o tame vidi dok. br. 103 i 162.

[5] Do faimiiranja druge albanske divizije nišje nikada ni došlo, jer se i ova postojeća, još u procesu formiranja, tako reći raspala.

[6] Graf von Vitzthum

[7] Vidi dok. br. 86, obj. 7.

BR. 97

ZAPOVEST KOMANDE 69. ARMIJSKOG KORPUSA ZA NAROČITU UPOTREBU OD 7. JULA 1944. POGLAVNIKOVOM TJELESNOM ZDRUGU ZA DEJSTVA U OPERACIJI »ROUEN« NA ŠIREM PODRUČJU KALNIKA[1]

STROGO POVERLJIVO

K-da LXIX AK z.b.V.
Ia, str, pov. br. 916 72516/ 44

K. H. Qu,[2] 7. juli 1944.
22 *primerka*
18. primerak

Z a p o v e s t

O p e r a c i j a »R o u e n«
za čišćenje planine Kalnik

1.) *Neprijatelj:* Prema prethodnom naređenju K-de LXIX AK z.b.V. Ic, str. pov. br. 885/2435/44. od 4. 7. 44.[3] i obaveštajnorr biltenu o neprijatelju (prilog)[4]

2.) *Namere:* Neprijatelja koji se nalazi u planini Kalnik treba opkoliti sa severozapada, zapada, jugozapada i juga i posle toga napadom sa istoka i jugoistoka razbiti.[5]

3.) *Organizacija komandovanja trupe:*
Rukovođenje: K-da LXIX A.K. z.b.V.
a) Tjelesna div. poglavnika[6] (ojač. 5. ust. brig.,[7] Pol. bat.[8]

[1] Snimak oveirenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 1548, s. 983—7.

[2] Korpshauptquartier (korpshauptkvartir — Štab korpusa)

[3] Vidi AVII, NAV-T-314, r. 1548, s. 1073—5.

[4] To je izveštaj K-de 69. armijskog korpusa za naročitu upotrebu (z.b.V. — zur besondere Verwendung) od 4. jula o rasporedu jedinica i komandi 6. i 10. korpusa NOVJ (AVII, NAV-T-314, r. 1548, s. 1072). Uz izveštaj se nalazi i skica rasporeda 6. i 10. korpusa NOVJ na dan 4. jula 1944 (AVII, NAV-T-314, r. 1548, s. 1082).

[5] Odnosi se na jedinice 10. korpusa NOVJ (32. i 33. diviziju) koje su se u to vreme nalazile na širem području planina Kalnika i Bilo-gore. Opširnije o borbama, u operaciji »Rouen«, vidi tom V, knj. 29, dok. br. 6, 30, 51, 52, 96, 121 i 122 i knj. 31, dok. br. 7, 17 i 41.

[6] Tako piše u dokumentu (Leibgarde Division Poglavnik). Međutim, tečan naziv telesne garde poglavnika Ante Pavelića bio je: Poglavnikov tjelesni sdrug (PTS). O tome vidi tom V, knj. 29, dok. br. 6, obj. br. 3.

Kasnije se pominje kao Tjelesna divizija poglavnika, a u *ORNJ,* kao Pavelićeva tjelesna divizija).

[7] Tačan naziv te brigade je bio: 5. ustaški stajaći djelatni zdrug (zvali su ga i »Crna legija«). Komandant zdruga je bio poznati krvolok

Križevci, 1 bat. ust. Saobraćajne brig., Ust. podof. šk.[8]).

b) mađarska Udarna grupa *(2* ojač, puka)[10]

c) mađarska Grupa za zaprečavanje (1 ojač. puk i 1 bat)[11]

d) mađarska Rezervna grupa (1 ojač. puk bez 1 bat.),[12]

4.) *U tu svrhu treba do dana D + 1 u 19.00 časova da se razmeste:*

a) *Ojač. Tjlelesna] div.:*

aa) 5. ust. brig. (Tj[elesnoj div.] kao i dosad potčinjena) u rejon Vojakovac — Carevdar (6—9 si. Križevci) za napad u pravcu severa i severozap.

bb) Pol. bat. Križevci (potčinjen Tj[elesnoj] div.) u rejon Ivanec — Sv. Helena, za napad prema Severn.

cc) Jedan ojač. puk (3 bat., glavnina Tenk. bat. i Art. divizion) u rejonu Bočkovec (8 s.sz. Križevci) — G. Kolarec (9 ji. Hum), za napad prema severu i severoistoku.

dd) Grupa za zaprečavanje (3 ojač. bat) na odseku Vinično — Hum — Novi Marof, za sprečavanje nepr. proboja prema zapadu i za napad prema severoistoku.

i ratni zločinac Rafael Boban (viđi tom V, knj. 29, dok. br. 107, obj. br. 6).

[8] To jest: Policijski bataljon.

[9] Ustaška podoficirska škola.

[10], [11] i [12] Prema prvobitnom planu k-ta Jugoistoka i na mtervenci(ju Vrhovne komande Vermahta, mađarski Generalštab i vlada dali su saglasnost za učešće 4 mađarske ojačane pukovske grupe i to: dva puka iz rejona Barča i Đekenješa — na dužu upotrebu, a dva puka iz rajona sevarno od Osijeka i sa područja Mure — na kraću upotrebu. Međutim, 9. jula, iako su dva mađarska puka stavljena u stanje pripravnosti, mađarski namesnik Nikola Horti (Nikolaus Horty) odbio je da mađarske jedinice (koje je trebalo da budu spremne za dejstva do 7. jula) pređu liniju Koprivnica — Varaždin, pa je tako propalo sadejstvo u ovoj operaciji sa nemačko-ustaško-domobranskim snagama. O tome vidi AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 779, 782 i 795: ratni dnevnik Operativnog odeljenja k-ta Jugoistoka za 5, 6. i 9. juli; NAV-T-314, r. 1548, s. 1044: izveštaj od 6. jula nemačkog oficira za vezu pri mađarskom 4. korpusu o stavljanju na raspolaganje mađarskih jedinica za operaciju »Rouen«, s. 844—2: izveštaii K-de 69. AK z.b.V. od 10. jula 1944. o odustajanju od upotrebe mađarskih snaga usled razvoja političke situacije i s. 818: izveštaj 69. AK z.b.V. od 10. jula 1944. K-di 2. OkA o uslovima koji su diktirali da se predvidi učešće mađarskih jedinica u operaciji »Rouen«; NAV-T-311, r. 191, s. 907—8: izveštaj k-ta Jugoistoka od 12. jula 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta o uzrocima i posledicama otkazivanja učešća mađarskih pukova u operaciji »Rouen«.

b) *Mađarske snage:*

aa) Mađarska Udarna grupa (ojač. puk) u rejon Carevdar (isk.) — Koprivnica (isk.), za napad prema severozapadu.

bb) Mađ. Grupa za zaprečavanje (1 ojač. puk i 1 bat.) na liniju Varaždinske Toplice — G. Poljana — Hrastovsko — Ludbreg (isk.), za sprečavanje nepr. proboja prema zapadu i severozapadu.

cc) Jedan rezervni puk (bez 1 bat.) u rejon Ludbreg, za napad juž. ili istoč. pravcem, po naređenju K-de Korp.

5.) *Prikupljanje, posedanje polaznog položaja za napad do dana* D + 1 u 19 časova;[13] izvršenje će se narediti pojedinačnim naređenjima.

Raspored vremena:

a) *dana D:*

aa) *Grupa za zaprečavanje:* 1 mađ. puk iz rejona Čakovec do 19.00 časova stiže u rejon severozap. Varažd. Toplice,

bb) *Udarna grupa:* mađ. Operativni štab i 1 mađ. puk stižu u rejon Koprivnica,

cc) 2 mađ. puk. železnič. transportom i iskrcavanje u rejon Legrad — Đekenješ.

dd) Tj[elesna] div. poglavnika priprema smenu za zatvaranje Novi Marof — Ludbreg, tako da ona može da usledi dana D + 1.

b) *dana D + 1:*

aa) Prikupljanje svih delova Tj[elesne] div. poglavnika predviđenih za napad i zaprečavanje do 19.00 časova u rejone shodn. tač. 3a i b.

ia Prethodna dejsitva, s>a manjim snagama, počela su 1. jula 1944 (tom V, knj. 25, dok. br. 6, obj. br. 3 i 121). Međutim, usled snažnog otpora jedinica NOV i POJ, uvedena su nova ojačanja, pa su ta dejstva nastavljena pod imenom operacija »Rouen«, Pripreme za napad za dan D (prikupljanje i posedanje polaznog položaja za napad) počele su 5. jula. Međutim, Poglavnikov tjelesni sdrug prešao je u napad 6. jula uveče, a da o tome uopšte nije obavestio K-du 69. AK, dok su mađarske jedinice bile spremne za napad tek 9. umesto 7. jula. Time je osujećeno (kako se kaže u izveštaju k-ta Jugoistoka od 12. jula 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta) razbijanje partizana na prostoru Koprivnica — Ludbreg — Križevci, a uspelo je samo da se, u početnom delu operacije, spreči njihov prodor u pl. Ivanščicu. Operacija je trajala do 18. jula. Opširnije o tome vidi dok. br. 92; AVII, NAV-T--311, r. 190, s. 779 i 787: ratni dnevnik Operativnog odeljenja k-ta Jugoistoka za 5. i 7. juli; r. 191, s. 832—4, 885—7, 901—4, 907—8, 913—16; r. 192, s. 30—3: izveštaje k-ta Jugoistoka od 8, 11, 12, 13. i 17. jula 1944; NAV-T-314, r. 1548, s. 717: naređenje 69. AK od 15. jula 1944. Prvoj kozačkoj diviziji i Feldkomandanturi 1038 za nastavak operacije »Rouen« i čišćenje Bilo-gore, s. 693: karta operacije.

bb) 5. ust. brig, i mađ. borbena grupa iz rejona Koprivnica — Đekenješ . . ,[14] prema jugozapadu, prodiru u proređene rejone shod. tač. 3a i b.

cc) Prodor Pol. bat. u rejon shod. tač. 3a.

dd) Marš mad. rezervnog puka iz rejona Đekenješ — Legrad za Ludbreg. Pojačanje Grupe za zaprečavanje angažovanjem jednog bat. na odseku Poljana — Ludbreg. Puk (bez 1 bat) na raspolaganje K-di korpusa u Ludbregu.

6.) *Napad (zadaci za dan D + 2)*

Iz dostignutih rejona, shod. tač. 4, kreću u napad dana D + 2 u *05.00 časova mađ. Udarna* grupa i ojač. Tjelesna div. pravcem severozap., zapad i severoist., kako bi neprijatelja sabili u planini Kalnik.

Do 19.00 časova treba da se dostigne sledeća zatvorena linija: raskrsnica puteva 1.5 km severoist. Rasinja (9 z.sz. Koprivnica) — V. Grabičani — dolina potoka Gliboki — Ivanova str. (10,5 s. Križevci) — Kamešnica — južni obronak Kalnika — Korenić (kota 539, 7 ji. Novi Marof) — Dubovčić (6 ji. Novi Marof) — Kapela (5 si. Novi Marof) — Varaždi. Toplice — Ludbreg.

Borbene zone:

a) *Mađ. borbena grupa:*
Desno krilo duž puta Koprivnica — Ludbreg
Granica levo prema ojač. Tj[elesnoj] div.: Donjara (2,5 si. Carevdar), Koprivnička Reka, Ivanec (11 sz. Carevdar); Jesenovac — Slanje (16 jz. Ludbreg) (sva mesta uklj.)

b) *Tj[elesna] div. poglavnika:*
Granica levo prema mađ. Grupi za zaprečavanje:
Severna ivica Novi Marof — južna ivica Veliki Drenovec, ovde tesna veza sa desnim krilom mađ. Grupe za zaprečavanje.

7.) *Vođenje borbe:*

a) *Izviđanje* vršiti stalno u pravcu Kalnika i prema susedima, kako bi se uočili pokušaji neprijatelja da se probije prema zapadu i pokreti povlačenja prema jugoistoku, i da se dobije jasna slika o stanju kod neprijatelja južno Koprivnica.

b) *Vezu* po liniji, shodno tač. 6, moraju stalno da obezbede sve jedinice.

[14] Redakcija je sa tri tačke označila izostavljenu jednu nečitku reč u tekstu dokumenta.

c) *Osiguranje* rejona južno Koprivnica (Bilo-gora) i pozadine mađ. Udarne grupe treba vršiti jakim izviđačkim patrolama.
Rejon severoist. od linije Koprivnica — Ludbreg treba osigurati izviđačkim prodorima mađ. udarnih grupa rezervnog puka u Ludbregu. Intervencija jakom udarnom grupom (1 četa) iz Koprivnice mora biti obezbeđena.

d) *Zatvaranje* na severnom i severozapadnom obronku Kalnika mora biti tako sprovedeno da pokretnim lokalnim rezervama, u datom slučaju, protivnapadom mogu da se razbiju nepr. pokušaji proboja kod Slanje, juž. Varaždi. Toplice ili Huma.

e) Prodor iz Koprivnice prema jugozapadu dana D + 1, po redosledu 5. ust. brig., mađ. Udarna grupa, treba tako borbeno grupisati da se angažovanjem art. i teš. naoružanja polazni položaji za napad izbore nastupanjem po vodovima.

f) *Napad* mađ. Udarne grupe treba razviti sa jakim levim krilom u tesnom dodiru sa 5. ustaš. brigadom. Iza napadnog ešelona, koji nastupa širokim frontom, treba držati u pripravnosti udarne rezerve da bi se odmah osujetili pokušaji proboja neprijatelja.

8.) *Rezerve:*

Na raspolaganje K-di korp. pripremiti:

a) od Tj[elesne] div. poglavnika 2 ojač. gren. č (ukrcane na mot. vozilo) u rejonu sz. Križevci,

b) od mađ. Rezervne grupe jedan ojač. puk bez 1 bat. u rejonu Ludbrega.

c) od mađ. Udarne grupe jednu ojač. biciklističku č u Koprivnici,

d) K-da LXIX AK z.b.V. i komandant mesta Varaždin, Oki. izviđački vod 69. AK i 2 č (mot. pokretne) 6 km j.ji. Varaždin.

9.) *Oficiri za vezu:*

Radi se na tom da se zajednički neprijatelj Tito i njegove boljševičke bande razbiju. Sebičnjaci lokalnih interesa treba u vezi ove vojničke dužnosti da ćute. Svi komandanti treba da poučavanjem i objašnjenjem otklone event, nesporazume a ličnom intervencijom nepotrebne razmirice i odugovlačenja.

Kao oficire za vezu i prevodioce treba da upute:

a) *nemački Vermaht:* jednog štabnog ofic. sa sredstvima veze u štab mađ. Udarne grupe Koprivnica;

b) *hrv. oružane snage:* po jednog štabnog ofic. (ofic. za vezu sa prevodiocem) u:

aa) Operativni štab mađ. Udarne grupe i 2 puka (3 ofic.)

bb) mađ. Grupu za zaprečavanje (1 ofic).

c) *mađ. oružane snage:* 1 štabnog ofic. u K-du LXIX AK Varaždin.

Oficiri za vezu (po mogućstvu mot. sa prevodiocima) treba da se jave do 8. 7. 44. u 12.00 časova štabovima kod kojih su prekomandovani.

10.) *Komandna mesta:*

a) K-da LXIX AK z.b.V. (istureno komandno mesto) Varaždin od 7. 7. 44. u 20.00 časova.

b) Tj[elesna] div. poglavnika: u prvo vreme Križevci, kasnije severozapadno.

c) Mađarska Udarna grupa: Koprivnica.

d) Mađarska Grupa za zaprečavanje: Varaždinske **To**plice.

e) Mađarska Rezervna grupa: Ludbreg.

11.) Dan D narediće se preko radija.

12.) Naređujem najstrožiju tajnost.

Pre početka operacije zabranjuje se da se telefonskim putem predaju taktičke mere ili naređenja za snabdevanje.

Koncept potpisao
Auleb[15]
general pešadije

Za tačnost
[16]

gen. štab. major

Prilozi:

a) 1 obaveštajni bilten o stanju neprijatelja,[17]
b) Spec, naređenja za snabdevanje[18] . ,
c) Spec, naređenje za službu veze[19] slede.

Dostavljeno prema konceptu

[15] Helge
[16] Nečitak potpis.
[17] Objavljuje se uz ovaij dokumenat. Bilten je na sin. 987.
[18] Redakcija ne raspolaže ovim prilogom.
[19] Ovaj prilog redakcija ne objavljuje. Nalazi se u AVII, NAV-T--314, :r. 1548, s. 988.

Strogo poverljivi predmet

Prilog a) Uz akt K-de LXIX AK z.b.V. Ia, str. pov. br. 916/2516/44. od 7. 7. 1944.

Stanje neprijatelja rejon Varaždin — Križevci — Đurđevac — državna granica
Stanje: 6. 7. 1944.

Usled operacije »Binenhaus«,[20] snage 10. korpusa i delovi 6. korpusa pomerili su se prema sz. u rejon Đurđevac — Novi Marof — Ludbreg da bi odatle prodrli u planinu Ivanšćica.

Sadašnji položaji:

a) štab 10. korpusa, 21. brig. 28. div.,[21] 1. i 2. mosl. brig. 33. div. u rejonu planine Kalnik (1500 ljudi);[22]

b) brig. »M. Gubec« i »Braća Radić«[23] kao i delovi Kalničkog[24] i Bjelovarskog odreda[25] i Štab 32. div. u rejonu Ludbreg — Novi Marof (1600 — 2000 ljudi);

c) 25.[26] i 17. brig.[27] 28. div. kao i delovi Kalničkog odreda u rejonu 12 z. Đurđevac (oko 1800 ljudi). Navodno rezerva za operaciju u rejonu Ludbreg.
Ukupna jačina u gornjem rejonu oko 6000 ljudi.[28]

[20] Bliže o toj operaciji vidi dok. br. 84.

[21] Ta brigada je u julu 1944. u svome sastavu imala 1112 boraca (vidi tom V, knj. 29, dok. br. 108).

[22] Trideset treća NOU divizija (pripadala je 10. korpusu NOVJ) imala je u isvome sastavu samo te dve brigade. Brojno stainje divizije 1. juna iznosilo je 994 borca i rukovodioca (tom V, knj. 28, dok. br. 4).

[23] Brigade »Mafciija Gubec« i »Braća Radić« nalazile su se u sastavu 32. divizije 10. korpusa NOVJ. Brojno stanje divizije 1. juna 1944. iznoisillo je 1567 boraca i rukovodilaca.

[24] Kalnički NOP odred pripadao je Zapadnoj grupi NOP odreda 10. korpusa NOVJ. Grupa je u svome sastavu imala 1. zagorsku brigadu, Kalnički, Zagrebački i Zagorski NOP odred i Omladinski bataljon. Brojno stanje grupe 1. juna 1944. iznosilo je 1548 boraca i rukovodilaca (tom V, knj. 28, dok. br. 4 i knj. 31, dok. br. 7).

[25] Bjelovarski NOP odred pripadao je Istočnoj grupi NOP odreda, koja je u svome sastavu imala: Bjelovarski, Moslavački i Posavski NOP odred i dva bataljona: Udarni i Srpski. Brojno stanje grupe 1. juna 1944. iznosilo je 1012 boraca i rukovodilaca (tom V, knj. 28, dok. br. 4 i krnj. 31, dok. br. 7).

[26] Ta brigada se zvala i Brodska. U julu 1944. brojno stanje Brodske NOU brigade iznosilo je 980 boraca i rukovodilaca (tom V, knj. 29, dok. br. 108).

[27] Brojno stanje te brigade iznosilo je u julu 1233 borca i rukovodioca (tom V, knj. 29, dok. br. 108).

Naoružanje:

28. div.: 6 topova, 3 pt topa, 2 pt puške, 7 minob., 25 mitr., 30 automata.[28]

32. div.: 2 topa, 4 pt topa, 19 minob., 40 mitr., 46 autom.

33. div.: 7 topova, 49 mitr., 45 autom.

Prema izveštaju Tjelesne divizije poglavnika 17/28, div. je vrlo dobro opremljena i raspolaže engleskim i američkim naoružanjem.

4. 7. izvršeni su napadi na Novi Marof[30] i Ludbreg,[31] planiran je napad na Varaždinske Toplice.[32]

Ostale neprijateljske snage:

Na državnoj granici u rejonu Prelog nalazi se Međumurski odred[33] (jačina nepoznata).

Strogo poverljivi predmet

Prilog c) uz akt K-de LXIX AK z.b.V.
Ia, str. pov. br. 916/2516/44.
od 7. 7. 1944.

Specijalna naređenja za službu veze, primaoce naređenja, izveštaje za operaciju »Rouen«.

[28] Ta procena je približno tačna. Treba 'imati u vidu da su na terenu bile i jedinice pozadinskih vojnih vlasti. Tako je ukupno brojno stanje 10. korpusa NOVJ 1. juna 1944. iznosilo 7570 ljudi, a 28. NOU divizije (u julu) 3496 ljudi, odnosno ukupno 11.066 boraca i rukovodilaca (tom V, knj. 28, dok. br. 4 i knj. 29, dok. br. 108). Međutim, sve jedinice iz Istočne i Zapadne grupe NOP odreda nisu bile obuhvaćene u operaciji »Rouen«, već samo njihova 2 odreda sa oko 500 boraca, takođe i iz komandi područja, a deo boraca se, verovatno, nije nalazio na licu (ranjenici i dr.), tako da je ta cifra približno tačna, što pokazuje da je neprijatelj imao dobro organizovanu obaveštajnu službu na terenu.

[29] Dvadeset osma NOU divizija imala je u julu 3 topa, 17 lakih i 6 teških minobacača, 14 pt pušaka, 37 mitraljeza i puškomitraljeza i 70 automata (tom V, knj. 29, dok. br. 108).

[30] Napad na Novi Marof 31. jula u 1 čas izvršile su jedinice 32. NOU divizije, ali bez uspeha (tom V, knj. 29, dok. br. 5 i 51).

[31] Napad na Ludbreg izvršila je 17. brigada 28. NOU divizije 6. jula 1944. u 1 čas, ali bez uspeha. U napadu na Ludbreg podbacila je obaveštajna služba, pa je brigada imala teške gubitke: 14 poginulih, 71 ranjen i 73 nestala. Među poginulim i nestalim nalaze se 2 komandanta bataljona i 6 komandira četa, dok je više rukovodilaca ranjeno. Opširnije o tome vidi tom V, knj. 29, dok. br. 6 i 40.

[32] Tada nije vršen napad na Varaždinske Toplice.

[33] Redakcija nije mogla da ustanovi o kome je to odredu reč.

A. *Služba veze:*

I. Treba uspostaviti:

1.) Telegrafsku, telefonsku i radio-vezu od isturenog komandnog mesta K-de LXIX AK z.b.V. do K-de LXIX AK*z.b.V. u Zagrebu.

2.) Radio-vezu od isturenog komandnog mesta LXIX AK z.b.V.

a) do oficira za vezu pri mađ. Udarnoj grupi;
b) do mađarske Grupe za zaprečavanje,
c) do Tjelesne div. poglavnika u Križevcima
d) do K-de 2. OkA.

3.) Telefonsku vezu od isturenog komandnog mesta LXIX AK z.b.V. do Ludbrega.

II. K-da LXIX AK z.b.V., za pravilno funkcionisanje predstojeće veze, upućuje:

1.) Oficiru za vezu pri mađ. Borbenoj grupi 1/80 vata — radio-odeljenje,

2.) Tjelesnoj div. poglavnika 1/15 vata — radio-odeljenje.

B. *Primaoci naređenja:*

Treba uputiti ofic.[ire] (mot. pokretne):
iz Tjelesne div. u K-du LXIX AK, Varaždin,
iz mađ. Grupe za zaprečavanje u K-du LXIX AK, Varaždin,
iz mađ. Rezervne grupe u K-du LXIX AK, Varaždin.

C. *Izveštaje:*

treba dostaviti:

a) sa polaskom i pristizanjem u rejone istovara, odn. polazne rejone , odn. položaje,
b) prilikom 1. dodira sa neprijateljem,
c) za vreme borbe svaka 4 sata,
d) prilikom svakog naročitog događaja odmah,
e) *večernje izveštaje,* uspehe, dostignute ciljeve, utisak o neprijatelju, sopstvene namere, svakodnevno do 19.30 časova.

BR. 97

IZVEŠTAJ KOMANDE 21. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 11. JULA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIJE O PRIPREMAMA ZA OPERACIJU »FALKENAUGE« NA PROSTORU DEBAR — PEŠKOPEJA[1]

WB — 840[2] 59
KTB

STROGO POVERLJIVO

2 primerka
2. *primerak*

K-di 2. OkA KR

Formiranje jednog novog uporišta neprijat. snaga u rejonu Debar — Peškopeja[3] i severn.[ije] zahteva produženje operacije »Falkenauge«,[4] čije se izvođenje predviđa prema sledećem:

1.) Rukovođenje: K-da XXI brd. AK.

2.) *Grupisanje snaga:*
Južna grupa: *2* ojač. bat. 297 pd[5]

[1] Snimak overenog originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 664, s. 166—7.

[2] Broj telegrama dopisan rukom.

[3] Tačan naziv toga mesta na albanskom jeziku je: Peshkopia. Na nekim kartama, to mesto se naziva: Piškopeja.

[4] Ta operacija (»Sokolovo oko«) imala je za cilj da uništi jedinice NOVJ i NOV Albanije (u rejonu Peškopeje). U to vreme, krajem juna i početkom jula, u širem rejonu pl. Karaorman, odnosno Debra, nalazile su se 1. makedonska i 1. kosovsko-metohijska brigada (formirana 24. juna 1944. od 1. i 2. kosovskog bataljona i jedne čete). Naime, prva etapa ove operacije (»Falkenauge« I) počela je krajem juna na prostoru Elbasan — Berat — Debar. Međutim, kako tada nisu postignuti odgovarajući rezultati, to je izvršeno pregrupisavanje snaga od 4. do 8. jula, pa je tada (8. jula) počela druga etapa ove operacije (»Falkenauge II«) koja je preneta i na područje severne Albanije i južnog dela Metohije (prostor Kuks — Đakovica). Operacija je završena 29. jula 1944. Opširnije o tome vidi tom I, knj. 19, dok. br. 149 i 152; tom VII, knj. 3, dok. br. 94; AVII, NAV-T-314, r. 664, s. 80, 101, 114, 115, 164 i 444: izveštaj i naređenje K-de 21. BAK-a od 1, 3, 4, 7. i 10. jula i 3. avgusta 1944, NAV-T-311, r. 191, s. 699—702, 745—8, 780—3, 801—3 i 832—4: izveštaji k-ta Jugoistoka od 2, 4, 6, 7. i 8. jula 1944; NAV-T-314, r. 663, s. 1358 i 1394: ratni dnevnik K-de 21. BAK-a za 8. i 29. juli 1944. godine; Grupa autora, *ORNJ,* knj. 2, str. 182—4.

[5] Pripadali *su 524. puku 297*. peš. divizije (AVII, NAV-T-314, r. 664, s. 114).

II/2. puka »Brandenburg«
3 bater.[ija] 297. ap
II alb. žand. patr. bat.[6]
nacionalne bande[7]
Komanduje: 297. pd

Severna grupa: 1 ojač. bat. (Štab bat. i 2. ojač. č od SS--div. »Skenderbeg«)
2 ojač. č i 1 vod 1. F.H.[8] (mot.) od 181. pd
kao i nacionalne bande
Komanduje: SS-div. »Skenderbeg«

3.) *Vođenje borbe:*

Južna grupa posle čišćenja rejona oko Debra i držanjem Debra prodire glavninom, uz angažovanje nacionalnih, bandi, širokim frontom, i sa napred ešalonirana oba krila, prema s[everu]. Čim Južna grupa stigne do visine Peškopeje, prodire iznenada Severna grupa iz rejona Kuksa prema j[ugu] i poseda zaprečni položaj sa frontom prema j. u liniji 1080 — 1268 — 1390 (24 km j. Kuks).

Da bi se osigurao momenat iznenađenja, Severna grupa će se prebaciti u Kuks tek u noći pre nastupanja. Južna grupa ostaje nastupajući po vodovima pravcem sev. linija zaprečavanja. Napred ešaloniranim krilima obeju borbenih grupa treba da se, po mogućstvu, onemogući prevremeno izvlačenje neprijatelja iz doline Drima prema z.[apadu] i i.[stoku].

4.) Raspored vremena u pojedinostima zavisi od razvoja situacije oko Debra. Verovat. pokret Južne grupe iz Debra 13. 7. ujutro, Severne grupe iz Kuksa 14. 7. ujutro.
Trajanje operacije: 10 — 14 dana.

5.) Da bi se obmanuo neprijatelj, proširiće se vest da će Južna grupa posle čišćenja rejona Debra krenuti pravcem z.[apad] za Kruju.

5.) Potrebe u pogonskom gorivu javiće se naknadno.

K-da XXI brd. AK
Ia, str. pov. br. 788/44.
od 11. 7. 44 u 2.15 časova

[6] Pun naziv je: 2. žandarmerijski patrolni bataljon.
[7] Misli se na albanske kvislinške formacije.
[8] Feldhaubitze (poljska haubica)
[9] Dva nečitka parafa.

BR. 91

NAREĐENJE **KOMANDE 2. OKLOPNE ARMIJE OD 13. JULA 1944. KOMANDI 69. KORPUSA ZA NAROČITU UPOTREBU U VEZI PREDUZIMANJA MERA ZA OTKLANJANJE NEDOSTATAKA U OPERACIJI »KAZANOVA«'**

KR

T e l e g r a m

Br. 9437[2]

Primljeno: 14. 7.
Poslato: 13. 7. 22.00
69. AK z.b.V.

Komanda LXIX AK
Prim. 14. juli 1944.
Br. str. pov. 984 Abt. Ia
Br. 2654 Pril. 0

Str. pov.

KDR. GEN CHEF

Veza: K-da 2. OkA, Ia, Str. pov. br. 1898/44 od 25. 6. 44.[6]
Pred.: Uspesi »Kazanova«[7]

1.) U prvih 10 dana borbe protiv nepr. snabdevanja vazdušnim putem uspelo nam je da lažnim merama obmanemo više neprijat. aviona za snabdevanje da materijal izbace našim jedinicama.

A.) Područje K-de XXI brd. AK:
Noću 1/2. 7. **Botun** (15 s.sz. **Struga):** 6 kontejnera za snabdevanje.

[1] Snimak telegrama (pisanog na teleprinteru) u AVII, NAV-T-314, r. 1548, s. 126—8.

[2] Dopisano rukom i označava broj pod kojim je telegram zaveden na ekspediaionoj stanici.

[3] Četvrtasti pečat primaoca.

[4] Četvrtasti pečat komandanta korpusa (Kommandierenden General).

[5] Četvrtasti pečat načelnika (Chef).

[6] To je naređenje K-de 2. OkA kojim se reguliše aneažovanje svih raspoloživih snaga za ometanje snabdevanja jedinica NOV i POJ od strane saveznika. Bliže o njemu vidi AVII, NAV-T-314, r. 1548, s. 150—4. 108 9 >>(»asanova<<' ® ov°j operaciji vidi AVII, NAV-T-314, r. 1548, s.

Noću 3/4. 7. kod **Poum** (12 s. **Struga):** 11 kontejnera za snabdevanje

B.) Područje K-de XV brd. AK:
Noću 7/8. 7. si. **Cazin:** 6 vreća.
Noću 7/8. 7. rejon Knin: 5 vreća.

C.) Područje Više K-de CG [Crne Gore]:
Noću 7/8. 7. i. **Bijelo Polje:** 15—20 vreća sa artiklima ishrane.
Ukupno oduzeto bandama sredstava za snabdevanje i dotureno nemačkim jedinicama: 30 pušaka, 128 mina za minobacač, 80 ručnih bombi, 15 pt mina,
1650 kom. municije SSOL(D),[8] 1 NN[9] SSOL(D), 280 kom. SSOL (POL)[10]«, 6750 kom. SSIL (D),[11] 4 municijska sanduka, 16 reflektora,
3 radio-uređaja, 12 padobrana, artikle ishrane (suvi krompir, sušeno povrće), čokolade **i** san. **i** propagand. materijal.

2.) Izbacivanje materijala za snabdevanje iz neprijat. aviona postignuto je na sledeći način:

A.) Kod XXI brd. AK.: posle tačnog posmatranja nepr. sistema izbacivanja pripremljeno je, u blizini uočenog mesta za izbacivanje, lažno mesto za izbacivanje. Pri približavanju nepr. aviona zapaljene su 4 velike gomile granja u obliku kvadrata sa rastojanjem od 100 m. Posle toga avioni su više puta kružili i davali jedan za drugim svetlosne signale (belo — slovo D; zeleno — slovo L, crveno — slovo A). Naš vojnik koji se nalazio u centru kvadrata ponovio je na isti način svetlosne signale. Posle toga usledilo je izbacivanje materijala i avioni su odmah odleteli. Neprijateljski svetlosni signali menjaju se svakog dana.

B.) Kod XV brd. AK: A) Obeležavanje mesta za izbacivanje u obliku velikog T od 7 vatri, 3 popreko, 4 po dužini, rastojanje od vatre do vatre 30 m, koje se pale prilikom približavanja aviona. Jedan avion za snadbevanje spustio se niže, kružio 4 puta iznad obeleženog mesta, onda je avion dao 3 svetlosna signala. Posle toga je odmah usledilo izbacivanje. Posle izbacivanja avion je ispalio 2 zelene rakete, verov. sovjet, avion. Padobrani kao i vreće nosili su oznaku SSSR.
Prilikom približavanja aviona zapaljena na zemlji naređena vatra. Avion je tri puta kratko signalisao re-

[8], [9], [10] i [11] Oznake za određenu vrstu municije. Tako skraćenica SSOL (pravilno je: s.S.o.L.) znači: schwere Spitzgeschosse ohne Ladestreifen — teško špicasto zrno bez pojasa punjenja.

flektorom. Ljudstvo na zemlji odgovorilo je džepnom lampom naređena slova. Posle toga izbacivanje.

C.) Prilikom približavanja aviona zapaljena naređena vatra. Avion izbacio teret bez prethodnog svetlosnog signala.

3.) Kao privremeni uspeh »Kazanove« može se konstatovati:

A.) Uspeha je svuda bilo gde su jedinice shvatile značaj »Kazanove« i prema tome bile angažovane. Ogromne oblasti armijskog područja sa poznatom živom delatnošću snabdevanja bandi iz vazduha, još su potpuno nedovoljno obuhvaćene.

B.) Uspeh se može postići najjednostavnijim sredstvima.

C.) Saradnja između k-di korp. i komandanata avio-jedinica u vezi »Kazanove« mora da bude još tešnja.

D.) Pošto su bacanja u obalskom području retka, težište vođenja borbe »Kazanove« leži na pozadinskim jedinicama svake vrste. Potrebno je baš ove jasnim naređenjima u punom obimu angažovati za vođenje borbe »Kazanove«.

E.) K-da V-SS brd. AK., LXIX AK z.b.V. i k-t Srema do sada nisu imali nikakvih uspeha u »Kazanovi«. Potrebno je proveriti preduzete mere.

4.) Angažovanje vazd. za »Kazanovu« do sada samo pojedinačno moguće. Pojačano angažovanje vazd. shodn. n.[apred] n.[avedenom] telegramu tač. 4, očekuje se uskoro. Komande korpusa citirane u p.n.[12] telegramu tač. 3 treba i dalje da sprovode »Kazanovu« u povećanom obimu, energično i uz korišćenje svih mogućnosti.

Aktivnu saradnju jedinica svih rodova vojske i policije, osim stalnim objašnjavanjem značaja »Kazanove« i odgovarajućim naređenjima, treba podstaknuti svim sredstvima. U vezi toga naređuje se:

A.) Svi artikli za ishranu i uživanje a koji se zaplene u »Kazanovi« pripadju, bez ikakvog obračuna po tablici sledovanja, itd., načelno jedinici koja je postigla uspeh.

B.) Ostala sredstva za snabdevanje svake vrste (naoružanje, municija, odeća, oprema, san. materijal) ostaju jedinici koja je postigla uspeh ukoliko je zajamčena svrsishodna upotreba istih. Prepuštanje drugima samo po naređenju odn. komande korpusa, itd., uz odgovarajuću nadoknadu (npr. kontejnerska roba).

[12] Prema navedenom. Misli se na naređenje u objašnjenju 6 u ovome dokumentu.

C.) Za rukovodstvo važna sredstva (radio-aparati, prop [agandni] materijal, uzorci hrane, uzorci odeće, specijalna oružja) treba smesta, u datom slučaju specijalnim kurirom, poslati K-di 2. OkA, Ia sa naznakom jedinice koja je postigla uspeh. Dotičnoj jedinici K-da 2. OkA naknadno će dostaviti odgovarajuću kontejnersku robu.

D.) Priznanje za naročite uspebe u »Kazanovi« ostavlja se komandama korpusa na način koji važi kad se peš. naoružanjem obori neprijateljski avion.

6.) Shodno p.n. telegramu, tač. 10, kojim je naređeno da se u dnevni izveštaj stavi i tač. »Kazanova«, treba od sada odmah postupiti. K-de korp. itd. obezbediće specijalnim naređenjem odgovarajući izveštaj od potčinjenih jedinica ukoliko još po tome nije postupljeno. Po mogućstvu, u izveštaju naznačiti jedinicu koja se naročito istakla ili pojedinca, kako bi to ušlo u armijsku dnevnu zapovest.

K-da 2. OkA, Ia, str. pov. br. 2053/44.
[13]

BR. 92

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 14. JULA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O DEJSTVIMA NA PODRUČJU JUGOISTOKA[1]

KTB
101/VIP

POVERLJIVO

Dnevni izveštaj
k-ta Jugoistoka
(K-da GrA »F«)

OKW/WFSt od 14. 7. 1944.

I. Aktivnost neprijatelja

Situacija na moru:

Razmeštaj u luci Vis, prema preciznom korišćenju vazdušnih snimaka, nije se bitno promenio, 3 pomoć-

[13] Nečitak paraf.

[1] Snimak ovörenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 927—33.

[2] **Dopisano rukom.**

na ratna vozila, 5 LCM[3], 7 LCA[4], 80 malih brodića, 50 malih čamaca.

U zalivu Komiža 6 ASB[5], 1 LCI[6], 5 LCM, 7 malih brodića, oko 50 malih čamaca.

Na području mora, južno od Visa, osim toga, uočena 4 brza čamca. U luci Hvar 20—30 srednjih i malih čamaca na vesla, inače na južnoj i zapadnoj obali ostrva nije viđeno ništa. 100 km zapadno od Lastova 2 razarača pravac jug.

Situacija u vazduhu

Slabo izviđanje u Egejskom moru i nad zapadnom Hrvatskom. Slabe patrole uglavnom u obalskom području između Krfa i Šibenika. Pri napadu iz niskog leta na skladište pogonskog goriva u Lapcu izvesna šteta.

Oko 32 aviona — snabdevača gerile u Crnoj Gori i Hrvatskoj.

Razmeštaj na aerodromu Vis otprilike nepromenjen.

II. Područje vojnoupravnog k-ta Jugoistoka

1) Grupa armija »E«

2) 2. *OkA*

Neznatna vazdušna aktivnost neprijatelja. Engleski komandosi. Operacija ostrvo Hvar. Lokalna aktivnost bandi.

Vreme: promenljivo oblačno.

XXI brd. AK

297. div.

181. div.

Čišćenje rejona Kotor završeno bez daljeg dodira sa neprijateljem.

[3] Skraćenica od engleskih reći: Landing Craft Medium (srednji desantni brod).

[4] Skraćenica od engleskih reći: Landing Craft Assault (desantni brod).

[5] Skraćenica od engleskih reći: Assault Sturm Boat (jurišni čamac).

[6] Skraćenica od engleskih reči: Landing Craft Infantry (mali desantni brod za prevoz pešadije).

SS-div. »Skenderbeg«

Neprijateljski izviđački ispad kod Murina odbijen. Severozapadno od Murina ustanovljeno neprijateljsko pojačanje.

V SS-brd. AK

369. div.

Operacija »Zonenštih«[7] (više delimičnih akcija) započela u cilju razbijanja nepr. snaga koje se nalaze u rejonu Trebinje — Gacko — Nevesinje — Buna — Hutovo (16 km ji. od Metkovića) — Popovo polje.[8] Angažovane sopstvene snage: III/370, 369. izv. bat., delovi 369. art. puka, poterna od. 369. pt diviziona, 369. dop. bat., glavnina II/370, glavnina 1/369. i lok [alne] borbene grupe.[9]

Sa linije Domanovići — Blagaj — Nevesinje, uz do sada neznatan dodir sa neprijateljem, doprli su: III/370. do Hodova, 369. art. puk do Rotimlja, 369. izv. bat. do Kamena, Dopunski bat. Golo Brdo (6 km j. od Nevesinja).

118. lov. div.:

Posle borbenog dodira sopstvenih izviđača (4—19) s nepr. snagama u Bogomolje (Hvar) i zarobljavanja 17 Engleza, sopstvena izviđačka patrola napadnuta po nadmoćnom neprijatelju i pretežnim delom zarobljena, uračunavši i više ranjenih. Ranjeni komandir voda s kurirom i jedan dalji teško ranjeni su se probili. Sopstveno izviđanje, koje je odmah stavljeno u pokret za Bogomolje, utvrdilo je da u mestu nema neprijatelja.

Prema izjavama stanovnika, Englezi su, zajedno s zarobljenima i ranjenima, napustili ostrvo.[10]

[7] Sonnenstich (»Sunčanica«), Ta operacija u jugoslovenskoj istoliografiji naziva se sniježničko-trusinska operacija (vidi Grupa autora, *ORNJ,* knj. 2, str. 264—6).

[8] Na toj prostoriji nalazile su se jedinice 29. NOU divizije. Bliže o tome vidi tom IV, knj. 27, dok. br. 63, 146 i 158.

[9] Opširnije o angažovanju nemačkih, ustaško-domobranskih, fašističkih italijanskih i četničkih snaga u ovoj operaciji vidi zapovest Štaba 369. legionarske divizije »Vražje« od 11. jula 1944 (tom IV, knj. 27, dok. br. 158); tom IV, knj. 29, dok. br. 21; Grupa autora, *ORNJ,* str. 264—6).

[10] Reč je o akciji engleskih komandosa (vidi tom V, knj. 29, dok. br. 131 i 132).

7. *SS-brd. div.:*

»Blicliht«[11]: II/SS-13. i pored neprijateljskog otpora, dopro do linije 4 km i. od Kupresa — 14 km ji. od Kupresa, dalje prodor prema zapadu.
Namera: sjedinjenje II i III/SS-13. u rejonu Šujica, prodor prema severozapadu.

2. *hrv. korpus:*

Situacija Doboj — Tešanj mirna. Sopstveni napad na Teslić privremeno odložen usled slabih sopstvenih snaga.

SS-brd. div. Handiar:

Za operaciju »Fligenfenger«[12], u cilju čišćenja rejona Osmaci (25 km ji. Tuzla) (banditski aerodrom), nastupila 2 ojačana bataljona i četnici.[13]
Gubici neprijatelja: 20 izbrojanih mrtvih, 2 zarobljena.

XV brd. AK:
264. div.:

Pri pročešljavanju rejona jz. od Pirovca, ustaše našli: 3 mitraljeza, 150 pušaka, 3 automata, municiju pešadijsku i bacačku.

Namera: 14. 7. operacija »Pestbojle«[14]

Snage: 92. mot. gren. brigada, 1. puk »Brandenburg« i 1. bat. 264. div.

[11] »Blitzlicht« (»Svetlost munje«). Ta operaaija je počela 13. jula 1944. na području Livno — Glamoč — Kupres. U njemu su, pored delova 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Bugen«, učestvovali i delovi 118. lovačke divizije (AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 913—6: izveštaj k-ta Jugoistoka od 13. jula 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta).

U to vreme nalazili su se na prostoriji Livno — Glamoč — Kupres delovi 6. proleterske divizije »Nikola Tesla« (3. brigada), delovi 10. NOU divizije (9. brigada) i delovi 39. NOU divizije (13. brigada). Vidi tom IV, knj. 27, dok. br. 51, 55, 65 i 74 i knj. 30, dok. br. 175; tom V, knj. 29, dok. br. 134 i 136.

[12] »Fliegenfänger« (»Muholovka«). Opširnije o tome poduhvatu vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 91.

[13] Aerodrom Osmaci je zauzet 15. jula i pri tom razoren. Branili su ga delovi 27. NOU divizije. Bliže o tome vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 91; AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 763—1007, str. 63: ratni dnevnik K-de Jugoistoka za 15. juli 1944.

[14] »Pestbeule« (»Kužna guka«, »Čir«). Poduhvat je počeo 15, a završio se 17. jula 1944. Dejstva protiv jedinica 19. NOU divizije odvijala su se u širem području južno od Benkovca (vidi tom V, knj. 29, dok. br. 53, 75 i knj. 31, dok. br. 20; AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 780, 782 i 785: izveštaji K-de 15. BAK-a od 16. i 18. jula 1944).

Aktivnost u polaganju mina i prepadima u rejonu Pržanac — Sinj — Drniš.

Pri borbi sa jačom gerilom severozapadno od Pirovca 17 neprijatelja mrtvih, 13 uhapšeno.

392. div.:

Verovatno u cilju rasterećenja 35. banditske divizije, pritešnjena našiin napadom u rejonu Krbavsko polje[15], napad 13. banditske divizije iz planine 30 km severno od Novog prema jugu. Istovremeno prikupljanje jačih banditskih snaga u rejonu severno od Ogulina. Jaki noćni napadi protiv naših uporišta Drežnica i Tužević (8 km. sz. od Brinja).[18]

Oba uporišta napuštena posle žestoke borbe. Tužević u rano jutro ponovo zauzet od naših jedinica za uzbunu i održan protiv ponovljenih napada protivnika.

Naše deblokacione snage iz Novi — Krivi Put — Jezerane i Ogulin u napadu, borbe još u toku.

Operacija »Keselštajn«:[17] Saveznički avioni za niski let umešali su se u borbu na zemlji na Krbavskom polju.

Naše borbene grupe u napadu doprle do linije Pišać — Bunić — zapadna ivica Krbavskog polja protiv neprijatelja koji se žilavo bori. 1. bat. 846. puka, progoneći bandu koja se povlači, dopro do Korenice.

U protivudaru su odbačene banditske snage koje su se posle upada u Prijeboj povukle prema severu.

Borbena grupa »Lapac« (delovi 373. div.) u prodoru na Udbinu.

373. div.:

Prepadi minama na drumu za dotur zapadno od Bihaća i severno od Drvara. Uništeno sabotažno odeljenje u rejonu Nebljusi, 7 neprijatelja mrtvih.

Namera: zasede protiv rezervnih položaja bandi.

Sabotaža minama na železnicu Otoka i drum jugoistočno od Vrtoča.

[15] i [17] Reč je o operaciji »Keselšteiin« (»Kesselstein« — »Kamenac«) kaju su preduzele jedinice 392. i 373. legionarske divizije (1. bataljon 846. puka, 392. izviđački bataljon i dve borbene grupe iz sastava 373. legionarske divizije), 19, 32, 34. i 35. bojna ustaškog 4. stajaćeg djelatnog zdruga i jedna domobranska bojna. Operacija je počela 11, a završila se 17. jula. Bliže o tome vidi tom V, knj. 29, dok. br. 27, 29, 42 i 82; AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 885—7 i r. 192, s. 30—3: izveštaji k-ta Jugoistoka od 11. i 17. jula 1944.

[16] Ta uporišta napale su 13. jula jedinice 35. NOU divizije (vidi torn V, knj. 29, dok. br. 29 i 57).

LXIX AK z.b.V.

Zelezn. sabotaža: razaranje pruge Karlovac —Generalski Stol i Bos. Novi — Kostajnica.

1. lov. rez. puk:

Operacija »Dinkirhen«.[18] Pri čišćenju dosegnutog prostora, 18 izbrojanih nerijatelja mrtvih, 1 zarobljen (oficir).

Namera: 14. 7. napad svih borbenih grupa na neprijateljske položaje i koncentracijska mesta u rejonu istočno i severoistočno od Metlike.

1. koz. div.:

Pri čišćenju rejona Pleternica — Požega, 4 izbrojana neprijatelja mrtva, 5 zarobljenih, plen neznatan.

IV hrv. lov. brigada:

Pri borbama na drumu Banjaluka — Prijedor, zajedno s delovima 3. hrv. brd. brigade, dosada 20 neprijatelja mrtvih, 2 zarobljena.

Poglavnikova tjelesna garda

»Rouen«[19]: Sopstvene borbene grupe: 1 ojačani puk Divizije poglavnikove tjelesne garde, sa linije Križevci — Koprivnica, 1 puk 5. ustaške brigade iz Novigrada i delovi 4. hrv. brd. brigade i 1 polic. bataljon iz Bjelovara 13. 7. u uspešnoj borbi s jakom bandom u rejonu severno-severozapadno od Bjelovara.
U gonjenju delova neprijatelja koji se povukao prema jugoistoku dosegnut rejon 10—15 km si. od Bjelovara.[20]

Namera za 14. 7.: Gonjenje načetog neprijatelja prema jugoistoku, pretičući s delovima, izbacivanjem unapred, motorizovanih delova na

[18] Reč je o operaciji »Dinkirhen II« (»Dünkirchen II«) kao nastavku operacije »Dinkirhen I« (vidi dok. br. 84). Operacija »Dinkirhen II« imala je za cilj razbijanje Operativnog štaba hrvatskih i slovenačkih jedinica: 8, 13, 15. i 34. NOU divizije, u širem rejonu Žumberka, a uz učešće 1. lovačkog rezervnog puka, ojačanog 4. pukom i 55. izviđačkim bataljonom 1. kozačke divizije, jednim policijskim bataljonom, 1. bataljonom Železničkog transportnog puka i dvema četama ustaša iz Samobora. Počela je 9, a završila se 17. jula, posle zauzimanja Metlike. Bliže o tome vidi dok. br. 88 i 103, tom V, knj. 29, dok. br. 50; AVII, NAV-T-311, r 191, s. 749, 801—3 i 849—53 i r. 192, s. 30—3 i 86—90: izveštaji k-ta Jugoistoka od 7, 9, 17. i 21. jula 1944.

[19] Opširnije o operaciji »Rouen« vidi dok. br. 89.

[20] Vidi tom V, knj. 29, dok. br. 51.

drumu Đurđevac — Virovitica. Znatni neprijateljski gubici, izveštaj sledi.

Komandant Srema:

U rejonu ji. Šida pojedinačni prodori neprijatelja sa juga odbijeni.

Koncentracija bandi si. od reke Bosut raspršena od strane 64. tenk. voda.

U rejonu Andrijevci — Cazin, napad gerile i razaranja pruge. Dalja razaranja sprečena sopstvenim patrolama, 15 eksplozivnih punjenja iskopano.

Viša komanda Crne Gore:

Živa sopstvena izviđačka delatnost u rejonu Pljevlja — Prijepolje.

Pripreme za operaciju »Draufgenger«[21]

Srbija:

Neznatna lokalna delatnost bandi.

Kao privremena protivmera protiv namere neprijatelja (srp[ski] izv[ori]) da sa dve divizije (16. i 36)[22] upadne preko Drine u zapadnu Srbiju, II/l. SDK, koji se nalazio na putu za operaciju »Trumpf«, promenjen je pravac kretanja i poslat je na marš za Ljuboviju, a 1/3. SDK iz Koviljače za Čuline (12 km. jz. od Zvornika) sa zadatkom obezbeđenja Drine.

Namera: 2 čete 1. puka RZK, ojačane teškim oružjem, za Zvornik, III/5. puka RZK iz Umke za Koviljaču, izviđanje preko Drine.

Operacija »Trumf[23] neprijatelj se sa glavninom provukao preko Toplice, a delovi su se povukli prema

[21] Opširnije o operaciji »Draiufgenger« (»Draufgänger«) Vidi dok. br. 103.

[22] Te divizije su se nalazile tada u istočnoj Bosni. Vrhovni štab NOV i POJ, u svojoj depeši od 11. jula 1944. upućenoj Štabu 3. korpusa NOVJ, naredio je:

»U cilju ostvarenja ranije nameravanih operacija, stavljamo pod vašu komandu i 12. korpus. Pojačaćemo vas, verovatno, i sa XI divizijom. Od sada treba da imate pripremne najmanje dve divizije. Da se ne bi otkrile namere, trupe ne koncentrisati već ih postaviti za dejstvo na takve operativne sektore sa kojih će se moći brzo otisnuti« (tom IV, knj. 27, dok. br. 143, obj. 21).

Ova zamisao Vrhovnog štaba o prodoru 11, 16. i 36. NOU divizije u Srbiju ostvarena je u prvoj polovini septembra 1944 (vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 19, 26, 27, 72 i 133).

[23] »Trumpf« (»Adut«). Bliže o toj aparaaiji vidi dok. br. 84.

istoku preko Morave. Na severozapadnom obronku Jastrepca još borbeni dodir sa slabijim neprijateljem.

Namera: Uz ostavljanje četničkih jedinica u cilju dopunskog čišćenja rejona južno od Kruševca, pregrupacija sopstvenih snaga za napad na neprijatelja južno od Toplice, četničke jedinice »Vajel« [Weyl] sa z.[apada], bug. 27. div. sa severa, Borbena grupa »Dizener« [»Diesener«] sa i.

23. banditska divizija najvećim delom još u rejonu Krivi Vir — Valakonje, ponovno izviđajući s delovima prema jugu i severu.

Na žel. pruzi Bor — Metovnica, komandosi RZK u dodiru s neprijateljem, malom grupom bandita, 7 neprijatelja mrtvih, 1 zarobljen.

U planinama ji. Niš, četnici i srpska policijska odeljenja za obezbeđenje u borbi sa tamošnjim crvenim neprijateljskim snagama (22. crvena banditska divizija).

Drum Leskovac — Lebane ponovo miniran.

SDS, odeljenja za obezbeđenje i četnici u borbi s komunistima jugoist. od Lazarevca, navodno 23 neprijatelja ubijena.

III. Vazduhoplovstvo:

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, pov. br. 3247 od 14. 7. 44.
Načelnik štaba
I. A.
potp. Zelmajer[24], gen. št. pukovnik

Za tačnost:
...
poručnik

[24] Jozef (Josef Salmayr)
[25] ,i [26] Nečitak potpis.

Poverljivo

KR

Dostavljeno:

1) Ia (FS)
2) Ia/F
3) Id
4) KTB
5) Ic
6) Stoart/Stoflak
7) K-t
8) Ustanovi za upuć. na front, Beograd
9) Gen. d. Pi.

Telegram

1.) OKW (WFSt.) Op. (H) Jugoistok
2.) OKH (Gen. St. d. H.) Op. Abt.

Izveštaj o pokretima od 14. 7. 1944:

2. oki. armija:

297. div.: 11/524. iz Klenja za Papratnik (4 km j. od Debra)
392. div.: III/846. iz Babinog Potoka za Homoljac (7 km od Korenice).
1. hrv. brd. brig.: 6. i 7/5. brd. puka iz Križa, 10/5. brd. puka iz Popovače za Sunja — Kostajnica.
1. koz. div.: 1. i 2/55. inž. bat. iz Bihaća za Petrinju, 4/55. inž. bat. železnicom iz Banove Jaruge za Petrinju.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, pov. br. 3247/44 od 14. 7. 44.

Za tačnost:
poručnik
[26]

[27]»

BR. 97

IZVEŠTAJ VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 15. JULA 1944. KOMANDI GRUPE ARMIJA »F« O RAZGOVORU, VOĐENOM 14. JULA 1944. U KRUŠEVCU, SA ČETNIČKIM KOMANDANTOM NEŠKOM NEDIČEM U VEZI ZAJEDNIČKIH DEJSTAVA PROTIV JEDINICA NOV I POJ[1]

Komandant Jugoistoka
(K-da Gr. A »F«)
Grupa Ic/AO
Br: pov. 5373 Pril.: —
15. juli 1944

POVERLJIVO

Ic	03	05	07	D	Ic/L	z.b.V.
AO	AI	All	AIII	SJPo | G.F.P.		

H. Qu., 15. **7.** 1944

Vojnoupravni komandant Jugoistoka
Ic, pov. br. 5330/44

14. 7. 44. u 9.00 časova pre podne vodio sam razgovor u Krajskomandanturi Kruševac sa merodavnim četničkim komandantom Neškom Nedićem[3] iz štaba Draže Mihailoviča. Razgovor je vođen na molbu pomenutog Nedića. Neško Nedić je sada načelnik štaba četničke grupe koja se sa nama bori u akciji

[1] Snimak originala (pisanog na mašini) u Arhivu VII, NAV-T-311, r. 195, s. 725—6. Na margini dokumenta nalaze se zabeleške: 1) VA 15/7 i 2/Ic, i R.

[2] U originalu dokumenta pečat se nalazi ustisnut pri dnu levog ugla prve stranice.

Brojevi i slova u pečatu znače: Ic (Obaveštajno odeljenje), 03, 05, 07 (3, 5, odnosno 7, ordonans-oficir), D (Dolmetscher — tumač), Ic/L (Ic/Luftwaffe—Ic /vazduhoplovstvo), z.b.V. (zur besondere Verwendung — za naročitu upotrebu), AO (oficir Abvera), A I (referat Abvera za obaveštajnu službu), A II (referat Abvera za diverzije i sabotaže), A III (referat Abvera za kontraobaveštajnu službu), SiPO (Sicherheitspolizei — policija bezbednosti), G.F.P. (Geheimefeldpolizei — Tajna vojna policija). Bliže o organizaciji rada i zadacima Ic/AO vidi AVII, NAV-T-311, r. 189, s. 244—6.

Na margini dokumenta utisnut je i pečat načelnika k-ta Jugoistoka koji je bez uobičajenog okvira:
Abt. 08/Chef
Br. pov. 1635/44

Qu Br. 1864

[3] Bio je načelnik štaba 4. grupe jurišnih korpusa. Komandant korpusa bio je Dragoslav Račić.

»Trumpf«[4] i čija se jačina može proceniti na oko 10.000 ljudi. U uvodnom izlaganju, Nedić je napomenuo *da su četnici u Englesku izgubili svako poverenje,* pošto su ih Englezi izdali i sada Titovim bandama liferuju naoružanje i municiju, usled čega četnici moraju da krvare i da umiru. Pošto su oni sami u borbi protiv komunizma i suviše slabi, uvideli su da moraju tražiti oslonac u nemačkom Vermahtu *kome će se bezuslovno potčiniti sa puno poverenja.* Oni su spremni da se bore protiv komunizma svuda tamo gde bih ih ja postavio. Na drugoj strani, Nedić je molio ponovnu pomoć u vidu *isporuke municije i naoružanja, a naročito teškog naoružanja.* Četnici su spremni da daju svaku garanciju da će se isporučeno naoružanje i municija upotrebiti samo protiv komunizma. On je molio dvostruki borbeni komplet pešadijske municije, koja treba da bude izdata pod kontrolom Štaba za vezu Vajel,[5] na primer uz povraćaj praznih čaura; dalje je molio isporuku nekoliko italijanskih teških minobacača. Molio me je za odluku. Ja sam ukazao na štetu koju su pripadnici Draže Mihailovića naneli nemačkom Vermahtu na drugom mestu, a naročito u Beogradu i na severoistoku, a isto tako i na neprijateljsku propagandu koja se provodi u novinama i na drugim mestima. Ja sam priznao lojalno držanje četnika koji se bore, a kojima, međutim, nasuprot stoji sasvim drugi četnički duh, a naročito u Beogradu. Preduslov za bolji odnos je da se ovde izvrši temeljna promena. Od Nedića sam zahtevao da ovo i kod svojih najviših komandi jasno stavi do znanja. On je ovo obećao i naglasio još veliku mržnju svih četnika prema Engleskoj. *U ovom osećanju mržnje našli bi se štaviše spremni da se stave na raspolaganje sadašnjoj srpskoj vladi kao legalni četnici.* Ovo je, međutim, *neizvodljivo iz političkih razloga,* pošto bi onda, s obzirom na mentalitet jednog velikog dela srpskog naroda, važili kao izdajnici u nacionalnoj stvari i *mnoge Srbe oterali u ruke crvenih,* koji bi se onda bez sumnje postavili kao jedini spasioci otadžbine. Neško Nedić je još jednom molio za poverenje ne samo ovdašnjih nemačkih komandi nego i čitavog nemačkog naroda, kao i za priznanje srpskog naroda kao najvećeg neprijatelja komunizma na Balkanu. *Kao dokaz svog unutarnjeg raspoloženja ponudio je da se lično dalje bori na istočnom frontu posle čišćenja Srbije od komunizma* i siguran je da bi to, slično njemu, učinio i jedan veliki broj četnika.

Ja sam obećao da ću ispitati želje. Međutim, brzu odluku ne mogu da donesem, pošto je odnos prema četnicima u veli-

[4] Bliže o toj akciji vidi dok. br. 84.

[5] Weyl (nemački major). Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

svim mogućim odlukama. Naravno da se naš metod može da sastoji samo u tom da snagu, koja sigurno još uvek postoji, pokažemo tamo gde se može sa njom prodreti. Mogućnosti za to ima dosta, moglo bi ih se samo više koristiti. Gestove bez oslonca na snagu trebalo bi svakako samo štedljivo upotrebljavati.

Na saradnju bivše Seljačke stranke[4] ne treba računati pre temeljne izmene celokupne ratne situacije. Iako Tito bojkotuje njihove starešine koje su ostale kod kuće, ipak se oni nadaju da će anglosaksonske snage u poslednjem trenutku okrenuti vesla u njihovu korist i tako toj stranci stvoriti slobodan put. Bez razloga se čerčilovom naklonošću ne hvali njihov partijski drug u emigraciji, Krnjević,[5] koji se drži po strani od momentalne konstelacije. Zagrebački vladini krugovi postupaju poslednjih nedelja naglašeno ljubazno prema bivšim rukovodiocima Seljačke stranke. Platonski kontakti ne manjkaju između ova dva lagera. Među umerenijim ustaškim starešinama delimično se priznaje da bi stari Maček,[6] koji je držan u podnošljivoj izolovanosti, mogao još da bude faktor hrvatske politike.

Ustanička se situacija nije bitno izmenila. Borbe koje su protiv ustanika vođene početkom jula severno od Zagreba izazvale su prolazno i na hrvatskoj strani pomisao na mađarsku pomoć. To kasnije nije bilo aktuelno. Šef mađarske vlade bi je dodelio samo na izričiti pismeni zahtev poglavnika. Uopšte uzev, na pojavu mađarskih trupa gleda se u Hrvatskoj vrlo nerado. Izveštaji sa područja 13. SS-divizije[7] pružaju u odnosu na smirenje potpuno prijatnu sliku. Naravno da je više nego problematično da li bi postignuto stanje po odlasku divizije bilo trajno. Jedan deo ustanika koji su bili u tom području, očito je pobegao prema zapadu i jugu. Kao što je u izveštajima nemačkog opunomoćenog generala stalno navođeno, smirivanje zemlje upravo predstavlja okupacioni problem. Dok god taj problem usled nedostatka jedinica ne može da bude rešen, uspesi su po pravilu samo vremenski i teritorijalno ograničeni.

Angažovanje četnika od strane nemačkih starešina stalno čini vrlo veliku nevolju Hrvatima svih boja. Svaki dan pristižu vladi uzbudljive vesti koje se vrlo često pokažu kao netačne.

[4] To jest: Hrvatske seljačke stranke (HSS).
[5] Juraj. Bio je jedan od istaknutih rukovodilaca HSS-a koji je za vreme aprilskog rata pobegao u inostranstvo i za celo vreme emigracije bio je ogorčeni protivnik NOP-a.
[6] Vladimir (Vlatko). Bio je šef HSS-a.
[7] Pun naziv te nemačke divizije je: 13. SS-brdska divizija »Handžar«.

A, s druge strane, pristalice oštrog kursa prema pravoslavcima dobijaju stalno nove impulse. Ideje o »samopomoći« protiv četnika postaju glavne, što se, naravno, u interesu vođenja rata, ne može da trpi.

Po pitanju hrvatske vojske potvrdilo je jedno putovanje načelnika štaba vojnoupravnog komandanta Jugoistoka po južnoj i zapadnoj Hrvatskoj da tip legije predstavlja ipak najupotrebljiviju formu organizovanja hrvatske vojske, uprkos odbijanju koje ta forma stalno doživljava u hrvatskim nacionalističkim krugovima. Temeljna obuka delova hrvatskih trupa u Delershajmu[8] skraćena je za osam nedelja potrebom da se 3. lovačka brigada, koja se upravo vratila kući, odvoji za Slavoniju — Srem da zaštiti žetvu, pošto nemačko vodstvo nije moglo da oslobodi zamenu iz borbenih oblasti. Vojno rukovođenje i obezbeđenje skupljanja žetve u već navedenim predelima (županiji Vukovar, Sisak, Brod, Nova Gradiška) preneto je jednim ugovorom sa poglavnikom na komandanta LXIX armijskog korpusa,[9] kome je kao hrvatski savetnik potčinjen jedan poglavnikov opunomoćenik, tako da se, ne upotrebljavajući kobnu reč »izvršna vlast«, može u odnosu na žetvu postići za nemački uticaj isti efekat. Ako ovlašćenja, preneta navedenom generalu, ne bi bila dovoljna, to povećanju istih ništa ne stoji na putu.

Poglavnikov rođendan (13. 7.) doneo je mnoga unapređenja i brojna odlikovanja. Ministar vojske Vokić[10] imenovan je (kao drugi posle maršala Kvaternika) za »krilnika« (general pešadije) ustaške milicije; šef ustaškog štaba, pukovnik Sertić,[11] u jugoslovenskoj vojsci bio major, posle emigrant, za general-majora armije. Vokić se trudi da pridobije poverenje vodećih oficira domobranstva. Uprkos tome, očevidno je da i njemu, kao i poglavniku, pre svega na srcu leži izgradnja ustaške milicije, pa ako treba i na štetu vojske. Isto tako unutrašnja suprotnost između domobrana i ustaške milicije jedva da je postala manja. Nedavno objavljenom procesu za izdaju zemlje, koji je stao glave dva generalštabna oficira i četiri ostala optužena, među njima i dve žene, sledi sad još jedan monstruozni proces pred vojnim sudom protiv 53 optužena od kojih je većinu naveo jedan major na davanje priloga za Crvenu pomoć. Različiti iskazi na oba procesa daju potresnu sliku o nečuvenoj zbrci političkih i nacionalnih odnosa a, s tim u

[8] Döllershaim. To je mesto u Austriji u kome se nalazio nastavni centar za obuku ustaško-domobranskih i legionarskih jedinica.

[9] Komandant 69. armijskog korpusa bio je tada general Helge Auleb (vidi dok. br. 65, objašnjenje br. 21).

[10] Ante. Bliže o njemu vidi dok. br. 120.

[11] Tomislav

vezi, i shvatanja. Poznavaoci situacije naravno tvrde da je vojna policija, koja je potpuno u rukama ustaša, stroga i neumoljiva samo prema domobranima, dok se vrlo teški delikti ustaša mudro ne napadaju. Ova praksa izaziva veliko ogorčenje dobrih pouzdanih oficira vojske.
Operat. odelj. /Obavešt. odelj. Izveštaj o situaciji nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj 15. 6. — 14. 7. 44.

II. *Situacija kod neprijatelja*

Ne postoji izveštaj.
Pošto nemačkom opunomoćenom generalu nisu potčinjene borbene trupe, upućuje se na izveštaje nadležnih zapovednika trupa.
Operat. odelj. /Obavešt. odelj. Izveštaj o situaciji nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj 15. 6. — 14. 7. 44.

III/IV *Naš taktički položaj*

Feldkomandantura 605 — Brod[12]
Stav hrvatskog stanovništva prema nemačkoj vojsci zaoštren. Zbog teških napada iz vazduha na Brod, jaka nervoza spopala je kako civilne tako i vojne hrvatske vlasti, tako da već na preduzbunu svi bežeći napuštaju grad. Intervencija jedva moguća, pošto hrvatski štapski oficiri i poljska žandarmerija i sami beže. Bande tad imaju svuda gotovo neometan pristup. Aktivnost feldkomandanture jako otežana stalnim vazdušnim uzbunama i njihovim dejstvom na civilno stanovništvo. Vojnoprivredni pogoni i četvrti za stanovanje jako oštećeni. Drveni most preko Save potopljen, umesto njega predviđene tri motorne skele. Započeta popravka drvenog mosta i pojačavanje potpornika. Istražuje se mogućnost za rezervni most i proračunava materijal. Uprkos dobre žetve snabdevanje poljoprivrednim proizvodima rđavo, jer seljaci jedva da snabdevaju nedeljne pijace.

Mesna komanda I — Banjaluka. Stav četnika nejasan. Mesna komanda se mnogo bavi stvarima uprave zato što hrvatske vlasti mogu da obave samo malo posla (radno vreme od 6 — 9 i od 18 — 20 časova). Armijska vojna škola preseljena iz Banjaluke. 4. hrvatska lovačka brigada zamenjena 3. hrvatskom brigadom.
Snabdevanje stanovništva i zanatska aktivnost malo poboljšani.
Feldkomandantura 725 — Zagreb:
Pokret Mesne komande I u Dugo Selo (20 km istočno od Zagreba) predviđen za 18. 7.

[12] To jest: Slavonski Brod.

U porastu je suzdržljivost a delimično i odbojnost prema nemačkim vojnim i civilnim licima. U vezi sa rasterećenjem Zagreba i dalje velike teškoće. Uz to stalno zahtevi za stanove za nove službe. Mali gubici u ljudstvu i štete srednje težine prilikom vazdušnog napada 30. 6. na aerodrom i stanicu Zagreb — Istok. Ponašanje stanovništva pri uzbuni najčešće bez discipline. Stoga se mora računati sa većim gubicima i štetama pri pojačanim napadima na nemačke ciljeve u gradu, koje treba očekivati na osnovu raznih informacija.
Politička nepouzdanost hrvatske vojske i policije iznova se pokazuje u tom što je 10. 6., zbog veza sa partizanima i davanja priloga za Crvenu pomoć, streljano 22 policajca kojima je bilo povereno čuvanje ličnosti oko poglavnika.
Feldkomandantura 1033 — Osijek:

Raste neraspoloženje protiv Nemaca. Jako se sumnja u nemačku pobedu ali je ipak ponašanje vlasti korektno. Stanovništvo zamera nemačkoj vojsci nedostatak interesovanja za spremanje žetve, dok u drugim predelima Hrvatske traju akcije bandi. Borbeni moral hrvatskih oficira vrlo mali, otud ponovno u porastu dezertiranje iz domobranstva. Mesne zaštite i teritorijalna straža folksdojčera dobro su se pokazali. Povećana aktivnost bandi traje. Policijske snage u manjim operacijama uspešne, ipak nigde ne ostaje mirno. Aktivnost bandi obuhvata i mađarsku oblast (istočno-severoistočno od Osijeka). Izgradnja skloništa i dalje dobra. Služba za vazdšunu uzbunu u Osijeku loša. Očekuje se poboljšanje izgradnjom centralne stanice vazdušnog osmatranja i javljanja u Borovu (28 km jugoistočno od Osijeka). Vazdušnim napadima na Osijek 14. 6. preko 500 mrtvih i povređenih, velike štete na industrijskim objektima i kućama. Prvi put javljeno miniranje Dunava istočno od ušća Drave. Nema brodskog saobraćaja. Stanje letine u Sremu izvrsno, pijace dobro snabdevene.
Mesne komande: vazdušni napad 2. 7. na Vinkovce i Vukovar. Mali gubici u ljudstvu i male štete na zgradama. Zapadno od Vinkovaca uništeno 20 vagona. Brojni napadi aviona za niski let na ciljeve na železničkoj pruzi. Gradsko područje Zemuna, po naredbi vojnoupravnog komandanta Jugoistoka, potpalo u nadležnost garnizona Beograd a u pogledu obezbeđenja i odbrane potčinjeno komandantima Beograda, isključujući angažovanje srpskih jedinica.
Feldkomandantura 1034 — Sarajevo:
Mesna komanda II premeštena iz Sarajeva za Zenicu.

Feldkomandantura 1035 — Mostar:
Mesna komanda I prebačena 14. 6. iz Mostara u Dubrovnik a tamošnja Mesna komanda II u Makarsku. Nova mesna ko-

manda II zatražena za Mostar. Pošto još nije odobrena, veliki manjak osoblja u Feldkomandanturi.
Nestašica stanova zbog doseljavanja službi i jedinica. Aktivnost generala Begića[13] (oficir za vezu hrvatske vlade sa V. SS--brdskim armijskim korpusom) pokazala se kao korisna (obimna inspekciona putovanja, blizak kontakt sa stanovništvom, smenjivanje nepouzdanih službenika, itd.). Zaoštren odnos ustaše — četnici. Mesna komanda Dubrovnik i Makarska: potpomaganje stanovništva u ribarstvu. Izgledi za žetvu dobri. Izvrstan prinos voća. Saradnja Feldkomandanture i trupa dobra.
Feldkomandantura 1036 — Karlovac.
Izveštaj još nije stigao.
Feldkomandantura 1038 — Bjelovar:
Postoji poverenje sitnijih građana i seljaka u nemačku borbenu moć i volju za pobedom. Inteligencija nepouzdana. Primećuje se da je štetna smena ranijeg energičnog velikog župana dr Sabolića[14] nekim dr Trgovčevićem.[15] Šef policije dobar. Mere za evakuaciju folksdojčera spore.
Mesna komanda Varaždin: poboljšano raspoloženje stanovništva prema nemačkom Vermahtu. Saradnja sa hrvatskim vojnim i civilnim vlastima dobra.
Mesna komanda Križevci: dobra saradnja sa vlastima.
Zbog promene granica Velike županije nužno je postavljanje nekoliko komandantura. Traženo je: jedna feldkomandantura za područje Gospića sa mesnom komandom I, mesnom komandom II i jednom ispostavom. Dalje, mesna komanda I za Zenicu, 3 mesne komande II za Viroviticu, Jajce, Mostar. Što skoriji dotur za feldkomandanturu poželjan. Odluka vojnoupravnog komandanta Jugoistoka još ne postoji.
Operat. odelj./Obavešt. odelj. Izveštaj o situaciji nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj 15. 6. — 14. 7. 44.

V. *Doturi — stanje snabdevanja*

Uprkos čestih prekida pruge, obezbeđeno snabdevanje trupa hranom. Stvaranje zaliha ipak nije moglo da se sprovede kod svih divizija u onoj meri kako je naređeno. Dotur morskim putem kod Zadra povećan. Nabavka krompira iz ovogodišnje žetve nije moguća zbog visokih cena. Oskudica u senu i dalje. Poboljšano nabavljanje zelene hrane. Snabdevanje civilnog stanovništva uopšte uzev dovoljno.
Operat. odelj./Obavešt. odelj. Izveštaj o situaciji nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj 15. 6. — 14. 7. 44

[13] Vilko
[14] Verovatno: Marijan.
[15] Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

VI. *Stanje saobraćaja*

I dalje pogoršano zbog porasta aktivnosti bandi i povećanih napada iz aviona. Linija snabdevanja Zagreb — Karlovac i Sunja — Bos. Novi stalno ometana čestim rušenjem. Po obimu su porasla razaranja glavne pruge na deonicama Zagreb — Sunja i Zagreb — Dugo Selo — Banova Jaruga. Na uskotračnoj pruzi skoncentrisani su napadi na deonicu Konjic •— Sarajevo, otud znatne poteškoće u transportu boksita. Teška oštećenja na stanicama Zagreb — Istok, Slav, i Bos. Brod i Vinkovci. Uništen velik broj lokomotiva i teretnih vagona. Osim toga, izbačene brojne lokomotive napadima aviona za niski let. Pretovarni saobraćaj za Bosnu jako ometan.
Operat. odelj./Obaveš. odelj. Izveštaj o situaciji nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj 15. 6. — 14. 7. 44

VII. *Stanje uprave*

20. 6. objavljivanje zakonske odredbe po kojoj se podela velikih županija ponovno reguliše. Sedište velike županije nije još konačno određeno. Velikom županu su potčinjene sve vlasti opšte uprave, policija i samouprava.
Zakonskom odredbom od 30. 6. može se sprovođenje zaštitnih mera pri prepadima i sabotažama protiv javnog reda i sigurnosti preneti na posebnog opunomoćenika kojeg imenuje poglavnik na predlog ministra unutrašnjih poslova. U Velikoj župi Zagreb već sprovedeno.

Operat. odelj./Obavešt. odelj. Izveštaj nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj 15. 6. — 14. 7. 44

VIII. *Stanje privrede*

Povećana neprijateljska vazdušna aktivnost, naročito pogođene rafinerije nafte, železnički čvorovi, saobraćajne linije (Osijek, Brod, Caprag). Potrebno pojačano angažovanje lake protivavionske artiljerije protiv napada aviona za niski let. Velike štete na lokomotivama i fabrici vagona Brod.
Transport drveta iz područja Krivaje potpuno zastao zbog razaranja mosta.

Transport boksita iz mostarskog basena i železne rude iz rudnika Prijedor — Ljubija, uprkos stalnim vazdušnim napadima, i dalje teče iako ne u željenom obimu.
Novac u opticaju popeo se na 62,4 milijarde kuna.
Eksploatacija uglja 65.000 tona mesečno, prema normalnoj 270.000 tona mesečno.
Veliko smanjenje dodele goriva.

Podizanje nove rafinerije u Svetoj Klari kod Zagreba.

U junu posredovanjem otišlo u Rajh 723 radnika, time ukupan broj 150.000.

Operat. odelj./Obavešt. odelj. Izveštaj nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj 15. 6. — 14. 7. 44.

IX. *Stanje propagande*

Neprijateljska propaganda i dalje živa ističući tvrdnju da snage Nemačke polako malaksavaju. Za vojsku je propaganda suviše prosta, dok civilno stanovništvo delimično sluša neprijateljsku propagandu, naročito radio-vesti. Korektnim ponašanjem prema civilnom stanovništvu nemačke trupe će izvući tlo neprijateljskoj propagandi. Naša propaganda biće određena uspesima »V l«[16] i podvlačenjem mržnje protiv angloameričkih bombardera. U ratnoj propagandi protiv neprijatelja ističe se loše raspoloženje kod bande i podvlači činjenica da bande građaninu i seljaku uzimaju sve što poseduje. Iznenadni napad na Titov Vrhovni štab propagandno se i dalje iskorišćava.

Operat. odelj./Obavešt. odelj. Izveštaj nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj 15. 6. — 14. 7. 44

X. *Stanje popune*

I dalje se poboljšava naknadnim regrutovanjem u Dalmaciji.

Jedva da ima upotrebljivih oficira za zamenu.

I dalje velika oskudica u podoficirima.

Ljudstvo: iz dopunskih jedinica preuzeto:

400 vojnika sposobnih za pom. službu, za dve radne čete pri Štabu za osiguranje železnice,

4000 vojnika za popunu žandarmerije,

300 vojnika za »Brzu brigadu«

179 regruta za Nastavnu brigadu »Štokerau«[17],

370 vojnika za Sisak za popunu III/4 komande odseka sigurnosti.

protuavionskoj legiji dodeljeno je 1500 sposobnih za rad ali nisu svi dovedeni.

Sreska komanda za popunu Knin: 1745 vojnika, godišnje 21—26 za ustašku miliciju.

[16] Reč je o nemačkim bombama na raketni pogon koje su u drugom svetskom ratu upotrebljene za bombardovanje Londona i drugih, engleskih gradova.

[17] Nazvana je po mestu Štokerau (Stoekerau) u Austriji u kome se nalazio nastavni centar za obuku ustaško-domobranskih i legionarskih (jedinica.

188 vojnika iz radne službe za nastavnu brigadu »Štokerau« kao kandidati za podoficire.

Nemački opunom. general u Hrvatskoj
Šef štaba
na konceptu potpisao:
fon Zelhov
pukovnik

Za tačnost:

major

BR. 95

BELEŠKA KOMANDANTA POLICIJE BEZBEDNOSTI I SLUŽBE BEZBEDNOSTI U DONJOJ ŠTAJERSKOJ OD 20. JULA 1944. O MERAMA ZA RASELJAVANJE I ODVOĐENJE U KONCENTRACIONE LOGORE ČLANOVA PORODICA »DRŽAVNIH NEPRIJATELJA« U DONJOJ ŠTAJERSKOJ[1]

Komandant Pol. bezb. i SB u Donjoj Štajerskoj
IV b — M V 1/44 — Zw.[2]

Maribor, 20. 7. 1944.

Pred: Mere protiv članova porodica državnih neprijatelja u Donjoj Štajerskoj.[3]

1. Beleška

19. 7. 1944. u Gracu vođeni su razgovori sa **ORR.**[4] dr Karstaninom,[5] šefom Folksdojčemitelštele[6] za pokrajinu

[18] Potpis nečitak.

[1] Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, Ndf, reg. br. 12—5, k. 35.

[2] To su početna slova prezimena obrađivača izveštaja. Nemačke ustanove su na taj način obeležavale dokumenta, da bi se znalo ko ih je obrađivao. U ovome slučaju to lice je bilo iz Odeljenja IVb.

[3] Državnim neprijateljima smatrani su pripadnici NOP-a.

[4] Oberregierungsratgeber (viši vladin savetnik).

[5] Dr Carstanien. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

[6] Volksdeutsche Mittelstelle (VoMi). To je bila posebna ustanova Trećeg Rajha za koordinaciju poslova po pitanju nemačkih manjina. Osnovana je 1936. i bila je pod kontrolom NSDAP. Za šefa te ustanove postavljen je SS-grupenfirer Verner Lorenc (Werner Lorenz) ukazom (od 1. januara 1937) Rudolfa Hesa (Rudolf Hess), rajhsministra i Hitlerovog zamenika. Pomoćnik Lorencov bio je dr Herman Berends, kasnije komandant SS- i policije u Srbiji (došao je na tu dužnost posle

Štajersku, o merama protiv članova porodica državnih neprijatelja **u** Donjoj Štajerskoj, a na osnovu naređenja CdZ[7] od 15. 3. 1944, i tom prilikom postignuta je sledeća saglasnost:

a) Dr Karstanin odmah stavlja na raspolaganje, za potrebe raseljavanja, logor za preseljavanje u St. Mihael kod Leobena, Gornja Štajerska, koji sada može da primi oko 450 lica.

b) Prijem raseljenika može se vršiti svakodnevno. Za transporte većih razmera, umoljava se da se isti 1—2 dana ranije najave u Grac na telefon 03-06 SA-oberšturmfireru[8] Kalistou[9] ili šefu pokrajinske službe Dericu.[10] Kod manjih transporata dovoljno je da se telefonira pre polaska istog.

c) Logor stoji na raspolaganju za decu i majke. Prema sporazumu koji je postigao sa bundesfirerom Štajndlom,[11] a na osnovu napred spomenutog naređenja CdZ, treba muškarce od 16 do 60 godina predati kažnjeničkom logoru za specijalnu službu u Šterntalu a ženska lica, istih godina starosti, logoru za specijalnu službu u Celju. Kapacitet logora u Celju je ograničen. Od ove mere izuzimaju se majke sa sitnom i malom decom i iste treba sprovesti u logor za preseljavanje u St. Mihael.

d) Logor za preseljavanje u Fronlajtenu[12] je za sada prepunjen, tako da isti ne može da primi ni jednog raseljenika.

e) Stare i nejake osobe, koje nisu više sposobne za rad, treba, po mogućstvu, izuzeti od raseljavanja i predati ih rođacima na negu.

f) Raseljenici treba da ponesu sobom rublje, odela, cipele (radno odelo), ćebad, pribor za jelo, kao i lične isprave. Treba odustati od toga da se ponese obiman prtljag.

g) Dr Karstanin sporazumeće se sa merodavnim instancama u Berlinu kako bi se raseljenici mogli razmestiti u Stari Rajh[13]

Augusta Majsnera). Dvadeset šestog decembra 1941. prešla je ova ustanova u nadležnost rajhsfirera SS Hajnriha Himlera (vidi Dušan Biber, *Nacizem in Nemci v Jugoslaviji 1933 — 1941,* Cankarjeva založba v Ljubljani, 1956, str. 276—8).

Inače, u prevodu, VoMi bi odgovaralo pojmu: Centralni ured za folksdojčere.

[7] Chef der Ziwilverwaltung (šef Civilne uprave).

[8] Odgovara činu poručnika kopnene vojske.

[9] Calisto. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

[10] Derits. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

[11] Steindl (savezni vođa). Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

[12] Frohnleiten

[13] Misli se na teritoriju Trećeg Rajha, bez pripojenih oblasti, pre početka agresije fašističke Nemačke na susedne zemlje (Austriju, Čehoslovačku, Poljsku, Francusku, Holandiju, Belgiju i Jugoslaviju).

da bi logor za pres. u St. Mihaelu bio u svako vreme spreman za prihvat.

2. Dostavljeno:
Ref. IV Ia u Komandi
III odelj.
Ispostavama u Celju, Trbovlju, Ptuju, Brežicama i Lutenbergu radi znanja.

Radi obaveštenja

Saveznom rukovodstvu St. H.B.[14] z.H.v.[15] bundesfireru SA--oberfireru Štajndlu.
Sreskim rukovodiocima St. H.B. Maribor-grad, Maribor--polje, Celje, Ptuj, Trbovlje, Brežice i Lutenberg.
Gospodi okružnim načelnicima u Maribor-polju, Celju, Ptuju, Trbovlju, Brežicama i Oberradkersburgu,
Gospodinu direktoru policije Maribor,
Folksdojčemitelštele, pokrajinsko rukovodstvo za Štajersku, na ruke.
g. O.R.R. Dr Karstaninu.

potp[isao] Štage[16]
šturmbanfirer

F.d.R.
...[17]
unteršturmfirer

Da je prepis veran originalu tvrdi
referent
Vg.. «

[14] Steierische Heimatsbund (štajerski domovinski savez).
[15] Zu Hand vorlegen (na ruku proslediti, tj. lično).
[18] Stage. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.
[17] Nečitak potpis.
[18] Prva dva slova su: Vg. Redakcija nije mogla da ustanovi **ime** toga referenta.

BR. 97

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 22. JULA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O DEJSTVIMA NA PODRUČJU JUGOISTOKA[1]

POVERLJIVO

Dnevni izveštaj K.T.B.
K-ta Jugoistoka 145/VII
(K-da GrA »F«)

OKW/WFSt od 22. 7. 44.

I. Aktivnost neprijatelja:

Situacija na moru:

Luke Visa, prema preciznom iskorišćenju vazdušnih snimaka, samo nebitno promenjene.

Situacija u vazduhu:

Osim normalnog izviđanja, živa delatnost patrola sa 40 aviona u albansko-hrvatskom obalskom području, napad iz niskog leta na žel. stanicu i žel. eksploatacionu radionicu Skoplje, žel. stanicu Vinkovci, napad lovcima na uporišta i prugu Larisa — Solun i Kraljevo — Priština (ukupno 6 lokomotiva oštećeno, bilo je i žrtava), bombardovanje Zenice,.. .
21/22. 7. patrole u obalskom pretpolju između Bara i Zadra, napad iz niskog leta na žel. stanicu Kosovo' (šteta neznatna). Oko 80 borbenih aviona nadletelo u pravcu Beča. 7 aviona miniralo Dunav između Smedereva i Bele Crkve. Oko 55 aviona-snabdevača bandi u severozapadnoj Bugarskoj,[2] Crnoj Gori i istočnoj Hrvatskoj.

II. Područje komandanta Jugoistoka:

1.) ...
2.) 2. *OkA*
Normalna neprijateljska vazdušna aktivnost, lokalna aktivnost gerile.
Vreme: Vedro

[1] Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 108—113.

[2] Odnosi se na teritoriju prema Zaječaru, kao i vranjskog i pirotskog okruga, a koju je fašistička Bugarska, po završetku aprilskog rata, anektirala 1941. godine.

XXI brd. AK
297. div.:

Jako obezbeđeni snabdevački konvoj Debar — Struga napadnut po snažnoj banditskoj grupi, o gubicima nije izvešteno.

SS-div. »Skenderbeg«:

»Draufgenger«: Postojano snažni otpor neprijatelja.[3] Bor[bena] grupa »A«[4] zauzela kotu 1566 (12 km si. od Murina) i dalje prodire prema severu.
Bor[bena] grupa »B«,[5] odbivši neprijateljske] protivnapade, prednjim delovima, zadobila rejon oko Trepće (7 km ssi. od Andrijevice),[6] a del[ovima] zapadno odande prebacila se preko potoka Trebačke prema zapadu. Zaštitni front zapadno od Andrijevice odbio neprijateljeve pokušaje uznemiravanja.

Viša komanda Crne Gore: Bez osobitih događaja.

5. SS-brdski arm. korpus:

369. divizija:

»Zonenštih«:[7] više neprijateljskih noćnih napada severno od Studenca odbijeno.

Dosadašnji gubici neprijatelja: izbrojan 191 mrtav neprijatelj.

118. lov. divizija:

»Ruepauze«:[8] (vidi dnevni izveštaj od 20. 7.)[9] otpočela severoistočno od Makarske s oko 3 mešovita bataljona.

Na Pelješcu naša kolona tovarnih grla raspršena od neprijatelja.

[3] Opširnije o toj operaciji vidi dok. br. 103.

[4] i [5] Bliže o sastavu borbenih grupa »A« i »B« vidi dok. br. 103.

[8] O borbama koje su se vodile oko Trepće (u rejonu Andrijevice) protiv jedinica 2. korpusa NOVJ vidi tom III, knj. 8, dok. br. 34.

[7] Bliže o toj operaciji vidi dok. br. 92.

[8] »Ruhepause« (»Odmor«). Ova akcija imala je za cilj razbijanje partizana severno od Makarske, u planini Biokovo. Tada su se na tome prostoru nalazile jedinice Južnodalmatinskog NOP odreda (tom V, knj. 29, dok. br. 140; AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 124—7: izveštaj k-ta Jugoistoka od 23. jula 1944. o završetku akcije).

[0] Bliže o tome dnevnom izveštaju vidi AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 75—7.

7. SS-brd. div.:

»Blicliht«:[10] akcija nastavljena uz mestimičan dodir s neprijateljem.

Glavnina neprijateljskih snaga izmakla prema istoku, preko druma Jajce — Gornji Vakuf.

SS-brd. div. »Handžar«:

»Reslajn«:[11] pretežni deo neprijateljskih snaga u rejonu severno od Kladnja. Pokušaj neprijatelja da s delovima ponovo prodre u rejon Šekovića.

[12]J[užna] grupa u napadu protiv neprijateljskog otpora 10 km jugoistočno od Vlasenice.

S[everna] grupa kod Živinica i Prnjavora.

I[stočna] grupa drži rejon Šekovića.

7. izv. bat. zauzeo Ribnicu uz otpor neprijatelja.

XV brd. AK
264. div.:

Odbijen noćni napad banditske grupe srednje veličine severoistočno od Sinja.

Ponovno oživljena neprijateljska aktivnost južnodalmatinskog banditskog kanala za dotur.

Operacija »Bergruč«[13] u pripremi u rejonu Benkovca.

[10] Detaljnije o toj akciji vidi dok. bor. 92.

[11] »Röslein« (»Ružica«). Odluka za izvođenje ove akcije doneta je 14. jula, a akcija je počela 18. jula na prostoru Kladanj — Vlasenica — Sokolac protiv jedinica 3. korpusa NOVJ. Nemci su u ovoj operaciji angažovali delove 7. SS i 13. SS-divizije i četnike, s ciljem da se spreči prodor jedinica NOVJ iz istočne Bosne u Srbiju (vidi dok. br. 100; tom IV, knj. 29, dok. br. 91; AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 763—1007, str. 60 i 109: ratni dnevniik k-ta Jugoistoka za 14. i 28. juli 1944 i r. 192, s. 30—3: izveštaj k-ta Jugoistoka od 17. jula 1944).

[12] Sastav tih grupa bio je sledeći:

Južna grupa (zvali su je i Borbena grupa »Jug«): dva bataljona iz 7. SS i jedan bataljon iz 13. SS-divizije »Handžar«;

Severna grupa (nosila i naziv Borbena grupa »Sever«): 1. ii 3. bataljon 27. SS-puka 13. SS-divizije);

Istočna grupa (ili Borbena grupa »Istok«): 2. i 3. bataljon 28. SS-puka 13. SS-divizije (AVII, NAV-T-311, or. 192, s. 60—4: izveštaj k-ta Jugoistoka od 19. jula 1944).

[13] »Bergrutsch« (»Klizanje brega«, »Odron zemlje«). Ova operacija počela je 24. jula 1944. na prostoru severozapadno od Knina i Benkovca, gde su se u to vreme nalazile jedinice 19. divizije 8. korpusa NOVJ. Nemci su u ovoj operaciji (završena 28. jula) angažovali delove 264. peš. divizije, 1. puk »Brandenburg«, 92 mot. gren. puk, 1. i 3. bataljon 384. puka i 3. bataljon 383. puka 373. legionarske divizije »Tigar« i ustaško-četničke snage s toga područja (vidi tom V, knj. 29, dok. br. 142, knj. 31, dok. br. 82; Arhiv VII, NAV-T-311, r. 192, s. 144—8 i 240—2: izveštaji k-ta Jugoistoka od 24. i 27. jula 1944).

373. div.:

Banditskoj grupi napadnutoj kod Prijeboja ustaše ubili 29 ljudi i zaplenili nešto oružja. U rejonu Vrtoče, delovi 1. hrv[atskog] lov[ačkog] puka razorili posednuta banditska skloništa uz 58 mrtvih neprijatelja.[14]

»Mauzetot«:[15] ponovo 8 mrtvih neprijatelja, 70 prebeglica.

LXIX AK z. b. V.

Železnička sabotaža: razaranje šina kod Turopolja i Sunje, voz Bos. Novi — Rudice naišao na minu.

1. lov. puk: bez osobitih događaja.

U pripremi akcija za ponovno zaposedanje Bosiljeva.[16]

1. koz. div.:

Pretežni deo divizije u pokretnoj upotrebi u cilju obezbeđenja žetve na prostranim područjima.

Komandant Srema:

Lokalna aktivnost neprijatelja, naročito sabotaža žetve.

3.) *Srbija:*

Lokalna delatnost bandi s pojedinačnim sabotažama žetve i napadima na četnike.

»Keraus«[17]: protivnik nastavlja pokret izvlačenja pre-

[14] Na prostoru Vrtoče dejstvovala je 8. krajiška NOU brigada i Drvarsko-petrovački NOP odred (tom IV, knj. 27, dok. br. 131 i 178).

[13] »Mausetot« (»Mišja smrt«). Cilj operacije bio je čišćenje šireg rejona Cazina uz učešće 5. ustaške bojne, delova 373. poljskog dopunskog bataljona i 373. pt diviziona i 2. baterije iz 373. ap (AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 60—4: izveštaj k-ta Jugoistoka od 19. jula 1944. godine). U rejonu Cazina nalazila se u to vreme Unska operativna grupa 4. korpusa NOVJ. Bliže o tim borbama vidi izveštaj Unske operativne grupe od 29. jula 1944. objavljen u tomu V, knj. 29 kao dok. br. 100; AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 86—90 i 144—8: izveštaje k-ta Jugoistoka od 21. i 24. jula 1944. o početku i završetku operaaije).

[16] Nemci i ustaše su 26. jula napali položaje 4. bataljona 2. brigade 13. NOU divizije. Bataljon je branio Bosiljevo. Tom prilikom neprijatelj je uspeo, posle sedmočasovne borbe, da prodre u Bosiljevo i da ga zauzme, ali je to mesto potom ponovo napustio (vidi tom V, knj. 29, dok. br. 98).

[17] »Kehraus« (»Čistka«). Cilj ove operacije (počela je 19, a završena 26. jula, s naknadnim čišćenjem do 6. avgusta) je bio da se razbiju jedinice NOVJ (21, 24. i 25. divizija) na širem području Prolomske planine i Lebana, odnosno dejstva u međurečju Toplice i Južne Morave i Jablanice. U stvari, ova operacija je nastavak operacije »Trumf« (vidi dok. br. 84). Obe ove neprijateljske operacije (»Trumf«

ma jugu i jugoistoku, naša borbena grupa ima samo neznatni dodir s neprijateljem. Delovi 22. bug. div. s potčinjenim 5. pol. pukom (bez 3. bat.) nastupili protiv crvenih snaga u rejonu severno od Sokobanje.

III. *Vazduhoplovstvo:*

Izviđanje: konvojski put Bengazi — Malta, vazdušni snimak luke Bari, pretpolje Vieste—rt Penna, vazdušni snimak Visa, banditskih aerodroma Glamoč i Tičevo i planine Papuk.

Upotreba jurišnih aviona za podršku operacije »Draufgenger« s dobrim podacima. Lovačka zaštitna pratnja nije uočila neprijatelja. Potraga za minama (3 [aparata] Ju 52) bez uspeha u čišćenju.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, pov. br. 3368/44 od 22. 7. 44.
Načelnik štaba
I. A.
potp. Zelmajer[18], gen.št. pukovnik

F. d. R.:
.. ,[19]
konjički kapetan

Poverljivo 145/VII

K. R.

Telegram
1.) OKW /WFSt./ Op. (H) Jugoistok
2.) OKH /Gen. St. d. H./ Op. Abt.

Dostavljeno:
1.) Ia (FS)
2.) Ia/F
3.) Id
4.) KTB
5.) Ic
6.) Stoart/Stoflak
7.) K-t
8.)
9.) Gen. d. Pi.

i »Keraus«) poznate su u jugoslovenskoj istoriografiji pod imenom »Topličko-jablanička operacija«. Opširnije o tome vidi tom I, knj. 9, dok. br. 26, 28, 33, 34, 35, 36, 178 i 184; Grupa autora, *ORNJ,* str. 253—7; AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 9—12, 47—50, 60—4, 75—7, 107—13, 240—2, 273—5: izveštaje k-ta Jugoistoka od 16, 18, 19, 20, 22, 28. i 30. jula; NAV-T-311, r. 190, s. 763—1007, str. 66, 77, 99, 111, 143 i 148: ratni dnevnik k-ta Jugoistoka za 16, 19, 26. i 28. juli i 6. avgust 1944; AVII, NAV-T-78, r. 332, s. 9453—9 i 9465—70: izveštaje k-ta Jugoistoka od 25, 26 i 28. jula 1944. godine.

[18] Jozef

u j 20 Nečitak potpis.

Izveštaj o pokretima ocl 22. 7. 44.:

I. ...
II. 2. OkA

SS-div. »Skenderbeg«:	Divizijsko komandno mesto iz Ržanice za Ulotinu (6 km z. od Ržanice)
264. div.:	III/l. puka »Brandenburg« iz rejona Šibenika u rejon Dazline (6 km si. od Pirovca), II/l. puka »Brandenburg« u rejon Bribirske [Mostine] — Đevrske, Štab puka »Brandenburg« u Skradin.
392. div.:	1/92. mot. gren. brig, iz rejona Šibenik u rejon Vrane. Štab 392. izv. bat. i 3. eskadron iz Drežnice za Kamenicu (2 km sz. od Križpolja). 35. ust. bat. iz Metka za Lovinac, 1/846. iz Bunića za Gračac.
1. koz. div.:	55. izv. bat. na maršu iz akcije »Dinkirhen« za Novu Gradišku, Štab i II/4. rus. puka za Pračno (2 km j. od Siska). 1023. lan[des]šic[en] bat.: Štab sa 2. i 3. četom iz Sunje za Kostajnicu.
3. hrv. brd. brigada:	Štab II/3. brd. puka sa 5, 7, 8. četom od Ivanjske za Banjaluku.
Komandant Srema: *3. hrv. lov. brigada:*	Štab 1/5. hrv. lov. puka i 8. četa, II/8. hrv. lov. puka i 14. četa u Strizivojna-Vrpolje. Štab 8. hrv. lov. puka sa 14. četom 5. puka i 15. četom 5. puka u Andrijevcima. Štab 2. bat. 5. puka sa 5, 6. i 7. četom u Garčinu.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
F. d. R. Ia, pov. br. 3368/44 od 22. 7. 44.
20

konjički kapetan

BR. 97

ZAPOVEST KOMANDANTA POLICIJSKE POKRAJINSKE KOMANDANTURE »BANAT« OD 22. JULA 1944. POTCINJENIM JEDINICAMA ZA DEJSTVA U OPERACIJI »HAJMAT« PROTIV PRIPADNIKA NOV I POJ NA PROSTORU VELIKI BEČKEREK — SRPSKA CRNJA — ALEKSANDROVO[1]

Komandant Policije poretka u Srbiji, Sandžaku i Crnoj Gori
Policijska pokrajinska komandantura »Banat«

O. U., 22. juli 1944.

Zapovest za operaciju

Opšta situacija

Iz dana u dan teroristička aktivnost komunističkih banditskih grupa u Banatu je u porastu. Svake noći događaju se ubistva, prepadi i sabotaže. Prinudne regrutacije i odvođenja stalne su pojave u severnom i srednjem Banatu.[2]

Specijalna situacija

Značajno žarište nemira čine opštine Aleksandrovo i Karađorđevo (na uskotračnoj pruzi Bečkerek[3] — Srp. Crnja[4]) pored atara Rogendorfa,[5] Srp. Itebeja, Karađorđeva i Aleksandrova, istočno od napred spomenute železničke linije.

Zadatak

Pretražiti teren od kanala Begej u severo-severozapadnom pravcu do Aleksandrova, južna granica kanal Begej, zapadna granica železnička pruga Bečkerek — Srp. Crnja, istočna granica linija istočna ivica Srp. Itebej, severoistočna ivica Aleksandrovo, u cilju pronalaženja bandi i skloništa i pretražiti opštine Srp. Itebej, Karađorđevo, Aleksandrovo u cilju pronalaženja bandi, oružja i propagandnog materijala.

[1] Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, Ndf, reg. br. 20—4, k. 32.

[2] U severnom i srednjem Banatu u to vreme dejstvovale su jedinice Banatske operativne zone Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine (Severnobanatski i Južnobanatski NOP odred). Oba ova odreda, nešto kasnije, preformirana su u 5. odnosno 4. banatski NOP odred. Bliže o tome vidi Grupa autora, *ORNJ,* str. 245.

[3] Veliki Bečkerek (nazivali su ga i Petrovgrad); sada: Zrenjanin.

[4] To jest: Srpska Crnja.

[5] Verovatno: Riđica.

Snage 2 ofic. 200 vojnika vazduhoplovstva
6 stareš. 300 vojnika »Dojče manšaft«[6]
1 ofic. 70 „ BSW[7]
Policija bezbednosti i SB, Komanda javne bezbednosti.

Zatvaranje

Zatvaraju:

I odsek: »Dojče manšaft«, sa 200 vojnika, od mosta na kanalu Begej na severnom izlazu Sv. Đorđe duž železničke pruge u pravcu severa do u visinu severnog izlaza Aleksandrova.

II odsek: vazduhoplovstvo sa 150 vojnika, severni izlaz Aleksandrova, uključno sa »Dojče manšaft«, u pravcu jugoistoka do Srp. Itebeja.

III odsek: 50 vojnika vazduhoplovstva, 100 vojnika »Dojče manšaft«, 70 vojnika BSW, Policija bezbednosti i SB, Komanda javne bezbednosti Srp. Itebej, uključno za vazduhoplovstvo II odsek kanal Begej u pravcu jugozapada do mosta na kanalu Begej severni izlaz Sv. Đorđe.

Sa osvitkom dana, pod komandom šefa Policije bezbednosti i SB SS-hauptšturmfirera Šredera[8] nastupa III odsek u pravcu severo-severozapada u cilju pročešljavanja terena. Sa napredovanjem III odseka, slobodne snage I i II odseka priključuju se kao rezerve za pretraživanje III odseka.

Priprema za napad

Snage treba da budu na naređenim linijama za zatvaranje 23. 7. 44. u 3.00 časa.

Naoružanje

Puškomitr., autom, i puška — svaki vojnik 60 metaka, svaki treći vojnik jednu ručnu bombu.

Ishrana

Hranu za 23. 7. 44. treba poneti sa sobom. Topli obrok izdaće se tek predveče.

[6] To su bili pripadnici nemačke milicije, regrutovane od pripadnika nemačke narodnosne manjine, odnosno folksdojčera, koji su svoje redovne dužnosti obavljali u civilu, ali su se, po potrebi, okupljali u svojim matičnim jedinicama radi izvršenja određenih borbenih zadataka.

[7] Banatische Staatswache (Banatska državna straža)

[8] Schräder. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

Mesto prikupljanja

Mesto za. prikupljanje uhapšenih i ranjenih: zgrada opštine Česterek.

Lozinka: »Domovina« [»Heimat«]

Zborno mesto

Jedinice treba da budu 22. 7. 44. u 20.30 časova na železničkoj stanici Bečkerek — fabrika šećera.

Rukovođenje akcijom: Komandant akcije SS-oberšturmbanfirer i potpukovnik Šucpolicije[9] Štecel[10]

Komandno mesto 23. 7. 44. od 2.00 časa: zgrada opštine Česterek

potp. Štecel
SS- oberšturmbanfirer i
potpukovnik Šucpolicije.

Dostavljeno:

Rukovodstvu	=	2
K-tu Pol. poretka	=	1
Vazduhoplovstvu	=	3
Policiji bezbednosti i SB	=	2
»Dojče manšaft«	=	3
Komandi BSW	=	2
Komandi javne bezbednosti	=	1
Rezerva	=	2
ukupno	=	16

[9] Zaštitne polidcje. To je bila policija koja je obezbeđivala važnije vojne i privredne objekte.

[10] Stötzel. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

BR. 98

IZVEŠTAJ KOMANDE 69. ARMIJSKOG KORPUSA ZA NAROČITU UPOTREBU OD 23. JULA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIJE O ISKUSTVIMA STEČENIM U DEJSTVIMA PROTIV JEDINICA NOV I POJ U ŽUMBERKU, U OPERACIJI »DINKIRHEN«[1]

POVERLJIVO

Koncept

K-da LXIX AK z.b.V.
Ia pov. br. 3988/9788/44

K. H. Qu., 23. juli 1944

Kdr. Gen. [2]

Komandi 2. oklopne armije

U prilogu Komanda korpusa prosleđuje izveštaj o iskustvima u operaciji »Dinkirhen«.[3]

1 prilog
Uz akta
»Dinkirhen«

Za Komandu korpusa
Načelnik štaba
.. *

G r o b [5]
Generalšt. major

Iskustva iz operacije »Dinkirhen«

Za vreme operacije »Dinkirhen« našim jedinicama nisu se više, kao uvek do sada, suprotstavljale grupe bandi sa manje ili više velikom borbenom vrednošću, već trupa kojoj više ne odgovara izraz »bande«, koja bi se pre morala nazvati »ustanička trupa«, pošto je prihvatila borbu, vojnički dobro vođena i raspolaže sa dobrim i dovoljnim naoružanjem.[6]

[1] Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 1547, s. 207—10.

[2] Četvrtasti pečat komandanta 69. AK z. b. V.

[3] Detaljnije o toj operaciji vidi dok. br. 84.

[4] Nečitak potpis. Načelnik štaba tada je bio generalštabni pukovnik Hans Štajnbek (Hans Steinbeck).

[5] Helmut. Tada je bio na dužnosti načelnika Obaveštajnog odeljenja K-de 69. AK (AVII, NAV-T-314, r. 1548, s. 35—42: ratna lista oficira 69. AK na dan 30. juna 1944).

[8] Reč je o jedinicama Operativnog štaba hrvatskih i slovenačkih jedinica (8, 13, 15. i 34. NOU divizija). Opširnije o tome vidi dok. br. 84 i 92.

Neprijatelj je prihvatio borbu na duboko ešaloniranim odbrambenim položajima i izgrađenim ojačanim težišnim tačkama, branio se žilavo, na ugroženim odsecima uvodio rezerve, i tamo koncentrisao dejstvo svog teškog naoružanja i vršio efikasne protivnapade. Upravljanje vatrom teškog naoružanja vršeno je žičanom i radio-vezom i bilo je vrlo pokretljivo. Zbog dobre snabdevenosti municijom (možda se to može objasniti time što neprijatelj još nikad nije bio energično zahvaćen u Žumberku i zbog toga je raspolagao velikim rezervama municije) i spretnosti rukovodstva, potpomognut dobrim obaveštajnim izvorima kojima je raspolagao, bio je protivnik koga treba potpuno ozbiljno shvatiti. Što se tiče borbenog morala, u svakom slučaju nije dorastao našim jedinicama.

Prilikom stupanja na slovenačku teritoriju moglo se konstatovati da jedinice koje se tamo bore nemaju ništa zajedničko sa bandama koje se bore u Hrvatskoj, već se smatraju oslobodilačkom vojskom koja treba da omogući da njihov narod dođe do svojih ranijih prava. Tako, npr., hrv. bande ne smeju da pređu u Sloveniju. Oni bi tamo odmah bili primorani na borbu.[7] Slovenci, pak, da bi svoju sopstvenu zemlju poštedeli, vrše pljačkaške pohode na hrvatskoj teritoriji u cilju popunjavanja životnim potrebama i naoružanjem.[8]

Slovenačke brigade koje se po ubeđenju i formacijski nalaze na strani Tita, sami Slovenci smatraju kao nenarodne. Natpisi na kućama i javnim zgradama, pored kojih je jedinica prolazila, svi proklamiraju slobodnu i nezavisnu Sloveniju, pri čemu se, istina, »fašizmu«, isto kao i svakoj drugoj sili koja želi ovu samostalnost da podjarmi, nagoveštava borba.

Naše jedinice imale su prilične terenske poteškoće zbog nedostatka inžinjerijskih snaga, pošto je protivnik sve mostove, serpentine, puteve i tesnace, koji se teško obilaze, najtemeljnije razorio. Za radove na ponovnom osposobljavanju često je bilo potrebno mnogo časova. Borba na takvom terenu samo onda garantuje uspeh ako se ove komunikacijske poteškoće najbrže otklone, kako neprijatelj, koji je već jednom načet, ne bi mogao ponovo da se organizuje za odbranu i na taj način primorao i naše jedinice na ponovno zauzima-

[7] Takva konstatacija lišena je svakog osnova. Samim tim što je operacija »Dinkirhen« vođena u Žumberku, gde su se zajednički borile hrvatske i slovenačke jedinice pod objedinjenim rukovodstvom, najbolji je dokaz pogrešne procene majora Groba.

[8] Ta je tvrdnja potpuno pogrešna i maliciozna. Pljačka je bila, u osnovi, tuđa pripadnicima NOV i POJ. Poznati su primeri iz NOR-a da su pojedinci kažnjavani i smrću za prisvajanje neznatnih materijalnih vrednosti.

nje rasporeda za napad. Osim toga, neophodno je potrebno da se jedinice koje budu operisale na brdskom zemljištu učine stvarno pokretnim ispomaganjem sa čitavog korpusnog i armijskog područja privremenim stavljanjem na raspolaganje samara. Svako vozilo-točkaš, usporava tempo trupe. Vozila često moraju, kod poteškoća na putevima, da se ostave daleko nazad. Ovo opet zahteva odgovarajuću jaku zaštitu i na taj način stalno se slabi sopstvena udarna trupa.—

Najefektnije oružje u borbi na brdskom zemljištu, pri nedostatku brdskih oruđa, je srednji i teški minobacač. Dovoljan broj ovog oružja i dovoljne količine municije omogućavaju brzo neutralisanje neprijateljskih mitr. gnezda, čije eliminisanje inače zahteva priličan gubitak vremena.

Ako za borbu na brdskom zemljištu u pitanje dolaze jedinice kao kozačka divizija, koja je opremljena samo topovima i ne raspolaže brdskim oruđima, potrebno je da im se dodeli nekoliko baterija 1. p. haub. (na puk po 1 btr.) Poljski top 7,5 cm prilikom upotrebe u planini ima znatne poteškoće što se tiče putanje zrna.

Prilikom izvođenja operacija ponovo se potvrdilo da se prisluškuju telefonski razgovori i prenose neprijateljskom rukovodstvu i da se tamo odmah iskorišćuju. Ponovo se potvrdila neophodnost ograničenja telefonskog saobraćaja, koje je pre dužeg vremena naredila K-da kor., i zabrana svih telefonskih razgovora taktičkog sadržaja takođe i od divizije najviše. Ako se 100% bude pridržavalo ovog zahteva, izbeći će se da neprijatelj prevremeno bude upoznat sa našim namerama. Da zbog toga, naročito kod divizija i komandnih instanci, u pridržavanju kratkoročno postavljenih termina dolazi do odlaganja, mora se uzeti u obzir.

Grob

ganger«[6] je, istina, privukla na sebe jake neprijateljske delove, no nije bila u stanju da bitno omete neprijateljske verovatne namere.

Uspeli smo da južno od Prokuplja potisnemo prema jugu velike bande koje su verovatno namenjene za operativno sadejstvo (bandama koje nadiru u Srbiju).[7] Time je u prvo vreme otklonjena opasnost neposrednog ugrožavanja doline Ibra.

2.) 2. *oklopna armija ima zadatak* da, nakon dovođenja \. brdske divizije[8], 201. brigade jurišnih topova i Padobranskog lovačkog bataljona »Brandenburg«, kao i nakon izvlačenja svih jedinica gde god ih je moguće izvući [iz dodira sa neprijateljem] sa manje važnih sektora angažovanja (uključujući i Primorje)[9], napadne neprijateljsku grupu masiranu u Crnoj Gori[10] i da je tako razbije da neprijateljske ofanzivne namere budu za duže vreme onemogućene, te da se neprijateljske snage trajnije vežu [na prostoriji] između Sandžaka i Cr-

[6] Bliže o toj operaciji -vidi dok. br. 103.

[7] Reč je o Operativnoj grupi divizija, potčinjenoj 2. korpusu NOVJ, koja je u to vreme imala zadatak da vrši prodor prema Kopaoniku, sadejstvuje 1. i 12. korpusu u operacijama u Srbiji, i olakša položaj jedinicama Glavnog štaba NOV i PO Srbije (21, 24. i 25. diviziji), koje su se borile u to vreme u međurečju Toplice i Jablanice (širi prostor Prokuplje — Lebane). Opširnije o tome vidi tom I, knj. 9, dok. br. 34, 35, 36, 37; tom III, knj. 8, dok. br. 39; Grupa autora, *ORNJ,* str. 258—66.

8 i is Prva brdska divizija bila je u to vreme angažovana u operacijama »štajnadler« (»Steinadler« — »Suri orao«) i »Štajnbok« (»Steinbock« — »Kozorog«) u Grčkoj i imala je zadatak da se prikupi do 20. jula na prostoriji Florina — Prilep — Bitolj, odakle bi se, nakon popunjavanja uputila za dejstva u operaciji »Ribecal«. Međutim, sa prikupljanjem 1. brdske divizije se kasnilo, pa je zbog toga i prvo-
Y bitni termin za početak operacije — 7. avgust — pomeren na 12. avgust. Opširnije o tome vidi AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 763—1007, str. 26, 29, 34, 85 i 94: ratni dnevnik k4a Jugoistoka za 7, 8, 9, 21. i 24. juli 1944., r. 191, s. 570—88: informacija k-ta Jugoistoka od 26. jula 1944. o savetovanju u firerovom Glavnom stanu; Persi Ernst Šram, n. d., knj. IV[1], str. 682—6.

[9] Bliže o ncrnačkim i kvislinškim jedinicama koje su učestovale u operaciji »Ribecal« vidi dok. br. 108.

[10] To su bale jedinice 1. proleterskog i 2. korpusa NOVJ.

ne Gore. Zadatak je da se napadne istovremeno i severna neprijateljska grupa, i to sa ograničenim ciljem vezivanja [neprijateljskih snaga], te time i njihovog sprečavanja da pređu Drinu.[11]

3.) *Taktičko komandovanje akcijom* prenosi se na Komandu V SS-armijskog korpusa, bez obzira što i dalje važe postojeće linije razgraničenja na primorskom području. U pogledu odbrane Primorja odrediti na sektoru V SS-armijskog korpusa najstarijeg komandanta divizije kao odgovornog zastupnika, koji će komandnim putem obezbediti štabnu obradu komandovanja, kao i obradu pitanja snabdevanja.

4.) *Konkretni zadaci:*[12]

a) Pripremiti jednu težišnu grupu za napad sa jakim levim krilom preko linije Berane — Kolašin protiv linije Bijelo Polje — Sinjajevina planina. Pri tome angažovati čitavu 1. brdsku diviziju koja će, u okviru operacije »Draufgenger«, stvoriti odn. očuvati polaznu osnovicu na području zapadno i severozapadno od Peći.

b) Obrazovati drugu *jaku* grupu, u koju uključiti glavne delove snaga angažovanih u operaciji »Draufgenger« (14. SS-brd. lov. puk) i 201. brigadu jurišnih topova, koje tako razviti u polaznom rejonu Prijepolje — Pljevlja da budu u mogućnosti

[11] i [14] Odnosi se na jedinice 12. korpusa NOVJ i 6. proleterske divizije »Nikola Tesla«. Ta operacija, koju su Nemci preduzeli za sprečavanje prodora 12. korpusa NOVJ i 6. divizije, nazvana je operacija »Hakflajš« (vidi dok. br. 105).

Međutim, po završetku te operacije i operacije »Ribecal«, pri čemu je samo privremeno odložen prodor 12. korpusa NOVJ i 6. divizije u Srbiju, Nemci su ponovo preduzeli jednu manju operaciju s istim ciljem, i nazvali je »Ribenšniicel«. Bliže o njoj vidi dok. br. 115.

[12] Opširnije o sastavu borbenih grupa u okviru postavljenih zadataka i kasnijih izmena iznetih u direktivi br. 2 od 7. avgusta 1944. vidi dok. br. 105 i 108.

da što pre sadejstvuju sa borbenom grupom 1. div. napadajući u pravcu juga.

c) Od snaga 181. pd obrazovati jednu borbenu grupu jačine najmanje 2 ojačana bataljona. Ova grupa da nastupa pravcem grad Nikšić, Šavnik, te da vrši jak pritisak na leđa neprijateljskih snaga, pri čemu treba da izbije bar na Taru istočno od Žabljaka i da upadne u tamošnji neprijateljski centar za snabdevanje.

d) Formirati jednu borbenu grupu jačine oko 4 ojačana [bataljona] od snaga 369. pešadijske divizije za upućivanje iz rejona Foča — Goražde protiv neprijateljskog levog krila jugoistočno od Pljevalja.

e) Spuštanje Pad. lov. bat. »Brandenburg« predvideti na neki važan neprijateljski centar za komandovanje ili snabdevanje. Ovaj momenat spuštanja uskladiti sa operacijama na zemlji.

f) Jake delove SS-div. »Princ Eugen« i »Handžar«[13] pripremiti za dejstvo protiv neprijateljske grupe jugozapadno od Zvornika.[14]

5.) *Zadatak vojnoupravnog komandanta Jugoistoka* je da, prvo, brani srpsku zapadnu granicu protiv svakog neprijateljskog prodora, i drugo, da aktivnim borbenim dejstvima protiv crvenih jedinica u južnoj i istočnoj Srbiji ovima onemogući da vrše operativni uticaj na borbe u Crnoj Gori i istočnoj Bosni.

6.) *Gotovost za početak operacija* sa odgovarajućih polaznih rejona mora biti obezbeđena 7. 8.[15]

7.) Za slučaj da *neprijatelj prede u napad* pre završetka naših priprema, napasti ga iz pokreta, i to što je moguće više s boka, i razbiti ga.

[18] To jest: 13. SS-divizije »Handžar«.

8.) *Komanda vazduhoplovstva Jugoistoka* se moli da operaciju »Ribecal« podrži intenzivnim izviđanjem, borbenim i uznemiravajućim akcijama, kao i da stavi na raspolaganje Padobranskom bataljonu avione za upotrebu.

potp. bar.[on] f.[on] Vajks
general-feldmaršal

Za tačnost:
Zelmajer
gen. štab. pukovnik

Dostavljeno:

2. oki. armiji	1. prim.
Vojnoupr. komandantu Jugoistoka	2. prim.
K-di vazd. Jugoistoka	3. prim.
KTB	4. prim.
Ia (u konceptu)	5. prim.

BR. 100

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 27. JULA 1944. KOMANDI KOPNENE VOJSKE O DEJSTVIMA NA PODRUČJU JUGOISTOKA[1]

Poslato: 27/7. 44 u 21.30
Primljeno: 28. 7. 1944. u 09.25

Gen. Stb. d. H. Op. Abt.	
Prim.: 28. juli 1944	
Br.: pov. 8769/44	Pril.

OKH /Gen. St.. d. H./ Op. Abt.

Poverljivo KR

T e l e g r a m
Br. 03184

Dnevni izveštaj k-ta Jugoistoka (K-da GrA »F«) OKW/WFSt od 27. 7. 44.

I. — AKTIVNOST NEPRIJATELJA

Situacija u vazduhu:

Izviđačka aktivnost kao i prethodnih dana, uz napad niskoletećih aviona na železničke pruge u rejonu Skoplja, Kraljeva, Dubrovnika, Brod — Zagreb. Ukupno 39 lokomotiva i više vagona pogođeno. Veće ljudske žrtve, kod Niša 1 bolnički voz pogođen. U napadima iz niskog leta na Gacko i Nevesinje u podršci bandi učestvovalo 22 k[3].

Dalje nadletanje:

26/27, pored normalnog izviđanja na Egejskom moru i ispred naše obale, neprijatelj je ispoljio intenzivnu aktivnost patroliranja sektora Korčula — Pelješac. Oko 70 aviona preletelo

[1] Snimak telegrama (pisanog na teleprintera) u AVII, NAV-T-78, r. 332, s. 6289460—4. U gornjem desnom uglu nalazi se par redakciji nepoznatih parafa.

[2] Četvrtasti pečat primaoca (Generalštab Kopnene vojske, Operativno odeljenje — Generalstab des Heeres, Operationsabteilung).

[3] Vidi AVII, NAV-T-78, r. 332, s. 9465—71.

prilikom napada na Ploešti. Oko 50 aviona snabdevača bande u Bosni, Crnoj Gori i bugarskoj Makedoniji, pojedinačni letovi nad srednjom Grčkom i Kritom.

XI. _ PODRUČJE K-TA JUGOISTOKA

GrA »E«:
Normalna neprijateljska aktivnost u vazduhu. Neznatna mesna aktivnost bandi.
Vreme —sunčano, toplo.
LXVIII AK:

XXII AK:

2.) 2. *oki. armija:*
Živa aktivnost neprijatelja u vazduhu,
mestimična aktivnost bande.
Vreme: — Vedro .. .
XXI brd. AK:
SS-div. »Skenderbeg«: »Draufgenger«: U pokretu odvajanja iz borbe prema i.[istoku], ponovo zauzeto Murino. I[stočna] borbena grupa (222. poljski dop. bat[aljon]) i delovi Divizije »Skenderbeg« u nastupanju na prevoj Čakora.[4]
Namere nepromenjene, vidi dnevni izveštaj od 26. *7.*[5]

Viša komanda Crne Gore:

Na sektoru severno od Bijelog Polja naša obezbeđenja odbačena od neprijatelja. Neprekidne borbe s[evero]-z[apadno] od Prijepolja protiv jačih neprijateljskih snaga.

V SS-brd. AK:

— 369. div.:
»Zonenštih«: nakon slamanja jačeg otpora neprijatelja j[ugo] i[stočno] od Nevesinja, borbene grupe naišle na jake neprijateljske snage.[6]

7. *SS-brd. div.:*

Otpočela je operacija »Fojerver«[7], u cilju razbijanja neprijatelja koji se nalazi u pokretu prema istoku između železničke pruge Brod — Maglaj i Vrbasa, sa II koz. brig, i 13. SS-pukom

[4] Opširnije o tim dejstvima vidi dok. br. 103.
5 Vidi AVII, NAV-T-78, r. 332, s. 6289454—9.
* Odnosi se na 12. i 13. hercegovačku brigadu 29. NOU divizije (Vidi tom IV, knj. 27, dok. br. 146 i knj. 28, dok. br. 13).
[7] »Feuerwehr« (»Foj.erver« — »Gašenje požara«).

(bez HI/14. SS p.) ojač.[anim] delovima 3. i 4. hrv.[atske] brd. brig.[ade].[8]

SS-brd. div. »Handžar«:

»Reslajn«[9]: mes[timični] borbeni dodir sa neprijateljem **u** rejonu Šekovići i Vlasenica.[10]

XV brd. AK:
264. div.:

U odbacivanju neprijateljskih snaga preko puta Knin — Drniš na istok (s. T. m. od 26. 7.)[u] i sprečavanju prodora tih neprijateljskih snaga na sektor Knina, situacija u tom području napeta.
»Bergruč«[12]: Glavnina nepr. snaga izvukla se prema planini Velebitu. Razbijene neprijateljske grupe su još ispred napadnog klina naših snaga. Na prostoru Gračaca do sada 22 neprijatelja mrtva, zaplenjeno 3 mitraljeza, 56 pušaka i pribora.

392. div.:

Dobro naoružane neprijateljske snage na sektoru Babinog Potoka razbijene uz gubitke neprijateja.[13]

[8] Cilj operacije »Fojerver« bio je da se spreči prelaz 6. proleterske divizije »Nikola Tesla« i 11. NOU divizije preko reke Bosne u istočnu Bosnu da ne bi učestvovale u nastupajućim operacijama u zapadnoj i jugozapadnoj Srbiji. Nemci su raspolagali tačnim podacima o kretanju ovih divizija, kao i 16. NOU divizije, koja je imala zadatak da obezbedi prihvat 6. i 11. divizije pri forsiranju Bosne. Nemačka radio-izviđačka (prislušna) služba, ustanovljena još septembra 1943. hvatanjem radio-depeša jedinica i komanda NOV i POJ, uspela je i ovom prilikom da otkrije namere VŠ NOV i POJ. Znajući za te namere, Nemci su organizovali ovu operaciju, ali ipak nisu uspeli da spreče prelaz ovih divizija preko Bosne. Opširnije o tome vidi dok. br. 96; tom IV, knj. 27, dok. br. 121, 128, 132, 143 i knj. 29, dok. br. 91.

[9] »Röslein« (»Ružica«),

[10] Bliže o toj operaciji vidi dok. br. 96.

[11] sieh Tagesmeldung (zi Tagesmeldung — vidi dnevni izveštaj).

[12] »Bergrutsch« (»Klizanje brega«, »Odron zemlje«). Ta operacija je počela 24. jula 1944. napadom delova 264. i 373. legionarske divizije (1. i 3. bat. 384. puka), 92. mot. gren. puka, 1. puka »Brandenburg«, četnika i ustaša na jedinice 19. NOU divizije. Posle upornih borbi koje su trajale do 28. jula. Divizija je prešla u protivnapad na odseku Žegar — Ervenik, i prisilila neprijatelja na povlačenje (vidi tom V, knj. 29, dok. br. 142; AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 144—8: izveštaj k-ta Jugoistoka od 24. jula 1944).

[13] Odnosi se na jedinice 35. NOU divizije. Divizija je pre toga, 22. jula, napadala na uporište Babin Potok, i pri tome, pretrpevši veće gubitke, postigla delimičan uspeh (tom V, knj. 29, dok. br. 83, 142, 143 i 145).

Pri uspešno izvršenoj zasedi na sektoru Ogulina, izbrojano 40 mrtvih na strani neprijatelja.

LXIX AK z.b.V.:

Sabotaže na žel. pruzi. Na više mesta minirane žel. šine kod Banove Jaruge i pruge Sunja — Kostajnica.

Komandant Srema:

Sprečene sabotaže na žetvi.

3.) *Srbija:* Glavnina neprijateljskih snaga, koje su u »Keraus«[14] jače tučene i odstupile na jug, nakon neuspelog pokušaja da izbegne na albansko područje, ponovo je napadnuta na sektoru Medveđe od Borbene grupe »Dizener«[15] i četnika.[18] Gubici neprijatelja u operaciji »Keraus« 24. i 25. 7. su: 29 mrtvih, 302 zarobljena, 8 mitraljeza, 2 bacača i preko 200 pušaka.

Snage bandi na sektoru Sokobanja — Aleksinac u odstupanju pred našim snagama. U ostalom delu Srbije mestimična aktivnost bande, naročito komunističke. Sabotaže na žetvi i saobraćaju u Banatu od komunista i napadi četnika na baze za snabdevanje na teritoriji stare Srbije.

III. — VAZDUHOPLOVSTVO

Izviđanje: konvojski put Bengazi — Malta (pritom 1 JU 88 zakasnio), ital. i[stočna] obala, dalm[atinska] ostrva, banditski aerodromi s[everno] od Ohridskog jezera i fotografisanje banditskih aerodroma na sektoru Mostar — Sarajevo — Nikšić — Dubrovnik. Izviđanje M. K.[17] prema bandama u rejonu »Draufgenger«. Angažovanje jurišnih aviona protiv banditskog aerodroma Čemernica (5666).[18] Pri ovome: jaka odbrana pomoću flakova 2 cm i mitraljeza.

[14] Opširnije o operaciji »Keraus« vidi dok. br. 96.

[15] »Diesener«

[16] Reč je o napadu na 21. i 24. diviziju na desnoj obali Toplice i u Pustoj reci. Obe ove divizije bile su usleg toga primorane da napuste dotadašnji prostor i da se prebace u rejon Đulekare — Medveđa, pošto su prethodno pokušale da pređu na područje Kosova (koje su Nemci smatrali albanskom teritorijom) tj. granicu koju je okupator povukao između Srbije i Kosova u rejonu sela Vrućevce i Bujkovci i Ogoške rake (potok). Bliže o tome viid tom I, knj. 9, dok. br. 7, 38, 39 i 178.

[17] To jest: marševskih kolona.

t8 j ia jako piše u originalu. Brojevi su verovatno namenjeni za kodiranu kartu. Redakcija nije mogla sa sigurnošću da ustanovi gde se Čemernica i Ulotina nalaze ni da li su to mesta ili predeli. Verovatno se radi o Čemernici kod Pljevalja, i Ulotini kod Ivangrada.

Angažovanje lovaca protiv većeg naleta neprijateljske] avijacije, bez osmatranja neprijatelja.
Obezbeđenje 2 konvoja na Egejskom moru, pri čemu je neprijateljska podmornica neutralisana, bez osmatranja dejstva. Otkrivanje mina (2 JU 52) bez uspeha. Angažovanje na transportu Krit — Rodos. Snabdevanje iz vazduha naših trupa u Ulotini (9343).[19]
K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«), Ia. pov. br. 344/44 od 27. **7.** 1944.

Načelnik štaba I. A.
potp. Zelmajer
gen. št. pukovnik

BR. 101

NAREĐENJE KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 31. JULA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIJE ZA PRUŽANJE POMOĆI POLICIJSKIM SNAGAMA U BANATU I NA PODRUČJU BEOGRADA U BORBI PROTIV JEDINICA NOV I POJ[1]

KR

Telegram

5a/VIII

POVERLJIVO

2. *oki. armiji*

Pismeno dostavljeno:
1.) Ia (FS)
2.) Gen. d. Trspw.
3.) O. Qu.
4.) Nafü GrA
5.) KTB
6.) Vojnoupr. K-t Jugoistoka
7.) Höh. **SS** u. Pol. Fhr.

Aktivnost bandi u Banatu i na području Komande garnizona u Beogradu ugrožava ubiranje žetve, a u pojačanom obimu i transportne puteve. Komandant SS i policije je zadužen da uništi žarišta bandi i da obezbedi uzimanje žetve. Policijske snage nisu za to dovoljne. Zbog toga je važno da od strane trupa svih rodova bude pružana podrška

a) pri izvođenju i obezbeđenju,

b) pri razbijanju bandi koje napadaju, odnosno koje budu pronađene izviđanjem.

Komandant Jugoistoka očekuje da će sve jedinice i ustanove koje su smeštene u pomenutom rejonu, odgovarajući traženju

[1] Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 285, s. 937.

pomoći komandanta SS- i policije, pružiti efikasnu pomoć davanjem izviđačkih patrola, grupa za obezbeđenje i eventualno pozivanjem jedinica za uzbunu 1. i 2. stepena.

K-t Jugoistoka (K-t GrA »F«)
Ia, str. pov. br. 3513
od 31. 7. 44

Za tačnost:
Zelmajer
gen. štab. pukovnik

BR. 102

IZVEŠTAJ MORNARIČKOG ŠTABA ZA VEZU HRVATSKE OD 1. AVGUSTA 1944. KOMANDI RATNE MORNARICE O SITUACIJI I STANJU USTAŠKO-DOMOBRANSKE MORNARICE[1]

Mornarički štab za vezu Hrvatske — Sedište štaba, 1 avgust 1944
Br. str, pov. 334/44

Strogo poverljivo

Upućeno:

Komandi Pomorske grupe »Jug« — Oper, štab — Sofija (primerak 1 i 2)
Komandi Ratne mornarice /I pom. operat. štab — Berlin (primerak br. 3)

Informativno: Vrhovnoj komandi Vermahta — Uprava za inostranstvo — Berlin (primerak br. 4)
Komandi Ratne mornarice /Odelj. pom. odbrane (primerak br. 5)
Komandi Ratne mornarice/Pom. operat štab, adm. Qu II (primerak br. 6)
Komandi Ratne mornarice/Od. pom. izasl. — Berlin (primerak br. 7)
Admiralu Jadrana — Opatija (primerak br. 8)

[1] Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 883, s. 5631330—344.

Nemačkom opunomoćenom generalu — Zagreb
(primerak br. 9)

Sadržaj: Procena situacije

U prilogu dostavlja se »Procena situacije« i izveštaj o dejstvima u junu/julu 1944.

M. P.[2]

Primljeno 14. augusta 1944.
Br. 1992 str. pov., primerak 1

Procena situacije i izveštaj o delatnosti u junu/julu 1944.

I. Vojna situacija

Vojna situacija na hrvatskoj teritoriji je nepromenjeno napeta. Neprekidna borbena dejstva većeg ili manjeg opsega, koja su za naše jedinice gotovo beziznimno bila pobedonosna, čime su partizanima naneti znatni gubici u mrtvima i zarobljenima, imala su kao rezultat mestimična čišćenja u operacijskom području. Ipak, ne može biti govora o trajnijem smirivanju ni u jednom većem sektoru na tom prostoru.

Napadna dejstva partizana usmerena su prvenstveno na železničke saobraćajnice i ceste kojima se vrši dotur. Pri tome ih efikasno podržava saveznička avijacija. Svakodnevne sabotaže svih vrsta na železnici, zajedno sa masovnim vazdušnim napadima na železničke čvorove i prepadi lovačko-bombarderske avijacije na teretne i putničke vlakove prouzrokuju neprekidno znatne gubitke materijala, rede ljudi, ali posebno lokomotiva i vagona. Ovo ima poseban uticaj na jugu zemlje, gde se raspolaže samo sa jednom uskotračnom glavnom prugom ograničenog kapaciteta, a transporti na malobrojnim cestama su neprekidno ugroženi — bilo od partizana, bilo iz vazduha. Pošto je i obalski saobraćaj brodovima izložen čestim napadima — danju od aviona, noću od torpednih čamaca — problem dotura, posebno za jug, postaje stalno sve složeniji.

Drugi cilj protivnikovog napada, u poslednje vreme, je prosečno vrlo dobra žetva (pljačke i pre svega paljevine). Povećano angažovanje naših snaga za njenu zaštitu obećaje po dosadanjim rezultatima zadovoljavajući uspeh.

U severnoj Dalmaciji uočava se kod partizana tendencija kretanja i jačanja snaga u pravcu obale. Ostaje da se još ustanovi da li ovo kretanje ima za cilj da se izađe u susret

[2] Pečat Prvog odseka Uprave za inostranstvo nemačke Vrhovne komande Vermahta.

eventualnom savezničkom iskrcavanju ili pak ono ima isključivo lokalne taktičke ciljeve.

II. Politička situacija

Političko držanje stanovništva, uključujući i vodeće krugove, je izrazito očekujuće. Već smo ranije izvestili da prema Nemcima prijateljski kurs poglavnika i njegovog ustaškog pokreta, zbog najraznovrsnijih razloga, ima u zemlji samo ograničen broj pristalica i da se po držanju rukovodećih ličnosti, takođe i unutar vlade i vojske, uočava nastojanje za postizanjem neke vrste »duplog obezbeđenja« u odnosu na drugu stranu i to posebno u odnosu na Anglosaksonce. Ova tendencija se u poslednje vreme očigledno pojačala.[3] Uzrok za ovo je pre svega razvoj na frontovima na Zapadu i u Italiji. Tome se, naime, dodaje zabrinutost za držanje Turske,[4] čije bi preokretanje dovelo do zaoštravanja odnosa na Balkanu, a time bi postala realna pretnja približavanja rata i sa te strane. Ove mogućnosti izazvale su kod Hrvata, čija je — upravo kao vojnika — uvek bila jaka strana hrabrost u rizičnim jurišima, a slabost da teško podnose uzvratne udarce, sumnju da su svojom politikom igrali na krivu kartu. Porast inflacije, sa svim usputnim pojavama — oskudica kod činovništva, crna berza, nedozvoljena trgovina i korupcija —, vrši svoj uticaj na pojačanje opšteg raspoloženja malodušnosti. Doduše, visoki nemački borbeni moral, koji se očitovao posle događaja 20. jula,[5] najava da će se uskoro upotrebiti nova oružja kao i *ohrabrujuće* izjave nemačkih rukovodilaca imali su i ovdje povoljno dejstvo. Ipak, čeka se i razmišlja kako da se u kritičnom trenutku raskinu obaveze saveza, koji je i inače za Hrvata šovinistu, koji stalno ističe nezavisnost svoje države, pričinjao dosta poteškoća.

Koliko duboko su takove tendencije prodrle i među ustaše za sada je teško pouzdano utvrditi. Njihovi vodeći ljudi vrlo verovatno su već orijentisani na to da sa drugom stranom uspostave bilo kakav dodir. Ali za pojedinca, za masu, takova mogućnost bez daljnjega postoji i ona se neprekidno podupire veštom Titovom propagandom, koja, naglašeno odstupajući od komunizma za koji hrvatski seljak ima malo afiniteta, pokret prikazuje kao čisto nacionalni pokret. Skidanje komunističkih amblema sa uniformi »boraca za slo-

[3] Vidi dok. br. 120.

[4] Turska vlada je 2. avgusta 1944. prekinula diplomatske odnose s Trećim Rajhom.

[5] Misli se na neuspeo pokušaj atentata grofa fon Staufenberga na Adolfa Hitlera u Garličkoj šumi kod Rastenburga (u istočnoj Pruskoj), gde se nalazio Hitlerov Glavni stan.

bodu«, bez sumnje predstavlja veoma veštu protumeru poglavnikovoj objavi amnestije. Lakoverni Hrvati posve zanemaruju činjenicu da praksa, kako je to među ostalim pokazao primer Italije, izgleda drugačije.

U praksi svakodnevnog dodira sa predstavnicima vlasti, negativni odnos, koji za sada još ocenjujemo kao stav iščekivanja, očituje se time — kako su mi potvrdile razne nemačke komandne ustanove — da se sa hrvatske strane pokazuje manje predusretljivosti prema nemačkim zahtevima i potrebama, a, s druge strane, oni sami postavljaju takve zahteve na koje se pre kraćeg vremena nije moglo ni pomisliti.

Promene pomenutog stanja mogu se očekivati jedino izmenjenom ratnom situacijom u našu korist.

III. Stanje unutar mornarice

1. Uticaj promena u Komandi hrvatske mornarice

Za razliku od nezadovoljavajućih prilika koje su gore iznesene, situacija u mornarici se promenila bitno na bolje. S obzirom na njenu malobrojnost, njen politički značaj je, bez daljnjega, u odnosu na kopnenu vojsku, ustaški pokret i ostale političke činioce u zemlji, minimalan. Takođe, moraće se odstraniti pojedinci iz oficirskog sastava i ljudstva. Ipak, treba konstatovati da je izmenom u Komandi mornarice, koju je, na predlog tadanjeg šefa Mornaričkog štaba za vezu, naredio poglavnik, o čemu je opširno izvešteno brojem str. pov. 217/44 od 7. 5. 44., nastupila suštinska promena u stavovima mornarice i njenoj spremnosti za saradnju. Dok je za vreme bivšeg komandanta mornarice svaka delatnost otežavana nepoverenjem i suzdržljivošću, sad vlada otvorenost i poverenje. Naše predloge, koji su nailazili na otvoreno suprotstavljanje ili su bili odlagani na dugu stazu, novi komandant mornarice je sam ponovo izneo i delimično ih počeo već ostvarivati. Kontraadmiral Štajnfl[6] potpuno odgovara očekivanjima i nadama koje su u njega polagane prilikom njegovog naimenovanja (vidi izveštaj). Prema njegovim vlastitim recima, on se oseća bezrezervno vezan za nemačku stvar, a to potvrđuje i u praksi svojom spremnošću da bezuslovno angažuje sva sredstva koja mu stoje na raspolaganju za postizanje zajedničkog cilja rata. Odlučan je u nameri da energično otkloni sve postojeće nedostatke.

2. *Oficirski sastav*

Osnovna teškoća u radu na podizanju oficirskog kora leži u nepogodnosti njegovog sastava. On se u višim činovima

[6] Nikola. Bliže o njemu vidi dok. br. 120.

sastoji, sem nekih izuzetaka, od prestarelih oficira koji su izgubili naviku da plove i koji su nepogodni za borbene ili ostale odgovorne dužnosti. Mlađim oficirima nedostaje — izuzimajući one koji su angažovani u Crnomorskoj legiji — bilo kakvo iskustvo sa ukrcanja i ratno iskustvo, a delom čak i bilo kakva osnovna obuka. U znatnoj meri nedostaju srednji činovi, koji bi bili pogodni za dužnosti komandanata i rukovodilaca malih pomorskih sastava. Tome još treba dodati teškoću što mlađi i srednji činovi samo delimično govore nemački, jer je taj jezik za vreme Jugoslavije bio omalovažavan. Potpuno nedostaje duhovno i političko vaspitanje oficirskog sastava. Komandant mornarice je već pokušao da raznim novim postavljenjima reši neke najhitnije slučajeve. Otklanjanje svih tih nedostataka zahtevaće ipak jedan duži period.

3. Podoficirski sastav

Isto što je rečeno za oficirski sastav, važi i za podoficirski sastav koji je nepotpun po broju i obučenosti. Prestareli podoficiri najviših činova koji su navikli na kancelarijski rad veoma su brojni, a mlađi podoficiri su najčešće bez bilo kakvog temeljitijeg stručnog obrazovanja. Podoficira mašinske struke praktično nema. I tu se može naći celovito rešenje samo temeljitom obukom u Nemačkoj.

4. Nepouzdanost mornaričkog ljudstva u Šibeniku i na »T 7«.

Mornarička komanda za vezu primila je u izveštajnom periodu više izveštaja o nepouzdanosti hrvatskog mornaričkog ljudstva u Šibeniku i posebno hrvatske posade na torpednom brodu »T 7«. Takovo držanje treba, po mišljenju hrvatskog komandanta mornarice, povezati ne toliko sa političkom orijentacijom tih ljudi, koliko sa manjkavom borbenom gotovošću, koja je izazvana prestarevanjem kadrova, dugom upotrebom na kopnu, neaktivnošću i slabim komandovanjem. Načelnik komande hrvatske mornarice odredio je novu posadu za »T 7« kojoj se ne mogu staviti nikakvi prigovori, a za komandanta izabrao je jednog proverenog, energičnog i politički potpuno pouzdanog poručnika bojnog broda (folksdojčera), a istovremeno je naredio povlačenje celokupnog mornaričkog ljudstva iz Šibenika i njihovo nadomeštanje pouzdanim vojnicima. Još pre no što je pristigla nova posada, dezertirao je jedan zastavnik (bivši podoficir) i deset mornara. Taj događaj treba ipak oceniti kao pojedinačni slučaj, koji ne bi smeo uticati na načelnu odluku da, kao što je planirano, posada raspoloživih plovnih jedinica bude sastavljena od Hrvata. Na žalost, »T 7« je sa svojom posadom 25. 6. prilikom

premeštanja iz Šibenika u Rijeku uništen od neprijateljskih dejstava, kojom prilikom je poginuo komandant i 12 mornara.

5. Uključivanje Crnomorske legije

Crnomorska legija, koja se vratila krajem maja, bila je prilikom svog dolaska u Zagreb svečano dočekana. Mornarička sedmica, koja je tim povodom bila organizovana, pružila je svojim raznovrsnim priredbama, pri čemu je sudelovala i muzika komandanta odseka Kukshafen, dobrodošlu priliku da se u širim krugovima popularište mornarica i time doprinese lakšem vrbovanju za pristupanje u njene redove. Vojnici su dobili više sedmica odsustva. Nepovoljni politički uticaji, sa čime se računalo s obzirom na situaciju u zemlji, nisu se ispoljili. Legionari su sada, ukoliko već nisu ukrcani ili upućeni na kurseve u Nemačku, prikupljeni u mornaričkom bataljonu (logor Sv. Bartol kod Trsta), kako bi kao politički, vojnički i stručno najbolji deo mornarice bili raspoređeni na plovne jedinice koje su predviđene za hrvatsku mornaricu. Na žalost, to se neće tako brzo ostvariti, pošto su rokovi za isporuku brodova, a posebno jurišnih čamaca, koji su za legiju naročito pogodni, produženi. Kao prvi posve hrvatski brodovi — ako se zanemari »T 3« i nekoliko HS brodova — biće, kako se predviđa, popunjeni ljudstvom bivše 4. legije jurišni čamci koji su nedavno stigli na Jadran.

Dosadanji komandant Crnomorske legije, kapetan bojnog broda Vrkljan,[7] postavljen je 8. 7. 44. za načelnika Štaba Komande mornarice.

IV. Organizacijska i nastavna pitanja mornarice

1) Premeštanje hrvatskih regruta u 2. istočno pomorsko područje

Po naređenju Komande mornarice, sva hrvatska regrutna odeljenja koja se nalaze u Nizozemskoj pri 4. pomorskom nastavnom puku biće premeštena u Nemačku (Kamin i Sasnic) sa ciljem da se svi Hrvati iz 2. severnog pomorskog područja prebace u 2. istočno pomorsko područje. Ešalonizirano prebacivanje je u toku.

2) *Novi način regulisanja osnovne obuke*

Pošto postojeći kontingent regruta koji se trenutno nalazi u Rajhu, odnosno u Nizozemskoj na osnovnoj obuci (okruglo 1560 ljudi) zadovoljava za 1944. godinu predviđene okvire izgradnje hrvatske mornarice, ubuduće će se osnovna obuka provoditi kako sledi:

[15] Vidi tom III, krnj. 8, dok. br. 28.

a) Izobrazba ljudstva za popunu (osnovna obuka) vršiće se do daljnjega u *hrvatskoj* regrutnoj školi u Sisku.
Obišli smo je 18. 7.; ona odgovara zahtevima koji se pred nju postavljaju. Organizovana je jednostavno, ali svrsishodno; čistoća i red besprekorni, nastavni kadar pod rukovodstvom komandanta, jednog mlađeg kapetana fregate, ostavio je dobar utisak, jednako kao i regruti — tek kratko vreme na obuci — koji sa vidljivim zalaganjem obavljaju svoje dužnosti. Treba poboljšati smeštajne uslove. Raspoloživi prostor, koji je predviđen za 120—150 ljudi, je komandant, delimično na upravo pronalazački način, proširio za preko 300 ljudi. Međutim, za trajno rešenje neophodno je proširenje. Mornarički štab za vezu je zbog toga poduzeo mere da podigne 3 barake.

b) U cilju dobijanja popune za *podoficire,* ubuduće će se svaka 4 meseca, počev od 1. 7. 44. upućivati u Nemačku 50—100 dobrovoljaca na rok od 6 godina, na *osnovnu obuku* u trajanju od 4 meseca. U nastavku, isti će tamo pohađati i odgovarajuće stručne kurseve.

3.) *Popuna plovnim jedinicama i ukrcavanje Hrvata na nemačke brodove*

U zajedničkom dogovoru između komandanta pozadine Admiralštaba i načelnika Mornaričkog štaba za vezu Hrvatske sa komandujućim admiralom Jadrana, dana 13. maja 1944. utvrđeno je da se stari plan za dodeljivanje plovnih jedinica hrvatskoj mornarici, zbog gubitaka, produženih rokova i drugih poteškoća, neće moći izvršiti. Bilo je predviđeno da — ukoliko se ne zauzmu suprotna stanovišta — sem HS flotile, Hrvati posednu:

2 GA broda (G 102. i G 104)
4, kasnije 8 torpednih čamaca
3 torpiljerke (uključujući »T 7«)
4 R broda (tek sept./okt.)

Sem toga, u sporazumu i na predlog komandanta hrvatske mornarice, odlučeno je da se odmah započne sa ukrcavanjem hrvatskih mornara na nemačke brodove i to na jedinice 11. diviziona za obezbeđenje. Takva odluka je donesena jer će plovne jedinice koje su predviđene za hrvatsku posadu najvećim delom biti tek kasnije gotove, a, s druge strane, izgledalo je pogodno da se što pre ukrcaju hrvatski mornari iz logora Sv. Bartol, da bi im se dala dodatna stručna obuka na palubi i ratno iskustvo, koje im nedostaje. Ukrcavanje je otpočelo 7. 6. 44. po planu komandanta 11. diviziona za obezbeđenje, po kojem je predviđeno, u skladu sa brojem slobod-

nih mesta, bilo stalno ukrcanje bilo dopunska ukrcanja samo za pojedine akcije. Za sada je popunjenost preko formacije. Ukoliko se Hrvati na pojedinim mestima afirmišu, oni će ostati na dužnosti i time osloboditi nemačko ljudstvo. Predviđeno je da se nemačke jedinice posednu do 1/4 hrvatskim ljudstvom. Trenutno stanje ukrcanih:

Formacijskih mesta	2 oficira	— 20 podof.	— 112 mornara
Preko formacije	1 oficir	— 2 podof.	— 21 mornar

Dosadanji rezultati su dobri. Hrvatski vojnici pokazali su se kao upotrebljivi, revnosni i borbeni mornari. Teškoće nastaju zbog nedovoljnog poznavanja jezika.

Daljnja ukrcanja predviđena su na 10. L i 6. transportnu flotilu.

4. *Raspored ljudstva u obalske baterije*

U okviru istog dogovora kao pod 3), sporazumeli smo se o privlačenju hrvatskog pomorskog osoblja za posade mornaričkih obalskih baterija u zoni admirala Jadrana. U kasnijem dogovoru sa načelnikom Komande hrvatske mornarice kod komandujućeg generala za Jadran utvrđeno je: krajnji cilj je formiranje dveju hrvatskih pomorskih jedinica ukupne jačine oko 1000 ljudi. Pošto se taj broj treba popuniti tek u perspektivi, mogli bi se odreći 500 Hrvata koji se nalaze pri inspektoru kopnene vojske kod nemačkog opunomoćenog generala u okviru rezerve KoV, jer su oni unapred ocenjeni kao malo upotrebljivi i politički nepouzdani. Umesto toga potrebno ljudstvo bi mogli dobiti iz vlastitih mornaričkih sastava. Odmah nam stoji na raspolaganju:

17 oficira
13 podoficira
294 vojnika,

koji se već nalaze na prostoru Dalmacije i delom su već bili angažovani u okviru obalske artiljerije na Krimu. Oni su sada raspoređeni po nemačkim mornaričkim obalskim baterijama, gde u okviru jedinice vrše obuku pa, ako pokažu dobra svojstva, mogu u celini da oslobode nemačke mornaričke artiljerce. Na isti način uklopiće se čitavo potrebno ljudstvo. Od njih je već početkom jula upućeno 40 ljudi, posle završene osnovne obuke u Sisku, u 540. mornarički artiljer. divizion. Daljnjih 200 ljudi, koji su završili osnovnu obuku pri 4. brodskom nastavnom puku, je ovih dana stiglo u Trst za popunu baterija u pomorskoj komandi severne i južne Dalmacije. Sposobni oficiri i podoficiri, čim to bude moguće, treba da budu upućeni na daljnju obuku na artiljerijske kurseve u Rajh.

5. *Hrvati u zoni Inspektori]ata za čišćenje mina na Dunavu*

U cilju ispunjavanja zahteva da se hrvatski mornari upotrebe kao posada na čistačima mina na području Inspektorijata za čišćenje mina na Dunavu, u toku meseca jula upućena su 104 podoficira i vojnika koji su najvećim delom završili obuku u zaprečavanju, pod komandom dvaju oficira, u Zemun. To ljudstvo treba, zbog sprečavanja nesuglasica sa Srbima, da bude smešteno u Zemun i angažovano, po mogućnosti, samo na brodovima sa čisto hrvatskom posadom, u svakom slučaju ne sme ih se angažovati zajedno sa Srbima. Do sada je inspektor za čišćenje mina za taj zadatak opremio dva putnička rečna broda i to »Zagreb« i »Petar Zrinski«. Zbog protesta što ga je, zbog zaplene brodova, uložilo hrvatsko Ministarstvo za trgovinu, vode se pregovori preko nemačkog opunomoćenog generala i nemačke ambasade. U slučaju potrebe, Uprava oružanih snaga za transport — Jugoistok preneće pravo odluke na specijalnog opunomoćenika firera za Dunav. Oba broda su već rekonstruisana za novu ulogu i u najkraće vreme treba sa hrvatskom posadom — specijalisti Nemci — i pod hrvatskom zastavom, da uđu u operativnu upotrebu. Hrvatska mornarica namerava da još 7 malih šlepova pripremi kao čistače mina.

Pored toga, hrvatski komandant mornarice je svom komandantu rečnog odseka u Zemunu i rečnoj flotili u Brodu — ukoliko su njihove plovne jedinice upotrebljive za taj zadatak — naredio da se potpuno stave na raspolaganje inspektoru za čišćenje mina u cilju izvršavanja njegovih borbenih zadataka. Pri tome treba pomenuti da je jedna od dveju topovnjača, »Bosna«, na žalost, 16. 7. o.g. naletela na minu i potonula, pri čemu su komandant kao i još jedan oficir i 12 mornara poginuli. Efekat pomoći sa hrvatske strane bi se mogao pojačati kako pri čišćenju mina tako i u borbi protiv partizana na odseku Dunav i Sava kad bi uspelo požuriti izgradnju 7 patrolnih motornih čamaca u Nemačkoj. Odgovarajući koraci su poduzeti. Još 12 motornih čamaca je u izgradnji u Zagrebu, doduše tek u početnom stadiju.

6. *Drugi hrvatski građevinski bataljon za Mornarički štab za izgradnju fortifikacijskih objekata*

Drugi hrvatski građevinski bataljon, koji je bio predviđen za upućivanje Mornaričkoj pionirskoj grupi za podizanje fortifikacijskih objekata u Splitu (Prvi bataljon je već angažovan), bio je, pod komandom jednog mornaričkog inž. kapetana, sastava 521 vojnik i uz to 35 ljudi nemačke i 40 ljudi hrvatske prateće komande, u premeštanju za Mostar. Transport je bio 2. 7. 44. na železničkoj stanici Derventa (južno od

Broda) napadnut iz vazduha i potpuno razbijen. Gubici: preko 100 mrtvih (među njima 9 Nemaca) i 78 ranjenih. Ostatak bataljona se je za vreme i posle napada raspršio, ostao je jedino prevodilac. Inspektor kopnene vojske obezbediö je organizovanje novog bataljona s tim da se, u cilju izbegavanja dugih transporata, ta jedinica formira od rezervi sa kojima se raspolaže na južnodalmatinskom prostoru (okolina Sinja).

7. *Naoružanje*

a) Hrvatska mornarica je 14. 7. predala dva kontingenta artiljerijske municije, za rečne monitore mađarskoj mornarici. Pošiljka od 500 pušaka koja je trebalo da usledi kao protuusluga nije realizovana jer ih nemaju. Još se izučava mogućnost drugih protuusluga (3 putnička kola).
b) Hrvatska mornarica primila je 25. 7. 44.:
600 karabina 98 K i 1000 bajoneta (od skladišta oružja kopnene vojske — Ured Posen preko opšte uprave KoV /F a I N), dalje 1000 šlemova i opasača, kao i 600 fišeklija (od Ureda za odjeću i obuću kopnene vojske—Hannover). Hrvatski vojnici koji se po završenoj osnovnoj obuci vraćaju iz Nemačke trebalo bi da u buduće krenu na marš sa ličnim naoružanjem. Time su do daljnjega zadovoljene najnužnije molbe hrvatske mornarice za lično naoružanje.

V. *Upravna pitanja*

1) Uniforma hrvatske mornarice

Pitanje uniforme hrvatske mornarice regulisano je naređenjem Admiralštaba od 14. 7. o.g. S obzirom na praktične razloge (snabdevanje iz nemačkih magazina) i s obzirom na činjenicu da sada osnovu mornarice sačinjavaju delovi Crnomorske legije, koji se nerado odvajaju od uniforme koju su sa poštovanjem nosili nekoliko godina, provedeno je široko poistovećivanje sa uniformom nemačke mornarice. Starešine svih činova nose nemačku uniformu sa hrvatskom kokardom i oznakom hrvatske države na kapi i na desnom delu grudi.

Na vrpci kapa podoficiri i mornari nose natpis »Ratna mornarica«.

Za oficire zadržane su oznake širitima na rukavu, nalik na oznake bivše austrijske mornarice. Ukupan broj odeće 1. 6. o.g. pokrivao je potrebe 4722 lica, a do kraja 1944. g. predviđa se porast za 1010 lica.

2. *Regulisanje prinadležnosti*

Posle uključivanja Crnomorske legije u mornaricu pojavila se potreba da se izjednače prinadležnosti. Uzimajući u

obzir stalno poskupljenje u Hrvatskoj i posebne uslove hrvatske mornarice u poređenju sa nemačkim i hrvatskim jedinicama kopnene vojske, predložena je za hrvatsku mornaricu specijalna uredba, što je Admiralštab 29. 7. o.g. prihvatio. Ova uredba predviđa:

a) Hrvatska mornarica isplaćivaće plate i dodatke prema hrvatskim propisima o prinadležnostima svim mornarima i vojnim službenicima (sem kaplarima i mornarima koji koriste poseban dodatak pripadnosti — odnosno koji primaju prinadležnosti po legionarskom osnovu).

b) Nemačka mornarica plaća:
   1) Iznose za učestvovanje u dejstvima Hrvatima koji su angažovani u pojedinim akcijama.
   2) Odgovarajući dodatak za skupoću oženjenima odnosno hraniocima, bez obzira da li su angažovani u dejstvima ili ne.

Ovim pravilom postiglo se da, s jedne strane, isplata ratnih prinadležnosti — kao kod legionara — nije više zadovoljavala u pojedinim slučajevima, a, s druge strane, pojavilo se oštećivanje onih mornara koji su služili neposredno pod nemačkim mornaričkim operativnim komandama i koji su delimično u istim jedinicama bili angažovani sa nemačkim vojnicima i čije je učestvovanje bilo odgovarajuće naporima mornaričkih ili SS-legionara, a što je neodrživo. Zbog toga izgleda da je najpogodnije primeniti specijalno pravilo po kojem

a) će svi hrvatski mornari (bivši legionari i nelegionari) na izvršavanju istog zadatka biti jednako nagrađeni,

b) se sprečava preterano plaćanje neoženjenih, a, s obzirom na inflacionističke tendencije, obezbeđuje se oženjenima dovoljno izdržavanje za njihove porodice, što znači da su obeštećeni u istoj meri kao i nemački vojnik koji prima ratne (odnosno mirnodopske) prinadležnosti.

Pri tome je zadovoljena socijalna strana pitanja jednako kao i vojnodisciplinska (unapređenje borbene gotovosti, sprečavanje crne berze), a na kraju postignuti su i politički efekti što je dosta značajno.

3. *Snabdevanje novcem nemačkih mornaričkih jedinica u hrvatskom području*

Pokazalo se kao korisno postavljanje jednog intendantskog oficira kod Mornaričkog štaba za vezu.

Snabdevanje finansijskim sredstvima mornaričkih jedinica koje su angažovane na teritoriji Hrvatske pričinjavalo je u početku admiralu Jadrana poteškoće, pošto jedan deo jedi-

nica gotovo pola godine nije dostavljao propisana trebovanja sačinjena po ključu, sa obrazloženjima i obračunima, pa je, zbog po formi i po rokovima neispravnih zahteva, glavni intendant oružanih snaga odbijao da im zadovolji. U postupku su se stekla iskustva i on se sada odvija bolje, iako još uvek uz teškoće, do kojih dolazi pre svega zbog slabih veza. Za podizanje kasarni i taktičkih gradnji uveden je pojednostavljeni sistem trebovanja.

Finansijska situacija je izvanredno teška. Sredstva glavnog intendanta oružane sile su nedovoljna, zbog čega se moralo odustati od znatnog broja planiranih potreba. Inflacija koja vlada dovodi do toga da cene u trenutku kad se sredstva stave na raspolaganje budu uglavnom znatno više od iznosa koji su trebovani. To se posebno ispoljilo pri planiranju sredstava za potrebu Inžinjerijskog štaba za utvrđivanje Jadrana, čime je ugrožen nastavak radova na utvrđivanju. Nastavak radova obezbeđuje se na taj način što se traže dopunska odobrenja za isplatu nadnica ili se prelivaju sredstva namenjena za druge potrebe, s tim što se kasnije dopunjavaju nastale praznine.

U vezi sa pitanjima dotura nema posebnih zapažanja.

[15] Vidi tom III, krnj. 8, dok. br. 28.

BR. 100

IZVEŠTAJ 21. SS-BRDSKE DIVIZIJE »SKENDERBEG« OD 1. AVGUSTA 1944. KOMANDI 21. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA O TOKU I REZULTATIMA OPERACIJE »DRAUFGENGER« NA PROSTORU ANDRIJEVICA — BERANE — MURINO[1]

STROGO POVERLJIVO!

Vafen SS-brdska divizija »Skenderbeg«
Ia, str, pov. br. 97/44.

priloga: 6

Div. St. Qu, **1. 8. 1944**

9 *primeraka*
5 primerak

Komanda
XXI (brd.) AK

Prim.: 10. 8. Del, br. 2426 s. pov.
Abt. Ia Del, br. str, pov. 942
Broj pril. 1

Borbeni izveštaj
o operaciji »Draufgenger«[3]
od 18. 7. do 28. 7. 1944

A.) Zadatak za operaciju »Draufgenger« bio je da se iz rejona čelnih osiguranja na području Murina nastupa s obe strane puta Murino — Andrijevica, da bi se posle zauzimanja uzvišenja s obe strane Andrijevice dalje nastupalo radi zauzimanja Berana, izolovali logori bandi i skladišta hrane i materijala za koje se pretpostavlja da su u dolinama potoka sev.-zap. od Berana i, u sadejstvu sa albanskim graničnim osiguranjima i Više komande Crne Gore, uništile neprijateljske snage, koje se nalaze istočno od Berana (vidi naređenje K-de 2. oki. armije str. pov. op. br. 2040 od 12. 7. 44).[4]

[1] Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 664, s. 278—94. U gornjem desom uglu, oko pečata, nalazi se par nečitkih parafa.
[2] Četvrtasti pečat primaoca.
[3] »Draufgänger«. Ova operacija se u jugoslovenskoj istoriografiji naziva andrijevičkom operacijom. O njoj vidi i Persi Ernst Šram, n. d., knj. IV[1], str. 681—2.
[4] Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

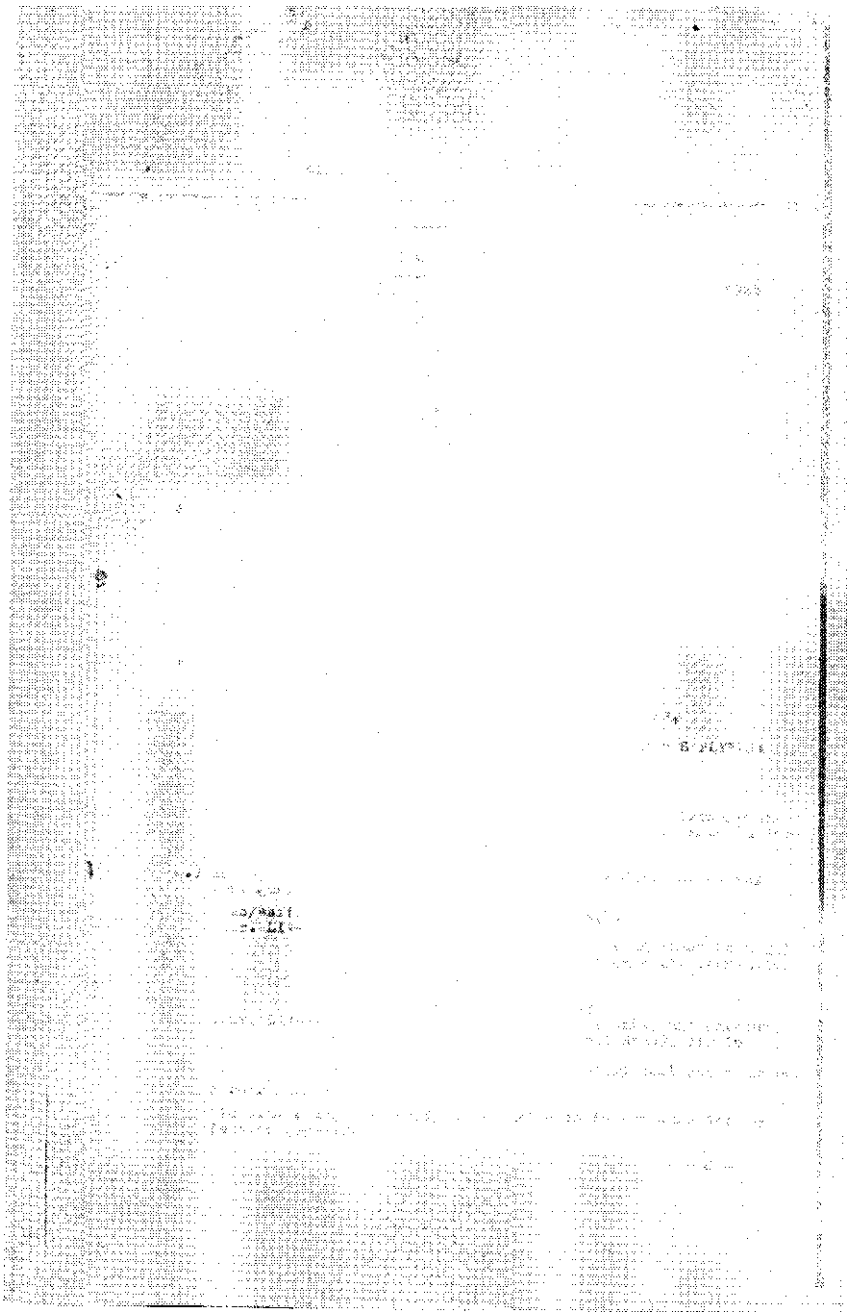

Fotokopija prve stranice dok. br. 103

B.) *O neprijateljskim snagama poznato je:*[5]

II korpus u Kolašinu sa:
3. div. (2.000 ljudi) u rejonu Andrijevica — Kolašin
2. div.[6] (1.600 ljudi) u rejonu Berane i istočno odatle,
5. div. (1.200 ljudi) u toku premeštanja iz rejona j. od Pljevalja u rejon sev. od Berana,
17. div. (1.200 ljudi) i
37. div. (1.800 ljudi) u rejonu južno i jugozap. od Pljevalja.
U toku akcije treba računati sa napadima ovih divizija i drugih novodovedenih nepr. snaga (npr. 1. divizije iz rejona sev.-zap. od Pljevalja).

C.) Za akciju bile su na raspolaganju sledeče *naše snage:* Štab SS-brdske divizije »Skenderbeg«,

Borbena grupa »Lim—istok«: Štab z.b.V. »f. Rudno« sa Borbenom grupom »A«: 2 čete SS-brd. divizije »Skenderbeg« (440 ljudi),

sa Borbenom grupom »B«: Oki. gren. jurišni bat. sa potčinjenom Škol. bat. (mot.) (ukupno 770 ljudi), 3/7. SS-inž. bat. (150 ljudi).

Borbena grupa »Lim—zapad«: 14. SS-brd. lov. puk (bez III bat.) sa potčinjenom 4/7. SS-brd. art. puka (ukupno 1.500 ljudi), koja je bila podeljena na Borbenu grupu »C» (I i 11/14. puka) i Borbenu grupu »D« (ojačana pukovska poterna četa).

Potom oko 1.000 ljudi iz albanske milicije.
Sastav borbenih grupa menjan je u toku borbi.

D.) *Plan borbenih dejstava:* (vidi akt SS-»Skenderbeg« str. pov. br. 73/44 od 13. 7. 44).[7] Prema naređenju K-de 2. oki. armije, 2. faza izmenjena je utoliko što je trebalo da Borbena grupa »Lim—istok« odmah nastavi napade prema Beranama a demonstrativni manevar Borbene grupe »Lim—

[5] Redakcija nije mogla da utvrdi brojna stanja pomenutih jedinica u to vreme, pošto ne raspolaže odgovarajućim podacima, ali se oni mogu uzeti kao približno tačni. Na primer: 3. NOU divizija 12. maja 1944. imala je 2.882 borca (vidi tom III, knj. 10, dok. br. 51). Sto se tiče rasporeda jedinica 2. korpusa NOVJ, podaci su tačni. Bliže o tome vidi tom III, knj. 8, dok. br. 14, 18, 20 i 23; Grupa autora, *ORNJ,* str. 257—9.

[6] Druga, 5. i 17. divizija bile su u sastavu Operativne grupe divizija i samo su taktički bile potčinjene 2. korpusu NOVJ. Njihov je zadatak bio da se odmah upute, najpogodnijim pravcem, prema Srbiji zbog izuzetno teškog položaja srpskih jedinica u međurečju Toplice i Jablanice. Opširnije o tome vidi dok. br. 96; Grupa autora, *ORNJ,* str. 257—9.

[7] Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

zapad« prema Han-Drndirskom i Lisi[8] trebalo je da se izvrši samo do linije Kralje — Rudo brdo — Okolišta.

E.) *Tok borbe.*

Prikupljanje borbenih grupa izvršeno je do 17. 7. ujutro u rejonu Velika — Čakor. Ono je bilo usporeno zbog toga što se

a) put Peć — Čakor može da koristi samo kao jednosmerni put,
b) saobraćaj kamionima mogao vršiti samo po mraku, usled opasnosti od napada iz vazduha,
c) istovar zbog maskirne discipline morao vršiti već na prevoju Čakor.

Od 17. 7. ujutro izviđanje preneto na meštane; utvrđeno je protezanje nepr. položaja i na zemljištu utvrđen plan borbenih dejstava,

U noći 17/18. 7. planski je zauzet polazni položaj.

18. 7. 1944.

(prilog br. I)[9]

Borbene grupe prešle su u napad po planu i uz žilav i jak otpor neprijatelja, delimično borbom prsa u prsa, dostigle svoje ciljeve.[10]

Borbena grupa »A« krenula je u 4.00 časa sa linije k. 2005 — Štit, zauzela k. 1989 i u daljem napadu prema k. 1747 sprečena nepr. prodorom sa pravca Visibabe i dostigla liniju 700 m sev.-zap. i sev. od k. 1989.

Borbena grupa »B«, polazeći u 4.00 časa sa linije čelnih osiguranja 1 km severno do zap. od Murina, zauzela je, i pored žilavog nepr. otpora, Zorić, Kruševo, Ulotinu i visove k. 1441, 1261 i dostigla liniju Graovo — Luge — k. 1547.

Borbena grupa »C«, polazeći u 1.00 čas sa grebena,[11] slomila je nepr. otpor na k. 2111 i u teškim borbama prsa u prsa zauzimala vis po vis do linije k. 1114 — Anđelat — k. 1271.

Borbena grupa »D«, lomeći slabiji otpor neprijatelja, stigla je na Peh i tamo je predveče okružena.

Vreme: pre podne kišovito, po podne vedro.

Neprijateljska avijacija nije dejstvovala.

Komandno mesto divizije: G. Ržanica.

[8] To je trig. 1877, kod Andrijevice.

[9] Prilog 1 je skica borbenih dejstava za period od 18. do 21. jula 1944 (vidi AVII, NAV-T-314, r. 664, s. 295).

[10] Tada su napadnuti položaji 2. proleterske i 9. crnogorske NOU brigade (vidi tom III, knj. 10, dok. br. 82).

[11] Greben ispred kote 2111.

19. 7. 1944:

(prilog br. 1)

Namera: nastavljanje napada saobrazno planu. Radi otvaranja puta ka Andrijevici težište se prebacuje na zauzimanje uzvišenja istočno od Andrijevice. U tom cilju glavnina Borbene grupe »B« u noći 18/19. 7. prebacuje se na istočnu obalu Lima.

Borbena grupa »A« zauzela je u podne, uz slabiji otpor neprijatelja, k. 1747 i 1609.

Borbena grupa »B« vršila je čišćenje zemljišta oko Visibabe i uz žilav i jak otpor neprijatelja zauzela k. 1599, 1500 i 1555, a potom izvojevala prolaz kroz klisuru Lima.

Borbena grupa »C« krenula je u napad u 3.00 časa i u 9.00 čas. zauzela Andrijevicu[12] i visove k. 1443, Zuljevo brdo. Pošto je zauzet vis, odbijeni su nepr. protivnapadi sa zapada i severa.

Borbena grupa »D« u noći 18/19. 7., uz podršku 1 čete iz Borbene grupe »C«, razbija obruč oko Peha. Odbačena je na k. 1443 i tamo sa pravca k. 1172 žestoko napadnuta. Pri nastupu mraka izgubljena je k. 1443, ali je u žestokim borbama prsa u prsa, potpomognuta delovima Borbene grupe »C«, u ponoć povraćena.

Vreme vedro i toplo, uveče oblačno.

Neprijateljska avijacija nije dejstvovala.

Komandno mesto divizije: G. Ržanica.

20. 7. 1944.:

(prilog br. 1).

Namera: nastavljanje napada Borbene grupe »B« prema Beranama s obe strane Lima, s tim da borbene grupe »C« i »D« vrše zaštitu zapadnog boka. Za obezbeđenje pozadinskih veza i rasterećenje trupa koje vrše napad, upotrebiće se regrutna četa »Skenderbeg«. Miliciji u Plavu i Gusinju izdato je naređenje da nastupaju prema severu do potoka Perućica.

Borbena grupa »A« vršila je čišćenje visova k. 1671 i k. 1898 i izviđala prema Šekularu.

Borbena grupa »B« u noći 19/20. 7. vršila je pregrupisavanje i prikupila se sa 1 četom na k. 1555 a sa glavninom u rejonu Andrijevice radi napada s obe strane puta ka Beranama. Na planinskom lancu k. 1599 — 1555 ostavljen je II bataljon 1. albanskog lovačkog puka radi odbrane prema severoistoku.

Glavnina Borbene grupe »B« krenula je u napad u 13.00

[12] Bliže o zauzimanju Andrijevice vidi tom III, knj. 8, dok br. 28.

časova, zauzela Borovu glavu, Zabrđe, Trešnjevo, k. 930 i k. 1061, gde se pojačavao otpor.

Borbene grupe »C« i »D« (14. SS)[13] odbijale su u toku celog dana jake napade neprijatelja sa zapada prema k. 1443 i Zuljevom brdu. Efikasan napad naših aviona »štuka« na Oblo Brdo i k. 1172 doneo je osetno rasterećenje.

Novodovedene regrutne čete »Skenderbeg«, koje su ušle u sastav Borbene grupe »E«, predveče su smenile 11/14. SS [puka] i pojačane milicijom preuzele odbranu na liniji južno od k. 1443 — k. 1271 — Đuliće sa otpornim tačkama na k. 1547, k. 1261 i k. 1441. II/14. SS biće koncentrisan za napad 21. 7. 44. od Andrijevice prema severu ka Rujištu. Vreme vedro i sunčano.

Nekoliko nepr. lovaca i bombardera nadletalo je rejon »Draufgenger«. Naši avioni »štuke« napadali su Oblo Brdo i k. 1172.

Komandno mesto divizije: Ulotina.

21. 7. 1944:

(prilog br. 1)

Namera: nastavljanje napada Borbene grupe »B« sa težištem s obe strane puta Andrijevica — Berane; vezivanje nepr. snaga Borbenom grupom »A« i zaštita zapadnog boka »Draufgenger« borbenim grupama »C« i »D«. Dovođenjem ostalih regrutnih četa, izvlačenje 1/14. SS pomoću Borbene grupe »E«.

Borbena grupa »A«, uz slabiji nepr. otpor, zauzima Jankovu gl. (k. 1566).[14] Neprijatelj se povlači ka sev.-zapadu. Iz rejona Orah jaka bočna vatra na levo krilo. Napad naših aviona »štuka« na rejon Jankova gl. donosi Borbenoj grupi »A« osetno rasterećenje.

Borbena grupa »B« u 12.00 časova nastavlja napad s obe strane puta i do 14.00 časova, i pored žilavog i jakog otpora neprijatelja, zauzima k. 938 i k. 1034, a do 19 časova Trepču i k. 1014. Čete koje su napadale istočno od Lima, usled žilavog otpora i neprekidnih protivnapada iz doline Šekularske reke, vrlo malo su napredovale.

Borbena grupa »C« (11/14. SS), nastupajući sa 1 četom preko k. 1280, uz slab otpor neprijatelja zauzela je k. 1734, a sa glavninom bataljona preko k. 1482, k. 1649 i k. 1762 zauzela je Rujišta.

Borbena grupa »D« (1/14. SS i Jurišna četa) odbila je slabije napade prema Zuljevom brdu i k. 1443.

[13] To jest: 14. SS-puka.
[14] To nije kota, već trigonometar 1566.

Borbena grupa »E«, posle dovođenja novih regrutnih četa i potčinjavanja II/1. alb. lovačkog puka (bez 1 čete), 1 mitraljeskog voda i 1 minobacačke grupe 14. SS [puka] i svih jedinica milicije koje se nalaze na odseku, smeniće u noći 21/22. 7. 1/14. SS puka i preuzima odbranu prema zapadu na odseku Spaljevića do Stubice.
Vreme vedro i sunčano.
Življa aktivnost nepr. lovačke avijacije. Napad naših aviona »štuka« na Jankovu gl.
Komandno mesto divizije: Ulotina.

Procena situacije 21. 7. 44. u 22.00 časa.

1.) Otpor neprijatelja istočno od Lima od 19. 7. znatno je slabiji. Nije poznato gde se nalaze glavne snage tamošnje nepr. grupe. Nije verovatna mogućnost da su se te snage pre napada Borbene grupe »A« povukle ka zapadu u rejon južno od Ržanice. Verovatno su se vratile u rejon istočno i neposredno južno od Berana. Treba računati sa pojačanim otporom na liniji Zagrade — Dapsice — Zagorje.
Otpor neprijatelja zapadno od Lima i dalje je jak i žilav, dok se izgleda ne očekuje naš napad na planinama dalje prema zapadu.

2.) Izgleda da je neprijatelj očekivao naš napad s obe strane puta za Kolašin. Nova osmatranja ukazuju da je Lisa posednuta jakim nepr. snagama. Napadi, koji su počeli još 19. 7. a 20. 7. vođeni naročitom žestinom i masovno iz rejona južno od puta Kolašin — Andrijevica, pre svega prema Žuljevom brdu — k. 1443, 21. 7. doveli su samo do neznatnih lokalnih prodora. Mora se računati sa daljim jakim napadima sa zapada i pokušajima obuhvata južno od Đulića. Pretpostavlja se da se s obe strane Lima u rejonu Berane — Andrijevica nalaze 2. i 3. divizija (prema izjavi meštana u Trepči su II i IX brigada).[15]

3.) Operacija »Draufgenger« nastaviće se po planu. Pri tome Borbenoj grupi »A«, Borbenoj grupi »Kacuber« i delovima Više komande Crne Gore dodeliće se zadatak da vezuju nepr. snage istočno od Lima, dok Borbena grupa »B«, koja je na težištu, treba da izvede odlučujući udar na Berane. Borbene grupe »C» i »D« štitiće zapadni bok Borbene grupe »B« napadom na Lubnice i preseći put neprijatelju, koji se bude povlačio iz Berana prema zapadu. Borbena grupa »E«, novoformirana od dovedenih regrutnih četa SS-brd. divizije »Skenderbeg« (500 vojnika) biće u odbrani na liniji Slatina — Kralje — k. 1443 — Đuliće obezbeđu-

[15] Vidi tom III, krnj. 8, dok. br. 28.

jući puteve za dotur i pomoću poternih odreda vezivaće nepr. snage. Za obezbeđenje puteva za dotur istočno od Đulića prema jugu nema raspoloživih snaga izuzev nepouzdane milicije.

4.) Da bi neprijatelj bio gonjen u stopu predložiće se da se što pre angažuje 1. brdska divizija i to iznenadno, maskirano i po borbenim grupama namesto planske koncentracije, tako da se ne primeti odlazak 1. brdske divizije i na jugu.

22. 7. *1944.:*

(prilog br. 2).[16]

Borbena grupa »A« u 9.30 časova napadnuta je od neprijatelja, navodno jačine 4.000 ljudi.[17] Neprijatelj je još u toku noći neprimetno zauzeo k. 1747 i k. 1989 i istočno od Kaludre prodro kroz liniju osiguranja milicije na albanskoj granici u pravcu Hađevića i Čafa Ebres.

Borbena grupa odbijala je napade nadmoćnijeg neprijatelja, dobro naoružanog naročito automatskim oružjem, potpomognutog vatrom od najmanje 8 srednjih minobacača, 1 brdskog topa i 1 pa topa 2 cm. U 15.30 časova, borbena grupa, vodeći teške borbe uz obostrane visoke gubitke, povukla se u pravcu k. 2005 i tamo — uz jak pritisak neprijatelja — posela prihvatni položaj.

Čim je neprijatelj počeo da napada, milicija se razbežala. Prve nepovoljne vesti o povlačenju borbene grupe do linije k. 2005 — Štit, stigle su u diviziju 22. 7. u 22.00 časa. U svanuće 22. 7, neprijatelj je iz Šekularske doline otpočeo sa jakim napadima na delove Borbene grupe »B« istočno od Lima, odbacio 1. četu, koja je bila u odbrani na Borovoj gl., u dolinu Lima i produžio sa napadima prema k. 1555, zauzevši taj vis po odbacivanju albanske posade. I zapadno od Lima neprijatelj je vršio žestoke napade sa severa i sev.-zapada prema k. 1014, koji su delimično bili odbijeni borbom prsa u prsa. Planirani napad glavnine Borbenih grupa »B« i »D« je odložen, da bi se pre svega povratila uzvišenja istočno od Lima. U protivnapad su upućeni: sa Lukinog Vira 3. četa 7. SS- inž. bataljona prema istoku, iz Andrijevice Poterna četa /14. SS

[16] Prilog br. 2 je skica borbenih dejstava za 22. juli 1944 (AVII, NAV-T-314, r. 664, s. 296).

[17] Reč je o protivnaipadu 2. proleterske i 17. NOU divizije radi sprečavanja neprijateljskog prodora od Andrijevice prema Beranama. Bliže o tome vidi tom III, knj. 8, dok. br. 32, 33 i 39.

Po naređenju Štaba 2. korpusa NOVJ od 21. jula 1944, tome protivnapadu 2. i 17. divizije sadejstvovala je i 3. NOU divizija na svome sektoru, tj. prema Andrijevici (tom III, knj. 8, dok. br. 34).

[puka] preko Sućeske ka k. 1443 i 2. [četa] 14. SS [puka] preko Seoce ka k. 1555. Posle teških borbi predveče su povraćena uzvišenja istočno od Andrijevice. Komandovanje na odseku k. 1599 — Borova gl. preuzeo je 1/14. SS [puka].

Odbijeni su ponovni jaki napadi neprijatelja na k. 1014.

Borbena grupa »C« (II/14.SS), kojoj je dodeljena 1/14. SS [pukajradi zaštite levog boka na k. 1649, nastupala je sa 1 četom od k. 1734 prema k. 1473. Odbijeni su nepr. napadi vođeni sa zapada prema k. 1649 u pravcu levog boka.

Borbena grupa »E« u toku celog dana i noći odbijala je nepr. napade u obe strane puta Kolašin — Andrijevica prema k. 1443, k. 1271 i k. 1094. Tom prilikom naročito su se istakli mladi SS- regruti. Jedan prodor na k. 1094 očišćen je odlučnim protivudarom. Većina milicionera, pod zaštitom mraka, napustila je položaje.

Vreme vedro i sunčano.

Življa aktivnost nepr. avijacije.

Komandno mesto divizije: Ulotina.

Procena situacije 22. 7. 44. u 22.30 časa

1.) Neprijatelj i dalje vrši napade na sve borbene grupe. Naši napadi morali su se obustaviti i jedinice pregrupisati za odbranu. 500 bandita napalo je Borbenu grupu »A« kod k. 1566 i ova je odbačena na polazni položaj k. 2005 — Štit (5 km sev. ist. od Murino). Prema izveštaju milicije, izgleda da su banditi u rejonu jugoistočno od Kaludre probili liniju osiguranja milicije na albanskoj granici u pravcu istoka.

2.) Naš protivnapad na nepr. grupu južno od Rijeke Marsenića obustavljen je usled jakog otpora neprijatelja i jedinice su prešle u odbranu na liniji k. 1599 — 1500 — 1443 — Lukin Vir. Neprijatelj je poseo Mezgalje i Rijeku Marsenića. Pretpostavlja se da je neprijatelj u ovom rejonu jačine oko 400 ljudi.

3.) I dalje traju napadi neprijatelja prema levom krilu Borbene grupe »B«. K. 1014 još je u našim rukama.

4.) Prema Borbenim grupama »C« i »E« slabiji napadi neprijatelja.

5.) Prema izjavama zarobljenika i zaplenjenim dokumentima, u rejonu sev. i sev.-zap. od Trepće nalaze se: II brig., III brig. (2. div.) i celokupna 3. divizija. Borbenim izviđanjem Kacubera utvrđeno je da neprijatelj i dalje jakim snagama drži rejon istočno od Berana. Prema saopštenju Više komande Crne Gore, osmotrena je jedna nepr. kolona na maršu u pravcu Berana jačine oko 1.000 ljudi. Treba pret-

postaviti da se u rejonu »Draufgengera« nalazi ukupno: nepr. grupe za napad istočno od Lima prema jugu — 2 brigade. U rejonu Berane — Lubnice — Trepča 5 brigada (2 iz 2. divizije, 3 iz 3. div.). S obe strane puta Andrijevica — Kolašin najmanje po 1 brigada severno i 1 brigada južno od puta.

6.) Prema gledištu divizije, kod ovih napada se ne radi o protivnapadima usmerenim protiv snaga »Draufgenger« nego o naveliko zasnovanim operacijama.

7.) SS-»Skenderbeg« namerava da drži dostignutu liniju Planinica — k. 2005 — Štit — Visibaba — k. 1599 — 1500 — 1443 — Lukin Vir — Trepča — k. 1014 — k. 1473 — k. 1734 — k. 1762 — k. 1649 — k. 1482, a odavde će Borbena grupa »E« držati liniju obezbeđenja, da bi se na taj način dobio povoljniji polazni položaj za operaciju »Ribecal«[18]. Koncentracija crvenih omogućava, ako se najhitnije dovede 1. brdska divizija i snage upotrebe u vidu klešta sa linije Kacuber — Petnica s jedne strane i od Andrijevice preko Lubnice ka Beranama s druge strane, da se okruže 1 unište preko 2 divizije.

8.) Obrazovanje linije obezbeđenja istočno od Lima pomoću 2 novodovedene regrutske čete »Skenderbeg« koje treba da stignu 23. 7. pre podne.

9.) Pošto odbrambeni front istočno od Lima i južno od puta Andrijevica — Kolašin gotovo isključivo drže regrutske čete bez podrške teškog naoružanja i sredstava veze, da se nastavi »Draufgenger« po mogućstvu bez dovođenja većih pojačanja.

Noć 22/23. 7. 1944.

Na osnovu procene situacije, planirana je upotreba regrutskih četa, koje su trebale da stignu verovatno 23. 7. ujutro, na Visibabi. Oko 22.00 časa upućena je 3/14. SS od Murina preko k. 1635 radi posedanja linije Štit — Bare. Severno od k. 1635 četa je naišla na neprijatelja i odbačena na k. 1635.

U 3.00 časa primljen je izveštaj iz Borbene grupe »A« da se i dalje povlači prema prevoju Čakor. Jače nepr. snage su pokušale da na k. 2005 obiđu Borbenu grupu »A« i da na taj način stignu na Čakor.[19] Pošto tamo nije bilo ni-

Vidi dok. br. 99, 104 i 108.

[19] Prema zapovesti Štaba 2. korpusa NOVJ od 23. jula 1944, Srednja kolona (5. NOU divizija i 4. proleterska brigada) imala je zadatak da napada i razbije neprijatelja na piavcu Planinica — Vaganica — čakor, dok je Desna kolona (2. proleterska divizija bez jedne brigade) imala za cilj zatvaranje pravca Rujište — Turija — Trepča — Gradina, i, posle izbijanja Srednje kolone na Ćakor, gonjenje ne-

kakvih jedinica za osiguranje i postojala opasnost da neprijatelj bez borbe zauzme Čakor, to se Borbena grupa »A« tamo povukla. Nadalje, primljen je izveštaj od jedinica koje vrše dotur da se put Čakor — Murino nalazi sa severa pod mitraljeskom i puščanom vatrom.

Procena situacije 23. 7. 44. u 6.00 časova

1.) Izveštajem I bataljona 1. alb. lovačkog puka potvrđen je prodor neprijatelja na položaju milicije. 22. 7. pre podne neprijatelj je zauzeo k. 1856 i k. 1714 i produžava nastupanje prema istoku. Borbena grupa »A« odbačena na prevoj Čakor. Nepr. jedinice ispred Borbene grupe »A« su jače nego što se pretpostavljalo, javljeno je da su jačine 4.000 (?) ljudi. Prema tome, u rejonu jugoistočno od Berana verovatno su 5. i 17. divizija.[20] Neprijatelj je već zauzeo Štit i k. 20Ü5. Postoji verovatnoća napada neprijatelja prema Veliki i Murinu, kao i prekida puta Čakor — Murino. Treba računati sa daljim koncentracijama nepr. snaga ispred ostalih odseka divizije, naročito severno i zapadno od Andrijevice. Prema izjavama zarobljenika, najveći deo artikala za snabdevanje i štabova već je evakuisano iz Berana.

2.) Od naših snaga Borbena grupa »A« na Čakoru pretrpela je velike gubitke i može se pojačati tek 24. 7. dolaskom novih regrutnih četa. Ova grupa nije u stanju da osigurava vezu do divizije. Nasuprot tome postoji opasnost da će i ona biti odsečena od strane neprijatelja koji se nalazi severno od Čakora.

3.) a) Glavne snage operacije »Draufgenger« mogu da nastave napad na Berane, bez obzira na odbranu u pozadini, da bi se ispunio zadatak. Berane bi moglo da bude u našim rukama verovatno 24. 7. Divizija bi tada bila odsečena od svih veza, dok bi se vezane nepr. glavne snage istovremeno približile Sandžaku. Pri premeštanju neprijatelja putevima koji iz Berana izvode ka severu i jugu, postojala bi opasnost da se oko 100 motornih vozila, koja se nalaze u okruženju, ne bi moglo vratiti do naših položaja. S druge strane može se sa sigurnošću pretpostaviti, da je neprija-

prijatelja u pravcu Andrijevice. U isto vreme, Desna bočna kolona (5. i 9. crnogorska brigada i Dopunski bataljon 2. korpusa) imala je zadatak da napada neprijatelja u pravcu Murina, dok je Leva kolona (17. divizija) dejstvovala delom snaga prema Rugovu i Čakoiu (vidi tom III, knj. 8, dok. br. 36).

[20] Bliže o rasporedu tih divizija, u to vreme, vidi torn III, knj. 8, dok. br. 35 i 38 i knj. 10, dok. br. 82.

telj evakuisao svoje baze i da će napad na Berane udariti u prazno.

b) Povlačenjem klina napada do linije Lim — visovi s obe strane Andrijevice i prelaskom tamo u odbranu, 14. SS biće na raspolaganju i moći će borbom da očisti pozadinu divizije. Time će se vezivati jake nepr. snage van sandžačke granične zone bez mogućnosti da se na to utiče. Osim toga, visovi pružaju povoljan polazni položaj za docnije nastavljanje operacije »Draufgenger« odnosno za zamah operacije »Ribecal«.

Divizija se odlučila da se izvrši ova druga mogućnost.

23. 7. 1944:

(prilog br. 3)[21]

Borbena grupa »A« odbijala je slabije napade neprijatelja i sa jednom novodovedenorn regrutnom četom »Skenderbeg« pojačala glavnu borbenu liniju na liniji k. 2110 — k. 2077 — k. 1849 — k. 2046. 3/14. SS [puka] povučena je sa k. 1635 na jugoistočnu ivicu Kruševa radi odbrane nepr. napada sa pravca istočno od Murina.

Nekoliko napada neprijatelja na Borbenu grupu 1/14. SS i borbene grupe »B« i »C« odbijeno je. U 10.00 časova Borbena grupa »B« planski se povukla na liniju k. 938 — 1034. Počev od 12.00 časova prebacivani su u Grudice štab 14. SS i 1/14. SS, koja je izašla iz sastava Borbene grupe »C«. Već u kasnim večernjim časovima 1/14. SS stigla je do Visibabe i istu zauzela.

Počev od 20.30 časova povučene su Borbene grupe »B« i »C«, kao i desno krilo Borbene grupe »E« na liniju k. 1555 — k. 930 — Peovac — Zuljevo brdo — k. 1443. 11/14. SS [puka], koji je na taj način bio na raspolaganju, upućen je kao pojačanje posadi na Visibabi i za ponovno zauzimanje linije k. 2005 — Štit i čišćenje pravca za dotur Murino — Čakor.

Oslobođeni delovi II/ 1. alb. lov. puka treba sa 1. četom da posednu k. 1547 a sa ostalim četama da pojačaju glavnu borbenu liniju Borbene grupe »E« u rejonu s. Đuliće.

Borbena grupa »E« potčinjena je Borbenoj grupi »Rudno« (ranije: »Lim — istok«),

Vreme vedro.

Življa aktivnost nepr. avijacije, naročito u rejonu severno i sev.-ist. od Berana.

[21] Taj prilog je skica dejstava za 23. juli (AVII, NAV-T-314, r. 664, s. 297).

Pa artiljerija (Grenad. jurišnog bataljona) oborila je jedan lovački avion.

Komandno mesto divizije: Ulotina.

24. 7. 1944:

(prilog br. 4).[22]

Namera: Borbena grupa »Rudno« (borbene grupe« »B« i »E«) u odbrani na položaju Andrijevica — Đuliće a 14. SS [puk] napada iz rejona Visibaba — Murino radi uspostavljanja veze sa Borbenom grupom »A« i čišćenja puta koji služi za dotur.

U ranim jutarnjim časovima 24. 7. situacija se izmenila i to: na Visibabu je do 6.00 časova iz ojačanog 11/14. SS [puka], koji je u toku povlačenja bio izvučen, stigao samo štab sa 7. četom i zbog toga odgođen je napad 14. SS [puka].

U svanuće žestok napad neprijatelja sa severa i sev. istoka prema Visibabi.

3/7. SS-inž. bataljona, koja se povlačila sa Borove gl. ka k. 1555, radi smene Borbene grupe 1/14. SS [puka], iznenada je napadnuta i odbačena u dolinu Lima kod Trešnjeva. Četa se vodeći borbu morala probijati do Andrijevice. Borbena grupa 1/14. SS [puka], ne čekajući da bude smenjena 3/7. SS-inž. bataljona i jednom četom *IV* alb. lov. puka, ostavljajući samo slabija osiguranja na liniji k. 1599—1555, umesto da je napadala na k. 1609 — k. 1989, kao što je bilo naređeno, spustila se u dolinu Lima, da bi iz Murina zauzela k. 1989. Čim je glavnina Borbene grupe 1/14. SS otišla, neprijatelj je zauzeo greben k. 1599 — k. 1555. Pod zaštitom mraka, probili su se delovi nepr. snaga nepoznate jačine kroz front Borbene grupe »Rudno«, proterali osiguranja na k. 1547, 1261, 1441 i Stubica — Zeletin i utvrdili na samom grebenu. Time je neprijatelj u stvari probio glavnu borbenu liniju divizije, koja se bila organizovala za kružnu odbranu, razdvojio diviziju na 2 grupe i ovladao putem Murino — Andrijevica i ćelom dolinom Lima.

Divizija izdaje naređenje:

Napad 14. SS [puka], koji je bio predviđen, otpada. Delovi 14. SS koji su na Visibabi treba ovu da drže po svaku cenu. 2 čete 14. SS, koje se još nalaze u Andrijevici, odmah će otuda izvršiti napad na k. 1555 i zauzeti greben k. 1599 — 1555. Štab divizije, ojačan razbijenim delovima Borbene

[21] Taj prilog je skica dejstava za 23. juli (AVII, NAV-T-314, r. 664, s. 297).

grupe »E« i 3/14. SS preći će u odbranu na liniji Luge — neposredno istočno od grebena k. 1261 — k. 1441 — greben u produženju ka zapadu do neposredno istočno od Kruševa, dok će Pukovska poterna četa 14. SS [puka] napadati od Ulotine preko k. 1261 na k. 1547. Borbena grupa »Rudno« biće u odbrani na dosadašnjem položaju i potpomagati napad Poterne čete 14. SS [puka] napadom jedne udarne grupe iz Andrijevice prema k. 1547.

Tok borbenih dejstava 24. 7. 44:

Borbena grupa »A« (situacija nije bila poznata diviziji): Od 1.00 čas neprijatelj vrši napad na vis k. 2110 i k. 1777. Usled odstupanja milicije, visovi su izgubljeni. Povraćeni su tek oko 8.30 časova napadom jedne regrutske čete »Skenderbeg« koja je stigla u ranim jutarnjim časovima. Odbijeni su lokalni napadi neprijatelja koji su trajali preko celog dana. Ponovljeni napadi neprijatelja jačine do 400 ljudi, sa severa i istoka prema Visibabi, potpomognuti artiljerijom i minobacačima, odbijeni su delimično borbom prsa u prsa a lokalni prodori očišćeni.
3. četa Gren. jur. bataljona, 5. i 6. četa 14. SS, i pored jakog otpora neprijatelja, uspele su, vodeći borbu, da se popnu na uzvišenja istočno od Andrijevice i u 14.30 časova zauzmu k. 1555. Nastavljanje napada prema visu istočno od k. 1555 nije bilo moguće zbog gubitka 2 komandira četa i nadmoćnijeg neprijatelja. Pošto je Borbena grupa »B«, usled neprekidnih napada sa zapada prema Andrijevici, vodila teške borbe, to je 3. četa Gren. jurišnog bataljona odmah ponovo vraćena u Andrijevicu.

Borbenu grupu »Rudno« neprijatelj je neprekidno napadao sa nadmoćnijim snagama, potpomognut minobacačima, artiljerijom i 7 bombardera i naročito dobro naoružan automatskim naoružanjem, prema k. 930, Andrijevici, Zuljevom brdu, k. 1443, k. 1271 i k. 1094. U žestokim borbama prsa u prsa, prodori su očišćeni. U kasnim popodnevnim časovima morala se k. 930 napustiti. Oko 19.00 časova, 300 bandita, u ponovljenom napadu, prodrlo je do k. 1443 i izbilo do južne ivice Andrijevice.[23]

[23] Taj napad u pravcu Andrijevice izvršila je 2. proleterska divizija (vidi tom III, kj. 8, dok. br. 40), dok su jedinice 3. NOU divizije vršile napad u pravcu Murina i Plava a delom snaga (9. crnogorska brigada) obezbedivale napad 2. proleterske divizije u pravcu Andrijevice (tom III, knj. 8, dok. br. 41). Deveta brigada je izvršavajući taj zadatak ušla u Andrijevicu 24. jula, zajedno sa 3. srpskom brigadom 2. proleterske divizije (vidi tom III, knj. 8, dok. br. 44, knj. 10, dok. br. 82)..

Napad *Poterne čete 14. SS [puka]* zaustavljen je jakom vatrom sa k. 1261 i k. 1574, pošto Borbena grupa »Rudno«, usled sopstvene teške situacije, nije mogla da potpomogne njen napad. U 15.00 časova, u nadi da će se visovi s obe strane Lima istočno od Andrijevice moći povratiti još u toku popodneva, to je borbenim grupama saopštena namera divizije da će se po padu mraka povući na liniju k. 1555 — k. 1547 — k. 1261 — k. 1441 — Zeletin. U 18.00 časova izdato je naređenje Borbenoj grupi »Rudno«, da se, zajedno sa svim ranjenicima, vozilima i opremom, probije do linije osiguranja Borbene grupe Štaba divizije Luke — Luge — neposredno istočno od k. 1547 — k. 1261 — k. 1441 — Kruševo i sa svim delovima prođe kroz klisuru Lima, dok će Borbena grupa na k. 1555 štititi povlačenje Borbene grupe »Rudno« na severu a potom, u svanuće, pod vatrenom zaštitom celokupne divizije probiti se na Visibabu. Usled gubitka radio-stanice, to naređenje nije preneto Borbenoj grupi »Rudno«. Naređenja Borbene grupe »Rudno«, usled prekida radio-veze i pošto su izginuli i svi kuriri, nisu stigla do Borbene grupe »E«, dok je, zbog istih uzroka, samo polovina teksta stigla do Borbene grupe na k. 1555.

Čim se počeo spuštati mrak, na osnovu izdatog naređenja, probijala su se sva vozila sa svim ranjenicima i materijalom Borbene grupe »Rudno« pod zaštitom 3/7. SS-inž. bataljona, otvarajući vatru na sve strane, čime su držali neprijatelja u šahu, od Andrijevice kroz klisuru Lima do linije osiguranja Borbene grupe Štaba divizije. Potpuno su izgubljena samo 2 kamiona. Pošto su evakuisana sva vozila, Borbena grupa »B«, zadržavajući pritisak neprijatelja koji je snažno nadirao, probijala se borbom kroz neprijateljske grupe koje su izvršile prodor, i na k. 1547—1261 posela nov položaj za kružnu odbranu.

Delovi II/1. alb. lov. puka, koristeći pogodnosti zemljišta i vođeni milicionerima, koji dobro poznaju terenske prilike, bez značajnijeg otpora, napuštajući svoja art. oruđa i minobacače, povukli su se sa svojih položaja i preko k. 1441 stigli na liniju osiguranja Borbene grupe Štaba divizije.

Pošto Borbena grupa »E« nije primila naređenje za povlačenje, to je protivudarom povratila k. 1443 i na visovima k. 1443, 1271 i k. 1094 posela položaj za kružnu odbranu odbijajući neprekidne jake napade bandita.

Vreme: oblačno.

Aktivnost nepr. avijacije neznatna.

Naši avioni »štuka« bacali su municiju i hranu.
Komandno mesto divizije: Ulotina.

25. 7. *1944.:*

(prilog br. 5).[24]

Borbena grupa »A« (situacija nije bila poznata diviziji). Počev od 24. 7. 44. u 23.00 časa, neprijatelj ponovo vrši napade na greben k. 2077 — 1777. Uspeo je da zauzme nekoliko gnezda u kojima su grupe pružale otpor i da se približi prevoju na udaljenju od 400 m. Prodor je blokiran. Oko 1.30 čas, nadmoćnije nepr. snage vrše napad sa severa i zapada na greben k. 2077 — 1777 i sa zapada i juga na visove južno od prevoja Čakor. Napad neprijatelja potpomagan je jakom minobacačkom i mitraljeskom vatrom i protivtenkovskim puškama. Vis 500 m istočno od k. 2046, koji je trebalo da drže albanski žandarmi, pao je bez borbe u nepr. ruke i nepr. je uspeo da na nekoliko mesta prodre u glavnu odbrambenu liniju. Usled gubitka inače malog broja nemačkih viših i nižih starešina, grupe su se postepeno sve više povlačile, tako da se posle 3.00 časa prevoj nije više mogao održati. Delovi koji su odstupali prihvaćeni su u rejonu Kućišta i tu, s obe strane ovog mesta, ponovo raspoređeni za odbranu.
Namera divizije za 25. 7. 44. za delove koji vode borbu u rejonu Ulotine:

Prihvatanje svih borbenih grupa na položaju Ulotine, organizovanom za kružnu odbranu, sređivanje i pregrupisavanje jedinica.

Borbena grupa »Visibaba« i u toku noći i po danu odbijala je nekoliko žestokih napada neprijatelja.

Borbena grupa na k. 1555 (2 čete 14. SS [puka]) u jutarnjim časovima, pod zaštitom Borbene grupe »B« na k. 1547, povukla se u dolinu Lima i dodeljena 14. SS [puku] na Visibabi.

Borbena grupa »B« primila je naređenje da se 25. 7. pre podne povuče na liniju osiguranja Luke — Luge — prema zapadu do s. Kruševo i da se na toj liniji organizuje za odbranu. Pošto je odbijeno nekoliko lokalnih napada neprijatelja, povlačenje i organizovanje za odbranu planski je sprovođeno. Da bi se uštedele snage, odustalo se od planiranog napada na Zeletin, koji je poseo neprijatelj.

Borbena grupa »E« (situacija kod Borbene grupe »E« diviziji nije bila poznata. Pretpostavljalo se da se povukla u pravcu Plava). U toku noći i pre podne odbijala je žestoke

[21] Taj prilog je skica dejstava za 23. juli (AVII, NAV-T-314, r. 664, s. 297).

napade neprijatelja, koje je vršio sa nadmoćnijim snagama, uz podršku minobacačke i art. vatre. Ovom odbranom data je mogućnost diviziji da izgradi odbrambenu liniju. Tek oko 11.00 časova, kada je komandant borbene grupe utvrdio da su se ostali delovi divizije morali povući, on je otpočeo povlačenje sa svojim regrutima boreći se na sve strane, uz obostrane velike gubitke, preko k. 1441 na divizijski položaj, organizovan za kružnu odbranu. U toku tog povlačenja borbena grupa je bila rasterećena napadom jedne čete iz Ulotine prema k. 1441. II/1. alb. lovačkog puka, zajedno sa svim milicionerima, prikupljen je u s. Murino, koje je neprijatelj ponovo napustio i upotrebljen za odbranu rejona Pepići — Murino. Predveče se ova borbena grupa, jačine 500 ljudi, ne pružajući otpor napadima neprijatelja, povukla u pravcu Plava.
Vreme: vedro.

Aktivnost nepr. avijacije neznatna. Snabdevanje je vršeno pomoću naših »štuka«.
Komandno mesto divizije: Kruševo.

26. 7. *1944:*

(prilog br. 6).[25]

Namera: grupisanje i pripreme za napad u pravcu istoka 27. 7. 44.

Izuzev obostrane izviđačke aktivnosti i minobacačke i art. vatre, nije bilo većih borbenih dejstava. Na putu Murino — Kućište, neprijatelj je digao u vazduh i porušio mostove i postavio drumske prepreke bez da ga je divizija u tome mogla bitnije da ometa.
Sa starešinama pretresan je plan napada za 27. 7. 44.
Vreme: vedro.

S obzirom na neznatnu aktivnost nepr. avijacije, naše »štuke« vršile su snabdevanje jedinica.
Komandno mesto divizije: Kruševo.

27. 7. *1944.:*

(prilog br. 6).

14. SS [puk], ostavljajući 2 čete radi osiguranja na liniji Visibaba — Graovo, u 0.00 časova, sa II bataljonom vrši iznenadan napad na položaj Štit — k. 2005 i isti zauzima iako je neprijatelj bio jak, ali nije pružao žilav otpor. *3114.* SS još u toku noći 25/26. 7. zauzima k. 1221 i Murino i odatle preko k. 1635 napada Štit.

[25] Taj prilog je skica dejstava od 26. do 28. jula 1944 (AVII, NAV-T-314, r. 664, s. 300.

F.) *Naši gubici*

18. 7 -- 28. 7. 44.

	poginulo					ranjeno					nestalo				
	0	P	V	A	D	0	P	V	A	D	0	P	V	A	D
14. SS-brd. lov. puk		4	31			2	13	101					5		
Gren. jur. brig.	1	5	14		2	4	21	84		5		2	16		3
III/2. SS [puk] »Skenderbeg«	1	1	6			1	3	22			1			176	
Regrutska četa »Skenderbeg«	1	3	2	21		3	2		24			4	4	237	
3/7. SS-inž. bataljona		1	6				4	14					1		
Štab divizije »Skenderbeg«			1									1	3		1
UKUPNO:	3	14	60	21	2	10	43	221	**24**	5	1	7	29	413	4

1.) Napomena:
0 — oficir,
P — podoficir,
V — vojnik,
A — albanski vojnici
D — dobrovoljci.
2.) Može se računati, da se kod 1/3 — 1/2 nestalih III/2. SS i Regrutske čete »Skenderbeg« radi o ljudstvu iz razbijenih jedinica i da se nalaze kod tuđih jedinica ili su na maršu preko planina.
3.) Albanske oružane snage i milicija imali su ukupno oko 20 gubitaka.

G.) *Gubici u oruziu i opremi*
18. 7 — 28. 7. 44.

Oružje i oprema	14. SS [puk]	brig[ada]	man")	3./7. SS inž. bat.	„Skender-eg«	Z!je
mitraljeza	–	2	6	–	–	–
puškomitralj.	–	–	14	5	14	–
srednjih minobacača	–	1	6	–	–	–
lakih minobacača	–	–	2	–	–	–
pušaka	6	–	185	8	298	–
noževa	6	–	155	–	94	–
pištolja	3	–	20	2	40	4
signalnih pištolja	2	–	20	6	3	–
automata	1	4	13	4	26	1
minobac. cevi	2	–	5	2	–	–
lafeta	–	–	8	–	–	–
mitralj. sanduka	13	–	170	–	120	–
radio-stanica	–	1	3	–	–	–
korpe za nošenje	–	–	12	–	–	–
btr. durbin	–	–	1	–	–	1
mitralj. cevi	4	–	60	–	–	–
samari	–	–	57	–	–	–
putn. automobila	–	–	1	–	–	1
kamiona	–	4	1	–	–	2
brd. topova	2(1 se survao, kod drugog prsla cev)					–

1.) Gubici u oružju i municiji mogu se raščlaniti na:
a) uništenja proizašla dejstvom neprijatelja,
b) usled gubitka posluge,
c) usled uništenja okružene borbene grupe.
Sa znatnim smanjenjem napred navedenih brojeva, naročito ručnog vatrenog oružja, može se računati po dolasku ostalih razbijenih jedinica.

2.) U ovaj pregled nisu uneti podaci gubitaka milicije i albanskih oružanih snaga.

H.) *Gubici neprijatelja*
18. 7 — 28. 7. 44.

1.) Gubici:

poginulo:		*ranjeno:*		*zarobljeno:*
izbrojano	ocenjeno	izbrojano	ocenjeno	
617	600	79	150	6

2.) *Gubici u oružju i municiji:*

	(zaplenjeno)
mitraljeza	1
puškomitraljeza	17
pušaka	17
lakih minobacača	1
mitralj. magacina	***22***
lafeta za mitraljeze	1
automata	1
pištolja	2
rovovskih radio-stan.	1
pešad. municije	11.360
municije za automate	2.900
granate za minobac. 8 cm	191
art. municije	34
ručnih bombi	31
munic. sanduka	4
mitralj. cevi	1
minobac. levaka	1
konja sa samarom	1
pisaćih mašina	1

Gubici neprijatelja proizašli našom avijacijom, teškim naoružanjem kao i za vreme povlačenja, nisu uračunati.

I.) *Zaključna ocena:*

1.) Neprijatelj:

U operaciji »Draufgenger« nisu više učestvovali banditi u dosadašnjem smislu, nego se radilo o trupi, jedinstveno uniformisanoj na engleski način, vrlo dobro opremljenoj i obučenoj, pod upadljivo dobrim rukovodstvom. U automatskom naoružanju neprijatelj je bio daleko nadmoćniji u poređenju sa našim jedinicama. Na 4—5 njihovih boraca dolazio je jedan engleski mitraljez, dok je velika većina bila naoružana automatima. Neprijatelj je malo upotrebljavao puščanu vatru i ova je većinom bila karakteristična za naše jedinice.

Neprijateljsko rukovodstvo pravilno je uočilo da mi nemamo dovoljno snaga za osiguranje puteva za dotur. Koristeći zemljište, koje je bilo naročito pogodno za to, neprijatelj je preduzimao, pravilno ceneći te okolnosti, sa težištem na prevoj Čakor, masivan udar u naše duboko zaleđe, sa ciljem, da se put kojim se vrši snabdevanje, rušenjem mnogobrojnih mostova, trajno onesposobi za saobraćaj.

Očevidno je da je selo Velika, naseljeno Crnogorcima, na odgovarajući način neprijatelju pružalo pomoć. Prema izjavi jednog zarobljenika iz Velike, tamo su ponovo boravila propagandna odeljenja bandita i zavrbovali su 20 mladih Crnogoraca. Stanovništvo nije nikada izveštavalo 0 dolasku ovih crvenih propagandnih odeljenja. Tako isto nisu obaveštavali o prelasku mladića na stranu bandita 1 odlasku u Crnu Goru. U odbrani, neprijatelj se borio žilavo i ogorčeno i stalno pokušavao da izgubljeno zemljište povrati protivudarima.

U napadu, neprijatelj je primenjivao taktiku da sa odeljenjima naoružanim automatima i velikim brojem mitraljeza izvrši prodor i da glavnim snagama mesto prodora što više produbi a ne proširi, da bi u daljem toku mogao da dejstvuje iza naših leđa.

Neprijatelj je težio da noć koristi za infiltriranje kroz naše prednje linije.

U velikoj meri bile su prisutne i prostitutke,[28] takođe u engleskim uniformama.

Prema podudarnim izjavama oficira, podoficira i vojnika 14. SS-puka i Oki. gren. jurišnog bataljona, koji su se naročito istakli u borbama sa bandama, borbe u toku operacije »Draufgenger« bile su dosad najžešće i ne mogu se uporediti sa onima u operaciji »Reselšprung«. Može se slobodno uzeti, da su zapadni saveznici bili na najboljem putu da na teritoriji Crne Gore organizuju efikasnu i operativno sposobnu trupu za potpomaganje njihovog iskrcavanja u zaleđu nemačke obalske odbrane. Stepen obučenosti i borbena vrednost ovih militarizovanih bandita pokazala se iznenađujuće dobra. Jedinice i njihove starešine mogu se izjednačiti sa najboljim evropskim trupama. Samo angažovanju jedinica koje su se istakle u borbama sa bandama može se zahvaliti što su 3 1/2 bataljona uspela da vezuju masu od 6 nepr. divizija i da im nanesu velike gubitke.

2.) *Naše trupe:*

Težak teren, povezan sa žestinom kojom su vođene borbe, iziskivao je od naših jedinica ogromne fizičke napore, pošto je gotovo svakodnevno trebalo savladavati visinske razlike od 800—1000 m.

a) *14. SS-brd. lov. puk* kao i Oki. gren. jurišni bataljon, dobro naoružan pt oruđima i pa artiljerijom (pre svega četvorocevnim pa topovima), odlučujuće je potpomagao naše napade. Prema dejstvu ovih oruđa neprijatelj je bio manje otporan, kao i prema vatri granata.

b) *1/2 III/2. SS lpuka]»Skend.erbeg«,* koji je pripadao 13. b.[osansko] h.[ercegovačkoj] SS-diviziji (Bor. gr. »A«),[29] sa gledišta borbenog morala, u svojoj zoni napada, nije bila dorasla po broju i naoružanju nadmoćnijem neprijatelju; odatle se objašnjavaju i veliki gubici u ovom polubataljonu.

c) *Albanski regruti* Brdske divizije »Skenderbeg« bili su upotrebljavani isključivo u odbrani i pod komandom

[28] Tako su Nemci nazivali žere-borce u redovima NOVJ, žene i devojke koje su ostavile svoja ognjišta da bi se kao borci i rukovodioci borile, rame uz rame sa svojim drugovima, protiv fašističkih zavojevača i njihovih slugu.

[29] Taj bataljon je bio ranilje u 13. SS-diviziji »Handžar«, pa su ga Nemci, po naređenju rajhsfirera SS, povukli pri formiranju 21. SS-brdske divizije »Skenderbeg« (vidi izveštaj načelnika Glavne uprave SS od 13. aprila 1944. o toku formiranja 21. SS-divizije »Skenderbeg« u AVII, NAV-T-175, r. 81, s. 1482—3).

nemačkih oficira i podoficira i odlikovali su se svojom velikom istrajnošću. Naročito se isticala u borbama prsa u prsa Podoficirska školska četa, koja je formirana od bivših jugoslovenskih ratnih zarobljenika albanske narodnosti. Ona je u herojskoj borbi, u kojoj je poginuo i nemački komandir čete, gotovo cela uništena i mnogo je doprinela da Borbena grupa »Rudno«, prilikom svog povlačenja kroz klisuru Lima istočno od Andrijevice, nije bila još jače napadima pritešnjena. Pokazalo se da je visoka borbenost albanskih SS-vojnika, koja je postojala dok su bili pod komandom nemačkih oficira i podoficira, izgubljena u onom momentu u kom je nestalo nemačkog rukovođenja. Prema tome neophodno je potrebno da se divizija snabde nemačkim oficirima i podoficirima sve do komandira odeljenja.

d) Albanska vojska i milicija su bez ikakve borbene vrednosti.

Komandant divizije[30]
. . .
SS-oberfirer

[30] Komandant divizije bio je SS-brigadefirer i general-major Vafen SS August Šmidhuber; redakcija nije sigurna da se on i potpisao.

BR. 100

DIREKTIVA BROJ 2 KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 7. AVGUSTA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIJE O TEŽIŠTU DEJSTAVA U OPERACIJI »RIBECAL«[1]

KR

Telegram

STROGO POVERLJIVO

PREDMET NAČELNIKA
SAMO PO OFICIRU!

Pismeno dostavljeno:
1.) Ia (FS)
2.) Vonoupr. k-tu Jugoistoka
3.) KTB

2. OkA
K-da vazd. Jugoistoka XX./44

K-t Jugoistoka
(K-da GrA »F«)
Prim.: 7. 8. 44
Ia /KTB Br. str. pov. 32/44
Prim. 3. Pril.

Veza: K-dant Jugoistoka Ia, str. pov. br. 0169/44, od 25. 7[3]

Direktiva br. 2 za operaciju »Ribecal«

1.) Po mišljenju komandanta Jugoistoka, prodor neprijateljskih delova preko Ibarske doline na istok nije za sada od odlučujućeg značaja.
2.) Prema tome, operaciju »Ribecal« treba sprovesti onako kako su joj postavljeni ciljevi u odgovarajućem naređenju pod tač. 2.[4] Radi se o tome da se, iskorišćavanjem do sada

[1] Snimak overenog prepisa telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 595—6.
[2] Četvrtasti pečat.
[3] To je direktiva broj 1. Ona se objavljuje kao dok. br. 99 u ovoj knjizi.
[4] Vidi dok. br. 99.

postignutih uspeha, koji u svakom slučaju znače slabljenje neprijateljske grupe koja se nalazi u Crnoj Gori, zauzme severoistočni deo Crne Gore, te da se uspostavi veza sa južnim delom Crne Gore. Jedan od naročito važnih ciljeva je zauzimanje Berana kao neprijateljske snabdevačke baze.

3.) Zadaci vojnoupravnog komandanta Jugoistoka ni u čemu se ne menjaju. Pošto se mora računati sa pojačanjima neprijateljskih snaga koje se nalaze između Ibra i Morave, ne sme se propustiti ni jedan mogući pokušaj da se dovedu sve naše raspoložive jedinice, te da se neprijatelju bar spreči sloboda manevra, a ako je moguće treba ga i razbiti. Nezavisno od toga mora biti zagarantovana odbrana srpske zapadne granice sa težištem između Višegrada i planine Golije.

4.) Linija razgraničenja između 2. oki. armije i vojnoupravnog komandanta Jugoistoka od 7. 8. 18.00 časova: srpska južna i zapadna granica.

5.) Moli se Komanda vazduhoplovstva Jugoistoka da operaciju 2. oklopne armije u Crnoj Gori podrži na težištu dejstava, a i da intenzivnim izviđanjem, naročito istočno od Ibarske doline, otkrije jačinu neprijatelja i njegove pokrete.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, str, pov. br. 0184, Chefs
od 7. 8. 44.

Za tačnost:
Zelmajer[5]
gen. št. pukovnik

[5] Jozef

BR. 100

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 7. AVGUSTA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O PLANU ZA DEJSTVA SOPSTVENIH JEDINICA U OPERACIJI »RIBECAL«[1]

KR

Telegram

STROGO POVERLJIVO

46/VIII
Pismeno dostavljeno:
1.) Ia (FS)
2.) KTB

OKW/WFSt. Op. (H) Jugoistok

Odnosi se na: »Ribecal«.

I. Na osnovu primljenih borbenih izveštaja i obaveštenja dobijenih iz pouzdanih izvora, neprijateljske snage, koje su se poslednjih dana probile preko Ibarske doline prema istoku, verovatno su jače nego što je to do sada smatrano. Treba imati u vidu da se na Kopaoniku nalaze delovi 2, 5. i 17. divizije u sastavu II korpusa i da su uspostavili ili će uskoro uspostaviti vezu sa delovima Glavnog štaba Srbije.[2] Bez sumnje, ove jedinice su u proteklim borbama pretrpele znatne gubitke. Jaki delovi ovih jedinica odsečeni su i odbačeni u pravcu jugozapada. Prema ovoj pretpostavci, u severoistoč. Crnoj Gori nalaze se samo još 3, 1. i 37. komunistička divizija sa izvesnim brojem nepokretnih pomoćnih jedinica i [3]možda nekim delovima 5. i 17. divizije. Dovođenje XII komunist, korpusa iz rejona Vlasenice sa zadatkom zaposedanja rejona Južno od Pljevlja — Prijepolje može da se znatno otegne zbog naše operacije »Hakflajš.[4]

[1] Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV--T-311, <r. .285, is. 1060—1. Na dokumentu su na više mesta vršene manje ispravke i dopisivanja rukom.

[2] Bliže o zadacima Operativne grupe vidi dok. br. 99.

[3] Tekst do kraja rečenice dopisan rukom, na desnoj strani dokumenta.

[4] Odluku za ovu operaciju doneo je k-dant Jugoistoka 3. avgusta 1944. Operacija je imala za cilj razbijanje jedinica NOVJ (3. i 12. korpusa i 6. ličke divizije) na prostoru Ribnica — Vareš — Olovo — Vlasenica — Kladanj (ovoj operaciji je prethodila operacija »Reslajn« na nešto užoj prostoriji). Za ovu operaciju (počela je 5, a završila se

II. Uprkos koncentracije snaga u južnoj Srbiji, koja je u toku, k-t Jugoistoka stoji čvrsto pri odluci da sa prikupljenim snagama tuče neprijatelja u Crnoj Gori. Iz ovog proizlazi da će se veza Sandžaka sa crnogorskom obalom, koja je bila mesecima prekinuta, ponovo uspostaviti. Mogućnost da se ova namera brzo sprovede u delo je, zbog smanjenja neprijateljskih snaga u tom rejonu, povećana. 2. oklopna armija već je primila odgovarajuća uputstva da bez odlaganja započne sa operacijom »Ribecal«. Vojnoupravni komandant Jugoistoka ima zadatak da sa snagama koje mu stoje na raspolaganju tuče ojačanog neprijatelja u južnoj Srbiji i da ga drži u šahu bar tako dugo dok se ne završi operacija »Ribecal« i dok ponovo ne bude moguće uvođenje u borbu 1. brdske divizije na odseku između Ibra i Morave. Kod preuzimanja ovog rizika očekuje se da će se 4. SS-policijska oklopna gren. divizija,[5] po završetku operacije »Krojcoter«,[6] iz političkih razloga ponovo vratiti na železn. prugu Skoplje — Niš i bar sa nekim svojim delovima učestvovati u operaciji protiv snaga Glavnog štaba Srbije.

III. Plan operacije »Ribecal« je sledeći:[7]

1.) Uvode se u borbu:

a) 1. brdska divizija, sa linije zapadno od Rožaja i istočno od Andrijevice, nastupajući prema liniji Bijelo Polje — Mojkovac, sa težištem na južnom krilu, koje će preko Andrijevice i Kolašina nastupati ka Mojkovcu.

do 16. avgusta) bile su angažovane kompletna 13. SS-divizija »Handžar«, delovi 7. SS-divizije »Princ Bugen« (1. i 2. batalljon 13. SS-ipiuika, 3. bataljon 14. SS-puka, 7. SS-izviđački bataljon i delovi 7. SS-inžinjerijskog bataljona). Opširnije o tome vidi dok. br. 96; tom IV, knj. 23, dolk. br. 36 i 146 i (knj. 29, dok. br. 128; AVII, NAV-T-311, ir. 190, „s. 763—1007, str. 133, 139 i 143: ratni dnevnik komandanta Jugoistoka za 3, 4. i 5. avgusit, r. 285, s. 1001—4: izveštaj k-ta Jugoistoka od 5. avgusta 1944. godine.

[5] Ta divizija (4. SS-pol. oki. gren.) nije tada upotrebljena. Njeno izvlačenje pačeće krajem avgusta 1944. usled prodora jedinica Crvene armije u Rumuniju i događaja koji su potom nastali (istupanje Rumunije iz rata). Tada je ona prebačena u južni Banat (vidi dok. br. 124; tom IV, knj. 31, dok. br. 146, objašnjenje 15).

[6] »Kreuzotter« (»Zmija šarka«). Ovu operaciju su izvodili Nemci u Grčkoj protiv jedinica ELAS-a, uz učešće jedinica 22. brdskog armijislkog korpusa (4. SS-po4icijske oklopne grenadirske i 104. lovačke divizije). Počela je 5. avgusta 1944 (vidi AVII, NAV-T-311, r. 285, s. 633—4: beleške za refenisanje vojoupravnog Icomandanta Jugoistoka od 5. avgu-sta i NAV-T-78, r. 332, s. 9509 i 9516: izveštalji kita Jugoistoka od 5. i 6. aivgusta 1944. godine; Persi Ernst Šraim, n. d., knj. IV[1], str. 677—80).

[7] Detaljnije o planu za operaciju »Ribecal« vidi dok. br. 108.

b) Borbena grupa 14. SS-puka, sa delovima K-de »M«, nastupa iz rejona Pljevlja — Prijepolje prema liniji Mojkovač — Bijelo Polje.

c) Borbena grupa 181. divizije (1 ojačani puk 181. div. sa HI/13, puka i delovima Muslimanskog dobrovoljačkog korpusa iz Podgorice, nastupa prema liniji Kolašin — Mojkovač.

d) Padobranski desantni bataljon biće upotrebljen protiv Berana ili Kolašina ili Mojkovca.

2.) Komandantu V SS-brd. AK, koji je 7. 8. 44. u 18.00 časova preuzeo komandu nad svim trupama koje učestvuju u operaciji, naređeno je da neprijateljsku odbranu na širokom frontu probije na više mesta kako bi pravovremeno zauzeo važna pozadinska uporišta i zatim odcepljene i zaostale delove neprijateljskih jedinica od pozadi pojedinačno uništavao.

3.) Kao X-dan biće određen 11.8. 44[8]

IV. Izveštaj o snagama koje će angažovati vojnoupravni komandant Jugoistoka još nije primljen i biće dostavljen naknadno.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, str. pov. br. 3624
od 7. 8. 44.

Za tačnost:
Zelmajer
gen. št. pukovnik

[8] To jest: dan početka napada (»**D**«-dan). Međutim, operacija je, zbog nepravovremenog pristizaja 1. brdske divizije, počela 12. avgusta (vidi tom IV, knj. 29, doik. br. 21).

BR. 100

IZVEŠTAJ KOMANDE 21. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 7. AVGUSTA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIJE O PLANU OPERACIJE »FRIC« PROTIV JEDINICA NOV ALBANIJE I NOV I POJ U ŠIREM REJONU PLANINE KARAORMAN[1]

Telegram

21

-[2]Abt. Ia

*U. R** na: *Qu*

K-di 2. OkA

Veza: 1) K-da 2. OkA O. Qu/Ia pov. br. 5329/44. od 28. 7.[4]

2) K-da XXI brd. AK, Ia pov. br. 5133/44. od 25. 7.[5]

Pred.: Operacija »Fric«[6]

Poverijivo

K-da korp. obaveštava u vezi t. 1), i kao dopunu u vezi t. 2), kako planira da izvede operaciju »Fric«.

1). *Rukovođenje:* 297. peš. div.

2.) *Komandovanje:* K-t 524. gp[7]

3.) *Angažovane snage:* kao udarne grupe:
II/522. gp (ojač. 1 brd. btr) i Borbena gr. 11/524 (2 str. č i 1 brd. btr)

[1] Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 664, s. 464.

[2] Dopisano rukom.

[3] Međunarodna skraćenica od reci »urgent« (hitno).

[4] Redakcija ne raspolaže tim dokumentom. Verovatao se odnosi na odobrenje 2. OkA za izvođenje operacije »Fric«.

[5] To je izveštalj K-de 21. BAK-a od 25. jula 1944. K-di 2. OkA o koncentraciji jakih neprijateljskih snaga na planini Karaorman, u kome, takođe, moli za odobrenje da ih uništi (AVII, NAV-T-314, r. 664, s. 327).

[6] »Firitz«. Ovu operaciju (počela je 8. avgusta 1944) sproveli su Nemci protiv jedinica Narodnooslobodilačke vojske Albanije (NOVA) i 1. makedonske i 1. kosovsko-metohijske NOU brigade, koje su se u to vreme nalazile u širem rejonu pl. Karaorman. Bliže o tome vidi tom VII, knj. 4, dok. br. 11; Grupa autora, *ORNJ,* knj. 2, str. 345; AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 1414: ratni -dnevnik K-de 21. BAK-a za 7. i 8. avgust, r. 664, s. 327 i 540: izveštaji K-de 21. BAK-a od 25. jula (o planiranju operacije) i 16. avgusta (o završetku operacije) i s., 474: skice dejstava od 3. do 12. avgusta 1944. godine.

[7] Tadašnji komandant 524. grenadirskog puka zvao se Burgemeister (Burgemajsiter), pa je d borbena grupa nazvana po njemiu (AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 1414).

za zatvaranje:
l/522.gr. 5/524, 4/297. izv. bat., delovi 297. marševske čete nacionalne grupe.

4.) *Planirano sprovođenje:*
Prodor ojač. 11/522. i Borbene gr. 11/524. iz rejona Dolgas (11 jji. Debar) prema i. do s. obronka planine Karaorman, odatle zalamajući prema j. na Ržanovo, Zbaždi i Prisovjani, radi razbijanja tamošnjeg banditskog centra. Neposredno posle toga, prodor preko planine Karaorman prema i. i pretresanje rejona z. Laktinje radi pronalaženja mesta gde nepr. iz vazduha baca materijal.[8]
Zatvaranje prema (s obe strane Burinec) 1/522. i 5/524.
Zatvaranje prema i.: 4/297 fiz./bat. i uporište na putu 297. marš. č između Laktinje i Botun.
Zatvaranje prema j.: nac. grupe na liniji Botun — Globočica.

5.) Početak napada: verovatno 9. 8. uveče.

6.) Potrebne količine pogonskog goriva za već izvršenu zamenu bat., prikupljanje i sprovođenje:
16,66 m^3 benzina
9,2 m^3 dizel-goriva.

K-da XXI brd. AK
Ia, pov. br. 5462/44
od 7. 8. 44 R[9] 22.35 časa

[8] To je Mo aerodrom, na pl. Karaorman, kod s. Alipašiea (tom VII, knj. 4, dok. br. 11).
[9] Paraf majora Hana Raša.

BR. 100

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 9. AVGUSTA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI NA JUGOISTOKU[1]

Str. pov. 0186/44.[2] KTB

STROGO POVERLJIVO

OKW/WFSt/Op (H) Jugoistok

Koncept

K-t Jugoistoka
(K-da GrA »F«)
Prim.: 9. 8. 44.

Ia/KTB Br. pov. 33/44
Prim.: Konc. Pril.

PREDMET NAČELNIKA
SAMO PO OFICIRU!

PREDMET NAČELNIKA XXI/44.>

I.

Opšta situacija na području Jugoistoka u velikoj meri[6] se zaoštrila:

1.) rastućim ugrožavanjem severozapadne Grčke:
Pojedinosti situacije:
[7]

2.) *prodorom većeg broja Titovih jedinica u Srbiju:*
Pojedinosti situacije:

a) Na području između Ibra i Morave nalaze se jake crvene snage iz Crne Gore u nastupanju protiv njima u susret bačenim četničkim jedinicama, policijskim, SDK i bugarskim bataljonima. Radi se nesumnjivo o II korpusu sa oko 3 crvene div,[izije], koje nismo mogli da zahvatimo, kao što smo u početku mislili, za vreme

[1] Sniimalk koncepta originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV--T-311, r. 191, s. 597—607. Redakcija ne raspolaže originalom. Datum je uzet sa četvrtastog pečata k-danta Jugoistoka.

[2] i [5] Dopisano rukom.

[3] i [4] Četvrtasti pečata.

[6] Reči »u velikoj meri« u konceptu originala su precrtane.

[7] Redakcija je s tri tačkice označila izostavljeni deo 'teksta koji se odnosi na Grčku.

njihovog proboja kroz Ibarsku dolinu zbog toga što su [dobro] koristile zemljište.[8]

b) U sadašnjem momentu, crvena 37. div.[izija] nalazi se u nastupanju sa područja severno od Prijepolja, preko Nove Varoši, prema Ivanjici (35 km j.jz. od čačka) i uskoro će izbiti na Ibar severno od Ušća.[9]

c) Divizije crvenog XII korpusa uspele su da, po svom planu, preduzmu marš u pravcu severnog dela Crne Gore. I pored toga što su delovi 7. SS div[izije] odmah preduzeli gonjenje, mora se računati sa tim da će [ovaj crveni korpus] za nekoliko dana stići u rejon Pljevalja.[10]

d) Sve u svemu, dobija se slika jednog skoro planskog toka dugo očekivane Titove ofanzive u cilju zauzimanja južne Srbije, i pored toga što su pojedine jedinice koje učestvuju u ovoj ofanzivi potučene. . .,[n] Prema podacima dobijenim iz s[igurnih] iz[vora], kao i prema rezultatima izviđanja sa zemlje, može se zaključiti da će se crvene snage koje prodru u Srbiju spojiti sa jedinicama Glavnog štaba za Srbiju i da imaju nameru da čvrsto zaposednu teren s obe strane pruge Stalać (12 km s.si. od Kruševca) — Niš — Grdelica, te da efikasno vrše prekide glavne snabdevačke saobraćajnice Jugoistoka, i da južnu Srbiju potčine komunističkoj vladavini eliminišući svaki uticaj Draže Mihailovića.

e) Naše trupe koje se u sadašnjem momentu tamo nalaze neznatne su [jačine] i velikim delom ispod prosečne vrednosti. Još uvek se ne može prosuditi zbog kojih motiva ili razloga četnici i srpski dobrovoljci imaju malo volje za borbu, verovatno je to prouzrokovano političkim uticajima. Upadljivo je izrazito pasivno držanje komandi I bug[arskog] okup[acionog] korpusa, koje na [naša] naređenja za njihovo angažovanje [u borbi] stalno odgovaraju neopravdanim izgovorima.

[8] Reč je o pokretu Operativne grupe divizija (2, 5. i 17. divizije), koja je nastupala preko Kopaonika radi zauzimanja Brusa (vidi tom I, knj. 9, dok. br. 87 i 88).

[9] Namere 37. NOU divizije u to vreme su bile da sa svojim jedinicama dejstvuje u pravcu Sjenice, Zlatibora i dalje (vidi tom I, knj. 16, dok. br. 228 i 323).

[10] Jedinice 12. korpusa NOVJ nalazile su se u to vreme u jugoistočnoj Bosni u odsttupnom maršu prema Mratiniju, Pivskoj planini i Durmitoru (vidi tom IV, knj. 28, dok. br. 36 i 101 i knj. 29, dok. br. 97; Grupa autora, *ORNJ,* str. 263, 267 i 270).

[11] Na kraju ove rečenice ubačen je još jedan red teksta, pisan rukom, ali, zbog nečitkog rukopisa, redakcija nije uspela da ga prevede, i to je označila s toi tačke.

II.

Vesti iz Turske posle prekida diplomatskih i ekonomskih odnosa govore da nije verovatno da će za idućih nekoliko nedelja sa te strane doći do neposrednih vojničkih delovanja. Ta okolnost je značajna za tretiranje pitanja kako i kada treba dovesti nemačke trupe ili ih pripremiti za dovođenje. Pri odgovarajućem uticaju Ministarstva spoljnih poslova i načelnika generalštaba Vrhovne komande Vermahta na bugarsku vladu i bugarsku vrhovnu komandu moglo bi se postići takvo smirivanje koje bi omogućilo da se ne mora odmah slati pomoć [Bugarima].

III.

1.) Gledišta iznesena pod I. primoravaju nas da predložimo da se operativne rezerve (1. brd. div. i 4. SS-pol. oki. gren. div.) stave na duže raspolaganje k-dantu Jugoistoka.[12]

2.) Zamisao za najskoriju upotrebu pomenutih dveju jedinica je sledeća:

   a) 1. brd. div. napada na Crnu Goru prema predlogu k-danta Jugoistoka Ia str. pov. br. 3624/44 od 7. 8. 44.[13]

   b) 4. SS-pol. oki. gren. div., nakon završetka [operacije] »Zmija šarka«, ili rasporediti tako da, zajedno sa 11. vazd. polj. div., bude u gotovosti za napad na Zervasov mostobran, ili je, posle kratkotrajne demonstrativne upotrebe na području XXII korpusa (vršenje pritiska na tok pregovora), ponovo vratiti u rejon Larise.

3.) Obrazloženje:

   a) Do daljnjeg se moramo pomiriti sa kritičnom situacijom u južnoj Srbiji, i to zbog čišćenja Crne Gore koja je u pogledu odbrane morske obale važnija.[14] Težiti, koristeći sva moguća improvizovana sredstva [i načine] da železnička pruga bude upotrebljiva za naš saobraćaj.

   b) Za oko 3 nedelje biče moguće angažovati 1. brd. div. u borbama protiv neprijatelja u južnoj Srbiji, a eventualno bi mogla da sadejstvuje i 4. SS-pol. oki. gren. div., ukoliko ova divizija ne bi morala, zbog razvoja

[12] Taj deo teksta, koji je redakcija izostavila, odnosi se ma sprovođanje operaaiije »Krajcater« (vidi dok. br. 105), i akcije protiv Zervasa, vođe grčkih nacionalista, koji je u to vreme prekršio primirje s Nemeiima.

[13] To je izveštaj. Objavljuje se u ovoj knjizi kao dok. br. 105.

[14] Reč je o operaciji »Ribeoai« (vidi dok. br. 99 i 104).

situacije u Epiru, da bude angažovana u samom Epiru ili da bude raspoređena u pripravnosti za jedno takvo angažovanje.

IV.

Ako uopšte[15] bude trebalo da se 4. SS-pol. oki. gren. div. pomeri iz Grčke, sa čime se računa, ne uzimajući u obzir naša planiranja, najkasnije u jesen, zbog daljeg razvoja situacije u Bugarskoj, moglo bi doći u obzir da se 11. vazd. polj. div. pomeri na njeno mesto, u Tesaliju, a zato u Atici da se angažuje 4. puk »Brandenburg« (posle njegovog preformiranja za desantnu upotrebu), kao i upravo sada sa Parosa vraćeni 1010. tvrđavski pešadijski bataljon, a osim toga još i snage od 1 1/2 bataljona, koje bi se mogle izvući sa manje ugroženih ostrva Kefalonije i Zante. Najvažniji razlozi za ovaj predlog:

a) Značaj tesalijskog područja kao baze glavnih snaga Grupe armija »E«, angažovanih sa težištem na pregradi na ulazu u Jegejsko more i u južnoj Grčkoj;

b) neophodna potreba da se raspolaže jednom dobro obučenom i integralno čvrstom jedinicom u blizini železničke pruge, jedinicom koju je moguće brzo angažovati i upotrebiti na više pravaca.

Molimo da se ova naša gledišta proslede na nadležno mesto i da se, ukoliko se ona prihvate, načelno odobri predloženo, odn. perspektivno pomeranje snaga.

V.[16] 17

[15] Reč »uopšte« je u konceptu precrtana.

[16] i [17] Koncept se ovde završava. Dalji tekst nedostaje, mada je dokumenat parafiran (nečitko).

BR. 125

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 12. AVGUSTA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O SASTAVU BORBENIH GRUPA I NJIHOVIM PRAVCIMA NAPADA U OPERACIJI »RIBECAL«[1]

SSD

T e l e g r a m — Pismeno dostavljeno:

STROGO POVERLJIVO — *Kl ti*

OKW/WFSt./Op. (H) Jugoistok — 86/VIII

Predmet: Planiranje »Ribecal« [Rübezahl«][2],

1.) Snage koje učestvuju:

a) Južna grupa: glavni deo 1, brd. div., albanska milicija i delovi SS-div. »Skenderbeg«,

b) Bor[bena] grupa »Jugozapad«: 2 ojačana bataljona 181. peš. divizije sa 111/13. SS-puka

c) S[evero] z[apadna] grupa: 2. puk »Brandenburg« (bez 1 bat.), 3/12. tenk. bat. z.b.V., CDK i četnici (Drinski korpus).

d) S[everna] grupa: 14. SS-puk (bez III).

e) I[stočna] grupa: Viša k-da III/363. puka, 696. bat. Feldžandarmerije,-delovi 297. izv. bat., 2/201. brig. jur. topova.

f) Grupa »Krempler«.

g) Padobranski lov. bat. »Brandenburg«[3],

2.) Angažovanje snaga:

Južna grupa: Iz rejona zapadno od Rožaj — Velika (zapadno od Čakorskog prevoja) sa jakim levim krilom prema zapadu na liniju Andrijevica — Berane [sada: Ivangrad], a onda sa glavninom iz rejona Berana prema Mojkovcu, sa delovima iz rejona Andrijevica, preko Kolašina, na Mojkovac.

J[ugo] z[apadna] grupa.: Iz rejona Podgorica preko Lijeve Rijeke, na Kolašin.

S[evero] z[apadna] grupa: Sa glavninom iz rejona Pljevlja prema jugu na liniju Vlahovići — Ljutići i, u vidu

[1] Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 486—7.
[2] Vidi dok. br. 99, 104 i 105.
[3] To je bio 500. SS-padobranski lovački bataljon.

prepada, zaposedanje prelaza Tare, kod oznake 606, sa delovima iz rejona Papkov Dol — Čelebić (jugoistočno od Foče) duž Tare u cilju preprečavanja prelaza na Tari prema jugu, ostavljajući trupe za preprečavanje u rejonu Hum — Papkov Dol -— Čelebić a, po potrebi, i sa daljim angažovanjem prema jugoistoku na liniju Vaškovo — Bliškovo.

Severna grupa: Iz rejona Jabuka — Prijepolje, sa jakim desnim krilom prema jugu, na opštu liniju Brodarevo — Klanac, a zatim prema jugu na Šehoviće i Bijelo Polje.
Grupa »Krempler«: U cilju obezbeđenja zaleđa Severne grupe, u rejonu Priboj — Nova Varoš.
I[stočna] grupa: Ponajpre nastupanje levog krila u cilju stizanja do sektora Lima do reke Lešnice, a kasnije podrška J[užnoj] i S[evernoj] grupi odgovarajući razvoju napada obeju grupa.
X . .

369. divizija ima nalog da potisne 29. crvenu diviziju prema si., u cilju sprečavanja nastupanja u pravcu Nikšića i Šavnika.

4.) *Komanda:* Operativni štab »Ribecal« (Ogrfiihr.[3] Fleps'[J]) s isturenim komandnim mestom u Raškoj, zatim u Novom Pazaru, kasnije u Sjenici.

[7]K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, str. pov. br. 3704—44
od 12. 8. 44.

X .. . *Padobran >ski lov. bat. »Brandenburg«* kao rezerva za eventualnu desantnu upotrebu u rejonu Novi Pazar — Raška.[8]

Za tačiiost:
[9]
konjički kapetan

[4] Talko piše u originalu (X...). Ovde dolazi tekst uz kogii stoji objašnjenje 8.
[5] To jest: SS-Obergruppenführer (SSofeergrupenfireir). To je čitn u SS-jedinicama i odgovara činu general-lajtnanta (general-potpukovnika) kopnene vojske.
[6] Artur
[7] VSidi objašnjenje broj 7, u dok. br. 86.
[8] Ovaj tekst od »X...« pa dalje dopisan je naknadno u originalu, a mesto mu je u *delu tele*grama označenom objašnjenjem 4.
[9] Nečitak potpis.

BR. 125

IZVEŠTAJ VOJNOPRIVREDNOG ŠTABA JUGOISTOKA OD 15. AVGUSTA 1944. KOMANDANTU JUGOISTOKA O VOJNO--POLITIČKOJ I PRIVREDNOJ SITUACIJI U SRBIJI[1]

Vojnoupravni komandant Jugoistoka
Vojnoprivredni štab Jugoistoka

Ia, pov. br. 2807/44g G/Zi Beograd, 15. avgusta 1944.
Poverljivo

Izveštaj o situaciji u Srbiji

1.

Opšte

Započeo je očekivani veliki Titov napad na Srbiju. Dok su u istočnoj Bosni, na Drini, pripremljene jedinice bile tako desetkovane našim akcijama da mu tamo samo slabe snage stoje na raspolaganju, dotle je jačim delovima Titovih jedinica, koje su bile u centralnom delu Crne Gore, oko 3 divizije, pošlo za rukom da upadnu vi južnu Srbiju i da pređu dolinu Ibra.[2] One sada u rejonu između Ibra i Južne Morave, po sjedinjavanju sa tamošnje 3 srpske crvene divizije, ugrožavaju obe glavne saobraćajne arterije prema jugu.[3] Slobodu pokreta ovih, oko 10.000 ljudi jakih i dobro naoružanih, združenih jedinica uspeli smo, istina u teškim borbama i uz mnogo gubitaka, pomoću nemačkih, bugarskih i srpskih snaga (četnici i SDK) da *suzimo;* ipak, one su preslabe da bi, s obzirom na otkazivanje bugarskih jedinica, izborile odlučujuće uspehe.[4] U istočnoj Bosni operišu dve druge crvene divizije.[5]
Ovo masiranje jakih komunističkih snaga oko obe od životne važnosti saobraćajne linije prema jugu i s tim povezano

[1] Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 1300, s. 310—5. Izveštaj je, najverovatnije, dostavljen k-tu Jugoistoka.
[2] Reč je o prodoru Operativne grupe divizija (2, 5. i 17. divizije). Ta grupa je 3/4. avgusta izvršila forsiranje Ibra na odseku Ramna — Rudinica, da bi u daljem nastupanju do 10. avgusta prešla Kiopaonik, izbila na zapadne padine Jastrepca, zauzela Brus i s prednjim delovima se našla pred Trstenikom i Kruševcem (vidi tom I, knj. 9, dok. br. 60, 61, 62, 67, 68, 71, 72, 74, 92, 100 i 117).
[3] Reč je o 21, 24. i 25. diviziji (vidi itom I, knj. 9, do(k. br. 178).
[4] Bliže o tome vidi dok. br. 84 i 96.
[5] U istočnoj Bosni dejstvovao je u to vreme 3. korpus NOVJ s tri divizije (11, 27. i 38). Vidi tom IV, knj. 28, dok. br. 126.

ugrožavanje ključnog položaja Balkana kao i razvoja celokupne situacije, naročito i na Balkanu, s obzirom na promenu bugarskog stava, konačno, dalje narastanje komunističkog pokreta pod jakim uticajem savezničkih štabova za vezu, doveli su do značajne političke promene, koja i nemačku okupacionu silu primorava na dalje odluke. Sada je u toku formiranje nacionalnog srpskog jedinstvenog fronta protiv komunizma sa ciljem potpunog razumevanja između Nedićeve vlade i pokreta D. M.[fi] da se zajedničkom borbom spreči boljševizacija Srbije.[7] Za vođenje ove borbe, uz formiranje nacionalne srpske armije, zahteva se od nemačkog Vermahta pomoć u opremi i naoružanju. Dok će onda vojni delovi srpskog nacionalnog pokreta biti spremni da se bezuslovno stave pod nemačku komandu, dotle je držanje političkog sektora još nejasno.

Opšta privredna situacija u odnosu na prošli mesec nije se bitno izmenila. Usled daljih pozivanja za stupanje u četnike i, povezano s tim, samostalne akcije pokreta DM u rukovodstvima preduzeća, naročito usled povećane nestašice radne snage u runicima kao i držanja nižih četničkih starešina na područjima seče drveta, ekonomske prilike su se delimično pogoršale.

2.

Ishrana

Perspektiva žetve pšenice i ozimog ječma je dobra a jarog žita srednja. Kukuruz se dobro razvija.

Za staru Srbiju određen razrez za pšenicu je 86.000 t, za ječam 6.000 t i za zob 15.000 t. Preuzimanje žitarica sprovodi se polako jer za sada je još u velikom obimu u toku vršidba. U Banatu, gde se prikupljanje sprovodi po nemačkom sistemu, već je uveliko započela isporuka pšenice; do sada je preuzeto 40.000 t pšenice. Sabotaža žetve kreće se u užim granicama; ipak, do sada je već preko 1500 t žitarica izgorelo. Tendencija porasta isporuke stoke nije se održala, pošto je deo odeljenja za preuzimanje morao da se povuče.

Snabdevanje fabrika važnih za rat žitaricama i rnahunjačama obezbeđeno je isporukom ostatka iz Banata i sa 9.500 t pšenice koja je isporučena iz Rumunije u zamenu za kukuruz.

[8] Dragoljuba (Draže) Mihaiilovića
[7] Opsimiiye o tome vidi doik. br. 112.

II.

Angažovanje radne snage

Kao i pre, jako zategnuta situacija u pogledu angažovanja radne snage malo se poboljšala i to zato što su za najhitnije potrebe rudnika metala i uglja dovedeni iz Albanije Srbi i Italijani. Od 4000 italijanskih vojnih interniraca koje će Vermaht da stavi na raspolaganje privredi, treba oko 1200 da dođu na rad u najvažnije srpske rudnike metala. (Ostalih 2800 već su angažovani i to: u rudniku hroma <u Makedoniji oko 2000, 400 u Grčkoj i 400 u Albaniji). Broj pristalica nešto se povećao u Beogradu i Nišu, nasuprot drugim mestima, naročito u onima koja su stradala od terorističkih napada, gde je i dalje jako opao.

U julu je samo 369 srpskih radnika zavrbovano za rad u •Rajhu i otpremljeno.

4.

Snabdevanje ugljem, elek. energijom i pogonskim gorivom, kao i drvima

Vađenje *uglja* od oko 55.000 t u maju i dalje opalo na 49.400 tona u junu — od 100 do 120.000 t mesečno pri normalnim uslovima (ne raspolaže se podacima za juli). Uzroci su, kao i pre, u samovoljnim neradnim smenama, koje su se povećale za 21% u odnosu na prethodne smene, u povećanom broju mobilisanih u formacije D. Mihailovića; komunističke smicalice u južnoj i zapadnoj Srbiji a odsada i prikupljanje letine zadržava od posla u rudnicima uvek veliki deo radnika. Da bi se otklonio nedostatak radne snage, u nekim rudnicima angažovani su italijanski civilni radnici koji su ranije bili zaposleni u Albaniji.

Snabdevanje jamskom građom nije se poboljšalo, a nedostatak sredstava za podmazivanje postaje sve više zabrinjavajući.

Uvoz uglja iz Rajha skoro potpuno je prekinut zbog prekida saobraćaja na železnici i nedovoljnog saobraćaja na Dunavu; samo Banat je dobio 3000 t (umesto predviđenih 8000 t). Iz Bugarske nije bilo uvoza.

Centrala za prenos struje iz elektrana na veće rastojanje Vreoci morala je opet za izvesno vreme da ograniči isporuku struje, jer su komunističke bande jače ometale eksploataciju uglja u snabdevačkim rudnicima. Elektranu u Leskovcu uništile su komunističke bande. Preduzete su mere za ponovno osposobljavanje iste.

Situacija u vezi snabdevanja *pogonskim gorivom,* iz poznatih razloga, jako je napregnuta; preke potrebe poljoprivrede mogle su se uglavnom još pokriti. Snabdevanje *pogonskim mazivom* je nedovoljno.

I u julu je samo nekoliko vozila prerađeno na *generatorski pogon.*[8] Snabdevanje drvima za generatore nije bilo moguće za područje eksploatacije Dobre na Dunavu, osim 750 pr. m^9; prebacivanje još oko 38.000 pr. m, koji se tamo nalaze, za sada je propalo zbog odbijanja nižih starešina D. M.

Snabdevanje drvima je i nadalje nedovoljno iz razloga navedenih u prošlom izveštaju, što sve treba pre svega pripisati držanju četnika na područjima za seču drva. Vrlo velike potrebe Vermahta mogle su se pokriti samo angažovanjem sopstvenih jedinica za preuzimanje drva, za što ipak nedostaju potrebne snage. Očekivani uvoz iz Rumunije nije se mogao ostvariti.

5.

Saobraćaj

Zeleznica

Saobraćajna situacija u Srbiji znatno se pogoršala usled ugrožavanja od strane komunista na jugu, a naročito usled dejstva neprijateljske avijacije. Od napada iz vazduha u vremenu od 15. 7. do 15. 8. ispalo je iz stroja preko 100 lokomotiva, što je prouzrokovalo znatno smanjenje efekta eksploatacije. Istočna pruga Niš — Skoplje od 7. 8. ne saobraća, pošto su bande u Makedoniji digle u vazduh dva železnička mosta.[10] Usled borbi u dolini Ibra, morao se obustaviti saobraćaj na zapadnoj pruzi Kraljevo — Kos. Mitrovica od 3. do 11. 8. Posle toga, usled bombardovanja Kraljeva iz vazduha 11. 8, saobraćaj je bio prekinut oko 24 časa; posle osposobljavanja jednog koloseka, saobraćaj prema jugu mogao se opet odvijati zapadnom prugom; radni učinci jako su opali i usled nedostatka srpskog osoblja za lokomotive i razaranja na žel. stanici Kraljevo. Poslednje nedelje jula pojavili su se u severnom Banatu po prvi put poremećaji u saobraćaju usled miniranja koja su dovela do toga da se ograniči brzina.

[8] To jest: pogon na drvni gas (plin). Naime, usled nestašice benzina, suvo i jedro drvo sečeno je na sitne kockice, koje su, u posebnim uređajima — generatorima, sagorevale i proizvodile plin, a ovaj, hlađen vodom u generatoru, pretvarao se u tečno stanje i služio na taj način za pogon kao zamena za benzin.

[9] To jest: prostornih (kubnih) metara.

[10] Te mostove su rušili pripadnici 22. NOU divizije i 3. makedonske hrigade (vidi tom VII, knj. 4, dok. br. 3, 4, 7 i 10).

Usled prekida saobraćaja od i za Grčku, novu Bugarsku[11] i Albaniju, morao se ograničiti priliv teretnih vagona na granicama da bi se izbeglo nagomilavanje istih. Saobraćaj. od i za staru Bugarsku odvijao se u izveštajnom periodu bez zastoja.

Vozovi koji su bili određeni za Tursku, posle prekida odnosa[12] zadržani su u srpskom prostoru; pri ovoj napregnutoj saobraćajnoj situaciji, zaustavljanje vozova predstavlja osetno opterećenje. U drugoj polovini izveštajnog perioda nastale su privremene poteškoće u izvozu u Rajh usled ograničenog preuzimanja od strane Mađara.

Stavljanje vagona na normalnom koloseku na raspolaganje privrednim dobrima bilo je nedovoljno usled velikih potreba Vermahta, naročito je nedostatak vagona bio primetan u Banatu. Na uskotračnoj pruzi nedostatak vagona je i nadalje zabrinjavajući.

Unutrašnja plovidba

Brodska plovidba Dunavom, uprkos i nadalje stalnom bacanju mina, u izveštajnom periodu odvijala se bez ograničenja saobraćaja. To je imalo za posledicu da je samo u srpskom prostoru izgubljeno 7 šlepova usled nailaska na minu a jedan brod tegljač i jedan šlep su oštećeni Bacanje mina u Sipski kanal dovelo je do gubitka šlepova, ali to ipak nije uticalo na plovidbu brodova.

Prazni prostor šlepova, zatečen u srpskom prostoru, većim delom korišten je za potrebe Vermahta. Transportovanje ruda kao i žetvenih prinosa opalo je zbog toga u odnosu na prošlu godinu. Dunavska plovidba neće biti u stanju ove godine da preveze žetvu žitarica preko Dunava, pošto nema dovoljno tegljača i šlepova na raspolaganju.

Grupa angažovana na uklanjanju potopljenih brodova postigla je zapažene uspehe; radovi na uklanjanju su u punom jeku. Protivvazdušna odbrana angažovana na osiguranju Dunava uspešno je odbila razne napade aviona iz brišućeg leta; dalja izgradnja protivvazdušne odbrane od strane vazduhoplovstva je u toku.

6.

Eksploatacija sirovina

Niže navedeni proizvodi rudnika dobiveni su u mesecu julu i otpremljeni u Rajh, odn. prijateljske zemije:

[11] Misli se na staru Bugarsku (u granicama do aprilskog rata) proširenu okupiranim jugoslovenskim područjima.

[12] Odnosi su prekinuti 2. avgusta 1944.

	Iskopano odn. proizvedeno	Poslato
bakar u obliku koncentrata i cementni bakar	1.295 t	1.278 t
olovo u obliku koncentrata	2.119 t	1.743 t
cink u obliku koncentrata	530 t	530 t
antimon u obliku rafinade	114 t	90 t
pirit	12,183 t	10.167 t
magnezit sirov	216 t	—
kaust.	80 t	124 t
hrom u obliku hromne rude	8 t	42 t
srebro u obliku čvrstog srebra i olova bogatog srebrom	2,932 t	4,965 t
azbest čist	7,6 t	15,5 t
liskun sirov	1,568 t	2,477 t
bizmut	3,155 t	—

(Kod bakra, olova, cinka, antimona, hroma, srebra i bizmuta cifre označavaju sadržaj metala).

Kod Borskog rudnika i topionice bakra AD porasla je proizvodnja od oko 26.000 t na oko 32.700 t, pošto su radovi na popravkama mogli prilično da se ograniče. Broj radnika ostao je, otprilike, na istom nivou, pošto je rashod begunaca, itd., mogao biti izravnat s radnicima na prinudnom radu, naročito Jevrejima.

Predviđeno dovođenje italijanskih vojnih interniraca još nije bilo moguće, jer za čuvanje njih i ostalih mnogobrojnih radnika na prinudnom radu ne stoji na raspolaganju dovoljno snaga za osiguranje. Dve trećine potrošnje uglja, zbog manjka uvoza iz Nemačke i Bugarske, moralo se pokriti iz rezervi koje mogu da podmire potrebe još samo za 8 nedelja. Nepodobna maziva prouzrokuju oštećenja na skupocenim rudarskim mašinama. Flotacija je imala bolje rezultate a i topionica je uspela da ostvari veći učinak.

Kod *Rudnika i topionica olova i cinka Trepča Mines*[13] proizvodnja sa 34.000 t bila je nešto veća nego prošlog meseca, ipak sadržaj olova u rudi bio je znatno manji jer se samo još moglo iskopati siromašnije partije rude. Opet je započeta proizvodnja bizmuta. Jedan napad iz vazduha 13. 8. oštetio je flotaciju koja će za dve nedelje opet biti potpuno osposobljena.

U pogonima *Antimon a.d.*[14] proizvodnja u Zajači sa 2.100 t je otprilike na nivou iz prošlog meseca dok je u Lisi povećana

i3 j i4 Vidi objašnjenje za ovo u dok. br. 24.

na 90 t (naspram 40 t u martu i 77 t u junu) i pored uklanjanja 8.000 t jalovine. Borbe protiv bandita u blizini rudnika nisu ometale odvijanje radova u rudnicima, ali ipak su jako smanjile brojno stanje radnika u rudnicima. Proizvodnja rafinade nije se mogla održati na visini od prošlog meseca. U Lisi još nije mogla da započne sa radom novoizgrađena topionica zbog nedostatka radnika kao i drva i drvnog uglja, tako da se još radi u staroj topionici. Rudnik i topionica Krupanj prestali su sa radom, jer zastareli uređaji topionice proizvode samo gubitke i ono malo radnika što je ostalo prebačeni su u jedan rudnik uglja i u pogon Zajača.

Porast proizvodnje *pirita* naspram prošlog meseca objašnjava se time što je vađenje pirita kod Bora moglo opet da se poveća za 2000 t.

Od oba mala srpska rudnika *hroma* radi samo jedan; o drugom nema vesti zbog dejstva bandita.

Rudnici *liskuna* kod Prokuplja opet su dali samo neznatne količine.

Prikupljanje starog gvozda

Štab za vezu za Jugoistok, Štab majora Šu[15], koji od januara o.g. dejstvuje na području k-ta Jugoistoka, prikupio je do kraja jula, u Srbiji, Grčkoj, Albaniji i Crnoj Gori, kao i na malom delu Hrvatske, ukupno oko 15.400 t starog gvožđa i oko 130 t nemetala i sve to otpremio.

Osim toga, Štab za vezu na području Jugoistoka angažovao je jednu grupu za demontiranje motornih vozila radi dobijanja rezervnih delova za motorna vozila, a koja ima zadatak da rastavi 2.500 vozila iz ratnog plena i vozila Vermahta u Albaniji i Grčkoj. Do kraja jula, od te količine rastavljeno je 510 vozila i dobijeni delovi su otpremljeni.

7.

Industrija

U snabdevanju gvožđem nastupila je osetna nestašica, tako da je povećanim zahtevima Vermahta moglo samo 25°/o da se udovolji. Pošto je u valjaonici i čeličani Sartid[16] prebrođena nestašica uglja, sada ona prilično trpi zbog nedostatka radnika; brojno stanje radnika iznosi samo oko 1/3 od potrebnog broja za potpuno korištenje kapaciteta. Takođe i u fabrikama cementa i ciglanama naročito nedostaje radna snaga. Jedina

[15] Schu. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

[16] Taiko se zvala čeličaina u Smederevu za vreme bivše Jugoslavije.

fabrika hartije u Čačku ne može potpuno da iskoristi kapacitete mada je isporuka hartije iz Rajha već mesecima potpuno obustavljena. Fabrika prozorskog stakla u Pančevu još nije mogla ponove? da započne sa radom.
Što se tiče rada ^a potrebe Vermahta, isporučeno je u julu proizvoda u vrednosti od

4.564.000 RM

pri čemu nisu obuhvaćene vrednosti isporuka GL-frontovskim pogonima za remont (211 motora i 35 uređaja za pogon vozila).

Ukupno stanje porudžbina iznosilo je krajem jula:

OKH/WaA[17]	RM	1,898.000
Brodova	RM	25.000
Uprava za *naP- voj.* opr. (od[eća] i op[rema])[18]	RM	196.000
Vazduhoplovstvo, uklj. optika	RM	46,817.000
Lok.[alne] potrebe jedinica	RM	5,428.000
Uprava vojn. građev.[inarstva]	RM	974.000
Div.[izijske] porudžbine (trgov. potrebe)	RM	313.000
	RM	55,651.000

Porast cena se nastavlja. Između ostalog povećane su cene energije i prevoza brodom; za cement domaće proizvodnje povećana je cena za 68%.

Za vojnoupravnog komandanta Jugoistoka
Načelnik Vojno-privrednog štaba
[18]

[17] Oberkommando des Heeres/Waffenamt (Vrhovna komanda Kopnene vojske/ Uprava za naoružanje).
[18] U onginalu piše: Wehrm. Besch. Amt (Bekl. u. Ausr.) — Wehrmacht Beschaffungsamt (Bekleidung und Ausrüstung) — Uprava za nabavku vojne opreke (odeća i oprema).
[19] Nečitak potpis- Verovatno je to potpils generala Biraumilera (Braumüller).

BR. 125

PREGLED GUBITAKA U JULU 1944. JEDINICA POTCINJENIH KOMANDANTU JUGOISTOKA PISAN 20. AVGUSTA ISTE GODINE[1]

STROGO POVERLJIVO

Odeljenje II b
Str. pov. br. 232/44 20. 8. 1944 167/VIII
3 primerka
2. primerak

Gubici od 1. do 31. 7. 1944.

	oficiri			podoficiri/vojnici		
Grupa armija »F« s neposredno potčinjenim: a) Pripadnici nem. vojske,	–	–	–	15	39	2
Grupa armija »E«:-	9	16	5	448	667	401
2. oklopna armija:						
a) *Pripadnici nem. vojske,*						
1. brd. div.	3	5	–	44	130	8
1. koz. div.	2	4	–	9	22	1
98. peš. div.	–	1	–	6	21	–
118. lov. div.	1	6	–	42	120	60
181. peš. div.	–	2	2	46	19	34
264. peš. div.	2	2	–	19	74	30
297. peš. div.	–	5	–	23	47	2
369 (hrv) pd	1	–	–	8	17	–
373 (hrv) pd	1	2	–	12	44	7
392 (hrv) pd	4	–	–	9	25	2
92. gren. brig, (mot.)	–	–	–	8	29	1
1. puk »Brandenburg«	–	–	–	28	69	–
1. lov. rez. puk	–	2	–	8	21	4
606. puk za obezb.	–	–	–	13	6	–

[1] Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 734—5.
[2] Redakcija je dala za Grupu armija »E« samo zbirne podartke, pošto se njene potčinjene jedinice (koje se navode u pregledu) nisu u to vreme nalazile u Jugoslaviji.

	oficiri			podoficiri/vojnici		
	mrtvi	ranjeni	nestali	mrtvi	ranjeni	[illegible]
Nemački štab za obezbeđenje železnica u Hrvatskoj	–	–	–	7	32	6
Dopunske i druge trupe	4	7	–	41	63	2
b) *Pripadnici SS i pol.*						
7. SS-dobr. brd. divizija »Princ Eugen«	2	5	–	84	306	26
SS-div. »Handžar«	2	3	–	87	178	38
c) *Inostrani vojnici;*[3]						
1. brd. div.	–	–	–	6	22	–
1. koz. div.	–	–	–	80	47	2
181. peš. div.	–	–	–	1	–	–
297. peš. div.	–	–	–	1	6	10
369 (hrv.) pd	–	–	–	13	36	3
373 (hrv.) pd	–	–	–	18	62	8
392 (hrv.) pd	–	–	–	17	71	14
Ukupno:						
a) Pripadnici nem. vojske	18	36	2	323	739	157
b) Pripadnici SS i pol.	4	8	–	171	484	64
c) Inostrani vojnici	–	–	–	136	244	37
IV. *Vojnoupr. k-t Jugoistoka*						
a) Pripadnici nem. vojske	2	2	–	35	45	13
V. *Nemačka vojna misija u Bugarskoj*						
a) Pripadnici nem. vojske	.. .			3	3	––
Područje k-ta lugoistoka						
Ukupno:						
a) Pripadnici nem. vojske	29	52	4	718	1228	399
b) Pripadnici SS i pol.	4	10		233	696	73
c) Inostrani vojnici			3	280	300	202

[3] To jest: pripadnici stranih nacionalnosti u nemačkim jedinicama.

[4] Nečitak potpis.

Dostavljeno:
U. R.: 1. prim. — načelniku
Id (da zadrži).
2. prim. — KTB

BR. 111

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 21. AVGUSTA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI KOPNENE VOJSKE O ISKUSTVIMA STEČENIM U BORBAMA NA DALMATINSKIM OSTRVIMA BRACU, HVARU, KORČULI, MLJETU I ŠOLTI[1]

POVERLJIVO

Komanda Jugoistoka . H. Qu., 21. 8. 1944
Komanda Grupe armija »F« 166/VIII
Ia/Stoart,[2] pov. br. 957/44

Pred.: Izveštaj o iskustvima.

OKH/Gen. St. d. HJGen. d. Art?

U prilogu donosi se izveštaj o iskustvima, koja su stečena na dalmatinskim ostrvima, u borbi protiv neprijateljskih desantnih komandosa.

Prilog: 1

Za komandanta Jugoistoka
(K-t GrA »F«)
Načelnik štaba
Vinter

Kopija za:
Gen. d. H. Küst. u. **Fest. Art.**[4]
KTB
Stoart (»E«)

[1] Snimak originala (pisanog na maštali) u AVII, NAV-T-311, r. 192, ;s. 730—3.
[2] Stabsoffilzierartillerie (artiljerijski štabni oficir, tj. artiljerijski ofiicir u štalbiu).
[3] General der Artillerie
[4] Generalstab des Heeres Küsten und Festungsartiilerie (Generalštab KoV, Odaljenje za obalsku **i** tvrđavsku artiljeriju).

IZVEŠTAJ O STEČENIM ISKUSTVIMA

Česte akcije komandosa protiv ostrva, rasprostranjenih prema dalmatinskoj obali, povod su za iznošenje sledećih iskustava, stečenih u odbrani tih ostrva.

I) 1. Iskustva su stečena u borbama na ostrvima Korčuli, Mljetu, Hvaru, Braču i Šolti.[5] Zemljište je jako brdovito, do brdovito kraško i slabo pošumljeno. Gusto grmlje često ometa preglednost. U dolinama se često nalaze veće površine pod vinogradima, a brojne kamene ograde štite poljoprivredno korištene površine od vetra i raznašanja zemlje.

2. Iskrcavanja su najčešće usledila, zbog slabe odbrane ostrva, neprimetno u mraku ili zamračenju, uz pomoć jedrilica i drugih barki upotrebljivih za desant. U pojedinim slučajevima primećeno je učešće desantnih čamaca. Iskrcane bande često su stajale pod engleskom komandom. Povremeno su primećene odvojene, manje grupe engleskih i američkih vojnika. Općenito, iskrcane neprijateljske snage raspolažu u većoj meri sa teškim pešadijskim oružjem.

3. Zbog samo slabog zaposedanja ostrva od strane naših snaga, odustalo se od angažovanja baterija obalske artiljerije kopnene vojske na ostrvima. U naročitim slučajevima formirane su privremeno pozicijske baterije, koje su bile zaposedane od snaga divizijske artiljerije. U svim slučajevima, gde je to bilo samo moguće, na dominirajućim tačkama ostrva uređena su bila uporišta, sa kojih se je, u određenim vremenskim razmacima, vršilo pročešljavanje ostrva.

II) 1. Protiv, u svakom slučaju brojčano premoćnog, protivnika a pre svega u teškom oružju, uporišta su se mogla održati ako je bila moguća dovoljna artiljerijska pomoć.

2. Ugrađivanje dalekometnih baterija na ostrva (baterije za dejstvo protiv ciljeva na moru) nije svrsishodno, ako nije mogao biti napravljen i istovremeno zaposednut jedan neprekidni odbrambeni sistem, pošto se neprijateljske snage mogu svuda neprimetno iskrcati i zaobići vatrene položaje.

3. Podrška uporišta od strane divizijske artiljerije sa kopna, usled udaljenosti ostrva, općenito je bila moguća samo sa teškim baterijama.

[5] Blaže o borbama za ta ostrva vidi dok. br. 8, 18, 35, 36, 43 d 56.

4. Ograničena oprema četa i bataljona teškim oružjem prisiljava na pojačavanje artiljerijske podrške. Velika širina divizijskog odseka, kao i stalno angažovanje u ratu sa bandama, ne dopušta jedno povećano premeštanje divizijske artiljerije na ostrva. Ne uzimajući u obzir već spomenute položaje baterija, samo u malo slučajeva može za to da se postigne hitno potrebna zaštita uporišta od strane teškog oružja artiljerije.

   Zaposedanje pozicijskih baterija od strane dokomandovanog ljudstva divizijske artiljerije ostaje uvek nedovoljno, tako da nije moguće puno iskorišćavanje brzine gađanja. Istovremeno, kroz zaposedanje položajnih baterija, pokazalo se slabljenje baterija divizijske artiljerije, koje se ne bi moglo dozvoliti u dužem roku.

   Zbog toga je neophodno angažovane posade uporišta na ostrvima opremiti, preko količina koje im pripadaju, pre svega' sa teškim minobacačima. Na ostrvima, sa izgledom na uspeh, mogu da se upotrebe samo brdska oruđa.

5. Baterije diviziske artiljerije, koje su nakon iskrcavanja neprijateljskih snaga prevezene na ostrva za borbu protih neprijatelja, imaju naročite poteškoće sa doturom stočne hrane. Naime, ograničeni brodski prostor koji stoji na raspolaganju za snabdevanje, bio bi stočnom hranom opterećen preko svoje nosivosti. Zato se pokazalo kao svrsishodno da svaka baterija drži svega jedan vod pokretljivim, kao i najpotrebnije ljudstvo za položajnu bateriju i obaveštenja, za pomoć lovačkim komandama. Veći deo konja baterija mora biti ostavljen na kopnu.

6. Na osnovu ograničene mogućnosti angažovanja divizijske artiljerije za borbu za uporišta i ostrva, treba, u cilju izravnavanja, angažovati obalske baterije, koje se nalaze na kopnu. Uporišta treba za to, po mogućnosti, tako izabrati da se nalaze još unutar zone dometa punog dejstva obalskih baterija.

   Dokazalo se kao korisno da svaka obalska baterija uputi u uporište jednog istaknutog osmatrača sa vlastitim sredstvima veze. Prenos komande za otvaranje vatre preko sredstava veze koja ne pripadaju bateriji, nije dao pozitivne rezultate.

7. Na Korčuli i na Braču baterije su izgubljene, pošto se nije mogla otpočeti izgradnja vatrenih položaja, odnosno zastala je u početku. Izgradnja vatrenih po-

ložaja, i, pre svega, obezbeđenje zaklona za posadu oruđa, isprepletanje žicanih prepreka i miniranje položaja, nužno je pre angažovanja jedne baterije. Inženjerijske i radne komande, u cilju ubrzanja izgradnje, moraju dovesti pozadinske jedinice.

8. Baterijska uporišta treba da se premeste u veće uporište, ili ih tako izabrati da je obezbeđena međusobna potpora, odnosno pravovremeno oslobađanje od opsade. Na ove mere prisiljava nepregledno zemljište, pošto inače postoji opasnost prevremenih gubitaka.
9. Kod izbora artiljerijskih uporišta treba osobito obratiti pažnju na polje dejstva za samoodbranu, kako bi se sprečilo da budu zauzeta iznenadnim napadom. U slučajevima kada se nije vodilo računa o položaju artiljerijskih uporišta, također nije bio dovoljan ni pešadijski vod, pridodan za obezbeđenje. Naime, taj vod nije mogao da zajamči, na ovom nepreglednom zemljištu, istovremeno izviđanje i obezbeđenje na sve strane. Pešadijsko obezbeđenje može da se drži u manjem obimu, ukoliko se stvori dovoljna zona dejstva za samoodbranu.
10. Teški uslovi vidljivosti pri osmatranju i izviđanju na ostrvima često prisiljavaju da se baterijski položaji moraju postaviti daleko od uporišta. Razlog tome je potreba da bude pregledna linija obale, odnosno predviđeno mesto iskrcavanja neprijatelja. Takvi baterijski položaji izloženi su, naročito noću, udaru akcija neprijateljskih komandosa.

    U slučaju da ne može biti obrazovano dovoljno pešadijsko obezbeđenje za zbrinjavanje sopstvenog uporišta, baterijski bi se položaji morali, ili privući tako blizu glavnog uporišta da je moguća sa njega vatrena podrška istima, ili pak da se baterije preko noći povuku natrag u uporišta.
11. Ograničeni broj baterija angažovanih na ostrvima ne dopušta upravljanje vatrom od strane diviziona, niti koncentraciju vatre. Zbog toga, komandir baterije i komandant uporišta, odnosno komandant ostrva, moraju utvrditi, što je moguće opsežnije, sadejstvo između teškog pešadijskog oružja i angažovanih baterija, u cilju uzajamnog popunjavanja i podrške.
12. Dovođenje i premeštanje pojačanja na ostrva može uslediti samo noću. Pošto u tamnoj noći nije moguća orijentacija čamaca, koji plove bez ikakovih pomoć-

nih nautičkih sredstava, treba sa kopna pokazivati smer ispaljivanjem hitaca za pravac. Komandant broda vodi svoj brod, bilo po putanji zrna, bilo po detonaciji udara.

III) Na osnovu svih dosadašnjih iskustava, može da se ukratko ponovo kaže da nisu dovoljne mogućnosti artiljerijske podrške posadama uporišta. Oružje koje bi na ovom zemljištu, i pod uslovima koji vladaju na ostrvima, potpuno zadovoljilo zadatke artiljerijske podrške je minobacač (12 cm). Teški minobacač ima, u odnosu na brdske topove, prednost što mu je povoljnija putanja leta zrna, ima veće dejstvo i veću brzinu vatre, kod istovremene potrebe za manjim brojem osoblja. Prikupljeno angažovanje od 6 minobacača (12 cm), kao minobacačke baterije, ili dopunska oprema svakog pešadijskog uporišta sa više ovakovih bacača, obećava pun uspeh.

[6] Baron fon Kap-her (Freiherr von Kap-herr), pukovnik, bio je tada načelnik pozadine k^dainta Jugoistoka. Međutim, redakcija nije potpuno sigurna da ije pukovnik fon Kap-her potpisao ovaj izveštaj, pošto sam potpis nije dovoljno čitljiv, pa je to obelezila s tri tačke.

BR. 125

SLUŽBENA BELEŠKA OFICIRA ABVERA KOMANDE JUGOISTOKA OD 22. AVGUSTA 1944. SA REFERISANJA KOMANDANTA JUGOISTOKA VOĐI TREĆEG RAJHA ADOLFU HITLERU[1]

Ic/AO, str. pov. 6810/44

STROGO POVERLJIVO

5 primeraka
3. primerak
188c/VIII

Beleška

sa izlaganja komandanta Jugoistoka, gospodina general-feldmaršala barona fon Vajksa kod firera 22. 8. 1944
(17,45 — 20,00 časova)

Učesnici: Firer
general-feldmaršal Kajtel[2],
general-feldmaršal baron fon Vajks[3],
rajhsfirer SS[4],
ministar spoljnih poslova Rajha[5],
poslanik dr Nojbaher[0],

[1] Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 192, «. 802—12.

[2] Viilhelm

[3] Maksimilijan

[4] Rajhisfirer SS bio je Hajnrih Himler.

[5] Joahim fon Ribentrop (Joachim von Ribbentrop) bio je tada ministar spoljnih poslova Trećeg Rajha (1938—1945). Posle (kapitulacije fašističke Nemačke pokušao je da izbagne hapšenje skrivajući se u svome privatnom stanu, u Hamburgu, gde je i uhvaćen, u pirvoj polovini juna 1945. Osuđen je 1. oktobra 1946. od strane Međunarodnog vajnog suda u Nirnbergu na smrt vešanjem; kazna je izvršena 16. oktobra. Vidi *Nirnberšku presudu,* Arhiv pravnih i društvenih nauka, Beograd, 1948; *Politiku* (beogradsko izdanje) od 16. juna 1945: saopštanje novinske agencije *Rojter* o hapšenju Ribantropa.

[6] Herman (dr Hermann Neubacher). Bio je tada nemački poslanik u Beogradu i specijalni opunomoćenik Ministarstva spaljtnih poslova Trećeg Rajha za Jugoistok (1943—<1945). Uhapsili su ga Amerikanci novembra 1945. u provinciji Salcburg, u Austriji, a kasnlije je izručen jugoslavenskoj vladi, da bi kao svedok učestvovao na suđenju Draži Mihailoviću. Proveo je zatim jedno izvascno vreme u jiugoslovensikom zarobljeništvu. Potom je, po otpuštanju, posle nekoliko go-

general-pukovnik Jodl[7],
general artiljerije Varlimont.[8]

1.) General-feldmaršal baron fon Vajks iznosi, oslanjajući se na belešku[9] sačinjenu za izlaganje kod firera, vojne posledice za srpsko područje, koje proizlaze iz razvoja situacije u Bugarskoj. Uz čitanje bugarskih radiograma, prisluškivanih izviđanjem sredstvima veze, koji upućuju na to da se kao efekat govora bugarskog premijera Bagrjanova[10] može očekivati *uskoro povlačenje* 1. bugarskog operativnog korpusa iz Srbije, on ukazuje

a) na dosadašnje slabo držanje bugarskih trupa prema bandi;
b) izražava da će, usled povlačenja Bugara iz područja koje oni sada okupiraju, veliki delovi Srbije biti neposednuti.[11]

Gospodin komandant Jugoistoka utoliko zauzima stav prema ostalim snagama koje ostaju u tom području (SDK[12] i RZK[13]) što priznaje do sada u borbenom i ideološkom pogledu pozitivnu vrednost SDK, no moli da se efekat krize u vezi DM[14] ne ispusti iz vida; borbenu vrednost RZK, koji je velikim delom po godištima prestar, on ocenjuje samo kao neznatnu.

2.) U vezi sa tim, gospodin komandant Jugoistoka iznosi najnoviji razvoj situacije neprijatelja u Srbiji (vidi belešku o izlaganju).[15] U celini se uz to utvrđuje da

a) je Tito spoznao da svoje velike političke ciljeve može da postigne samo zaposedanjem Srbije,

dina provedenih u carevoj službi u Etiopiji, umro 1. jula 1960. u Beču (vidi Pcrsi Ernst Šram, n. d., knj. IV[1], str. 712; *Politika,* beogradsko izdanje, od 21. novembra 1945).

[7] Alfred. Tada je bio na dužnosti načelnika Operativnog štaba Vrhovne komande Vermahta (na toj dužnosti nalazio se od aprila 1938. do kapitulacije — 8. maja 1945. godine). Suđeno mu je kao ratnom zločincu pred Međunarodnim vojnim sudom u Nirnbergu, gde je 1. oktobra 1946. osuđen na simrt vešanjem; obešen ijie 16. oktobra (vidi fon Zigler, n. d., str. 125; *Niinberšku presudu,* Arhiv pravnih i društvenih nauka, Beoarad, 1948).

[8] Valter

[9] i [15] Redakcija ne raspolaže tom beleškom.

[10] Ivan (KfBaH EarpanoB). Govor je održao 17. avgusta 1944. pred' bugarskim Sobrarajem. (Tekst toga govora, prevedenog na nemački, nalazi se u AVII, NAV-T-311, ;r. 192, s. 602—12.) Opširnije o tome i razvoju situacije vidi i ratni dnevnik Operativnog odeljenja k-danta Jugoistoka za 18. avgust 1944. u AVII, NAV-T-311, ir. 190, s. 763—1007, str. 194.

[11] Vidi ddk. br. 117.

[12] Srpski dobrovoljački korpus

[13] Ruski zaštitni korpus

[14] Draže Mihailovioa

b) je našim akcijama protiv neprijatelja — Tita, koji je upao i koji povrh toga stoji spreman na granicama, u praksi postignuto razdvajanje Titovih grupacija u *3 grupe,* uspeh, koji je prvobitne generalne planove Tita suštinski osujetio,[1]®

c) snabdevanje Titovih bandi usleđuje od strane Angloamerikanaca u znatnom obimu (čitanje priloga u izvodu) i prema opremi oružjem četničkih bandi stoji u odnosu koji je znatno nepovoljniji za četnike,

d) 1. brd. div., pri razvoju celokupne situacije kakva se očekuje, može da bude samo privremeno stavljena na raspolaganje za borbu protiv bandi.[17]

Posledica povlačenja bugarskog 1. operativnog korpusa,[18] s jedne strane, kao i razvoja situacije u pogledu bandi u Srbiji, s druge strane, može, uz sve svoje reakcije, naročito u odnosu na saobraćajne puteve u Srbiji i prema Grčkoj, da bude samo *dovođenje naših novih snaga.*

Pri tom se u prvom redu radi o tome da se s njima preuzme

a) saobraćajne puteve,

b) zahvatanje u zemlji [žetva, rudno blago] i

c) zaštita privrednih preduzeća koja su od naročite važnosti za naoružanje.

3.) Izlažući *ponudu Nedić — DM* u njenim glavnim tačkama,[19] gospodin komandant Jugoistoka ukazuje onda na

[16] Misli se na Operativnu grupu divizija (2, 5. i 17. divizija), 1. proleterski (1. i 6. proleterska divizija) i 12. korpus (16. i 36. NOU divizija).

[17] U to vreme nalazila se angažovana u operaciji »Ribecal« (vidi dok. br. 99, 104, 105 i 108).

[18] Vidi dok. br. 115 i 123.

[19] Ovde je reč o pomuti, odnosno zahtevu ikoji je proizašao kao rezultat sporazuma koji su postigli Milan Nedić i Draža Mihailović u s. Raižani, kraj Kosjerića, u prvoj polovini avgusta 1944. Kronologija događaja povezanih s tim zahtevom, koji je Milan Nedić podneo 17. avgustta na sastanku kod komandanta Jugoistoka, je sledeća:

Polovinom avgusta (verovatno 12. ili 13. avgusta) Milan Nedić i Draža Miilhaiillović održali su u s. Ražani taljoi sastanak na kome su se dogovorili o zajedničkoj borbi protiv jedinica NOVJ, koje su u to vreme u velikoj meiri ugrozile položaj okupatora i kvislinga u Srbiji. Na tome sastanku s Nedićeve strane prisustvovali su general Miodrag M. DamjanoVić, šef Nedićevog kabineta, i Dragomir Dragi Jovanović, upravnik Uprave girađa Beograda i šef Scnpsike državne bezbednosti, dok su s Dražilne straine bili prisutni Luka Baletić i Mirko Lalatović, članovi četoičke Vrhovne komande Jugoslavenske vojske u otadžbini, Dragoislarv Račić, major i komandant 4. grupe juriišnih korpusa i kapetan Nikola Kailabić, komandant Gmpe korpusa Gorslke garde. Sastanak su dogovorili Dragomir Jovanović i Predrag RalkoVić, komandant 2. ravnogorskog korpusa i Dražin predstavnik u Beogradu za vezu

efekat koji bi nastao usled načelno odbijajućeg držanja prema ponudi (vidi belešku o izlaganju).

Pri *oceni motiva* koji su doveli do ponude Nedić — Draža Mihailović, gospodin komandant Jugoistoka ukazuje

s Milanom Nediićem, preko generala Damjanovića. Na sastanku je postignut sporazum u pet tačaka:

— dia Nedić obezbedi platu Dražinim oficirima;

— da se preko Nemaca izddjsitvuje za četnike 30.000 pušaka, 3.000.000 kam. peš. municije, 500 puškomitraljeza i isto toliko minobacača:

—• da se oružje neće upotrebljavati protiv Nemaca;

—• da se sve Nedićeve oružane snage (Srpska državna i Srpska granična straža) stave pod Dražinu komandu;

— da se pribavi potreban broj unifoirmi i obuće.

U vezi s tim Nedić je zatravio 16. avgusta sastanak sa komandantom Jugoistoka feldmaršalom Vajksom, pa je sastanak održan 17. avgusta u 18 časova, posto se Vajks prethodno dogovorio o zauzimanju stava s Nojbaherom, Felbarom, Gajtnerom, Harlilngom i ađutantom poručnikom Riterom (Ritter). U međuvremenu k't Jugoistoka obavestio je odmah (16. avgusta), Vrhovnu komandu Vermahta O' prirodi ponude Nedića i Draže Miihaillovića. Neposredno pre toga (13. avgusta), predstavnik vojnoupravnog komandanta Jugoistoka ritmajister knez fon Vrede (Wirede) imao je sastanak s Kalabićem, Račićem i Nešfcam Nedićem u Topoli.

Nedić je na sastanku tražio da Nemai obezbede naoružanje za 50.000 ljudi- pod Dražinom komandom, dok je Vajks tom prilikom obećao 250.000 metaka kao prvu pomoć.

U vezi s tim razgovaram, Vajks je 19. avgusta zatražio sastanak kod Hitlera, na što je Vrhovna komanda Vermahta 20. avgusta izvestila k4a Jugoistoka da je Hitler zakazao ireferisanije za 22. avgust. (Ovaj dakumenait se odnosi na to referisanije.)

U međuvremenu, 16. avgusta 1944, načelnik Operativnog odeljenja K-de Jugoistoka pukovnik Jozef Zelmajer obavestio je Grupu Abvera pri Obaveštajmom odeljenju k-danta Jugoistoka da će se četnicima moći isporučiti u prvi mah 7.000 italllijaoskih pušaka, sa po 100 metaka na pušku, 50 srednjih mitraljeza, sa po 13.000 metaka na mitraljez, i 42 laika minobacača, sa po 250 mina na minobacač.

Kako su tekli razgovori kod Hitlera vidi se iz ovoga dokumenta. Valjlks se 25. avgusta vratio* nazad u Beograd, pošto je prethodno imao i jedan kraći sastanak u Beču, s general-pukovnikom Lerom.

Po dolasku u Beograd kontakti su nastavljeni, pa je Nedić 28. avigusita ultimativno nastupio kod Vaj'ksa, tražeći oružje za četnike, pri čemu je izneo i svoj stav: da će, ukoliko se oružje ne isporuči, dati ostavku.

U međuvremenu došlo je do istupanja Rumunije iz .rata na strani sila Osovine, prodora Crvene armije prema Mađarskoj, Jugoslaviji i Bugarskoj, prodora jedinica NOV i POJ u centar Srbije i previranja u Bugarskoj. K-da Jugoistoka našla se u teškoj situaciji da rešava i ove za nju, u tome momentu, drugostepene probleme, pa je Nedić preuzeo na sebe zadatak da sam naoruža 16.000 ljudi; stupajući u vezu s Mađarima, doik su Nemci isporučili oko 6.000 pušaka, jedan broj mitraljeza i potrebnu koiičinu municije. Nedić (je, pored toga, poslao Draži 100,000.000 dinara.

Opširnije o tame vidi *Izdajnik i ratni zločinac Draža Mihailović pred sudom* (stenografske beleške i dokumenta sa suđenja Dragoljubu

a) na neosporno postojeće ugrožavanje svib nacionalnih Srba, čijim se spikerom[2]" Nedić napravio kao osvedočeni srpski nacionalist, s jedne strane, i anglomrzac, s druge strane,

b) na ličnost DM, koji je u stvarnosti vođa svih antikomunističkih i za borbu voljnih elemenata Srbije, no koji, iz obzira prema svom narodu, koji u njemu želi da vidi nepomirljivog nacionalnog heroja, i s obzirom na kasniji vojnički i politički razvoj u Srbiji, želi da svojoj ličnosti nametne svaku političku suzdržljivost. Kad DM, iz nužde, zbog situacije u kojoj se nalazi, danas više-manje ultimativno zahteva municiju i oružje, to se, na osnovu dosadašnjih iskustava, može biti ubeđen da će on to oružje i municiju upotrebiti u borbi protiv Tita. Za razmišljanje je međutim to što, pri slaboj disciplini četničkih bandi, a pre svega pri nedostatnoj disciplini u pogledu vatre, ne može da garantuje *potpuno iskorištenje mogućnosti oružja u tehničkom pogledu.*

4.) Na *poseban interes firera* nailaze podaci gospodina komandanta Jugoistoka o *efektu* neprijateljskog raspoloženja bandi DM *protiv privrednih interesa* okupacione sile. Podaci koji su u vezi s tim izneti u izvodu o obimu zahvatanja iz zemlje (vidi belešku o izlaganju) pritom nedvosmisleno osvetljavaju

a) nužnost da se učini sve, da bi se održao dosadašnji obim

b) zahtev za dovođenjem daljih nemačkih snaga.

5.) I ne čekajući na političko izlaganje specijalnog opunomoćenika Ministarstva spoljnih poslova za Jugoistok, *firer odmah zauzima stav* prema izvodima gospodina komandanta Jugoistoka.

Firer pri tom ukazuje načelno na *dva bitna momenta,* i to:

a) na efekat, koji će se praktički pokazati iz isporuka oružja i municije četnicima,

b) na pojave, koje će doći do izražaja u budućnosti, pri pozitivnom stavu prema celokupnim srpskim zahtevima.

Draži Mihaiilovdou), Beograd, 1946, str. 1646—8, 230—43, 393—9, 461—7; Petar Viišnljiić, *Operacije za oslobođenje Srbije 1944,* Vojnoi&torijiski institut, Beograd 1972, str. 119; AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 166, 907, 948, 952, 963 964, 968, 971, 975, r. 192, s. 565—82, 700—1, 948—51, 974—8, 1000—7, r. 195, s. 956—73, 977—8 i r. 883, s. 3175—6: izveštaji i zabeleške u vezi ponude Draže Mihailovića za saradnju s Nemcima od 13, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 25, 28, 29, 30. i 31. avgusta i 24. septembra 1944. godine; Persi Ernst Šram, n. d., knj. IV[1], str. 709—712.

[20] govornikom

U detaljima:

a) Po mišljenju firera, činjenica je da Englezi ne mogu da isporučuju oružje DM jedino iz straha pred Staljinom, čiji_je izaslanik u Hrvatskoj Tito. Oni bi se time doveli u momentanu opoziciju prema Rusiji. Usled toga su, verovatno, sugerisali Srbima da oružje, koje će bez sumnje biti upravljeno protiv Staljina, pribave od Nemaca. *Ono će, međutim, jednom kasnijom prilikom* — to firer izričito naglašava — *biti upravljeno protiv Nemaca.* Ja sam se, tako je firer rekao, dosta dugo morao boriti protiv shvatanja da se narodi Istoka mogu s uspehom angažovati u borbi. Uvek su mi ponovno iznosili da je moguće pouzdati se u njih bez naročitog razmišljanja. Danas mogu da ukažem na držanje tih naroda Istoka pri borbama u povlačenju Grupe armija »Centar«, kao i u Francuskoj, koje je opravdalo moje stanovište. Nema pouzdanja u te ljude!

b) Na Balkanu treba u suštini rešiti hrvatsko, srpsko i bugarsko pitanje. U vezi s tim ja bih, reče firer, utvrdio sledeće:

   bi) Hrvati nemaju nikakvu predstavu o državnosti i neće je nikad ni moći imati. Onaj ko je 500 godina bio bez nje, ne može se nikad ni razviti u državu. Kasnije jednom doći ćemo na to, da Hrvatsku inkorporiramo u Rajh ili da iz nje napravimo protektorat. Danas možemo u najmanju ruku — a to u suprotnosti prema ostalim balkanskim narodima — samo prividno ići zajedno sa sadašnjom hrvatskom vladom.

   b2) *Srbi* su narod koji je određen da ima državu i koji je kao narod održan. Njihova ideologija je velikosrpska. U njima postoji bezobzirna otporna snaga. Pri jednoj takvoj upotrebi, oni će uvek zastupati velikosrpsku ideju. Ono što dolazi iz Beograda znači opasnost. Ja sam 1941. godine učinio Srbima ponudu koja je bila neuobičajena. Ja sam samo zahtevao da ostanu neutralni i za to sam im obećao S6Tun7""Veču cenu nisu mogli da dobiju. U stvarnosti je međutim došlo do razvoja koji nikako ne odgovara toj velikodušnoj ponudi. Uostalom, ukazujem na to da, ako danas ponovno uspravimo Srbiju, Hrvatska propada.

   Tito jest i ostaje komunista. I on zastupa jugoslovensku ideju. No njegov će cilj pritom biti da dobije oslonac na Rusiju. Za mene ne postoji sumnja u pogledu toga da će Tito, kad taj željeni cilj jed-

nom postigne, svu inteligenciju poubijati. *Pobeda Tita znači stvaranje komunističkog režima, koji će jugoslavenske narode izručiti Staljinu. Engleska,* i to je za mene jasno, želi *nacionalnu* Srbiju, a povrh toga nastoji da i Hrvatsku dobije u svoje ruke. To isto važi i u pogledu Grčke, a možda i Bugarske. Engleska danas više no ikad dejstvuje prema načelu: »U nuždi đavo svašta pojede«. Ako bi mi s naše strane pristali na srpsku ponudu, i ako bi im stavili na raspolaganje oružje i municiju, onda, doduše, verujem da će se Srbi s uspehom boriti protiv Tita. No isto tako sam ubeđen da će onda velikosrpska ideja odmah ponovno da zaplamti na našu štetu. A to je nepodnosivo. Srbi se nikad ne bi odrekli velikosrpske ideje.

7.) Potrebu da se obezbede saobraćajni putevi i privredna preduzeća u Srbiji, firer priznaje. S tim u vezi postoji namera,

a) da se SS-konjićka divizija, koja se u ovom času nalazi u formiranju u Mađarskoj,[21] prebaci na područje Srbije. Njena jačina, po ličnom sastavu, iznosi 13.500 ljudi, od kojih su 4 Nemci iz Rajha a 4 folksdojčeri. Broj konja iznosi samo 6.000. Diviziji treba da budu dodeljeni, uz personal koji već postoji i koji je za to izvežban, jedan divizion jurišnih topova i jedna četa tenkova (»Škoda«),

b) da se policijski puk koji postoji u Srbiji popuni do punog nivoa.[22] Povrh toga, treba da mu se pridoda teško oružje i jedna četa jurišnih topova (15 škoda).

c) Da se 5 tvrđavskih bataljona, koji će biti spremni između 25. i 31. 8, prebace u područje Srbije,[23]

d) da se ispita pitanje prebacivanja daljih turkmenskih bataljona,[24]

[21] Reč je o formiranju 22. SS-dobrovoljačke konjičke divizije (mađarske) od mađarskih folksdojčera. Međutim, ta divizija je, usled razvoja situacije u Mađarskoj, po završenom formiranju prebačena u severnu Transilvaniju (*Order of Battle of the German Army,* str. 347; Volf Kaij.Mig, n. d., registar 141, str. 20).

[22] Odnosi se na 5. SSHpolicijsiki puk pod komandom pukovnika Dizanera.

[23] To su bataljoni koji su se prebacili iz Grčke, a nalazili su se kao posada na graničnim ostrvima, bilo kao samostalne jedinice ili u okviru Tvrđavsike divizije »Rodos«, odnosno 41. tvrđavsike divizije.

[24] Tada se nalazio samo jedatn turkmenski, odnosno turkestanski bataljon, i to je bio 782. turkestanski bataljon, koji je prebačen u istočnu Bosnu.

f) da se stavi na raspolaganje Škola za borbenu obuku u Nišu, koja će, kako se predviđa, u kratkom roku biti slobodna.

8.) Šta će biti s *Bugarskom,* to sada još nije potpuno jasno. Držanje je labilno. Na žalost, isporučene su znatne količine oružja, koje će sad, slično kao kod Finaca i kod drugih naroda, za nas biti izgubljeno. Protiv Turaka će se Bugari verovatno boriti, ali do toga jedva da će još doći. Međutim, borbena vrednost Bugara protiv Slovena mora da se oceni kao vrlo neznatna.

Najveća intrigantkinja u Bugarskoj jest, tako je izložio firer, kraljica,[25] za koju sam ubeđen da je sukrivac za smrt svog muža kralja Borisa.[20] Ja sam spreman da po pitanju nekog unutrašnjeg prevrata, koji bi međutim morao da usledi u najkraćem roku, dam svoj pristanak.

(Tom pristanku firera prethodila je kratka diskusija s rajhsfirerom SS i ministrom spoljnih poslova Rajha, pri čemu je prvi obećao da će za nekoliko dana predložiti odgovarajući plan, a poslednji je ukazao na to da je jedan takav poduhvat, kojem on nije protivan, moguć samo ako postoje odgovarajuće sopstvene trupe i spremnost bugarskih jedinica.)

9.) *Zaključujući, firer je ustanovio,* da on
a) nema ništa protiv »malih taktičkih manevara« s pokretom DM,
b) da zatraženo formiranje armije, koja bi bila jačine 50.000 ljudi, nikako ne bi moglo doći u obzir.

10). Specijalni opunomoćenik Ministarstva spoljnih poslova za Jugoistok zastupao je lični integritet i lojalnost Nedića, koji se nesumnjivo 100% stavio na nemačku stranu i pri tom nedvosmisleno antiengleski eksponirao. U pogledu DM-četnika sigurno je da su antikomunistički [raspoloženi] iz razloga svojih nacionalnih potreba, tako da je njihovo angažovanje u borbi protiv crvenih bandi na našoj strani moguće i, zbog političkog i vojničkog značaja srpskog centralnog prostora za celokupnu situaciju na Balkanu, dotle potrebno dok naše snage ne budu dovedene. Razumljivo je da saradnja s njima nikad ne bi smela da ide dotle da im se prepusti zaštita apsolutno životno važnih objekata. To važi u prvom redu za železnice u ugroženom južnosrpsko-makedonskom području,

[25] Frederilka

[26] To jest: cara Borisa III. Umro je, pod misterioznim okolnostima, 28. avgusta 1943 (vidi *The Encyclopedia Americana,* Americana Corporation, New York, 1971, Volume 4, str. 277.

koje u svakoj situaciji mogu pouzdano da budu zaštićene samo od strane nemačkih trupa.

Pokušaj specijalnog opunomoćenika Ministarstva spoljnih poslova za Jugoistok da po fireru ograničenu mogućnost — mali taktički manevri — jedne saradnje s četnicima proširi do generalne punomoći za komandanta Jugoistoka, nije uspeo.

Dostavljeno:
Načelnik
Ia
KTB
Vojnoupr. k-t
Spec. opun. Min. sp. poslova za Jugoistok

BR. 113

NAREĐENJE KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 23. AVGUSTA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIJE ZA PREBACIVANJE JEDINICA U REJON BEOGRADA, NIŠA I SKOPLJA U VEZI RAZVOJA SITUACIJE U RUMUNIJI[1]

KR

T E L E G R A M

STROGO POVERLJIVO

K-di 2. oklopne A
uz obavest:
Komandi Vazduhoplovstva Jugoistoka

Pismeno dostavljeno:
7 *primeraka*

1.) LaN (FS),
2.) Gen. d. Trspw. SO.,
3.) H. Gr. Nafii.
4.) Vojnoupr. K-t Jugoistoka,
5.) Ic,
6.) O. Qu,
7.) Koncept.

182a/VIII

[1] Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 784.

Razvoj situacije u Rumuniji[2] zahteva:

1) Momentane mere:
   a) 4. puk »Brandenburg« (bez jednog bataljona), nasuprot dosadašnjim naređenjima, ne za Larisu nego u rejon Niša.
   b) 468. oki. izv. četa željezničkim] transportom za Beograd.
   c) 2/201. divizion jurišnih topova žel. transportom za Niš.
2) Mere koje treba pripremiti:
   a)[3] 1. brd. div. žel. transportom i pešad. maršem u rejon Niša, Motorizovana borbena grupa ili s ciljem Skoplje ili Niš.
   b)[4] 92 (mot.) gren. brigada žel. transportom u rejon Niša.
   c)[5] 202. tenk. bat. žel. transportom u rejon Beograda.
   d) 11/109. lakog ap (RSO) iz Albanije žel. transportom u rejon Niša.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Bf. Tgb. OB/Chef Str. pov.
br. 1882—44
od 23. avg. 1944.

F. d. R:
Zelmajer [Selmayr]

Ia K-t Jugoistoka (G. A. »F«) E. 24. avg. 1944 Ia str. pov. br. 3927 Pril. Obrađivač Ia	Na znanje

[2] U Rumuniji 23. avgusta 1944. došlo je do oružanog ustanka u Bukureštu pod vodstvom Komunističke partije Rumiunije, a 24. avgusta Rumunija je istupila iz rata na strani fašističke Nemačke (vidi Grupa autora, *Drugi svetski rat,* knj. 4, str. 332—4; Colonel V. Anesku i dr., *Romania in razboiul antihitlerist,* Institutu! de Studie istonice social-politice de pe linga C.C. AL P.C.R., Editura Militara, 1966, str. 61—89).

[3], [4] ii [5] Slova su u originalu precrtana mastiilom.

BR. 125

ZAPISNIK SA SAVETOVANJA ODRŽANOG 26. AVGUSTA 1944. KOD KOMANDANTA JUGOISTOKA POVODOM NJEGOVOG BORAVKA KOD HITLERA 22. AVGUSTA 1944. U VEZI SITUACIJE NA JUGOISTOKU I ODNOSA S ČETNICIMA[1]

Poverljivo

Ic/VAA[2]

Savetovanje kod gospodina komandanta
26. 8. u 10,30 časova

Učesnici:

Komandant Jugoistoka:	Spec, opunomoćenik Ministarstva
K-t[3]	spolj. poslova za Jugoistok:
Načelnik[4]	Poslanik Nojbaher[7]
Ic[5]	VLR Junker
VAA	GR Brude
Voj. upr. k-dt Jugoistoka:	
k-t[6]	
Načelnik	General Fibig[8]
Ic	SS-Grupenfirer Berenc[9]

Gospodin komandant izveštava o toku izlaganja kod firera 22. 8. Stav firera po pitanju Srbije čita se iz izveštaja o savetovanju Obaveštajnog odeljenja.[10]

[1] Snimak originala (pisanog ma mašini) tu AVII, NAV-T-311, r. 192, is. 837—40.
[2] To je nemačka skraćenica za Vertreter Auswsrtiges Amts, tj. predstavnik Ministarstva spoljnih poslova.
[3] Komandant Jugoistoka tada je bio general-feldmaršal Malksimi-Mjam fon Vajks.
[4] Načelnik štaba je tada bio general August Vinter.
[5] Misli se na načelnika Obaveštajnog odeljenja potpukovnika Harlinga.
[6] Vojnoupravni komandant Jugoistoka je bio general Haos Gustav Feiliber.
[7] Herman
[8] Martin (Martin Fiebig). General avijacije Fibig bio je tada na dužnosti komandanta avijacije Jugoistoka. Kao ratnog zločinca izručili su ga Englezi jugoslovanskim vlastima, ikoje isu ga 1946. osudile na smrt zbog zločina počinjenih bombardovanjem nezaštićenih mesta u toku rata.
[9] Bio ije tada komandant policije u Srbiji.
[10] Potpunije o tome vidi dok. br. 112.

Poslanik Nojbaher ukazuje na to da je firer, povrh formulisanja koje je upotrebljeno u izveštaju, priznao kao dozvoljivu podršku četnika DM[11] u okviru »onog što je taktički poželjno«. Firer, međutim, nije pristao na predlog specijalnog opunomoćenika da tu formulaciju proširi opštim izdavanjem jedne generalne punomoći k-tu Jugoistoka. Specijalni opunomoćenik je zastupao stanovište, nasuprot fireru, da premijera Nedića[12] treba oceniti kao pouzdanog i da se on, uostalom kao jedini od svih državnika Jugoistoka, nedvosmisleno antiengleski postavio. Ljudi DM su bez sumnje antikomunistički iz razloga nacionalne potrebe. Poverenje koje treba imati u četnike ne bi nikad smelo da ide tako daleko da im se eventualno poveri zaštita životno važnih objekata. U tom smislu, četnici nikad ne bi smeli biti pripušteni železnicama. Po shvatanju specijalnog opunomoćenika, firer je pridržao pravo da se za srpsku kartu uhvati onda kad izolirani razvoj u Bugarskoj to bude pokazao celishodnim.

Posl. Nojbaher je dalje izložio da se situacija, koja je služila kao preduslov za zajedničko izlaganje kod firera u pitanju DM, iz osnova promenila usled rumunske objave rata[13] i bugarskog držanja (izveštaj o bugarskoj ponudi za primirje u Ankari). Draža Mihailović i srpski nacionalisti nalaze se sada u konfliktu između nade na skoro oslobođenje od okupatora i straha od poplave komunizma. DM u ovom času nije u stanju, u pogledu naoružanja, da se suprotstavi komunizmu s izgledom na uspeh. Pošto on i njegove pristalice i sada, kao i pre, gaje nadu da će Englezi na srpskom području ipak igrati na nacionalnu kartu, DM mora da razmisli da li je sad za njega došao momenat narodnog ustanka, da bi si time obezbedio aktivnu legitimaciju za savezničku stranu. Po izjavi beogradskog predstavnika DM, DM još uvek stoji na dosadašnjem stanovištu. Uprkos tome, s naše strane je potrebna dvostruko oprezna procena, pošto četnici ili beže od crvenih, usled nedostatka oružja, ili pak akcijama moraju da čuvaju obraz prema savezničkoj strani. Predstavnik DM u Beogradu je, uostalom (naravno ne znajući tačno kakva sad razmatranja vladaju u taboru DM), na našu izjavu da će nove nemačke snage biti prebačene na područje Srbije dobro reagovao, naime s primedbom da će onda za snage DM biti potrebno samo manje oružja. Iz toga treba zaključiti da kod DM i sada kao i ranije u prvom redu vlada strah od komunističkog re-

[11] Draže Mihailoviea

[12] Milana

[13] Ruamtnija je istupila iz rata 23. avgusta 1944. narodnim ustankom u Bukureštu, pod vodstvom Komuniistiioke partije Rumunäje. Sutradan, 24. avgusta, Rumunija je objavila rat Nemačkioj.

šenja u Srbiji (pri tom naravno nada na naknadno legalizovanje po Englezima).

Situacija, koja se promenila usled rumunskih događaja, zahteva bezobzirno preispitivanje dosadašnjih razmatranja o srpskom području. Pošto Draža Mihailovič, prirodno, svoje ljude sad još u manjoj meri drži u ruci, pravilna politika bi bila izraz nemačke snage momentanom pojavom kompaktnih nemačkih vojnih snaga u Srbiji, koje bi iz političkih razloga trebalo da promarširaju kroz Beograd kao centar svakog mogućeg ustaničkog pokreta.

Posle izlaganja posl.[anika] Nojbahera treba računati s time da će Englezi, i protiv ruskih interesa, na Balkanu svoj uticaj u pogledu vlasti pojačano ostvarivati. Sklonost Engleza da popuštaju pred ruskim zahtevima opada u jednakoj meri kao što invazija na zapadu iz faze borbe za neki ugroženi mostobran prelazi u fazu obezbeđenog kontinentalnog fronta. Za englesku politiku je veliki crnac sa Istoka bez sumnje svoju dužnost uveliko ispunio. Saveznici se nalaze u Parizu. Usled toga postaje mogućom i promena engleskog kursa u politici prema DM, tj. ponovno uspostavljanje veza. Na liniji aktiviranja engleske politike na Balkanu bitni su izveštaji sa Zervasovog mostobrana kao i prvi izveštaj koji postoji kod vojnoupravnog komandanta Jugoistoka o navodnom ponovnom uspostavljanju veza Engleza sa DM, odašiljanjem majora čerčila.[14] Za ocenu raspoloženja ljudi DM idućih dana manje su važne njihove usmene izjave nego činjenica njihovog držanja u borbama protiv komunista. Celishodno je da se četnike na što je moguće više mesta dovede u borbeni dodir s crvenim i da se pri tom kontroliše njihovo držanje. Držanje četničkih bandi u vojničkom pogledu biće nepogrešiv barometar za stanje njihovih odnosa prema saveznicima.

Neki razgovor sa samim DM kao inicijativa s nemačke strane je besmislen. Specijalni izaslanik bi bio spreman za razgovor samo u slučaju inicijative koja bi dolazila od strane Draže Mihailovića, protiv kojeg razgovora firer, u zajedničkom izlaganju od 22. nije imao ništa. Jedva se međutim može računati s time da će DM sada učiniti takav korak. U celosti uzev, lokalne kombinacije, kao što je izdavanje oružja DM koje je bilo uzeto u kombinaciju, moraće se podvrgnuti brižljivom preispitivanju, kad čitavo okolno područje u političkom pogledu promeni svoju strukturu.

K-t Jugoistoka i načelnik štaba k-ta Jugoistoka izlažu da kao zahtev iz vojničke situacije proizlazi formiranje jednog izrazitog težišta u južnoj Srbiji.

[9] Pečat bez uobičajenog okvira.

Vojnoupravni komandant Jugoistoka spominje molbu premijera Nedića da bude primljen kod gospodina komandanta. Specijalni opunomoćenik rrioli za prijem, pošto će Nedić time ponovno da bude vezan za nas.

Dalji predmet diskusije jest:

pitanje razoružanja bugarskog Ekspedicionog korpusa i celishodnost da se pri tom uključe četnici,

celishodnost planiranog pothvata protiv Zervasa... Grčka.

Specijalni opunomoćenik izražava bojazan da će Bugari preduzeti akciju protiv železničke linije u Makedoniji i južnoj Srbiji da bi time ispunili jedan savezнички zahtev. Vojničke protivmere su u političkom pogledu potrebne. On ponovo ukazuje na nužnost održavanja stalnog borbenog dodira između četnika i komunista.

Činjenicu potpunog napuštanja Beograda od stacioniranih nemačkih trupa treba oceniti kao izrazito ohrabrenje pristalica narodnog ustanka u taboru DM. Zbog toga je celishodan skori marš SS-konjičke divizije,[15] koja je stavljena u izgled, kroz Beograd. Načelnik štaba k-ta Jugoistoka će telefonom preneti štabu rajhsfirera SS shvatanje o hitnosti momentanog odašiljanja SS-konjičke divizije na područje Srbije. Ukazuje se na naročito značenje koncentracije ustanova u Beogradu, posle iskustva iz Varšave[16] a posebno iz Pariza.[17] Pojave dezorganizacije pozadinskih ustanova mogu da se spreče naređenom oštrom kontrolom na mostovima. .. ,[18]

[15] Nije jasno na koju se diviziju misli. Možda se odnosi na 8. SS-konjičku diviziju »Florjain Gajer«, koja se u to vreme nalazila u Transilvaniji. Međutim, do toga nije došlo.

[16] i [17] Misli se na varšavski ustanak od 1. avgusta i ustanak u Parizu od 19. avgusta 1944. Oba ustanka su bila uperena protiv Nemaca. Dok su Nemci sravnili Varšavu sa zemljom, Pariz je oslobođen 25. avgusta 1944.

[18] Nečitak paraf.

BR. 125

NAREĐENJE KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 26. AVGUSTA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIJE ZA PREBACIVANJE 1. BRDSKE DIVIZIJE U PRAVCU SKOPLJA I NIŠA, TE PREDUZIMANJE MERA, POD ŠIFROM »JUDAS«, ZA RAZORUŽANJE 1. BUGARSKOG OKUPACIONOG KORPUSA I ANGAŽOVANJE ČETNIKA U CRNOJ GORI I SRBIJI ZA BORBU PROTIV NOVJ[1]

KR

Telegram

STROGO POVERLJIVO

PREDMET NAČELNIKA

2. OkA

Samo po oficiru!

Pismeno dostavljeno:

1.) Ia (FS)
2.) Vojnoupr. k-t Jugoistoka
3.) GrA Nafii
4.) O. Qu
5.) Ic
6.) KTB

[2]

K-t Jugoistoka

(K-da GrA »F«)

Prim.: 26. 8. 44.

XXIV/44

Ia/KTB Br. str. pov. 36/44
Prim. 6 . . .. Pril

1.) Završena je operacija »Ribecal«.[3] Borbe u cilju gonjenja, koje su sada u toku, nastavljaju se sredstvima 2. OkA pod komandom K-de V SS-brd. AK.[4]
K-du K rasformirati, generalštabnog potpukovnika Gajtnera što pre uputiti na njegov novi zadatak.

2.) 1. brd. div. odmah preduzima marš prema južnoj Srbiji. U prvo vreme treba da se prikupi na liniji Mitrovica — Raška — Kraljevo, sa frontom prema istoku. Od 12.00

[1] Snimak overenog prepisa telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 616—7.

[2] Četvrtasti pečat.

s Vidi dok. br. 99, 104, 105, 108 i 109.

[4] i [8] Reč je o produženju operacije »Ribecal« pod šifrom »Ribenšnicel« (Riibenschniitzeil« — »Rezanci od repe«) protiv jedinica 12. korpusa NOVJ i 6. proleterske divizije »Nikola Tesla«, a uz učešće 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«, 2. puka »Brandenburg«, delova 297. peš. divizije, 12. tenkovskog bataljona z.b.V., 696. bataljona Feldžandarmerije, 1. i 2. puka SDK i Muslimanske legije »fon Krempler«. Opširnije o tome vidi tom IV, krnj. 29, dok. br. 9 i knj. 30. dok. br. 53; AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 16: ratnli dnevnik k-danta Jugoistoka za 27. lavgust 1944. godine.

časova 27. 8. divizija stupa pod neposrednu komandu k--danta Jugoistoka. Radi se o tome da se što pre ima u gotovosti u rejonu Mitrovica jedna jaka motorizovana borbena grupa koja bi, u slučaju potrebe, mogla, pod neposrednom komandom komandanta divizije, preduzeti nastupanje u pravcu Skoplja i Niša. Obezbediti sigurnu vezu sa k-dantom Jugoistoka preko komande 2. OkA, ako je potrebno i slanjem jednog ordonans-oficira.

3.) Operativni štab Auleb[5] da odmah bude spreman za funkcionisanje i izvršenje sledećih zadataka:

a) sa snagama koje su do sada bile na raspolaganju u južnoj Srbiji vezivati crvene jedinice na području koje će vojnoupr. k-t Jugoistok tačnije odrediti,

b) po dovođenju 1. brd. div. razbiti crvene jedinice. Šifra: »Vervolf«[6],

c) sa ili bez 1. brd. div. razoružati I bugarski okupacioni korpus prema detaljnijim uputstvima vojnoupravnog k-ta Jugoistoka. Šifra: »Judas«.[7]

4.) Jedan od čvornih zadataka K-de 2. OkA i vojnoupravnog k-ta Jugoistoka jeste i taj da odmah sve četničke jedinice u Srbiji i Crnoj Gori dovedu u borbeni dodir sa crvenim snagama i da se staraju da se taj dodir održava. Na ovaj način ne dopustiti četnicima da sami dođu do inicijative, kako bi se, s obzirom na opštu situaciju, mogla okrenuti i protiv Nemačke. Odbijanje četnika da stupe u borbu protiv komunista smatrati kao opasan simptom i odmah o tome izvestiti.

5.) Poslati izveštaj:

a) K-di 2. OkA:

0 preuzimanju komande od strane K-de V SS-brd. AK 1 o namerama u pogledu nastavljanja dosadašnje operacije »Ribecal«.[8]

[5] Nazivan je po imenu Helga Auleba, k-ta 69. AK. Taj štab je formiram privremeno i kasnije je prerastao u Korpusnu grupu »Šnekanburger« (vidi dolk. br. 124).

« »Wehrwolf« (»Vukodlak«), Bliže o tome vidi AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 4, 7: ratni dnevnik k-danta Jugoistoka za 28. avgust 1944. godine.

[7] »Judas« (»Juda«), Ta operacija za razoružanje bugarskih jedinica 1. okupacionog korpusa (22, 24. i 25. divizija) u Srbiji, kao i bugarskih jedinica u Makedoniji, planirana je po naređenju Vrhovne komande Vermahta od 26. avgusta 1944 (vidi AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 13, 14, 17 i 66: ratni dnevnik k-danta jugoistoka za 27. avgust i 7. septembar 1944, s. 616—7: informacija k-danta Jugoistoka od 26. avgusta 1944).

b) 1. brd. diviziji:
O izvođenju marša do stizanja u Ibarsku dolinu.
c) Vojnoupr. k-t Jugoistoka:
Preuzimanje komande od strane Operativnog štaba Auleb i prvi zadaci toga štaba.

[9]K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, str. pov. br. 0202 Chefs
od 26. 8. 44.

Za tačnost:
Zelmajer
gen. št. pukovnik

BR. 116

DIREKTIVA KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 26. AVGUSTA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIJE ZA PREDUZIMANJE MERA, POD ŠIFROM »TROJBRUH«, U SLUČAJU NEPOVOLJNOG RAZVOJA SITUACIJE U BUGARSKOJ I ZA ČVRSTO DRŽANJE SAOBRAĆAJNOG ČVORA U SKOPLJU DO PRISTIZANJA POJAČANJA[1]

KR

Telegram

STROGO POVERLJIVO

PREDMET NAČELNIKA

Samo po oficiru!

Dostavljeno pismeno:

1.) Ia (FS)
2.) Vojnoupr. k-t Jugoistoka
3.) Gen. d. Trspw.
4.) Ic
5.) Flivo
6.) KTB

GrA »F«
2. OkA
Šef Nem. voj. mis.
u Bugarskoj
DKW /WFSt/ Op (H) Jugoistok
-w. Kdo Jugoistok

XXV/44

K-t Jugoistoka
(K-da GrA »F«)
Prim. 26. 8. 44
Ia/KTB Br. str. pov. 37/44
Prim. 6 .. Pril.

[9] Vidi objašnjenje 7 u dok. br. 86.

[1] Smimalk overemog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV--T-311, r. 191, s. 618—9.

[2] **četvrtasti pečat.**

Razvoj situacije u Bugarskoj[3] može nas prinuditi da u najkraće vreme preuzmemo pod svoju kontrolu Skoplje i železničku prugu Grdelica — Skoplje — Đevđelija.

Ako usledi takav slučaj naređuje se:

1.) Zadatak *komandanta Vermahta u Skoplju* je da po svaku cenu drži saobraćajni čvor u Skoplju do pristizanja nemačkih pojačanja.[4] Za ovaj zadatak neodložno prikupti sve Nemce u centre otpora. Važno je da se čvrsto drži u rukama železnička stanica, centrale veze i aerodrom.

2.) *1. brd. div.* vrši udar prema Skoplju sa jednom motorizovanom borbenom grupom što veće jačine, pod komandom komandanta divizije, zaposeda grad ili ga zauzima, bez obzira na svaki otpor, i drži ga dok ne usledi preuzimanje daljih mera. Pomenuti zadatak 1. brdska divizija izvršava bez obzira na situaciju u južnoj Srbiji.[5] Lozinku za ovaj zadatak dobiće 1. brd. div. preko Komande 2. OkA, bez obzira pod čijom se komandom bude našla u tom momentu.

3.) *Vojnoupr. k-t Jugoistoka* napada duž železničke pruge Grdelica — Skoplje sa delovima snaga prikupljenim na svom području i uspostavlja improvizovano obezbeđenje železničke pruge.

4.) *GrA »E«* nastupa sa juga sa trupama naročito za to prikupljenim i jednim udarom zauzima deo pruge Đevđelija — Skoplje, te na tom delu pruge organizuje novo obezbeđenje.[6]

5.) *Gen. transp. Jugoistoka* brzo otklanja rušenje i preduzima, pomoću nemačkog, srpskog i grčkog službenog personala, staranje o eksploataciji.

[3] Reč je o previranju u Bugarskoj posle prodora Crvene armije u Rumuniju (i istupanja Rumunije iz rata), i o objavljivanju, 25. avgusta, »neutralnosti« od strane bugarskih vlastodržaca (vidi Grupa autora. *Drugi svetski rat,* knj. 4, istr. 342—3; Grupa autora, *ORNJ,* str. 347).

U vazi s mogućnošću istupanja i Bugarske iz rata, komandant Jugoistoka izdao je 18. avgusta direktivu za preduziimanje mera u slučaju da nastupe takve okolnosti (AVII, NAV-T-311, r. 286, s. 67—9).

[4] Opširnije o posedaniju Skoplja od nemačkih jedinica koje su pristigle kao pojačanje vidi dok. br. 115, 124 i 127.

[5] Prikupljanje te motorizovane grupe 1. brdske divizije izvršeno je u rejonu Kosovske Mitrovioe i Raške u toku 27. avgusta (AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 890—4: beleške telefonskih razgovora Ia k-danta Jugoistoka od 27. jula 1944. i s. 993—7: izveštaj k-danta Jugoilstaka od 29. avgusta 1944; r. 190, s. 763—1007, str. 226: ratni dinevniik Operativnog odeljenja k-<danta Jugoistoka za 24. avgust 1944).

[6] Bliže o tome vidi AVII, NAV-T-311, r. 190, -s. 763—1007, str. 226 i 227.

7.) Moli se *K-da vazdAuhoplovstva] Jugoistoka* da izviđanjem, borbenim angažovanjem, a, u slučaju potrebe, i vazdušnim transportima prema Skoplju, što je moguće više podrži ove mere kopnene vojske.
8.) Pripreme za zadatke navedene pod tač. 1—7 sprovesti sa najvećom mogućom brzinom.
9.) *Izvođenje* mera po gornjem naređenju otpočinje pod šifrom »Trojbruh«.[7]

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia str. pov. br. 0205 Chefs
od 26. 8. 44

Za tačnost:
Zelmajer
gen. št. pukovnik

BR. 117

ZAPOVEST KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 29. AVGUSTA 1944. KOMANDANTU GRUPE ARMIJA »E« ZA ODBRANU PODRUČJA JUGOISTOKA[1]

KR

Telegram

STROGO POVERLJIVO

PREDMET NAČELNIKA

Samo po oficiru!

Pismeno dostavljeno:
1.) Ia (FS)
2.) K-t 2. OkA
3.) Vojnoupr. k-t Jugoistoka, *informativno:*
4.) K-t K-de vazd. Jugoistoka
5.) K-tu Morn[aričke] grupe **»Jug«**
6.) Ic
7.) O. Qu
8.) KTB

[2]

K-t Jugoistoka

(K-da GrA »F«)

Prim.: 29. 8. 44.

Ia/KTB Br. str. pov. 39/44
Prim. 8. Pril.

[7] »Treubruch« (»Varolomstvo«). K-it Jugoistoka dopunio je ovu direktivu novim instrukcijama od 27. avgusta 1944 (AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 620-1).

[1] Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 622—5.

[2] Četvrtasti pečat.

Komandantu
GrA »E«

PREDMET NAČELNIKA
XXVII/44

Zapovest br. 7 za odbranu područja Jugoistoka

1.) Ispadanje Rumunije[3] i politički prodor saveznika u Bugarsku stavlja naše vojno vodstvo u novu situaciju. Dok su rumunske oružane snage skoro bez izuzetka prešle na stranu neprijatelja, *Bugarska* još odugovlači sa otvorenim raskidom saveza. Prikriveni neprijateljski stav prema Nemačkoj jednog dela bugarskih vlasti i dela bugarskih oružanih snaga ipak se već sada može konstatovati. Što se tiče pojedinosti, treba da očekujemo:

a) Povlačenje I bug. okup. korp. iz Srbije[4], u kom cilju su već otpočeli prvi pokreti,
b) povlačenje 7. bug. div. iz Grčke,
c) zahtev da nemačke trupe napuste bugarsko područje. Ovaj zahtev je do sada oprezno nagovešten,
d) napuštanje trakijskog područja, novopripojenog 1941,
c) evakuaciju Makedonije ili, pak,
f) držanje ovog područja prema posebnim sovjetsko-ruskim uputstvima, koristeći ga kao izolaciono područje između od Nemaca okupirane Grčke i severnog dela Balkanskog poluostrva i kao bazu sovjetske prevlasti na području Jugoistoka.

[3] Rumunija je istupila iz rata 24. avgusta 1944 (vidi dok. br. 113).

[4] Raspored 1. bugarskog okupacionog korpusa u okupiranoj Srbiji bio je 14. avgusta sledeći: štab korpusa ii 22. pešadijska divizija (Štab sa 63. i 66. pukom) u Nišu; Štab 25. divizije u Požarevou (70. puk u Aranđelovcu, a 103. u Zaječaru), Štab 24. divizije u Užicu (61. puk u Užičkoj Požegi, a 64. puk u Kremni), Štab 27. divizije sa 65. pukoim u Pirokuplju (122. puk u KuršurnMlji, 123. puk u Lebianu, a 69. puk južno od Prokuplja) — vidi AVII, NAV-T-311, r. 286, s. 530: skica rasporeda bugarskih jedinica u okupiranoj Srbiji oa dan 14. avgusta 1944.

Inače, Bugari su 15. avgus/ta imali ukupno 22 pešadijske divizije, 2 konjičke divizije, 1 tenkovsku brigadu i 2 granične brigade (vidi AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 391—7: izveštaj Komande Grupe armija »F« od 15. avgusta 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta).

Bugarska vlada naredila je 29. avgusta povlačenje 1. bugarskog okupacionog korpusa iz Srbije i 7. divizije dz Grčke (Trakije), ali ne i 5. armije i glomaznog policijskog aparata iz Makedonije, jer je ona Makedoniju smatrala svojom provincijom, i nadala se da će je kao talkvu moći i zadržati (Grupa autora, *ORNJ,* istr. 347; AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 965—9 i s. 993—7: izveštaji kljdanita Jugoistoka od 28. d 29. avgusta 1944),

U takvoj situaciji vrlo su verovatni *napadi na spoljni front* područja Jugoistoka. Opasne tačke predstavljaju Zervasov mostobran oko Parge, -područje srednjodalmatinske obale od Šibenika do Splita (u prvo vreme opasnost je ovde samo ograničenih razmera), a nakon daljih anglo-američlcih napredovanja u pravcu doline. Poa i područje Istre i sektor Like.

Pokret bandi će dobiti naročiti polet u uslovima korišćenja mnogostrane zauzetosti nemačkih trupa i u sadejstvu sa operacijama velikih sila.

2.) *Zadatak K-de Jugoistoka* je da čvrsto drži srednji deo Balkanskog poluostrva koji je važan za ratnu privredu i da obezbedi funkcionisanje najvažnijih saobraćajnih veza na području Jugoistoka.

3.) Da bi se dobile potrebne snage za izvršenje gornjih zadataka, preduzeti sledeće:
   a) prikupiti u rejonu Beograd — Niš — Skoplje pokretne rezerve k-danta Jugoistoka. Pojedinosti će se regulisati posebnim naređenjima,
   b) smanjiti posade na jonskim i jegejskim ostrvima, a što je moguće više prorediti zaposedanje položaja na primorskim sektorima južne i srednje Grčke,
   c) bez odlaganja pripremiti povlačenje svih trupa i postrojenja južno od linije Krf — Janjina — Kalabaka — Olimp i uspostavljanje novog fronta na toj liniji.

4.) *GrA »E«* počinje, uz preduzimanje svih mera maskiranja, *bez odlaganja* sa
- a) odvoženjem sa svih ostrva, osim sa Rodosa i Krfa, borbenih jedinica i operativnih štabova. Prilikom sprovođenja ovih mera mora se očuvati odbrambena sposobnost Krita. Sa Lemnosa uzeti jedan bataljon i ne smanjivati više snage na njemu. Postojeće transportne kapacitete morskim i vazdušnim putem u potpunosti iskoristiti, i to u okviru granica postavljenih oskudicom u pogonskom gorivu i neprijateljskom nadmoćnošću,
   b) što dubljim rasporedom obalske odbrane^.ikoja.j§jdäsada bila linijska, pri čemu napustiti sve grupe uporišta koja se ne nalaze blizu velikih luka. U južnoj i srednjoj Grčkoj od mnogostruke je važnosti besprekorno obezbeđenje malog broja puteva i železničkih veza,
   c) sa preuređenjem načina snabdevanja, i to
      (1) na području južno od linije Krf — Olimp i na ostrvima ne treba više povećavati zalihe, nego sa-

mo, ukoliko je moguće, održavati njihovo sadašnje stanje,

(2) doturanje potreba za snabdevanje na područje južno od linije Krf — Olimp i na ostrva vršiti samo radi pokrivanja najnužnijih potreba tekućih borbenih dejstava. Prestati sa upućivanjem snabdevačkih vozova koji bi prevazilazili razmere snabdevanja date ovim srnernicama, te to uzeti u obzir prilikom budućeg zahteva,

(3) delimično pomeranje zaliha i ustanova snabdevanja, voznih parkova, itd. koji nisu neophodni za samo *izvođenje borbenih dejstava,* sa područja srednje i južne Grčke prema severnom delu područja Grupe armija »E«,

(4) rastresit raspored svih snabdevačkih baza po dubini i duž pravaca snabdevanja važnih u pogledu većih pokreta trupa

d) prekidom izvođenja svih planiranih fortifikacijskih radova južno od linije Krf — Olimp i premeštanjem na ovaj način dezangažovanih službenih mesta, firmi i vojnih interniraca na druga mesta u cilju angažovanja u okviru Grupe armija »E«, odn. prema naređenju k-danta Jugoistoka;

e) odvoženjem iz cele Grčke svih jedinica i službenih ustanova, kao i pojedinačnih lica, koji nisu neophodni za rat, a prema naređenju k-danta Jugoistoka, Ia br. 4032/44, str. pov. od 27. 8.,[5] čija se važnost ne odnosi samo na velike gradove, kao što je prvobitno zamišljeno. Dobra važna za rat, a koja nisu potrebna za neposredno izvođenje borbenih dejstava, uputiti u Nemačku ili na sigurna mesta, prema naređenjima koja će se izdavati od slučaja do slučaja. Za ovo upućivanje koristiti železničke kapacitete u povratku. Redosled odvoženja prema stepenu hitnosti, od čega se može odstupiti samo u slučaju ako bi, zbog pridržavanja stepena hitnosti, došlo do usporavanja opticaja vagona, što se mora apsolutno izbeći.

5). *GrA »£« pripremiće* po sistemu kalendarskog planiranja *evakuaciju Grčke* južno od linije Krf — Janjina — Ka-

[5] To naređenje se odnosi na postupke i mere u vezli evaikuaoiije službenih i drugih ustanova, na osnovu iskustava u Francuskoj i Rumuniji, u slučaju neposredne opasnosti u Beogradu i Zagrebu, te evakuaciju foliksdojčera nesposobnih za borbu (AVII, NAV-T-311, r. 185, s. 816—20).

labaka — Olimp, kao i evakuaciju isturenih ostrva. Pridržavati se sledećih gledišta:

a) situacija u pogledu bandi zahteva, a sklop zemljišta olakšava, postupno povlačenje uz privremenu odbranu bokova na većoj dubini.
b) brzo izviđanje i priprema linija otpora, bar organizovati snabdevačka uporišta i sprovesti organizaciju veza,
c) konačno precizirati glavnu borbenu liniju Krf — Olimp — Solun — odsek Strume i preduzeti njeno fortifikacijsko uređenje, izgraditi jake »zaprečne forove« na prolazima, sa posadama za obezbeđenje i rešenjem pitanja njihovog snabdevanja,
d) prekontrolisati pripremljena zaprečavanja i rušenja, kao i regulisanje naređenja za njihovo ostvarenje,
e) odmah porušiti sve aerodrome i luke za koje se proceni da nam više neće biti potrebni.

6.) U produžetku, odn. pozadi glavne borbene linije Krf — Olimp — Struma precizirati drugi položaj koji će se protezati

a) uglavnom duž bivše jugoslovensko-bugarske granice. Ovo za slučaj da i bugarske oružane snage delimično učestvuju u izvršenju ovog zadatka i pod pretpostavkom čvrstog držanja položaja Krf — Olimp. Ovo će izvršiti K-da GrA »E«,
b) grubo na liniji Skadar — odsek Drima — Južna Morava — srpsko-bugarska granica do Turnu Severina, a dalje u produžetku do GrA »Južna Ukrajina«,[6] za slučaj da bugarske oružane snage zauzmu neprijateljski stav. Ovo će izvršiti K-da 2. OkA. Pri ovome predvideti i varijantu isturenih položaja koji bi obuhvatali nalazišta hromne rude oko Skoplja na opštoj liniji južno od Skadar — Veles — Kriva Palanka — bivša bugarsko-jugoslovenska granica

7.) *Prilikom preduzimanja svih ovih mera važno je da se što je moguće duže izbegne utisak evakuacije.*

Ovo važi kako u odnosu na civilno stanovništvo tako i *u odnosu na naše trupe.* Svaki Nemac treba da zna da će njegov položaj u datom momentu biti utoliko teži ukoliko neprijatelj bude ranije orijentisan u pogledu naših namera. No, i pored toga, taktički zadaci koje dobija trupa mora u svakom slučaju da budu *jasni.* A ti zadaci

[6] Grupa armija »Južna Ukrajina« preimenovana je 20. septembra 1944. u Grupu armija »Jug« (vidi fon Zigler, n. d., str. 21).

su: »Odbrana do poslednjeg metka i do poslednjeg čoveka sve dotle dok ne stigne provereno naređenje za prekid borbe«.

8.) GrA »E« poslaće što pre izveštaj o:
a) nameravanim pomeranjima trupa i o potrebnom vremenu,
b) namerama po pitanjima snabdevanja,
c) planu evakuacije južnog i srednjeg dela Grčke,
d) predlogu za organizaciju i posedanje predviđenih položaja na liniji Krf — Olimp — Struma, pod pretpostavkom da raspolažemo samo sopstvenim snagama,
e) stanju priprema za zaprečavanje i rušenje,
f) objektima koje treba odmah porušiti.

9.) Mole se K-da vazd.[uhoplovstva] Jugoistoka i Mornarička] k[oman]da Grupe »Jug« da svoje mere prilagode, uz tesnu saradnju sa K-dom GrA »E«, ovim smernicama i da nas što pre obaveste o svojim namerama iz svog delokruga.

10.) *Odredbe u odnosu na čuvanje tajnosti:*
O ovoj opštoj instrukciji mogu biti obavešteni samo viši komandanti, načelnici viših štabova i 1. generalštabni oficiri onih komandi koje su naznačene u adresi.
Svi ostali oficiri štabova kao i potčinjeni komandanti mogu biti upoznati samo *izvodno* uz najstrožu obavezu da se pridržavaju »Osnovnog firerovog naređenja od U. 1. 40«[7]
Trupama izdavati naređenja koja se odnose samo na pojedinosti! Široko se koristiti usmenim uputstvima!
Izvodna naređenja ne srneju biti takva da se iz njih mogu izvući zaključci o opštim namerama.

potp. bar[on] f. Vajks
general-feldmaršal

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, str. pov. br. 0217/44, Chefs
od 29. 8. 44

Za tačnost:
Zelmajer
gen. št. pukovnik

[7] Redakcija ne raspolaže tim naređenjem.

BR. 125

PROCENA SITUACIJE ODELJENJA STRANIH ARMIJA — ZAPAD NEMAČKE VRHOVNE KOMANDE KOPNENE VOJSKE OD 29. AVGUSTA 1944. O SITUACIJI U BUGARSKOJ I O NAREĐENJU VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ JOSIPA BROZA TITA ZA ZATVARANJE KOMUNIKACIJA U MAKEDONIJI[1]

006195/1700[2] STROGO POVERLJIVO!

KR *uništiti*[3]
4 primerka

Telegram

1.) FS
2.) Flivo, O. Qu.
3.) Vojnoupr. k-t Jugoistoka
4.) *Funk. KTB* 245/VIII

K-di 2. OkA, Ic/AO
Grupi armija »E«, IcAO
Nem. op. gen. u Hrvatskoj, Ic
Vojnoupr. k-tu Jugoistoka, Ic/AO *(kao pismo)*

Kratka ocena neprijatelja »Zapad« br. 1370
(OKU Strane armije — Zapad od 27. 8. 44)

Samo za ograničen krug primalaca!

Italija: . . ,[4]

Balkan:

Izvestan broj indicija dozvoljava da se na celokupnom prostoru Balkana može primetiti usklađivanje neprijateljskih namera s razvojem situacije u Rumuniji:

1.) Sada je već i iz Sofije zvanično javljeno da se vode *pregovori između Bugarske i saveznika* (u Ankari).[5]

[1] Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 990—1.

[2] i [3] Dopisano rukom.

[4] Redakaija je izostavila deo teksta koji se odnosi na Italiju i to je označila s tri tačke.

[5] Bliže o tim tajnim pregovorima vidi Grupa autora, *ORNJ,* str. 347; AVII, NAV-T-311, r. 1900, s. 1001: iraitni dnevnik Operativnog odeljenja fcta Jugoistoka za 25. avgust 1944.

2.) *Zahtevi Bugarske,* pod jakim pritiskom saveznika, naročito Rusa, izgleda da su svakim danom *sve veći* (razoružanje delova nemačkih jedinica koje su prešle na teritoriju Bugarske, kratkoročna evakuacija stalnih trupa i vojne imovine).

3.) *Povlačenje* ovih delova bugarskog *Okupacionog korpusa* koji se nalaze u zapadnoj Srbiji (24. divizija) za sada do žel. linije koja vodi kroz centralnu Srbiju.

4.) Operacija Titovih snaga iz područja Hrvatske u *Srbiju,* koja je, kao *prolaz* ka južnom Balkanu, *odlučujući važna.*

5.) Ponovljeno *strogo* naređenje Tita dvema grupacijama za zatvaranje saobraćajnih puteva (drumovi i železnica u pravcu juga) u rejonu Skoplje — Debar — Veles između 1. i 10. 9 (srpski izvori).[6]

® Reč je o direktivi Vrhovnog komandanta NOV i POJ od 17. avgusta 1944. za rušenje najvažnijih putnih i železničkih komunikacija, u sadejstvu sa savezničkom avijacijom, širom okupirane Jugoslavije. Dogovor za tu zajedničku jugoslovansko-savezničku operaciju, najveću takve vrste tokom drugog svetskog rata., postignut je za vreme razgovora, od 6. do 14. avgusta, između vrhovnog komandanta NOV i PO Jugoslavije maršala Josipa Broza Tita, premijera Velike Britanije Vinstona čerčila (Vinston Churchill) i savezničkog komandanta na Sredozemlju Henrija Mejtlenđa Vilsona (Henry Maitland Wilson), u Kazerti i Napulju. Cilj operacije bio je rušenje glavnih saobraćajnih objekata (putnih i železničkih) u svim okupiranim delovima Jugoslavije jed novramenim napadom jedinica 8 korpusa NOVJ (24 divizije i 1 operativna grupa sa 79 brigada i 62 odreda, sa ako 120.000 ljudi) i 4 operativne zone NOVJ, te jedinica glavnih štalbova NOV i PO Slovenije, Srbije, Vojvodine i Makedonije, kao i savezničkih vazduhoplovnih snaga: Balkanskih vazduhoplovnih snaga (Balkan Air Forces—BAF) i američke 15. vaizduhoploivne armije (15. United States Army Aitr Forces — USAAF) iz sastava MAAF (Mediteramien American Aiir Forces — Američkih vazduhoplovnih snaga u Sredozemlju), odnosno MASAF (Mediteranien American Strategical Air Forces). Operacija je počela 1. septembra 1944. jednovremenim napadom na 27 komunikacija (16 putnih, 10 železničkih i 1 rečnoj) i trajala je do 7. septembra. Za vreme te operacije (nosila je šifrovani naziv »Retviik« — »Ratweak« — »Nedelja pacova«) jedinice NOV i POJ zauzele su 8 naselja i 49 železničkiih stanica, porušile prugu na 73 mesta, a zarušile na 1.003 mesta, zarušile ceste na 100 mesta, porušile 97 mostova i 83 propusta, uništile ili oštetile 12 lokomotiva i 318 vagona i 5 olklopnih vozova, a zaipalile 35 vagona. Pored toga, porušeno je 77 km tele@rafskO"telefonsikih linijia, uništeno 37 bunkera, a u borbi ubijeno 4187, a zarobljeno 5.782 neprijateljska vojnika. Savezničko vazduhoplavstvo je napalo 11 naseljenih mesta (saobraćajnih čvorova), među kojima: Beograd, Karlovac, Slavooski Brod, Niš, Kraljevo, Leskoviac i dr., kao i 10 drugih uporišta, te više desetina železničkih tramsporata, preko' 20 železničkih mostova i prelaza, i više drugih objekata. Opšilrnje o tome vidi Milovan Dželebdžić, *Dejstva na komunikacije u Jugoslaviji od 1. do 1. septembra 1944. godine,* Vojnoistorijski glasnik br. 3, 1970, str. 7—61; Milovan Dželebdžić, *Dejstva po komunikacijama u Jugoslaviji od 1. do 7. septembra 1944. godine, Vojno delo,* br. 1, 1971, str. 115—129.

6.) Pojačana aktivnost banditskih grupacija i dalja izgradnja saobraćajne mreže na *istarsko-slovenskom području.* Posmatrano u celini, po tome se mogu prepoznati mere i operacije koje su jedne s drugima dovedene u saglasnost sa ciljem da se onemogući formiranje novog fronta na istočnom Balkanu. U isto vreme izgleda da snage koje stoje na raspolaganju na području zapadnog i južnog Balkana (Tito, Zervas[7]) imaju zadatak da puteve dotura na severozapadnom Balkanu i području Srbije trajno blokiraju i da svim sredstvima vežu nemačke snage.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ic/AO, str. pov. br. 6878/44
od 29. 8. 1944.

F. d. R.
Merem[8]
kapetan

BR. 119

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 31. AVGUSTA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O FORMIRANJU SPECIJALNOG ŠTABA »BACING« I PLANIRANJU OPERACIJE »VASERNIKSE« ZA IZVLAČENJE REĆNIH PLOVNIH OBJEKATA, SA MATERIJALOM, BLOKIRANIH U ĐERDAPU[1]

KR

Telegram

STROGO POVERLJIVO

291/VIII
OKW /WFSt/ Op (H) Jugoistok (Vidi takođe 270/VIII)[2]

Veza: Tam.[ošnji] tel. str. pov. br. 0010569/44.[3]

[7] Napoleon. Inače, Englezi su planirali da izvedu sličnu operaciju i u Grčkoj, u saradnji sa ELAS-om, pod šifrom »Nojeva barka« (»Noah's Arfc«). Međutim, ona nije dala željene rezultate (vidi' Milovan Dželebdžić, navedeni članak u Vojnoistorijskoim glasniku br. 3/1970, str. 10).

[8] Marrem. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

[1] Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 1123.

[2] Dopisano rukom. Inače, taj prilog je naređenje k-ita Jugoistoka od 30. avgusta za formiranje Specijalnog štaba »Bacing« (AVII, NAV--T-311, r. 192, s. 1085).

[3] Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

K-t Jugoistoka izveštava o formiranju jednog Specijalnog štaba pod komandom generala inžinjerije[4] pri k-tu Jugoistoka, general-majora Bacinga.[5] General-major Bacing poznaje lokalne prilike već po svojoj delatnosti iz 1941. godine. On je potčinjen vojnoupr. k-tu Jugoistoka sa zadatkom da, u cilju proboja Ratne mornarice, sa snagama Kopnene vojske d uz podršku vazduhoplovstva, ukloni rumunske jedinice koje vrše preprečavanje na severnoj obali Dunava ili da ih privremeno neutrališe. Pripreme teku od 30. u podne, u tesnoj saglasnosti s Ratnom mornaricom i Komandom vazduhoplovstva Jugoistoka. Kao prva faza, stavljena je u pokret operacija »Vasernikse«[6]. Ispituju se mogućnosti za produženje te operacije a isto tako i problem da li prodor duž druma na severnoj obali Baziaš — Moldava prema Oršavi obećava uspeh.[7]

Za k-ta Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Načelnik štaba
I. V. Zelmajer, gen. štabn. pukovnik

Za tačnost:
Zelmajer[3]
gen. štabn. pukovnik

[8]K-t Jugoistoka, Ia, str. pov. br. 4161 od 31. 8. 44.

[4] Odgovara funkciji načelnika inžinjenilje. Nemci isu za taj položaj u višim komandama imali naziv: General der Pioniere (General pionira, tj. inžinjerije).

[5] Bazing

[6] i [7] Wassernixe (»Vodena vila« ili »Vila brodarica«). Cilj operacije bio je da se izvrši prodor Diunavom oko 200 šlepova (natovarenih hranom i materijalom) i više manjih drugih plovnih ratnih objekata. Prodor je trebalo izvršiti na odseku Turnu Severin — Baziaš, uz podršku jedinica Specijalnog štaba »Baciing« (Borbena grupa »Re« •— Kampfgruppe »Rehe«) i mornaričkih jedinica Dunavske ftotale. Prodor je počeo 4. septembra. Drumom južno od Dunava napadala je Borbena grupa »Re« (operacija »Vasernikse«), a drumom severno od Dunava 92. motorizovana grenadirska brigada (operacija »Donauelfe;< — »Dunavski vilenjak«). Opširije o tome vidi dok. br. 35, 129 i 168; AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 31—2 .i 37: ratni dnevnik k-ta Jugoistoka za 30. i 31. avgust 1944, r. 192, s. 1044 i 1109—12: belešike d izveštaj k4a Jugoistoka od 30. i 31. avgusta, d s. 1124—5: plan Specijalnog štaba »Bacing« od 31. avgusta za operaciju, ir. 193, s. 172—5, 200—3, 273—7, 315—20, 481—7, 576—82. i 603—7: izveštaji k-ta Jugoistoka od 4, 5, 7. 12, 14 i 15. septembra 1944. o početku i taku alkcije.

Detaljnije o sastavu Dunavske floti!e vidi AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 217: izveštaj Borbene grupe »Gvozdena vrata« od 21. septembra 1944.

[8] Na obrascu telegrama odštampan je naslov komande.

[9] Pečat bez uobičajenog okvira.

BR. 125

ZABELEŠKA NAČELNIKA VOJNE POLICIJE PRI KOMANDI GRUPE ARMIJA »F« OD 31. AVGUSTA 1944. O HAPŠENJU LORKOVICA I VOKICA, MINISTARA U VLADI NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE[1]

POVERLJIVO

Ia... 1. 9
O. U., 31. 8. 44

Načelnik Vojne policije
pri Komandi Grupe armija »F«

Pov. br. Br. B. 2910/44 (II)

Zabeleške Ic

Pred.[met].: Ministri Lorković i Vokić razrešeni dužnosti.

Major Mecger,[2] ađutant generala Glez-Horstenaua u 12.00 časova izvestio je preko telefona o pojedinostima u vezi promene u hrvat, vladi sledeće:

Saopštenje, koje je noćas dato, da je poglavnik naredio da se ministar unutrašnjih poslova Lorković[3] i ministar rata Vokić[4] uhapse ne odgovara činjenicama. Informaciju je general Glez-Horstenau dobio od SD.[5]

Činjenica je da je Pavelić oba ministra razrešio njihovih dužnosti. Oni mogu slobodno da se kreću, ali pretpostavlja se

[1] Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 285, s. 896. U gornjem desnom uglu nalazi se jedan nečitak paraf i par kraćih priibeleški.

[2] Metzger

[3] Mladen. Do razrešenja dužnosti li stavljanja u kućni pritvor, bio je ministar unutrašnjih poslova od 1942. godine (vidi dok. br. 134). Umesito njega, za ministra unutrašnjih poslova imenovan je dr Mehmed Alajbegović.

Vrhovni sud NR Hrvatske osudio je 7. juna 1947. ratnog zločinca Meibmeda Alaljbegovića na smrt streljanjem (vidi *Politiku,* beogradsko izdanje, od 8. juna 1947).

[4] Ante. Bio je ministar oružanih snaga u vladi NDH. Neposredno pre odstranjivanja sa dužnosti i stavljanja u kućni pritvor dobio je, 13. jula 1944, kao treći čovek (iza Pavelića i Slavka Kvaternika) u ustaškoj hijerarhiji, zvanje »krilnika« (generala pešadije ustaške milicije). Vidi dok. br. 134 i AVII, NAV-T-311, r. 286, s. 97—84: izveštaj nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj od 18. jula 1944.

Na mesto smenjenog Vokića određen je doadmiral (viceadmirail) Nikola Štajnfl (Steinfel), koga su Nemci nazvali »Pupe« (»Lutka«). Vidi AVII, NAV-T-77, r. 781, s. 7550 i 7648: nemačka »Studija za Jugoistok« i NAV-T-311, r. 192, s. 1090—9: beleške o promenama u vladi NDH.

[5] Sicherheitsdienst (Služba bezbednosti)

da se njihovo kretanje prati. Kao razlog za ovu meru pretpostavlja se njihov odnos sa Seljačkom strankom (Maček), možda i namere ustaških krugova da dobiju veći uticaj na razvoj.[6]

Bliže pojedinosti za sada nisu poznate. General Glez-Horstenau razgovaraće u toku dana sa poglavnikom i o rezultatu će obavestiti Grupu armija.

Viši načelnik Vojne policije

Dostavljeno:
Ic *(AO) Abv.*

	Prim.: 31. avg. 1944 Ic/AQ Br.: pov 02916/44						
[9]Abt OB/Chef Br. 194/44	LI	03	05	07			
Qu Br. 2214							

[6] Vokić i Lorković su smenjeni, a potom pritvoreni, zbog pripreme puča, veza s Mačekom i jednom stranom obaveštajnom službom. Posle pritvaranja, ustaški sud Tjelesne garde poglavnika im je svojom presudom od 5. septembra oduzeo sva zvanja i činove i isključio ih iz ustaških redova (vidi AVII, NAV-T-77, ir. 781, s. 7648 i ir. 883, s. 1309—10; NAV-T-311, r. 192, s. 1090—9; NAV-T-120, r. 3133, s. 511329: obaveštenje Glavne uprave bezbednosti Rajha — RSHA — od 6. septembra 1944; NAV-T-175, r. 21, s. 611—3: informacija iz Berlina od 8. oktobra o detaljima pripreme puča i hapšenjima).

[7] Nečitak potpis. Viši načelnik Vojne policije pri k-tu Jugoistoka u to vreme bio je dr Los (Loos), a njegov zamanik dr Stefainiski (Stephainski). Međutim, redakcija nije mogla da ustanovi čiji je to potpis (AVII, NAV-T-311, r. 189, s. 244—6).

[8] Četvrtasti pečat primaoca.

[9] Pečat bez uobičajenog okvira.

BR. 125

DNEVNI IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 1. SEPTEMBRA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O DEJSTVIMA NA PODRUČJU JUGOISTOKA[1]

POVERLJIVO K. T. B.

Dnevni izveštaj 5/IX

K-t Jugoistoka
(K-da GrA »F«)

OKW/WFSt od 1. 9. 1944.

I. DEJSTVA NEPRIJATELJA:

Situacija na moru:

Situacija u vazduhu:

31. 8. slabija izviđačka aktivnost, redovno patroliranje sa napadima iz niskog leta na kamione, koji saobraćaju u turnusima, kod ošt[ećenog] mosta u Ćupriji, napadi za uznemiravanje na art. položaj kod Gračaca i železničku stanicu u Konjicu, lovačka avijacija nadletela je prugu Lapovo, odnosno Kruševac — Kraljevo. Oko 120 četvoromotornih bombardera, sa jačom zaštitom lovačkih aviona, preletela je u 2 napadne grupe u Rumuniju (spuštanje u Rumuniji, a moguće je da će jedan deo odleteti u Rusiju).

31. 8/1. 9. intenzivnije izviđanje sa bezuspešnim napadima na konvoj severno od Krita i u jonskom ostrvskom području. 54 engleska aviona snabdevaju bande u Albaniji, Crnoj Gori, Bosni, zapadnoj i severnoj Hrvatskoj, u rejonu Beograda i Niša, a prvi put i u Atiki.

I. 9. oko 120 četvoromotornih bombardera izvršilo je napad na železničku stanicu i vazduhoplovnu bazu u Nišu; podaci o šteti još nisu primljeni, a 40 istih izvršilo je napad na mostove na Moravi kod Kraljeva (pogođeni su drumski i železnički mostovi).[2]

II. PODRUČJE K-TA JUGOISTOKA:

1.) GrA »E«:

Živa aktivnost neprijatelja u vazduhu a redovna na moru. Na kopnu pojačani prepadi i sabotaže.

[1] Snimak ovarenoe prepisa originala (pisainog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 12—18.

[2] To su vazduhoplovne operacije saveznika u vezi operacije »Retvik« (vidi dok. br. 118).

4. SS-pol. oki. gren. div., usled porušenih pruga i mostova u rejonu Đevđelija — Veles, bila je prisiljena da neke delove iskrca pre vremena.

Vreme: vedro.

LXVIII AK:

XXII brd. AK:

LXXXXI AK. z.b.V:

2.) 2. OkA:

Pojačane sabotaže na železnici u Sremu. Naređeno je da se pooštre mere protivvazdušne zaštite na ćelom području armije. Albanske jedinice, uključujući i SS-diviziju »Skenderbeg«,[3] sve su nepouzdanije.

Vreme: vedro:

XXI brd. AK:

Viša komanda C[rne] G[ore]:

1. alban. lov. puk,[1] posle jake borbe, povukao se iz Berana u rejon Kazube.[5]

Neprijatelj je ponovo zauzeo Berane, Andrijevicu i Murino.[6]

»U rejonu Kolašina: u toku je prodor Borbene grupe »Harendorf« iz Mateševa prema severu. Borbena grupa »Nordšturm« krenula je iz rejona Pljevalja i to sa delovima pravcem Brodarevo — Bijelo Polje — Fsrane — Andrijevica ka Mateševu, a sa ostalim snagama preko Šahovića ka Kolašinu, da bi se sa Borbenom grupom »Harendorf« popravila situacija u Kolašinu. Dosad na neprijateljskoj strani 10 mrtvih a ceni se da je bilo još 30. Delovi 696. bat. Feldžand.[armerije] vrše pročešljavanje Zlatar planine.

2. puk »Brandenburg« odbio je jake nepr. napade, neprijatelj je imao 40—50 poginulih, položaje je preuzeo 11/363.

Namere: delovi Puka »Brandenburg« da izvrše prodor ka Priboju radi uspostavljanja veze sa 14. SS-pukom.[7]

[3] i [8] Prema izvešitaiju .k-ta Jugoistoka od 3. septembra 1944, iz 1. puka 21. SS-divizije »Skenderbeg« pobeglo ije, sa oružjem, 908 vojnika (AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 97—9). Bliže o raspadanju te divizije vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 90.

[4] Misli se na 1. puk 21. SS-divizije »Skenderbeg«.

[5] Nedostaju završna slova, verovatno: Kaouber.

[6] Bliže o tome vidi dok. br. 103.

[7] i [9] Reč je o nastavku operacije »Ribecal« protiv jedinica 1. i 12. korpusa NOVJ pod imenom »Ribenšnicel« (vidi dok. br. 115; tom IV, kuj. 29, dok. br. 9).

181. divizija:

Aktivnost bandi u porastu.

Dezertirao II alban[ski] poterni bat[aljon] (Debar).

U bekstvu su delovi iz jednog bataljona SS-puka »Skenderbeg«.[8]

V SS-brd. AK:

7. *SS-brd. div.:*

Delovi 13. puka vrše gonjenje XII crvenog korpusa.[9]

XV brd. AK:

264. div[izija]:

Za obalski rejon Drniša i Bihaća određen je I stepen pripravnosti, a za Knin II stepen pripravnosti.

373. div.:

Pošto je Gračac deblokiran, situacija nije više zategnuta. 11/846. krenuo je prema severu, ka Sučeviću, gde se nalaze jače nepr. snage.

Komanda Srema:

U toku noći 31. 8/1. 9. izvršeno je nekoliko rušenja na glavnoj železničkoj pruzi Vinkovci — Zemun.

3.) *Srbija:*

a) *Situacija na Dunavu:*

Odsek Oršava — Gvozdena vrata: minobacačka i art. vatra (do 15 cm) otvara se i dalje.

Otok Ada Kale je u rumunskim rukama.

četnički odredi, koji su prilikom razoružavanja bugarskih jedinica zaplenili 8 mitraljeza, 24 puškomitraljeza, 8 minobacača i 540 pušaka, zauzeli su, na južnom dunavskom predpolju, rejon Petrovac — Žagubica — Kučevo.

Obrazovan je Štab gen. pionira Bacinga, koji je potčinjen vojnoupr. k-tu Jugoistoka, sa zadatkom da pomoću jedinica ratne mornarice, vazduhoplovstva i kopnene vojske obezbede slobodu plovidbe na deonici katarakta[10] i sprovođenja kroz ustavu onih brodova koji plove uzvodno sa južnog dela Dunava.[11]

b) *Kretanja I bug. okup. korpusa:*

Prema nepotvrđenim izveštajima, 24. i 25. bug. div. nameravaju da se preko Knjaževca i Zaječara (s obzirom na zemljište nije verovatno) vrate u Bugarsku.[12] U tom cilju

[10] To jest: slapova u klisuri Đerdap.

[11] Reč je o operaciji »Vasernikse« (vidi dok. br. 119).

[12] Prema izveštaju kita Jugoistoka od 2. septembra 1944, u Ćupriji se tada nalazila bugarska 25. divizija (čiji se komandant tada vratio iz četničkog zarobljeništva), a 24. divizija u rejonu Stalaća (AVII,

trebalo bi da 22. bug. div. u navedenim mestima obrazuje jaka uporišta. Kao protivdejstvo krenuće u taj rejon 1. brd. divizija.

c) *K-da Grlupe] »Auleb«:*

Posle uspešnog odbijanja jučerašnjeg noćnog napada, popustio je pritisak crvenih na Leskovac.[13] Izbrojano je 110 mrtvih nepr. vojnika a punim pogotkom uništena su 2 nepr. pt topa.

Komunisti izvršili prepad na auto DVK 30 sa gen. štab. potpuk. Rasthauzenom[14] i 3 pratioca zapadno od Doljevca. Auto je spaljen, a posada nestala.

d) *Zapadna Srbija:*

Dolina Ibra: sabotaže i ometanja železničkog i drumskog saobraćaja.

Crvene snage prešle su železničku prugu na odseku Užice — Požega.[15]

Posade Srpskog dobrovoljačkog korpusa iz Bajine Bašte vode borbu sa crvenim bandama.

4.) *Nemačka voj[na~\ mis[ija~\ u Bugarskoj.*

5.) *K-tu Jugoistoka neposredno potčinjeni:*

1. brd. div.:

U noći 30/31. 8, 200 bandita izvršilo prepad na automobilsku kolonu kod s. Leposavići (u dolini Ibra). Naši gubici: 2 poginula, 4 ranjena, 1 kamion potpuno onesposobljen, 3 oštećena.

Razaranje železničkog mosta na Moravi kod Kraljeva (vazdušnim napadom 1.9. pre podne) uticalo je na prevoženje železnicom 99. brd. lov. puka. Preduzete su mere da se pruži pomoć.

III. VAZDUHOPLOVSTVO:

Izviđanje: aerofoto-snimanje Auguste (noćno snimanje), Sirakuze, Katanije i Mesine (noćno snimanje), morskog pod-

NAV-T-311, r. 193, s. 57—9). Sedmog septembra, ove divizije biile su u potpunom rasulu (AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 273—7: izveštaij fata Jugoistoka Od 7. septembra).

[13] Ree je o demonstrativnom napadu 24. NOU divizije na Lesikovac 30/31. avgusta (vidi tom I, knj. 11, dok. br. 80, 81, 87 i 92).

[14] Tako, pogrešno, piše u originalu, a treba da piše Bornhaiuzen (Bofairnhaiusen). Vidi beleške telefonskih razgovora Operativnog odeljenja k-fta Jugoistoka od 31. avgusta 1944. u AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 1090—9.

[15] Reč je o dejstvima jedinica 37. NOU divizije i 1. proleterskog korpusa NOVJ (vidi tom I, knj. 11, dok. br. 58 ,i 65).

ručja zap. Dalmacije i zapadne obale Istre, kontrola i aerofoto-snimanje Dunava, aerofoto-snimanje rejona Oršava — severoistočno od Niša, drumova i železnice na bugarsko-turskoj pograničnoj zoni.

Izviđanje i kontrola Dunava na delu Kalafat — Turnu Severin radi zaštite našeg rečnog saobraćaja. Severno od Kalafata oštećen 1 rumunski brod.

Protiv velikih nepr. vazd. formacija, koje su naletale, angažovani su lovci, oborena su 2 aviona (od kojih je 1 »Lujtning«); 2 naša aviona su nestala.

Na Dunavu se vrši traganje za minama sa 1 čistačem mina. Angažovani su transporteri na relaciji Krit — Grčka sa 41 avionom tipa Ju-52, od kojih je 1 Ju-52 oboren južno od Miloša. Posada i ljudstvo koje se nalazilo u avionu, spaseni su.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia pov. br. 4208/44 od 1. 9. 44.
Načelnik štaba
potp. Vinter

Za tačnost:
[16]
kapetan

POVERLJIVO!

K. R.

Telegram

1.) OKW/WFSt./Op.(H)Jugoistok
2.) OKH/Gen. St. d. H./ Op. Abt.

Izveštaj o kretanju od 1. 9. 1944:

I. GrA »E«:

II. 2. OkA:

Dostavljeno:

1.) Ia (FS)
2.) I a/F
3.) Id
4.) KTB
5.) Ic
6.) Stoart/Stoflak
7.) K-tu Frontlajtštele[17]
8.) Frontlajtštele Beograd
9.) Gen. d. Pi

297. *div.:* Diviz. fiz. bat. maršuje iz Kičeva prema Strugi. 2 (pt) 48. brzog div. maršuje iz rejona Lušnja; 4/ 48. brzog div. na maršu iz Rogozine u Strugu.

[16] i [19] Nečitak potpis istog lica.

[17] Fironitleitsitelle. To je nemačka ustanova koja se bavila upućivanjem jedinica na front i davanjem potrebnih informacija o njiihovim kretanjima i dislokacijama. Redakcija je zadržala nemački naiziv te ustanove, pisan fonetski, mada bi se ona mogla nazvaiti, u prevodu: Erontoivska uputna stanica.

SS-brd. div. »Handzar«: 28. puk maršuje iz rejona jugoistočno od Vlasenice u stari rejon obezbeđenja. 27. puk u rejonu Milici — Srebrenica (30 km ist.-jugoist. od Vlasenice).

118. lov. div.: 105. izv. bat. krenuo iz Šujice u Livno.

373. div.: Štab 202. tenk. bat. maršuje iz Srba u Skočaj. 1/92 (mot.) gren. brigade (u jednom vozu) stigao iz Sarajeva u Beograd radi upućivanja u rejon Vršac — Bela Crkva.

392. divizija: 392. izv. bat. maršuje iz Ogulina u Lički Osik. XXXV ust.[aški] bat.faljon] u pokretu za Gračac.

1. koz. div.: I/1. R. R. [na maršu] iz Bjelovara u [Sv.] Ivan Žabno.

III. K-tu Jugoistoka neposredno potčinjeni:

1. brd. div.: do sada iz Kraljeva krenulo 7 vozova sa: štab puka i štapska četa, 1/2 1/99, delovi 1/79 i 1 H. V. pl.[18] Od ovih, dosad je stigao u Jagodinu 1 voz.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, pov. br. 4208/44 od 1. 9. 44

Za tačnost:
[19]
kapetan

BR. 122

NAREĐENJE KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 2. SEPTEMBRA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIJE O STAVLJANJU SANDŽAKA I JEDINICA NA TOME PODRUČJU POD KOMANDU VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA[1]

KR

Telegram

STROGO POVERLJIVO

K-di **2.** OkA

Na znanje:

K-di vazd. Jugoistoka

22/IX

Pismeno dostavljeno:

1.) Ia (FS)
2.) Vojnoupr. k-t Jugoistoka
3.) O. Qu.
4.) Nafii
5.) Gen. d. Pi.
6.) Ic
7.) II
8.) Gen. Trspw. -
9.) Flivo
10.) KTB

[18] Redakcija nije mogla da ustanovi šta znači ta skraćenica.

[1] Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV--T-311, ,r. 193, s. 64.

Veza: [akt] k-de 2. OkA pov. br. 2477/44[2],
vojnoupr. k-ta Jugoistoka, Ia, str. pov. br. 1004/44.[3]

1.) Od 10. 9. u 0 časova Sandžak ulazi u komandno područje vojnoupr. k-ta Jugoistoka. Nova granica proteže se od trougla drž. granica severozapadno od Priboja — duž severne crnogorske granice do Tare — zatim r. Tarom do Mojkovca — Mojkovac (pripada vojnoupr. k-tu Jugoistoka) — Berane (pripada vojnoupr. k-tu Jugoistoka) — Strane (pripada K-di 2. OkA) — albansko-crnogorska granica do trougla drž. granica zapadno od Novog Pazara.

2.) Od istog časa potčinjavaju se vojnoupr. k-tu Jugoistoka muslimanski odredi štandartenfirera Kremplera, 2. puk »Brandenburg« bez jednog bataljona, 696. bat. Feldžand. [armerije] i policijske jedinice koje se nalaze u Sandžaku. Potrebno je da se uspostavi jedinstveno komandovanje.

3.) Radi se o tome da se obezbedi saobraćaj na drumovima Novi Pazar — Sjenica — Pljevlja, zatim Pljevlja — Priboj i Prijepolje — Berane.

4.) U cilju smirivanja crnogorske teritorije, Komandi 2. oklopne armije potčinjavaju se svi crnogorski dobrovoljački korpusi.[4]

5.) Podneti izveštaj o predaji, odnosno prijemu komande nad novim odsecima i komande nad navedenim jedinicama.

[5]K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia Br. str. pov. 4253
od 2. 9. 44
Načelnik št.[aba], I. A. Zelmajer
gen. štab. pukovnik

Za tačnost:
Zelmajer
gen. štabni pukovnik

[2] i [3] Redakcija ne raspolaže tim dokumentima.

[4] Verovatno se misli pukovi. U to vreme postajao je samo jedan korpus i on se zvao: Crnogorski dobrovoljački korpus (vidi dok. br. 86).

[5] Naslov komande odštampan je na obrascu telegrama.

BR. 123

NAREĐENJE KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 3. SEPTEMBRA 1944. PRVOJ BRDSKOJ DIVIZIJI ZA RAZORUŽANJE 1. BUGARSKOG OKUPACIONOG KORPUSA I PRITVARANJE ŠTABA, KAO I BLOKIRANJE BUGARSKIH INTENDANTSKIH SKLADIŠTA U DOLJEVCU, KRALJEVU, NIŠU, NIŠKOJ BANJI I PROKUPLJU[1]

KR

T e l e g r a m

STROGO POVERLJIVO

1. brd.[skoj] diviziji,

na znanje:
K-di vazd. Jugoistoka

Pismeno dostavljeno:
1.) Ia (FS)
2.) Voj. upr. k-tu Jugoistoka
3.) Ic ...
4.) Flivo
5.) KTB

39/IX

Držanje bugarske vlade prisiljava nas da preduzmemo represalije.[2] U tom cilju će 1. brd. div. u noći 3/4. 9. pritvoriti generala Nikolova[3] i njegov uži štab a po mogućstvu i komandante 22, 27. i 6. bug. div.[izije].[4] Komandantima i štabovima treba da se saopšti da će im odlazak u Bugarsku biti dozvoljen tek onda kada nemačka materijalna dobra i nemačke jedinice budu evakuisani iz Bugarske. Svaku vezu navedenih štabova sa Sofijom treba sprečavati svim sredstvima. Inače, sa njima treba da se postupa korektno.

Odlazak Bug. ok.[upacionog] kor.[pusa] u staru Bugarsku sprečiti upotrebom po jedne borbene grupe kod Bele Palanke i Zaječara, s tim da se uporedo pripremi njegovo razoružanje. Obratiti pažnju na mogućnost napada sa istoka radi deblokiranja. Ukoliko se raspolaže sa dovoljno snaga, bloki-

[1] Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 109. U gornjem desnom uglu nalaze se dva nečitka parafa.

[2] Dirugog septembra 1944, vlada bugarskog predsedndlka Ivana Bagrjanova podnela je ostavku, a dužnost premijera nove bugarske vlade poverana je Koii'Stantinu Muravjevu, kojii 4. septembra *ponovo* proglašava »neutralnost« Bugarske. Potom, bugarska vlada 6. septembra donosi odluku o objavi rata fašističkoj Nemačkoj (SSSR je objavio rat Bugarskoj dan ranije, tj. 5. septembra) i to je zvaničoo obnarodovala 8. septembra u 18.000 časova. Međutim, taj manevar fašističke Bugarske nije uspeo (vidi Grupa autora, *ORNJ,* str. 347—8; Persi Emst Sram, n. d., knj. IV[1], str. 715).

[3] i [4] Ivama. Pritvorila ga je 1. brdska divizija 4. septembra u 5.30 časova, dok su 5. septembra pritvoreni i štabovi 6. i 22. divizije (vidi AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 172—6, i 200—3: izveštaji fata Jugoistoka od 4. i 5. septembra 1944.)

rati bugarska intendantska skladišta u Nišu, Niškoj Banji, Prokuplju, Kraljevu i Doljevcu.[5]

Vojnoupr. k-tu Jugoistoka izdata su uputstva za najtešnju saradnju. Specijalna komanda »Guderian[6] u Nišu potčinjava se za lokalne zadatke s tim da, i pored toga, u roku od 4 časa bude spremna za pokret. Izveštaj podnositi svakih 6 časova.

Dodatak za vojnoupr. k-ta Jugoistoka:

Vojnoupr. k-t Jugoistoka potpomagaće svim sredstvima izvršenja zadataka 1. brd. div., naročito tamo gde 1. brd. div. ne bude imala nikakvih mogućnosti da interveniše. Prema tome, pritvaranje komandanta 25. bug. div. spada u zadatak vojnoupr. k-ta Jugoistoka.

[7]K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia Br. str. pov. 4286
od 3. 9. 44
potp., bar. f. Vajks G. F. M.|

Za tačnost:
Zelmajer
gen. št. pukovnik

[5] Bugarske divizije (22, 24. i 25) povlačile su se u velikom rasulu i ostavile velike količine oružja, municije i druge opreme u skladištima, koje je 1. brdska divizija zaplendlla (vidi AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 273—7: izveštaj k-ta Jugoistoka od 7. septembra 1944).

[6] Bliže o toj komandi i njenim zadacima vidi AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 871—2.

[7] Vidi objašnjenje 5 u dok. br. 122.

BR. 124

DIREKTIVA KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 5. SEPTEMBRA 1944. KOMANDANTIMA GRUPE ARMIJA »E« I 2. OKLOPNE ARMIJE ZA BORBENA DEJSTVA U MAKEDONIJI I SRBIJI[1]

STROGO POVERLJIVO

Komandant Jugoistoka
(K-da GrA »F«)
Ia, str. pov. br. 0244/44

Strogo poverljivo
H. Qu., 5. 9. 44
XXXIII
12 primeraka
11. primerak

PREDMET NAČELNIKA

Samo po oficiru!

K-t Jugoistoka
(K-da GrA »F«)
Prim.: 8. 9.
Ia/KTB. Br. str. pov. 45/44
Prim :.11 Pril . .

P[redmet] načelnika

Instrukcija za borbena dejstva u Makedoniji i Srbiji
Karta 1 : 1 000 000

1.) U pogledu komandovanja na istočnom frontu Grupe armija »F« ovlašćuju se:

a) Između ušća Strume i preseka grčko-makedonske granice sa bivšom jugoslovenskom granicom (25 km i. od Dojrana): Komanda Grupe armija »E«;

b) na granici između Makedonije i stare Bugarske do uključno Klisura (45 km ji. od Leskovca): komanda 2. oki. armije;

c) na odseku Klisura (isklj.) — Bela Palanka — Zaječar — Negotin — Oršava — Mehadija (22 km s. od Oršave), kao i na istočnoj granici Banata: vojnoupr. k-t Jugoistoka.

2.) Privremena linija razgraničenja prema Grupi armija »Južna Ukrajina«: Baia de Arama — Anina — Kakova — istočna granica Banata do južno od Segedina.

[1] Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 633—5.

[2] Četvrtasti pečat.

3.) *Zadaci:*

a) Komanda, GrA »E«: obezbeđenje prema Trakiji duž grčke granice. U slučaju da intervenišu savezničke trupe, držati odsek na Strumi, zatvoriti Rupelski prelaz sa frontom prema severu.

b) K-da 2. OkA: obezbeđenje železničkih i putnih veza Đevđelija — Veles — Skoplje — Vranje, odn. Mitrovica.[3] Čvrsto držati Skoplje kao administrativni centar i centar saobraćajnih i poštanskih veza, uključujući i rudnik hroma . . .[4]

Obezbeđenje starobugarsko-makedonske granice na glavnim prelazima istočno od Strumice, kod Carevog Sela, Krive Palanke, Bosiljgrada. Na sektoru između grčke granice i južno od Skoplja učiniti odgovornim u pogledu komandovanja komandanta 1021. pozadinske oblasti (general-lajtnanta Gulmana)[5], a na sektoru između Skoplja i srpske granice komandanta 11. vazduhoplovne poljske divizije.[6]

Održavati najtešnju vezu sa komandantom V bugarske armije (general-lajtnant Stojanov).[7] Izaći će posebne instrukcije za regulisanje saradnje sa nemačkim generalnim konzulom radi političke kontrole novobugarskog (makedonskog) područja;

c) Vojnoupr. k-t Jugoistoka: odbrana fronta koji se, otprilike, proteže duž srpsko-bugarske granice i na Dunavu između ušća Timoka i Oršave, kao i odseka na Černi. Težište severno od Dunava; bez odlaganja zatvoriti sve planinske prelaze (rušenje, miniranje, prepreke od bodljikave žice), naročito Kazan, kao i put i železničku prugu Anina — Mehadija — Oršava.

Pošto se računa sa skorim nastupanjem ruskih, naročito motorizovanih, snaga, napasti brzo i smelo rumunske snage koje se nalaze zapadno od Černe.

Istočnu granicu Banata obezbediti što je moguće jačim snagama. Težiti da se brzo zauzme Temišvar — po mogućnosti istovremeno sa nastupanjem delova GrA »Južna Ukrajina« prema Aradu.

[3] Kosovska Miitrovica

[4] Izostavljen nečitki deo teksta označila je redakcija s tri tačke.

[5] Oto (Otto Gullmann). Bio je do tada na dužnosti nemačkog generala u Albaniji (vidi dok. br. 50).

[6] Komandant 11. vazduhoplovne poljske divüzije bio je do 26. oktobra general-major Koler (Kohler), kada je premešten u OKH, a na njegovo mesto je ' postavljen generäkmajor Gerhard Henke (AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 999—1113).

[7] Kočo

4.) *Dodatne snage:*

a) GrA »E« prema sopstvenoj proceni (u pogledu upućivanja snaga vidi tač. 4.b);

b) 2. OkA: pretpotčinjava se 11. vazd. polj. div. čim ova divizija pređe grčko-makedonsku granicu.

GrA »E« uputiće, bez odlaganja, 2. OkA najmanje 3 bataljona za obezbeđenje železničkih pruga. Ovi bataljoni za obezbeđenje pretpotčinjavaju se 2. OkA čim pređu grčko-makedonsku granicu. Predviđa se dovođenje 117. lov. div. kao sledećeg ešelona.

c) Vojnoupr. k-t Jugoistoka odmah se pretpotčinjavaju: Operativni štab »Auleb«,[8]
Brig, štab »Fišer«,[9]

1. brd. div. (angažovati je na odseku Klisura — Zaječar (uključno). Težište u rejonu Bela Palanka).[10]

Ojač. 92. gren. brig, (mot.) angažovati severno od Dunava.

5.) Pored zadataka navedenih pod tač. 4.), stvoriti i mogućnost brzog prikupljanja 11. vazd. polj. div. i 1. brd. div., da bi ove mogle, na lozinku »Hundeszon«[11], da preduzmu nastupanje u pravcu Sofije. 2. OkA i vojnoupr. k-t Jugoistoka pripremiće razoružavanje V brdske armije i I bug. ok. korpusa; razoružavanje otpočeti na lozinku »Juda«.[12]

[8] Helge. Imao ije čin general-lajlnanta i bio je do tada na dužnosti k4a 69. AK z.b.V. Po određivanju na funlkciju u Operativnom štabu za rukovođenje jedinicama u istočnoj Srbiji, Auleba (je zastupao nemački opunomoćeni general u Hrvatskoj Glez fon Horstenau (vidi dok. br. 125; AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 992: ratni dnevnik Operativnog odeljenija k4a Jugoistoka za 24. avgust 1944).

[B] Adolf. Bio je po činu genaral-lajtoant. Obešen je kao ratni zločinac u Jugoslaviji.

[10] Prema naređenju tata Jugoistoka od 5. septembra 1944, Prva brdska divizija imala je zadatak da obezbedi odbrambeni odsek Bela Palanka — Zaječar. Za izvršenje ovoga zadatka potčinjena joj je Borbena grupa »Zaupe« (AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 225).

Bliže o Borbenoj grupi »Zaupe« u Zaječanu vidi dok. br. 126.

[11] »Hundessohn« (»Kučkin sin«). Do ove operacije nije došlo, pošto su Bugari dopustili da se Nemci nesmetano povuku iz Bugarske. Bliže o marama za sprovođenje ove operacije vidi AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 182: naređenje k-ita Jugoistoka od 4. septembra 1944. i r. 191, s. 17 i 44: ratni dnevnik k-ta Jugoistoka za 27. avgust i 2. septembar 1944. godine.

[12] »Judais« (»Juda«), Pripreme za ovu oparacilju počele su još u trećoj dekadi avgusta 1944 (vidi dok. br. 115; AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 13, 14 i 17: ratoi dnevnik k-ta Jugoistoka za 27. aivgusit i s. 616—7: naređenje feta Jugoistoka od 26. avgusta 1944. Rrvoj brd. diviziji za operaciju »Juda«.

6.) Uz što je moguće brži tempo prikupiće se i staviti na raspolaganje K-tu Jugoistoka:
4. SS-pol. oki. gren. div. u južnom Banatu,
18. brd. pol. puk u rejonu Vršca.

7.) Komanda 2. OkA i Vojnoupr. k-t Jugoistoka izvestiće prvom prilikom o nameravanoj organizaciji komandovanja i o raspodeli snaga.

8.) Moli se K-da vazduhoplovstva Jugoistoka da stalno izviđa preko bugarsko-rumunske granice (zapadno od Bukurešta). Radi se o tome da je nužno da se blagovremeno otkrije i stalno prati prodor ruskih snaga u Bugarsku i nastupanje ruskih snaga preko Olte u pravcu zapada i severozapada.

potp. bar. f. Vajks
general-feldmaršal

Za tačnost:
Zelmajer
gen. št. pukovnik

Korisnici:

K-da GrA »E«	1. primerak
K-da 2. OkA	2. primerak
K-da vazd. Jugoistoka	3. primerak
Vojnoupr. k-t Jugoistoka	4. primerak

Informativno:

GrA »Južna Ukrajina«	5. primerak
OKW (Operativni štab)	6. primerak
OKW/WFSt (H) Jugoistok	7. primerak
Ic/K-da Jugoistok	8. primerak
0. Qu/K-da Jugoistok	9. primerak
Nafü/K-da Jugoistok	10. primerak
KTB	11. primerak
Ia (koncept)	12. primerak

BR. 144

NAREĐENJE VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 7. SEPTEMBRA 1944. POTČINJENIM KOMANDAMA O REGULISANJU KOMANDNIH ODNOSA U SRBIJI[1]

STROGO POVERLJIVO

Vojnoupravni komandant Jugoistoka
Ia, str. pov. br. 1108/44

Štab, 7. sept. 1944.

16 primeraka
1. primerak

Komanda LXIX AK
Prim. 12. sep. 1944
35 Odelj. Ia
Br. 37 Pril.

Novo regulisanje komandnih odnosa u Srbiji
(Karta 1 : 500.000)

A) ***Istočna granica***

1) Nesigurno držanje Bugara, neprijateljske akcije od strane Rumuna i već najavljeni pokreti ruskih jedinica preko Krajove u pravcu Gvozdenih vrata primoravaju na preduzimanje naročitih mera na istočnoj granici.

2) Vojnoupr. k-t Jugoistoka dodatno preuzima *odbranu srpske istočne granice.*
Linija razgraničenja

a) prema 2. oki. armiji — linija Vlajara[3] (uklj.) — Klisura, 45 km jugoistočno od Leskovca (isklj.) — Breznik, 50 km ji. od Pirota (isklj.)

b) Prema Grupi armija »Južna Ukrajina« banatsko-rumunska granica od Hatzfelda do severozapadno od Krajove — Štajerdorf Anina — Baia de Arama, 45 km si. od Oršave (sve zaključno).

[1] Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 42—4. U gornjem desnom uglu nalazi se par nečitkih parafa.

[2] Četvrtasti pečat 69. AK. Korpus je u to vreme dejstvovao u Hrvatskoj. Međutim, usled nastale situacije u Srbiji, formiran je Operativni štab »Auleb« od dela Štaba 69. AK s komandantom korpusa Helgeom Aulebom na čelu, pa je otuda i ovaj pečat 69. AK na ovome dokumentu (vidi dok. br. 124).

[3] Taiko piše u originalu. Redakcija nije mogla da ustanovi o kome je mestu reč.

Pozadinsku granicu *borbenog područja* čini tok Južne Morave, Morava do ušća, zatim linija Kovin — Dolovo — Novo Selo — Padina (sve zaklj.). Sve jedinice vojno-upravnog komandanta Jugoistoka i policije, koje se nalaze u tako ograničenom rejonu, potčinjene su niže navedenim komandantima, izuzev jedinica koje su angažovane za obezbeđenje železnica, kao i 803. bat. za obezbeđenje, koji se nalazi u zaštiti industr. postrojenja.

3) *1. brd. div.* (general-lajtnant Štetner, vitez od Grabenhofena)[4] — potčinjena nepoisredno vojnoupravnom komandantu Jugoistoka — *brani* sektor od Klisure, 45 km ji. od Leskovca — tamo naslon na 2. oklopnu armiju preko Bele Palanke, otprilike u potezu srpsko-bugarske granice, do linije Debela planina — Podgorac (zaklj.) — Zaječar (zaklj.) — Vidin (isklj.). Ona će težište preneti u rejon Bele Palanke. Prelaze jugoistočno od Svrljiga, jugoistočno od Knjaževca i jugoistočno od Zaječara treba zaposednuti. Izgradnja utvrđenja prema specijalnom naređenju.

4) Komanda Operativne grupe »Šnekenburger«[5] (sedište štaba, verovatno, Kovin/Dunav).

Linija razgraničenja:

prema 1. brd. div. vidi tač. 3

prema Grupi armija »Južna Ukrajina« vidi tač. 2.

U odbrani Dunava potrebna je uska saradnja s Dunavskom flotilom i inspektorom službe za vađenje mina.

Treba formirati:

a) *Borbenu grupu »Fišer«* (sedište štaba Palanka)

[4] Puno preziime i ime mu je, sa titulom: Stettner Ritter von Grabenhiofen Walter (Štetner riter fon Grabemhofen Valter). Poiginuo je 15. oktobra kod Beograda (vidi dok. br. 28).

[5] Grupa je nazvana po iimenu njenog komandanta, generala pešadije, Villija Šnefcenburgera (Willi Sehneokenburgar), šefa nemačke Vojne misije -u Bugarskoj do 8. septembra 1944. Ranjen je od sopstvenih »štuka« 13. Oktobra u borbama za Beograd; podlegao ranama 14. oktobra (AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 34 i NAV-T-311, r. 197, s. 17).

Jedinice pod njegovom komandom prešle su, pri povlačenju iz Bugarske, bugarsko-srpslku granicu 7. septembra 1944. u 7 časova (AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 273—7: izveštaj k-ta Jugoistoka od 7. septembra 1944).

Devetog septembra 1944. Šnekenburger je preuzeo Operativni štab »Auleb« pod svoju komandu, a general Auleib se vratio na svoju formacijsku dužnost komandanta 69. AK z,b.V (AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 999—1113).

Potčinjeni:

Komandant odbrane Bora

Grupa polic.[ijskog]potpukovnika Zaupea,[6] **koju je formirao u Prahovu** *admiral Cib* **[Zieb]**

Grupa »Re«[7]

Komandant odbrane Gvozdenih vrata (uklj. uvrštene pa jedinice)

duž južne granice Dunava

4. puk Srpskog dobrovoljačkog korpusa u Požarevcu (u dovođenju), uglavnom na upotrebu u cilju obezbeđenja doturnih drumova Petrovac [na Mlavi] — Žagubica — Zaječar.

Zadatak: **Odbrana sektora Timoka do ušća i Dunava do Tekije, kao i sadejstvo u zatvaranju severnog druma doline polazeći od južne obale.**

b) *92 (mot.) gren. brig.,* **pukovnik fon Hilebrand**[8]**, zadobija energičnim nastupanjem sektor Černe od Oršave do severne granice i drži ga. Težište Oršava. Zatvaranje druma Štajerdorf Anina — Mehadija.**

Linija razgraničenja:

desno: Dunav

levo: Padina (isklj.) — Alibunar (zaklj.) — Vatin (isklj.) — Kakova (iskj.) — Štajerdorf Anina (zaklj.) Baia de Arama (zaklj.).

c) Grupa »Berends[9] **obezbeđuje banatsko-rumunsku granicu od Vatina prema severozapadu. Ona uskoro treba da stvori jednu dovoljno snažnu grupu za napad na Temišvar. Granica razgraničenja prema jugu: vidi tač. 4 b.**

5) ***Potrebno je neodložno zatvaranje svih važnih planinskih prelaza*** **a naročito tesnaca kod Kazana. Treba se izdašno služiti minama i dizanjem u vazduh.**

[6] Bliže o totj borbenoj grupi vidi doik. br. 124 i 132.

[7] Bliže o njenom sastavu vidi dok. br. 132.

[8] Hillebrand. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo dime.

[9] Nazvana je po imenu njenog komandanta general-lajtnanta Vafen-SS Heirmana Berendsa (dr Hermann Behrends), koji se dio tada nalazio na dužnosti komandanta SS- i policije u Srbiji (na tu dužnost došao je posle Augusta Majsnera). Pre toga, jedan duži period bio je pomoćnik šefa Folksdojčemitelštele u Berlinu (1939—1943). Zarobljen je i, kao ratni zločinac, osuđen na smrt streljanjem 30. oktobra 1947. od Vojnog suda u Beogradu (vidi dok. br. 95; *Politiku* od 1. novembra 1947, beogradsko izdanje).

6) **Kao rezerve će biti sakupljene:**

a) ***4. SS-okl. gren. divizija*** **u rejonu Kovin — Deliblato — Vladimirovac — Novo Selo[10] — Starčevo — Brestovac.[11]**

b) ***18. brd. pol. puk u Vršcu.***

c) ***Jedan puk za uzbunu u Beogradu.***

d) ***202. tenk. bat. u Beogradu.***

e) ***468. oki. izv. četa z.b.V u Požarevcu.***

B. ***Ostali zadaci***

7) ***Obezbeđenje ieleznica:***

Od Beograda do Niša 5. štab sektora za obezbeđenje železnica s 288, 562. i 977. LS bat., 837. Si. bat. (u dovođenju) i III/4. ruskog puka.[12]

Od Lapova preko Kraljeva do Kos. Mitrovice potpukovnik Graf[13] sa sopstvenim jedinicama kao i Štab i II/3. ruskog puka, II/2. ruskog puka i 5. ruski puk bez II i II/4. ruskog puka.[14]

U ostalome kao do sada.

8) ***Obezbeđenje rejona.*** **van borbenog područja je u Srbiji stvar feldkomandanata, koji se u tu svrhu postavljaju za komandante odreda koji se nalaze na njihovom području, i to:**

Severozapadni sektor, **do sada kao *F. K. 816 — Šabac,* pukovnik Hug.[15]**

Jugozapadni sektor F. K. 610 — čačak, **general-major Štrak.[16]** ***Ostatak područja F. K. 809 — Niš*** **zapadno od Moirave Feldkomandanturi Niša, pukovnik Fen.[17]**

Ostatak područja F. K. 599 — Beograd **Feldkomandanturi i komandantu odbrambenog područja Beograd, general-lajtnantu Štefanu.[18]**

0 izgradnji odbrambenog područja Beograd biće izdato specijalno naređenje.

9) ***Obezbeđenje Sandžaka*** **u rejonu ugla triju zemalja severozapadno od Priboj — crnogorska granica do Tare —**

[10] Banatsko Novo Selo

[11] Banatski Brestovac

[12] i [14] Td ruski pukovi (bataljoni) pripadali su belogardejskom Ruskom zaštitnom korpusu.

[13] Redakcija nije moigla da ustanovi njegovo ime.

[15] Redakcija nije mogla da ustanovi nljegovo dime.

[16] Verovatno: Karl Strack.

[17] Fehn. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

[18] Fridrih (Friedrich Stephan). Nestao 1945. godine na jugoslovenskom ratištu (vidi Foltinan/ Me!er-Vi ten, n.d., str. 171). Za komandanta odbrane Beograda određen je 7. septembra 1944 (AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 300).

tok Tare do Mojkovca — Berane [Ivangrad] (zaklj.) — Strane (isklj.) — ugao triju zemalja zapadno od Novog Pazara preuzima štandartenfirer i pukovnik policije fon Krempler, s isturenim komandnim mestom u Sjenici.

10) *Štab Operativne grupe »Auleb«* i *Borbena grupa »Fišer«* izvestiće o času preuzimanja komande.

Podela u konceptu **Felber**

BR. 126

NAREĐENJE VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 8. SEPTEMBRA 1944. KOMANDANTU ODBRANE BORA I 1. BRDSKOJ DIVIZIJI ZA PONOVNO ZAUZIMANJE ZAJECARA[1]

Prepis.

POVERLJIVO

8. 9. 44.

1.) Komandantu odbrane Bora
2.) *kao obavešt:* 1. brd. diviziji.

oboje hitno

Oslobođenje Zaječara[2] i razbijanje tamošnjih crvenih snaga je od naročite važnosti za sprečavanje sadejstva između Tita i sovjetskih snaga iz Rumunije.
Komandovanje: 1. brd. divizija.
U tu će svrhu pripremiti:

a.) 1. brd. divizija jednu snažnu grupu severno od Knjaževca za napad sa juga[3]

[1] Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 45).

[2] Zalječar je 7. septembra 1944. oslobodila 23. divizija 14. konpusa NOVJ (vidi Grupa autora, *ORNJ,* str. 288). Posadu u Zaječairu sačinjavali su dva nemačka policijska dobrovoljačka bataljona i jedan bataljon SDK, sa Oko 1.000 ranjenika i 500 izbeglica. Posadu je, po probijanju iz obruča, prihvajflila borbena grupa upućena iz Bora (vidi AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 273—4: izveštaj k-ta Jugoistoka od 7. septembra 1944).

[3] To je bila motorizovana Borbena grupa »Ajzl« 1. brdske divizije, u čijem su se sastavu nalazili 1. bataljon i delovi 3. bataljona 98. brdskog lovačkog puka, jedna baterija iz 191. brigade jurišnih topova i jedan tenkovski vod. Grupa je 8. septembra 1944. zauzela Kn/jaževac,

b.) Komandant odbrane Bora[4], kojem se potčinjava Grupa »Zaupe«[5], uz dovoljno obezbeđenje Bora, jednu borbenu grupu za napad sa severozapada. Drum Zaječar — Negotin zatvoriti u cilju sprečavanja prodora neprijatelja prema severu. 1. brd. div. [izija] da što pre izvesti o jačini odreda i vremenu izvršenja. Hitno je.

Vojnoupravni komandant Jugoistoka/Ia
pov. br. 6342/44
od 8. 9. 44.
pot. f. Gajtner[6], general-major

Po otpremi:
K-t Jugoistoka, GrA »F«
Gen. Auleb
Gen. Fišer

F. d. R. d, A.
[7]
potporučnik

a 9. septembra, u popodnevnim časovima, i Zaječar. Ta borbena grupa nazvana je po imenu njenog komandanta majora Ajzla (EM). Bliže o tome vidi dok. br. 127; AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 273—7 & 315—20: izveštaje k-ta Jugoistoka od 7. i 8. septembra 1944; Hubert Lane, n.d., str. 310

[4] i [5] Bliže o jedinicama pod komandom k-ta odbrane Bora i sastavu Borbene grupe »Zaupe« Vidi dok. br. 132 i AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 108.

[8] Kurt riter fon (Kurt Ritter von Geitner).

[7] Nečitak potpis.

BR. 144

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 9. SEPTEMBRA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O DEJSTVIMA NA PODRUČJU JUGOISTOKA[1]

POVERLJIVO

KTB

Dnevni izveštaj **154/IX**

K-t Jugoistoka
(k-da GrA »F«)

OKW/WFSt od 9. 9. 44.

I. DEJSTVA NEPRIJATELJA:

Situacija na moru:

Situacija u vazduhu:

8. 9. slabije izviđanje na širokoj prostoriji od Beograda do Broda. Za vreme patroliranja jugozapadno od Beograda verovatno je oboren naš avion He 111. Nalet oko 350 četvoromotornih bombardera sa slabijom zaštitom lovaca, od kojih su 30 bombardovali Brod (porušen je železnički most na Savi a železnička stanica u Bos. Brodu teško oštećena); oko 120 bombardovalo je aerodrome Sarajevo—Butmir i Rajlovac, kao i samo gradsko područje (izveštaj o prouzrokovanoj šteti nije primljen), oko 100 bombardovalo je grad Niš i železničke objekte (železnička stanica Crveni krst potpuno je porušena, bačene su bombe na Popovac, koji je teško oštećen), oko 100 bombardovalo je Beograd (o šteti vidi jučerašnji izveštaj).[2] Prilikom napada iz niskog leta, koji su vršili lovci iz pratnje, nanete su neznatne štete na železničkim prugama. Vinkovci — Zemun i Pančevo — Bečkerek. Prilikom napada iz niskog leta koji su izvršile dve samostalne grupe aviona »Mustang« na vazduhoplovnu bazu u Banatu, potpuno je uništeno ukupno 85 aviona.

8/9. 9. slabiji patrolni letovi nad rejonom Niša. Oko 30 engleskih aviona za snabdevanje bandi naročito nad Srbijom, kao i Crnom Gorom, Bosnom i zapadnom Hrvatskom, 13 ruskih aviona za snabdevanje bandi nad Srbijom.

[1] Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 355—62.

[2] Vidi AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 315—20.

Rumunija:

II. PODRUČJE K-TA JUGOISTOKA:

1.) ***GrA*** **»F«:**

W. B.[3] ***Makedonije:***

General Šojerlen,[4] sa načelnikom štaba i operativnim odeljenjem, stigao je u Bitolj i preuzeo komandu nad Makedonijom.

Bugarske snage koje su započele sa borbenim akcijama protiv nemačke posade u Bitolju, posle kraće borbe razoružane su i zarobljene.[5]

11. inž. bat. angažovan je za opravku železničke pruge jugoistočno od Velesa.

2.) 2. ***oki. armija:***

U hrvatskim domobranskim jedinicama pojave rasula i dalje se šire.

Usled prcbegavanja, dosad je javljeno o sledećim gubicima: 111 oficira, 2065 podoficira i vojnika.

Gubici u oružju u 1. hrv. lov. puku:

620 pušaka, 32 puškomitraljeza, 9 mitraljeza, 7 srednjih minobacača, 7 lakih minobacača, 58 automata, 190 pištolja, 4 protivoklopna topa kal. 3,7 cm, 3 kamiona, 100 konja, 54 kola, 26 kareta.

Osim ovih prebeglo je (nisu uračunati u gornje brojeve) 1 lov. puk i oko 5 četa, većinom sa oružjem.[6]

Vreme: **sunčano, toplo.**

XXI brd. AK:

297. div.:

Prepadi bandi jugozapadno od Tirane, u rejonu Kruje, Berata i otporne tačke kod rudnika hroma zapadno od Kačanika (15 km jugozapadno od Uroševca).

[3] Wehrmacbtbefehlshabar (vermahtbefalshaber — komandant oružanih snaga).

[4] Haijn (Hein Scheuerlen). Do tada ije bio vajnoupravni komandaint Grčke. Na položaj komandanta oružanih snaga u Makedoniji postavljen je 6. septembra 1944 (AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 999—1113).

[5] Opširnije o zarobljavanju Bugara u rejonu Bitolja vidi dok. br. 129.

[6] i [10] Reč je o domobranskoj 1. lovačkoj pukovniji 2. lovačkog zdruga. Pripadnici ove pukovnije (oko 500 domobrana, 15 oficira i 50 podoficira i 35 Nemaca iz Nastavnog bataljona pri 2. lovačkom zdrugu) predali su se 7„ septembra 1944. Drvarsko^petrovačkom NOP odredu. Opširnije o tome i predaji domobrana i Nemaca u septembru vidi dok. br. 131; tom IV, knj. 29, dok. br. 61, 62 i 146.

Viša komanda Crne Gore:

Prilikom napada ojačanog 1/363. na Andrijevicu uništen 1 nepr. bataljon a mesto zauzeto.

V SS-brd. AK:

Mnogobrojne pojave rasula u svim hrvatskim jedinicama, u SS-brdskoj diviziji »Handžar« i u 369. diviziji.[7]

7. *SS-brd. div.:*

U rejonu Kremne došlo je do borbenog dodira sa jačim neprijateljskim delovima. Glavnina 14. puka prikuplja se u rejonu Mokre Gore radi napada na Užice.[8]

SS-brd. div. »Handžar«:

Bezuspešan napad bandi na Konjic.[9]

56 vojnika koji su bili na obezbeđenju železnice Dubrovnik — Metković prebeglo neprijatelju.

XV brd. AK:

Neprijatelj neprekidno pokušava da zatvori klanac (južno od Srba). Usled prebegavanja delova 2. hrvatske lovačke brigade,[10] **situacija na glavnim putevima za dotur je teška. Otpočelo je pregrupisavanje naših snaga.**

LXIX AK z.b.V.-

Rejon Prijedora: borbena grupa, sastava: ojačani 1/383, usled jakog pritiska neprijatelja, napustila rudnik u Ljubiji[11] **i uz**

[7] Bliže o dezertiranju i pojavama rasula u to vreme 'kod 13. SS--diviziije »Handžar« (samo kod ove divizije od 1. do 18. septembra 1944. dezertiralo je preko 2000 podoficira i vojnika) i 369. legionarske »Vražje« divizije vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 81, 146 i 148.

[8] Reč je o napadnim dejstvima 1. praletersikog korpusa u pravcu Beograda (Vidi tom I, knj. 11, dok. br. 134 i 172; Grupa autora, *ORNJ,* str. 279—81; Petar Višnjić, *Operacije za oslobođenje Srbije,* str. 134—7; AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 481—7: izveštaj knta Jugoistoka od 12. septembra 1944. o angažovanju 7. SS-divizije »Princ Euigan« u širem rejonu Užica).

[9] Na komunikaciji Mostar — Sarajevo dejsitvovaila je 10. NOU divizija (vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 71).

Konjic su 9. septembra napala tri bataljona 17. i 2. bataljon 9. krajiške brigade 10. divižije, ali bez uspeha (vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 164).

[11] Napad na Ljubiju-Rudnik i Ljubiju (Pravoslavnu i Muslimansku) vršili su delovi 6. i 8. krajiške NOU brigade i Podgrmeoki NOP odred 6/7. septembra 1944. u sklopu operacije 5. korpusa NOVJ za zauzimanje Prijedora. Međutim, tada te jedinice nisu uspele u prvom naletu da zauzmu Ljubiju i Ljubiju-Rudnik usled jakih snaga ikoje su ih branile (Borbena grupa »Areot« sa oko 3.000 ljudi: Nemaca, ustaša, domobrana i četnika). Međutim, po oslobođenju Prijedora (7. septembra), angažovane su na tom prostoru jace snage 4. NOU divizije, pa

teške borbe stigla u Bos. Novi. Neprijatelj napada Bos. Novi sa istoka.

Borbena grupa iz Banjaluke (2 bataljona sa 2 baterije) upućena na Prijedor.

II (bicikl.[istički])/2. koz. konj. puka, sa delovima posade iz Kostajnice, napada sa severa na neprijatelja istočno od Bos. Novog.

Komandant Srema:

Hrvat. Inž.[injerijska] škola u Kamenici (j. od Petrovaradina) dezertirala zajedno sa oficirima (250 vojnika). Prebegli II/5. lovačkog puka, posle odstranjivanja vođe zavere, našim protivmerama ponovo je prikupljen u s. Andrijevci. Biće raspoređen u 8. lov. puk.

Žandarm. pratnja 20 km južno od Indije upala u zasedu bandi, 13 mrtvih, veći broj ranjenih i nestalih.

3.) *Srbija:*

U cilju odbrane istočne granice Srbije na odseku od Klisure (46 ji. Leskovac) do Mehadije (22 km s. od Oršave) upotrebljeni su:

desno: 1. brd. divizija,

levo: K-da Gr. »Šnekenburger«.

Linija razgraničenja: Debela plan. — Zaječar (pripada 1. brd. div.),

K-di Gr. »Šnekenburger« su potčinjeni:

južno od Dunava: Borbena grupa »Fišer«[12] sa 2. pukom »Brandenburg« (dosad su stigli samo delovi I i III bat.), severno od Dunava: 92. gren. brigada (mot.), (dosad je stigao samo I bat.).[13]

a) *Situacija na Dunavu:*

»Donauelfe«:[14] 8. 9. uveče, uz slab otpor Rumuna, zauzeta je Svinica. Uspostavljena je veza sa posadom otporne tačke u " D. Milanovcu. Dunavska flotila potpomaže dalje nastupanje. »Vasernikse«:[15] Borbena grupa »Re[16], pojačana delovima 468. tenk. izv. čete z.b.V. i 300 vojnika iz 214. desantnog inž. bat.

su Nemci bili primorani da to mesto napuste 7. septembra u popodnevnim časovima, i u teškim borbama da se probiju prema Bosanskom Novom (vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 43 i 58).

[12] Potpunije o sastavu Borbene grupe »Bišar« vidi AVII, NAV-T--314, r. 32, s. 108.

[13] Vidi dok. br. 119.

[14] i [15] Bliže o akcijama »Donauelfe« i »Vasernikse« vidi dok. br. 119.

[16] Detaljnije o sastavu Borbene grupe »Re« vidi dok. br. 119.

nalazi se u rejonu j. od Kostola (ji. od Kladova). 9. 9. ujutro primljen je izveštaj preko radija da su u rejonu Kladova uništeni ruski padobranci.

b) ***1. brd. div.:***

Jake crvene snage i dalje se kreću iz rejona Zaječara prema severoistoku sa namerom da se sjedine sa očekivanim sovjetskim snagama.[17]

Borbena grupa »Ajzl« (1/98, 1/2 111/98, 1 btr. 191. brig. jur. top.), nastupajući iz Knjaževca preko Kraljevog Sela i Vratarnice, u borbi sa slabijim neprijateljem zauzela je 9. 9. po podne Zaječar.[18]

Zarobljen je komandant I bug. ok. korpusa sa 3 komandanta divizija i njihovim štabovima, kao i delovi 34. bug. divizije.[19] Poslednju marševsku grupu divizije napale su 7. 9. uveče jake bande u okolini Polumira (u dolini Ibra). Prema dosadašnjim izveštajima bilo je 8 poginulih i 45 ranjenih. Situacija u Boru, u kome ima preko 20.000 stranih radnika (među kojima 6.000 Jevreja i 6.000 italijanskih vojnih interniraca), 1.200 ranjenika i 1.500 Rumuna povratnika, krajnje je teška. Proizvodnja je obustavljena, pošto nema mogućnosti da se materijal izveze.[20] Preduzete su mere za evakuaciju lica koja ne spadaju u borce i neangažovane radne snage.

Bande su okružile 200 vojnika 803. bat. za obezb[eđenje] i Vojnopr[ivrednog] rudarskog bat[aljona] u rejonu rudnika si. od Ćuprije.

S[evero]z[apadno] od Jagodine,[21] četnici su izvršili prepad na kolonu teretnih automobila i opljačkali 3 kamiona sa 3.000 1 pogonskog goriva. 2 vojnika su ranjena, 7 je nestalo.

c.) ***Zapadna Srbija:***

Situacija u dolini Ibra se zaoštrila.
Prepadi na naše marševske kolone traju i dalje, bande su zauzele delove železničke pruge. Naše jedinice za obezbeđenje opkoljene su kod Ušća.

[17] Reč je o pokretu jedinica 14. korpusa NOVJ. Bliže o toime vidi Grupa sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija,* Beograd, 1964, str. 117—9.

[18] Vidi dok. br. 126.

[19] Bliže o tome vidi dok. br. 121 i 123.

[20] Po naređenju Hitlera, iako je proitevodnja obustavljena, Bor se morao obezbeđivati ja/Mm snagama. Zbog toga je k-it Jugoistoka naredio vojnoupravnom k-tu Jugoistoka da se Bor obezbedi na taj način što će pravac dotura za odsak Zaječar — Gvozdena vrata ići preko Bora (vidi dok. br. 132; AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 457—61: izveštaj k-ta Jugoistoka od 11. septembra 1944).

[21] Sada: Svetozairevo.

U toku je čišćenje užičkog kraja.
četnički odred Račića u žestokim borbama sa 1. crvenom divizijom u rejonu sz. od Užica.[22]

4.) ***K-tu Jugoistoka neposredno potčinjeni:***
4. SS-polic. oki. gren. div.:

4. oki. izv. bat., u noći 8/9. 9, motorizovanim i železničkim transportom prešao Dunav i stigao na pripremne položaje. Delovi 8. puka stižu u Beograd u noći 9/10. 9.
Kretanje 4. SS-polic. oki. gren. div. i 11. vazd. polj. divizije odvijaju se u okviru tehničkih mogućnosti. Obe jedinice jako su se međusobno izmešale, pošto se dopunjavaju u osiguranju železnice, odnosno neposredno moraju da se smenjuju. Premeštanje će se sprovoditi kombinovanjem železničkog transporta i pešačenjem, već prema situaciji u saobraćaju, imajući u vidu najveće moguće ubrzanje. Usled toga, i s obzirom na neprekidne nove prekide saobraćaja na železnici, ne može se proračunati vreme njihovog stizanja u rejon Beograda, odnosno Skoplja.

U kojoj će meri eventualan prodor ruskih snaga preko Sofije ka makedonsko-srpskoj granici ili sve veća ugroženost odseka Negotin — Gvozdena vrata uslovljavati da se privuku stražnje borbene grupe 4. SS-polic. oki. gren. div., još se ne može sagledati.[23]

III. VAZDUHOPLOVSTVO:

Izviđanje: ruskog nastupanja Rumunija — Bugarska, Peskara — Gargano.
Traganje za minama na Dunavu — bez rezultata.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, pov. br. 4538/44 od 9. 9. 44.
Načelnik štaba
potp. Vinter

Za tačnost
. . .[24]
kapetan

[22] Reč je o borbama 1. proleterskog korpusa NOVJ protiv četničke 4. grupe jurišnih korpusa, kojom je komanidovao Dragoslav Račić. Jedinice korpusa (1. i 6. divizija) potpuno* su razbile 9. septembra tu četničku grupaciju i izbile na liniju Granica — Kosjerić — Dubnica (vidi Petar Višnjić, *Operacije za oslobođenje Srbije,* str. 138—9).

[23] Bliže o prodoru sovjetsikih snaga preko mmunsko-jugoslovenske i bugarsfco-jugoslovenske granice vidi dok. br. 168.

[24] i [28] Nečitki potpisi istoga lica. Redakcija nije mogla da ustanovi na koga se to odnosi, iako je imala na raspolaganju, za taj period, ratnu listu oficira k-ta Jugoistoka.

POVERLJIVO

Telegram *K. R.*

1.) OKW/WFSt./Op.(H)Jugoistok
2.) OKH /Gen. st. d. H/ Op. Abt.

Izveštaj o kretanjima* 9. 9. *1944.

I) ***GrA »E«***

Dostavljeno:
1.) Ia (FS)
2.) Ia/F
3.) Id
4.) KTB
5.) Ic
6.) Stoart/Stoflak
7.) K-t Frontleitstellen
8.) Frontleitstelle Beograd
9.) Gen. d. Pi.

154/IX

LXXXXI arm. korpus za naročitu upotrebu:

11. vazd. polj. div.: od vozova koji su krenuli iz Atine, 2 su stigla u Gradsko. U železničkom transportu krenuli su:
Štab 11. vazd. polj. div.,
11. inž. bat. (v.[25]) (bez 2. čete),
1/11. pt diviziona (v.),
14/21. lov. puka (v.),
XII/11. art. puka (v.),
11. fiz.[ilirski] bat. (v.),
delovi jedinica za dotur 11. [vazd. polj. divizije]
18. SS-art. div.
1/21. lov. puka (v.) stigao u Solun, dalje produžuje peške.

XXII brd. A. K.:

II 2. ***oki. armija:***

7. ***SS-brd. divizija:*** **111/13. iz Vardišta na Mokru Goru (ji. od Dobruna).**

264. div.: **III/l. puka »Brandenburg« iz Đevrske, a štab puka iz Skradina u rejon Bihača.**

392. div.: **III/847. iz Krivog Puta u Žutu Lokvu (12 km. iji. od Senja).**

373. div.: **I/l. puka »Brandenburg« iz rejona Bihaća u rejon Bos. Novog;**

[25] vazdiuhoplovni

II/l. hrv. puka iz Petrovca u Dubovsko (16 km jugoistočno od Bihaća).
297. izv. bat. (2 eskadrona) stigao iz Vrnjačke Banje.

Delovi I i III/2. puka »Brandenburg« maršujući peške, stigli su u Beograd.
Ostatak I i III/2. puka kreće naknadno železnicom.

II/2. puka »Brandenburg« prevozi se železnicom u Skoplje. 4. puk »Brandenburg«: u sledeća 2 voza sa ostatkom bojne komore HI/4, puka »Brandenburg« iz Batajnice (z. od Zemuna) u Erdelj.

III ***Vojnoupr. k-t Jugoistoka:*** **11/92. gren. brigade (mot.) u noći 8/9. 9. 1 voz istovaren je u Karlovcima (južno od Petrovaradina), čete su stigle do određenih mesta maršujući peške. 9. 9. 1 voz (1 četa) stigao je u Beograd. Od još nedostajuća 3 voza, 2 su verovatno iskrcana u Vinkovcima radi daljeg pešačenja, o 3. vozu dosad nedostaje izveštaj o odlasku iz Bihaća. 1 voz sa ostatkom 202. tenk. bataljona između Bihaća i Beograda.**

K-t Jugoistoka: **4. SS-pol. oki. gren. div.: 4. oki. izv. bat. u motorizovanom i železničkom transportu stigao na pripremne položaje (u južnom Banatu).**

K-t; Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, pov. br. 4538/44

Za tačnost:
.. .[26]
kapetan

BR. 144

ZAPOVEST VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 9. SEPTEMBRA 1944. BORBENOJ GRUPI »FIŠER« ZA SPREČAVANJE SPAJANJA 25. NOU DIVIZIJE SA SOVJETSKIM JEDINICAMA KOJE NASTUPAJU U PRAVCU TURN SEVERINA, ONEMOGUĆAVANJE PRELASKA JEDINICA CRVENE ARMIJE PREKO DUNAVA I ORGANIZACIJU ODBRANE, NA LINIJI R. TIMOK — DUNAV, OD ZAJEČARA DO ORŠAVE[1]

STROGO POVERLJIVO

Vojnoupravni komandant Jugoistoka **Stab, 9. 9. 1944,**
Ia, str. pov. Br. 1145/44

15 primeraka
... primerak

Komanda 69. AK
Prim.: 12 sep. 1944
32 Odelj. Ia
Br. 34 Pril. ./.

Zapovest

za snage koje se potčinjavaju Borbenoj grupi »Fišer«[3]

1) **Crvene snage (verovatno 25. divizija), po zauzimanju Zaječara, po svoj prilici su u nadiranju ka s.**[4] **Nastoje da se sjedine sa rusko-rumunskim snagama koje se očekuju sa pravca od Turn Severin.**
2) **Napad 1. brd. div. i k-ta odbrane u Boru na Zaječar izvršiće se 10. 9.**
3) **Cilj je da se spreči eventualan prelazak rusko-rumunskih snaga preko Dunava i Timoka; snage koje pređu uništiti**

[1] Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 40—1. U gornjem desnom uglu nalazi se više nečitkih panaifa i slova.
[2] Četvrtasti pečat primaoca (vidi dok. br. 125, obj. 2).
3 i s Vidi AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 108.
[4] To jest: ka severu. Dvadeset peta NOU divizija izbila je 12. septembra na Dunav, kod Donjeg Miianovca, ali ga nije uspela da zauzme. U tome periodu uspostavljeni su direktni kontakti 'između Glavnog štaba NOV i PO Srbije i Crvene armije, ali direktan kontakt između 'jedinica 25. NOU divizije i Crvene armije uspostavljen je tek 24. septembra kod Miroča (vidi Grupa sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija,* str. 118—20; Grupa autora, *ORNJ,* str. 298).

i braniti liniju Timok — Dunav od Zaječara (isklj.) do Oršave.

4) Zadatak *k-ta odbrane*[5] *Gvozdenih vrata* za sada ostaje nepromenjen. Održavati trajnu vezu sa Borbenom grupom »Re« u rejonu Kladovo.

5) *Borbena grupa* »Re«[6] brani se na uzvišenjima j. od Kladovo i Kostolac.

6) *Snage uporišta Prahovo*[1] brane svoj sadašnji položaj. Vezu sa Borbenom grupom »Re« održavati na vodi i kopnu. Brodovima naoružanim artiljerijom kontrolisati Dunav od ušća Timoka do rejona Kladovo. Po pristizanju 2. puka »Brandenburg« uporište se njemu potčinjava.

7) 2. *puk »Brandenburg«,* za sada bez 2. bataljona, nastupa 10. 9. pre podne počev od svanuća preko Požarevac — Petrovac — Zagubica u pravcu Negotin. Za marš potčinjavaju mu se od Požarevca 2 grupe, svaka po 3 oklopna izviđačka automobila iz sastava 468. oklopne izviđačke čete za specijalnu upotrebu.
***Borbeni zadatak:* Obezbediti slobodan put ka Negotinu i put Negotin — Brza Palanka. Odbrana odseka Timok — Dunav sa težištem odbrane mesta prelaza kod Bregovo i dalje do Brza Palanka zaklj. Sprečavanje svakog pokušaja prelaska. Po pristizanju u uporište Prahovo potčinjavaju mu se mornaričke jedinice koje se tamo nalaze.**

8) Borbena grupa »Zaupe« brani liniju Zaječar (isklj.) u naslonu na 1. brd. div. — Bregovo (isklj.). Namerava se upućivanje daljih snaga.

9) O jedinicama komandanta odbrane Bora i eventualnoj njihovoj kasnijoj upotrebi sledi zapovest. Isto tako i o obezbeđenju pravaca snabdevanja.

10) Čuvanje u tajnosti ove zapovesti naročito je važno.

11) Komandno mesto »Fišer« — Požarevac.
Preuzimanje komande predviđeno za 11. 9. 44 u 00.00 čas.[8]

Dostavljanje naznačeno na originalu.

Felber

s, «, [7] Vidi dok. br. 132.

BR. 144

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 10. SEPTEMBRA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O DEJSTVIMA NA PODRUČJU JUGOISTOKA[1]

POVERLJIVO

KTB

Dnevni izveštaj **171/IX**
K-ta Jugoistoka

(K-da GrA »F«)

OKW/WFSt od 10. 9. 44.

I. DEJSTVA NEPRIJATELJA:

1.) Situacija na moru:

2.) ***Situacija u vazduhu:***

Nalet oko 40 jurišnih aviona nad rejonom Sarajeva (nije primljen izveštaj o napadu).

13 engleskih aviona za snabdevanje bandi letelo je u Srbiji sa težištem nad Kruševcom.
3.) ***a) Rumunija:***

b) Bugarska:

II. PODRUČJE K-TA JUGOISTOKA:

1.) GrA »E«:

Normalna aktivnost neprijatelja na moru i u vazduhu. U severnoj Grčkoj ne prestaju masovne sabotaže na komunikacijama.
Zaoštrena situacija u Makedoniji.

W. B. Makedonija **(Komandno mesto — Skoplje).**
Dok je akcija razoružanja bugarskih jedinica u rejonu Bitolja (8.000) sprovedena uz neznatan otpor[2], dotle su u rejonu

[1] Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 398—404.

[2] Do razoružanja jednog dela bugarske 5. armije (osim garnizona u iPrilapu) u Makedoniji, od strane malobrojnih jedinica generala Šojerlena, došlo je usled izdajničkog držanja i lojalnosti prema Nemoima

Prilepa u toku žestoke borbe.[3]
Istočno od Prilepa, Bugari i bande napali su jedan naš bataljon. Borbena grupa 11/22 (v.)[4] biće privučena u rejon Bitolj — Prilep. U borbu je stupila i bugarska avijacija sa avionima tipa »Mustern«.
U cilju zatvaranja tesnaca kod Krive Palanke, krenula je iz Skoplja borbena grupa 11. vazd. polj. div. prema bugarskim motorizovanim snagama za koje je javljeno da nastupaju sa istoka.[5]
Delovi 11. vazd. polj. div., u noći 10/11. 9. smenili su poslednje delove 4. SS-pol. oki. gren. div., koji su bili angažovani na zaštiti železnice.

2.) 2. ***oki. armija:***

U hrvatskim jedinicama i dalje traje dezertiranje.
U Albaniji su u porastu prepadi na drumove i uporišta.
Vreme: **vedro.**

Viša k-da C[rne] G[ore]:

Područje Sandžaka, koje ohezbeđujemo potčinjava se 10. 9. u 00.00 časova Vojnoupravnom komandantu Jugoistoka.[6] Ukida se Viša komanda C[rne] G[ore].

V SS-brd. AK:
7. SS-brd. divizija:

7. pt div.[izion] probio se s juga u Doboj[7] gde je zarobljeno 26 nepr. vojnika i zaplenjeno 39 konja. Neprijatelj još drži visove s obe strane ovog mesta.

komandnog sastava 5. armije, na čelu sa generalom Kočom Stojanovom (tom VII, knj. 4, dok. br. 43, Grupa autora, *ORNJ,* str. 347—50; AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 18: ratni dnevnik k-ta Jugoistoka za 28. avgust 1944).

[3] U Prliiepu su se, od bugarskih jedinica, nalazili: jedan bataljon 45. pulka 15. divizije, dva artiljerijska davMona 15. ap i delovi 10. graničnog odseka. Taj garnizon je, posle dugih pregovora sa Štabom 41. NOU divizije, pristao na saradnju 8/9. septembra. Pošto su Nemci saznah za pregovore, oni su 9. septembra ujutro napali bugarsku kasarnu artiljerijskom vatrom. Tada su bugarske jedinice, u neredu i uz gubitke, napustile Prilep i posle konsolidacije, zajedno s jedinicama 41. NOU divizije, napale grad i do mraka ga zajednički oslobodile (vidi tom VII, knij. 4, dok. br. 41, 43 i 46; Grupa autora, *ORNJ,* str. 349).

[4] Reč je o 2. bataljonu 22. puka 11. vazduhoplovne poljske divizije.

[5] Bliže o tim borbama vidi AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 457—61 i 576—82: izveštaji k-ta Jugoistoka od 11. i 14. septembra 1944.

[6] Vidi dok. br. 122.

[7] Doboj su 8. septembra 1944. u 22 časa napalle 14. srednjobosanska brigada Srednjobosanske NOU divizije (od decembra 1944. — 53. NOU divizija) i 21. slavonska NOU brigada (tada se nalazila privremeno pod komandom Srednjobosanske divizije). Tom prilikom, u bor-

118. lov. div.:

Rezultat po završetku operacija »Bliher«[8] i »Zeroze«[9]: 130 čamaca uništeno, 159 sklonjeno.

XV brd. AK:
264. div.:

Napad jakih snaga bandi na Benkovac, koji su naše jedinice, posle žestoke borbe i podbačaja ustaša, privremeno napustile. Otpočeo je napad sa pristiglim pojačanjima radi ponovnog zauzimanja ovog mesta.[10]

Na Pašmanu nalazi se jaka banda, navodno 1.000 ljudi.

373. div.:

U rejonu Bihaća dezertiralo 15 legionara.
Da bi se učvrstila situacija u Bos. Novom, naređeno je da se srede jedinice 4. hrvatske lovačke brigade i upotrebe na odseku železnica severno od Bos. Novog.
Delovi 1/383. zauzeli su Rudice, koje su napustili domobrani.[11]

LXIX AK z.b.V.:

Drum Zagreb — Tounj ponovo je osposobljen za saobraćaj, na nepr. strani dosad 38 poginulih i 34 ranjena.
Sve raspoložive snage biće upotrebijene s težištem na osiguranju glavne železničke pruge.

baima koje su vođene 8, 9. i 10. septembra, zauzet je veći deo grada, a jedinicama NOVJ predalo se oko 1100 domobrana. Međutim, 10. septembra, delu opkoljene posade u Doboju pritekli su u pomoć 7. SS-•jprotivtankovski divizion 7. SS-divizije »Princ Bugen« i dve ustaško--domobranske bojne, pa su se 14. i 21. brigada povukle (vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 181).

U isto vreme kada je napadnut Doboj, 18. brigada Srednjobosanske NOU divizije napala je Derventu i .tom prilikom je zauzela (itom IV, knj. 29, dok. br. 50).

U borbama za Doboj i Derventu potpuno je razbijen 1. lovački zdrug, a veći deo njegovih (jedinica se predao jedinicama NOVJ, pa je taJj zdrug, prema zapovesti Zapovjedničtva 2. zbornog područja od 25. oktobra 1944, brisan iz oružanih snaga NDH (tom IV, tknj. 29, dok. br. 181, obj. 27).

[8] i [9] Obe ove operacije »Bliher« (»Blücher«) i »Zeroze« (»Seerose« — »Loikvanj«) izvele su jedinice 118. lovačke divizije. Cilj je bio da se zaplene čamai i brodići kako ih ne bi koristili partizani u svojim akcijama. Tom prilikom je uništeno 130, a zaplenjeoo 159 čamaca i brodića (vidi AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 49 i 82: ratni dnevnik knta Jugoistoka za 3. i 10. septembar 1944).

[10] Opširnije o borbama za Benkovac vidi tom V, knj. 33, dok. br. 128.

[11] Pripadali su 13. lovačkoj pukovniji 4. lovačkog zdruga. Bliže o tome vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 182.

3.) ***Srbija:***

a) ***K-da Gr. »Šnekenburger«:***

»Donauelfe«: **I/92[12] u rejonu Gornea (16 km ji. od Moldava Nova) u borbenom dodiru sa rumunskim odredima,[13] koji vrše izviđanje prema jugu. Prednji delovi su i dalje u Svinici. Privučena su 3 oklopna izviđačka automobila.**

Potčinjena Brd. lov. četa odbila je s.[everno] od Moldava Nova nekoliko napada, koje su vršila 2 rum. bat., potpomognuta artiljerijom i minobacačima. Izbr[ojano] je 35 neprijateljskih] [vojnika] poginulih, ceni se da je ranjeno 200, a 25 je zarobljeno.

Izviđanjem iz vazduha utvrđen je pridolazak neprijateljskih] pojačanja u Turn Severin.

Vazd. polj. alarmna jedinica, koja je dejstvovala i. od Bele Crkve, uspostavila je borbeni dodir sa neprijateljem (Rumunima) kod Naidasa (14 km iji. od Bele Crkve).

11/92, sa 1 btr. i inž. četom, stigao u Belu Crkvu.

»Vasernikse«: **na desnoj obali Dunava vlada mir. Borbena grupa »Re« (3 alarm, bataljona, delovi 214. inž. des. bat., 1 mot. btr. Škole za borbenu obuku iz Niša, 1 mot. jur[išni] inž. vod, 9 oki. izviđačkih automobila) i dalje je u rejonu Kladovo — Kostol. U napadu na Kladovo, Rusi su imali 10 poginulih (izbrojano) a, prema izjavama meštana, imali su još 80. Naši gubici: 11 poginulih, 35 ranjenih i 6 nestalih.**

Prilikom iskrcavanja Inž. des[antnog] bat. u Milutinovcu, usled dejstva neprijatelja sa rumunske obale Dunava (pun pogodak na 2 skele), poginulo je 107, ranjeno 38 a nestalo 60. Jačina uporišta (otporne tačke) u Prahovu: 1418 oficira, podoficira i vojnika a, pored ovih, još 192, kao posada na brodovima.

b.) ***1. brd. div.:***

Crvene bande drže Rgotinu (10 km s. od Zaječara), sa glavnim snagama otišle su iz Bora.

Namera: nastavljanje napada prema severu sa 1/98. i delovima 54. izv. bataljona.

Bor. gr. »Malter«[14], ojačana IH/79, brd. ap i 1 btr. 191. brig, jur. topova, na liniji k. 1482 — 1295 — Klenje — Babin Kao

[12] To jest: 1. bataljon 92. mo'tarizavanog grenadirskog piuika. Bliže o operaciji »Donauelfe« vidi dok. br. 119.

[13] Detaljnije o 'borbama između Nemaca d rumunske 4. armije kod Maldave Nove (tada je počela rumunskwsovjetska ofanzirva u Transilvaniji) vidi Colonel V. Anesku i dr., n. d., str. 210—19.

[14] To je 99. brdski lovački puk. Nazvana je po imenu njenog komandanta potpukovnika Maltera (vidi Hubert Lane, n. d., str. 311).

— k. 1220 (9 km jz., 7 km ji., 3 km i., 11 km ji., 16 km si. od Bele Palanke).

Borb. gr. »Ajzl« [»Eisl«] sa 11/98. kod raskrsnice puteva u Kalni (22 km ji. od Knjaževca), sa 11/98. u Knjaževcu.

54. brd. lov. bat. na maršu u Borindolu (26 km i. od Leskovca). Mere zaprečavanja: veliki železnički most, 10 km i. od Bele Palanke, posle savlađivanja nepr. otpora, potpuno je porušen.

Pruga Bela Palanka — Niš pripremljena je za rušenje.

Situacija u Leskovcu i dalje je zaoštrena.

U noći 8/9. 9. odbijen je napad bandi.

Pešadijskim oruđima oboren je 1 bugarski avion tipa Me-109.

c) ***Zapadna Srbija:***

U rejonu Užica uglavnom nema neprijatelja.

Kod Kosjerića (20 km s. od Užica) jake crvene snage vode borbe sa četnicima.[15] Gubici na strani četnika: 66 poginulih i 350 ranjenih.

4.) ***K-tu Jugoistoka neposredno potčinjeni:***

4. SS-pol. oki. gren. div.: marševska i transportna kretanja vide se iz izveštaja o kretanju.

III. VAZDUHOPLOVSTVO:

Patroliranjem »Mustanga« oborena su 2 naša aviona He ill jugoistočno od Beograda.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, pov. br. 4567/44 od 10. 9. 44
Načelnik štaba
potp. Vinter

Za tačnost
. . .[16]
kapetan.

[15] Borbe su vođene s četnicima 4. jurišnog korpusa. Kosjerić je oslobođen 11. septembra 1944. od strane delova I. proleterskog korpusa (vidi Grupa autora, *ORNJ,* str. 280—1; Petar Višnjić, *Operacije za oslobođenje Srbije 1944,* str. 139—41; AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 457—61: izveštaj k[J]ta Jugoistoka od 11. septembra 1944).

[16] *i* [17] Nečitki potpisi istog lica.

POVERLJIVO!

KR

Telegram

1.) OKW /WFSt./ Op. (H) Jugoistok
2.) OKH /Gen. st. d. H./ Op. Abt.

Dostavljeno:
1.) Ia (FS)
2.) Ia/F
3.) Id
4.) KTB
5.) Ic
6.) Stoart/Stoflak
7.) K-t Frontlajtštele
8.) Frontlajtštele Beograd
9.) Gen. d. Pi

171/IX

Izveštaj o kretanju 10. 9. 1944.

I. GrA »E«:

LXXXXI AK z.b.V.-	*11.* **vazd. polj. divizija: od 16 vozova koji su krenuli iz Atine, dosad je stiglo u Đevđeliju 5 vozova.**
II. 2. oki. armija:	
373. div.:	**1/383. iz rudnika Ljubije u Bos. Novi.**
	Štab 373. pionirskog bataljona iz Skozaja (?) u Knin.
392. div.:	**392. izv. bat. u Vrhovinama.**
	II/846 u Babinom Potoku.
	111/847 iz Žute Lokve u Kamenicu.
	II/l. p. »Brandenburg« na maršu ka Zrmanja Vrelu.
III. Vojnoupr. k-t Jugoistoka:	**1 voz sa ostatkom 202. tenk. bat. stigao u Beograd.**
IV. K-t Jugoistoka:	
4. SS-pol. okl. gren. div.:	**dosad u Beograd stiglo ukupno 4 voza.**
	Novodošli:
	štab puka i pukovske jedinice 8. SS-puka.

delovi operat. odeljenja,
1/8 (bez 1 čete).

Delom železnicom, delom peške, krenuli su iz Skoplja 8. 9. uveče:

11/7, II/4. art. puka, 4. tenk. bataljon;
9. 9. uveče:
III/4. art. puka,
Div. štabna četa,
4. SS-inž. bat.
Div. prat. četa,
Ostatak Operativnog odeljenja,
4. četa za vezu.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, pov. br. 4567 od 10. 9. 44.

Za tačnost:

kapetan

BR. 130

MESECNI IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 13. SEPTEMBRA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI KOPNENE VOJSKE O SITUACIJI U POZADINI U POGLEDU SNABDEVANJA NA DAN 1. 9. 1944. I PREGLED STANJA REZERVI NA PODRUČJU GRUPE ARMIJA »F« NA DAN 24. AVGUSTA 1944. GODINE[1]

STROGO POVERLJIVO K. T. **B. 58**

Komandant Jugoistoka
(K-da GrA »F«) **O. U., 13. 9. 1944.**
O. Qu/Qu 1 str. pov. br. 2170/44.

Veza: **OKH/GenStdH/[2]GenQu/ Načelnik grupe, pov. br. 1/1700/ 44 od 21. 7. 44.[3]**

[1] Snimak originala (pisanog na mašini), u AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 444 i 461.
Redaikcija objavljuje samo prilog br. 11/B iz ovoga izveštaja. Prilog je na sn. br. 461.
[2] Generalštab des Heeres (Generalštab des Heres — Generalštab kopnene vojske).
[3] Redakcija ne raspolaže tim dokumentom. Verovatno je to naređenje kojim se reguliše način dostavljanja izveštaja.

Predmet: **Mesečna ocena situacije u pogledu snabdevanja, stanje od 1. 9. 44.**

— 9 priloga — **3 primerka**
2. primerak

OKH/GenStdH/ Gen Qu.

U prilogu se dostavljaju:

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«):
Ocena situacije u pogledu snabdevanja
(Prikaz prema naređenju pod »Veza«:
Prilozi 1—9 (2—9 u dva primerka)[4]

	Prilog
Prilozi IIA — 11D (u jednom primerku)	**I**[5]
Pregled sa prikazom jedinica za snabdevanje	**2**[6]
Pregled sa prikazom ustanova za snabdevanje	**3**[7]

[4] Prilog br. 1 je izveštaj o stanju snabdevanlja. Iz izveštaja se vidi da se na snabdevanlju pri fctu Jugoistoka nalazii'lo oko 920.000 ljudi i 110.000 konja sa stanjem na dain 20. avgusta 1944 (AVII, NAV-T-311, r,, 190, s. 445—8).

Prilog br. 2 je izveštaj o popunjenosti municijom uopšte (AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 449).

Prilog br. 3 je izveštaj o stanju intendantske službe (AVII, NAV--T-311, r. 190, s. 450).

Prilog br. 4 je izveštaj o stanju sanitetske službe (AVII, NAV-T--311, r. 190, s. 451).

Prilog br. 5 je izveštaj o stanju veterinarske službe. Iz izveštaja se vidi da k-tu Jugoistoka po formaciji sleduje 102.581 konj, a da ih ima 95.088 (AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 452—3).

Prilog br. 6 je izveštaj o stanju automobilskog parka. Iz izveštaja se vidi da K-da Jugoistoka raspolaže sa 45.350 motornih vozila i da je popunjena sa 87% od formacijskog stanja (AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 454—5).

Prilog br. 7. je izveštaj o načinu popune s rezervnim delovima (AVII, NAV-T-311, r. 190, is. 456).

Prilog br. 8 je izveštaj o upotrebi pomoćne dobrovoljne radne snage pripadnika drugih nadioraalnositi (AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 457).

Prilog br. 9 je izveštaj o stanju privrede (AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 458—9.

[5] To su, u stvari, 5 priloga i to:

Prilog bir. IIA je izveštaj o stanju popune municijom po komplet-tima za 2. oklopnu armiju, i Grupu armija »E« (AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 460);

Prilog br. IIB je na sn. 464 i objavljuje se uz. ovaj doikumeoait.

Prilog br. 11C je 'izveštaj o stanju goriva i maziva (AVII, NAV-T--311, r. 190, s. 462);

Prilog br. 11D je izveštaj o broljnom stanju naoružanja (AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 463-4).

Međutim, uz ovaj propratnsi akt nalazi se i opšta pinocena siitua*-cilje za 2. OkA i Gr. A »E« (NAV-T-311, r. 190, s. 466—7), kao i Prilog 11E o stanju brodova. Iz priloga 11E vidi se da su Named raspolagali sa 35 brodova, sa 24.862 BRT, i sa 376 manjih plovnih jedinica, sa 21.665 BRT (AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 465).

Grupa armija »E«:

Ocena situacije u pogledu snabdevanja **4**[8]
Pregled sa prikazom jedinica za snabdevanje **5**[9]
Pregled sa prikazom ustanova za snabdevanje **6**[10]

K-da 2. OKA:

Ocena situacije u pogledu snabdevanja **7**[11]
Pregled sa prikazom jedinica za snabdevanje **8**[12]
Pregled sa prikazom ustanova za snabdevanje **9**[13]

Za komandanta Jugoistoka
(K-da GrA »F«)
Načelnik pozadine
Kap-her[14]

Dostavljeno:

OKH/ GenStdH/ GenQu. — 1. prim[erak]
(9 priloga: 1—9)
K. T. B. **— 2.**
(7 priloga: 1—4, 7—9)
Koncept — 3. „
(1 prilog: 1).

[6—13] Redakcija ne raspolaže tim prilozima.

[14] Frajher fon Kap-her (Freiherr von Kapp-herr), generalštabni pukovnik.

PREGLED STANJA REZERVI NA

(Dan: Grupa armija »F« i »E« .. p 8. 44, za

		P	q		a	b	c
		osoblje	konji	rezerve	površe	stoka za klanje	stalni komplet za ručak
1.)	*Gr. armija „F":* Baza za snabdevanje Beograd—Niš — rezerve po formaciji				12		12
	Stanje:				6	4	6
2.)	*Gr. armija „E":*						
	Stanje:	308000	19000		98	12	141
	Arm. skladište				13	–	13
	Solun	68000	3400	120[1])	71	46	130
	XXII AK	29500	5630	120	75	3	67
	LXVIII AK	108000	3800	120	90	1	96
	Peloponez	32000	4500	90[2])	52	7	47
	Krit	42000	500	2 IO[3])	91	1	246
	Dodekanez. san. bat.	17000	600	210	116	–	113
	— „ — poz. bat.	11000	400	210	169	–	236
3.)	*K-da 2. oki. A:*	561000	8200		76	15	73
	Arm. skladište			90[4])	45	8	50
	XV brd. AK	77000	10000	90	62	8	63
	XXI brd. AK	69000	7000	90	57	4	41
	LXIX AK	43000	14000	90	42	12	24
	V SS-brd. K	117000	23000	90	53	20	32

[15] **Datum nečitak.**

PODRUČJU GRUPE ARMIJA »F«

K-du 2. oki. A nedostaje izveštaj za 24. 8. 44)

STROGO POVERLJIVO!

d	e	f	g	h	i	(i)	
večernji I komplet mesa	večernji komplet m. prer.	mast	pecivo	zrnasta hrana	seno	rt E f	Napomena
4	2	8	10	10	10	10	
4	2	6	6	2	3	—	
48	27	198	80	101	70	57	*ukupno*
	1	27	4	6	—	—	
20	23	119	96	136	123	160	1) rezerve = 90 tek. snabd. = 30 120
30	7	76	62	47	44	20	
33	33	120	41	207	121	83	— „ —
34	10	43	31	33	20	25	*2)* rezerve = 60 tek. snabd. = 30 ~90
141	36	420	140	125	98	2	3) rezerve = 180 tek. snabd. = 30 210
35	29	154	128	51	92	—	
91	33	133	134	118	26	—	»
30	16	33	25	18	28	9	*ukupno*
20	8	21	16	8	8	6	4) rezerve = 60 tek. snabd. = 30 ~90
26	23	34	34	32	42	3	— „ —
15	11	27	10	25	52	11	— „ —
11	7	14	13	10	14	6	— „ —
16	11	11	9	4	23	1	— „ —

BR. 144

OBAVEŠTENJE ODELJENJA ZA INOSTRANSTVO OPERATIVNOG ŠTABA VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA OD 15. SEPTEMBRA 1944. OFICIRU ZA VEZU ODELJENJA ZA INOSTRANSTVO U VEZI DEZERTIRANJA U DOMOBRANSKIM JEDINICAMA NDH[1]

Primljen
od: LdN 15. 9. 22,55

STROGO POVERLJIVO

TELEGRAM br. **18**
SSD

WFSt/V. O. Odelj. za inostranstvo

Na osnovu telefonskog razgovora majora Tevaga,[2] teleprinterom ponavljamo u nastavku telegram vazduhoplovnog izaslanika Zagreb str. pov. 213/44 od 12. i 13. 9.:[3]

1.) Dezertiranje pripadnika hrvatskih oružanih snaga ustanicima, u zadnje vreme se znatno pojačalo. Računa se u prvoj dekadi septembra na 4000 do 4500 ljudi i to ne kao pojedinci, već kao formacijske jedinice.[4] Vazduhoplovni školski puk iz Petrovaradina je kao celina, sa oko 400 oficira, podoficira i vojnika, prešao neprijatelju. Preduzete su protumere. Slični pokušaji u Sarajevu, gde je, međutim, uspelo samo dvadesetorici oficirskih pripravnika da dezertiraju. U izvesnom broju slučajeva su izdajnički oficiri prisiljavali verno ljudstvo da prebegne. Na hrvatskoj strani ove pojave se povezuju sa raspuštenim oficirskim sastavom. Stvarni razlog biće u paničnom strahu što ga je izazvao Titov poziv da će onaj ko se ne bude do 15. 9. dobrovoljno javio biti izveden pred partizanski sud.[5] Sa strane hrvatskog vojnog rukovod-

[1] Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 883, s. 1301. Na margini telegrama, u rubrici »Primedbe Stanice za ekspediciju« dopisani su rukom podaci: »Preko V.O. par. Beru (Behre) LdN posle razgovora sa majorom... iz Odeljenja za inostranstvo 15. 9. 1944. u 23.00 časa«. Redakcija je s tri tačke označila izostavljeni deo teksta (nečitko ime majora).

[2] Tewaag. Bio je na službi u Vrhovnoj komandi Vermahta. Redakcija nije magla da ustanovi njegovo ime (vidi Volf Kajlig, nd., registar br. 46, str. 1).

[3] Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

[4] Potpunije o tim jedinicama vidi dok. br. 127; tom IV, knj. 29, dok. br. 81, 145, 148 i 181.

[5] Bliže o tome pozivu vrhovnog komandanta NOV i POJ Josipa Broza Tita za piredaju i prelaz u redove NOVJ do 15. septembra 1944.

stva zapažena ozbiljna nastojanja da se zaustavi daljnje osipanje.

2.) Na nemačkoj strani ceni se da broj dezertera iznosi oko 3500 ljudi. Broj od 4 — 4500, koji sam javio, zasnivao se na podacima sa hrvatske strane. Poneke grupe ljudstva su se već javile i vratile, što potvrđuje već rečenu pretpostavku da su povod za dezertiranje u prvom redu dali oficiri. Noću od 12. na 13. 9. dezertirala je u gradu Zagrebu sa položaja teška PA baterija, uključujući komandira, 2 oficira (oko 100 ljudi); komandant diviziona sa ađutantom, vodom za vezu i vodom za instrumentalno izviđanje, koji su bili smešteni u blizini, priključili su im se. Teška oruđa su ostavili, 2 laka oruđa su oštetili.

WFSt/Odelj. za inostranstvo
II A 3, str. pov. br. 2352/44
[6]

BR. 132

IZVEŠTAJ BORBENE GRUPE »FIŠER« OD 15. SEPTEMBRA 1944. KOMANDI GRUPE »ŠNEKENBURGER« O BROJNOM STANJU I FORMACIJI POTCINJENIH JEDINICA[1]

POVERLJIVO

Hitno — Telegram Br. 520 15. 9. 44. 11.25 čas.

Grupi »Šnekenburger«!op. odelj.[2]

Ratna formacija

A) BORBENA GRUPA »BRANDENBURG«[3]

3 bataljona po 300 vojnika, ukupno oko 1100

pripadnika neprijateljskih jedinica, vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 56, 99 i 146.

[0] Nečitak potpis.

[1] Snimak overenog telegrama (pisanog na teleprinteru) iu AVII, NAV-T-314, ir. 32, s. 100—3.

[2] Borbena grupa »Fdšer« pryobitno je bila potčdnijena Operativnom štabu »Aulefo«, a potom Grupi[1] »Šnekenburger« (vidi dok. br. 124 i 125).

[3] To je 2. puk »Brandenburg«. Bliže o njegovom rasporedu vidi AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 108.

B) GRUPA»ZAUPE«

1) **Stab**
2) **1. dobr. bat. (3 čete, uklj. teški vod, bez mitraljeza)**
3) **1 bataljon Srpskog dobrovolj. korpusa (3 čete s teškim vodom.**

C) GRUPA »RE«

1) **Štab grupe: 3 oficira, 5 vojnika, svega 8.**
2) **1 vod oklopne izviđačke čete 468. bataljona za posebnu namenu: 2 oficira, 5 podoficira, 37 vojnika, ukupno 44.**
3) **Udarni inž. vod (motorizovan): oko 30.**
4) **Baterija Škole za borbenu obuku u Nišu (mot.): 2 oficira, 13 podoficira, 54 vojnika, ukupno 69.**
5) **1. bataljon za uzbunu (udarni bataljon, motorizovan): 8 oficira, 57 podoficira, 295 vojnika, ukupno 360.**
6) **2. bataljon za uzbunu (delimično motorizovan): 4 oficira, 96 podoficira, 354 vojnika, ukupno 454.**
7) **214. desantni inž. bataljon, delimično motorizovan: 11 oficira, 58 podoficira, 340 vojnika, svega 409.**
8) **Mornarički bataljon: 7 oficira, 99 podoficira, 525 vojnika, svega 631.**
9) **563. landešicen-bataljon: 7 oficira, 18 podoficira, 206 vojnika, svega 231.**
10) **Transp[ortna] kol[ona] za uzbunu, motorizovana: 2 oficira, 11 podoficira, 59 vojnika, ukupno 72.**
11) **Motorizovana vazdušna četa za vezu, s radio-odeljenjem: 12. tenk. bat. z.b.V.: 1 oficir, 6 podoficira, 14 vojnika, svega 21.**
12) **Ostale jedinice: 7 oficira, 5 podoficira, 131 vojnik, ukupno 143.**
13) **3. bataljon 3. puka RZK: 9 oficira, 1 podoficir, 339 vojnika, ukupno 349.**
14) **1 tenk. vod: 1 of., 3 podof., 24 vojnika, svega 28.**

D) KOMANDANT ODBRANE GVOZ.[DENIH] VRATA

1) **Štab za obezb[eđenje] Dunava (k-ta odbrane Gvoz. vrata): 11 oficira, 63 podoficira, 202 vojnika, ukupno 276.**
2) **923. landešicen-bataljon: 9 of., 47 podof., 294 vojnika, ukupno 350.**
3) **777. laki pa divizion: 4 of., 17 podof., 74 vojnika, ukupno 95.**
4) **1. i 3. bataljon 2. puka Ruskog zaštitnog korpusa: 768.**

E) KOMANDANT ODBRANE BORA[4]

1) Komanda mesta 1/289 (Štab komandanta odbrane)
2) 592. landesšicen-bataljon: 11 of., 54 podof., 353 vojnika, ukupno 418.
3) Konjički vod 2. puka Ruskog zaštitnog korpusa:
1 oficir, 4 podoficira, 24 vojnika, ukupno 29.
4) Vod pešadijskih topova 2. puka Ruskog zaštitnog korpusa:
1 oficir, 2 pofocira, 39 vojnika, ukupno 42.
5) 1. vod 4. čete 12. tenk. bat. z.b.V.:
3 podoficira i 8 vojnika, ukupno 11.
6) 1 vojno-priv. građevinski bataljon:
2 oficira, 85 podoficira i 203 vojnika, ukupno 290.
7) 13. i 15. četa 1. polic. dobrovoljačkog] puka:
3 oficira, 29 podoficira i 197 vojnika, ukupno 229.

F) 2. puk RZK (samo Požarevac) 152

G) 4. puk SDK:

1. bataljon	**oko**	**160**
2. „	**oko**	**250**
3. „	**oko**	**160**

Borbena grupa »Fišer«
Oper. br. 123/44 Pov.

F. d. R.
[5]

[4] Komandant odbrane Bora bio je potpukovnik Vunderlih (Wunderlich). On je bio zadužen za odbranu rudarskog bazena. Međutim, za organizaciju evakuacije rudarskih postrojenja bio je odgovoran viši građevinski rukovodilac Ajhberger (Eichberger) iz Organizacije »Tot«. U slučaju nesporazuma između Vunderliha i Ajhbergera, konačnu odluku donosilo je general Fišer (vidi naređenje k-ta Jugoistoka od 15. septembra 1944. u AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 329).

[5] Nečitak potpis. Izgleda da je potpisao Fetlke (Fädke), ali redakcija u to nije sigurna.

BR. 144

OBAVEŠTENJE KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 17. SEPTEMBRA 1944. NEMAČKOM OPUNOMOĆENOM GENERALU U MAĐARSKOJ O NESAGLASNOSTI KOMANDANTA JUGOISTOKA ZA DIZANJE U VAZDUH MOSTOVA KOD NOVOG SADA, OSIJEKA I TITELA[1]

KR *Pismeno dostavljeno:*

Telegram

1.) Ia (FS)
2.) Gen. d. Trsp.
3.) Gen. d. Pi.
4.) KTB

279/IX

Nem. opunomoć. gen. u Mađarskoj

K-t Jugoistoka nije saglasan sa generalnim naređenjima mađ. Ministarstva rata da se mostovi kod Novog Sada, Osijeka i Titela pripreme za miniranje jer bi se eksploziv, u slučaju prepada bandi, mogao aktivirati suprotno nameri nem. rukovodstva. Nema se ništa protiv skidanja eksploziva i upaljača, uz prisustvo nemačkih stražara, na mostovima. K-t Jugoistoka naredio je potčinjenim jedinicama da spreče sve dalje pripreme za dizanje u vazduh.[2]

U vezi sa telefonskim razgovorom sa Ia, još jednom se umoljava da se ovo saopšti mađ. komand[nim] instancama.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, str. pov. br. 4799/44
od 17. 9. 44. 12.00 časova

Po naređ. načelnika št.[aba]
Zelmajer, gen. št. pukovnik

Za tačnost:
Zelmajer
gen. št. pukovnik

[1] Snimak telegrama (pisanog na mašini) iu AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 692.

[2] Bliže o detaljima za rušenje mostova kod Novog Sada, Osijeka i Titela vidi AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 86: ratni dnevnik knta Jugoistoka za 11. septembar 1944, r. 188, s. 630: informacija k-ta Jugoistoka od 24. septembra i r. 193, s. 1081: naređenje (k-ta Jugoistoka od 27. septembra 1944. K-di 2. OkA za pripremu za rušenje mostova kod Novog Sada i Titela.

Lozinka za rušenje ovih mostova bila je »Cigojner banon« (»Zigeunarbaran« — »Oiganin baron«) — vidi AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 841—3: izveštaj K-de 2. OkA od 20. septembra 1944.

BR. 144

IZVEŠTAJ VOJNOPRIVREDNOG ŠTABA JUGOISTOKA OD 19. SEPTEMBRA 1944. UPRAVI ZA VOJNU PRIVREDU VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA O SITUACIJI NA PODRUČJU NDH I UTICAJU TITOVOG POZIVA OD 15. SEPTEMBRA 1944. GODINE NA PREDAJU USTAŠKO-DOMOBRANSKIH I LEGIONARSKIH JEDINICA[1]

Vojnoprivredni štab Jugoistoka
Ia, str. pov. br. 360/44 god.

OKW/Fwi Amt/
26. sep. 1944.
Az. 13/10
Br. str, pov. 1869 Ani.

901
Öeograd, 19. sept. 1944.
G/ Me
6 primeraka
2 primerak

Upravi za vojnu privredu Vrhovne komande Vermahta

— Ia —
Un.[utrašnjost]
In.[ostranstvo]

STROGO POVERLJIVO

Predmet: **Hrvatska.**

Rekonstrukcija vlade u Hrvatskoj[4] dovela je do pojačanog ustaškog kursa, koji se sa nemačke strane odobrava. Posledica toga je, štaviše, ponovna potpuno neprijateljska nastrojenost prema pravoslavnima i odgovarajuće držanje četnika. Ovi su sada podigli ustanak po dalekim delovima srednje i istočne Bosne.[5]

Tito je hrvatskim oružanim snagama postavio ultimatum da mu priđu do 15. 9. 44.[fi] Ovo je dovelo do pojava rasula

[1] Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 1299, s. 628—9. U gornjem deJu dokumenta nalazi se par nečitkih parafa.

[2] i [3] Četvrtasti pečati primaoca.

[4] Reč je o promenama u vladi posle hapšenja dr Mladena Lorkovića, ministra spoljnih poslova i Ante Vokića, ministra oružanih snaga u NDH. Opširnije o toj rekonstrukciji vlade vidi AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 1090—9 i NAV-T-77, r. 883, s. 1309—10, 1319—20 i 1373.

[5] U stvari, do napada četnika na nemačke jedinice i garnizone u jednom delu NDH nije došlo zbog ovog, već što su se četnici nadali savezničkom iskrcavanju na dalmatinskoj obali (vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 94).

[6] Vidi dok. br 131.

unutar hrvatskih oružanih snaga, koje su, napuštajući svoje položaje po bataljonima i pukovima, prelazile komunistima; ovo se odnosi na delove legionarskih divizija koje su obuku završile u Nemačkoj.

Osipanja postoje i u muslimanskoj SS-diviziji »Handžar«, koja još drži Tuzlanski basen.[7]

Potreba da se delovi nemačkih trupa dosad angažovani u Hrvatskoj povlače prema Srbiji, da bi tamo zaustavili napredovanje jakih komunističkih odreda prema severu, ima za posledicu da nemačke oružane snage koje ostaju u Hrvatskoj mogu da izvrše samo jako ograničen broj zadataka. Ovi se, uglavnom, sastoje u tome da se obezbede komunikacije neophodno potrebne za kretanje trupa i dotur.

Za sada su svi putevi dotura prema jadranskoj obali prekinuti. Na svim železničkim prugama sabotaže su u porastu. Voz od Sarajeva za Brod je na pruzi do Doboja više puta bačen u vazduh. Osiguravaju se samo još pruge Zagreb — Beograd (severni krak ceo, južni krak samo još od Zagreba do Capraga i od Sunje do Novske), Sunja — Bihać, Brod — Mostar kao i Vinkovci — Osijek i Indija — Novi Sad.

Rejon oko planina Papuka i Psunja severno od Save (rejon za goroseču, posebno bukove građe) se evakuiše, isto tako i rejon oko Jajca. I rejon Prijedor — Ljubija, koji za sada zaposedaju bande, ne može se opet povratiti. Time, kao što je već izvešteno, otpadaju dalje isporuke gvozdene rude.

U mostarskom basenu stanje je dosad mirno. Transport boksita zavisi samo od prilika na železničkoj pruzi Mostar — Brod, kojom je u vremenu od 1. maja do 10. septembra moglo da se preveze samo 600 tona. Preko pontonskog mosta, napravljenog kod Broda usled razaranja železničkog mosta, a kojim se može voziti samo noću, može da se prevozi samo trupni dotur.

Proizvodnja nafte u Gojilu teče. Od 115 vagona-cisterni koje odavno stoje, 53 vagona-cisterne je napunjeno i odvezeno za Rajh, 37 praznih vagona-cisterni je za sada na punjenju. Trenutni kapacitet hrvatske rafinerije iznosi 1500 tona mesečno, tako da se za izvoz u Rajh raspolaže sa do 3000 tona sirove nafte mesečno.

Pošto je deo hrvatske artiljerije povučen sa Gojila, pitanje protivavionskog obezbeđenja je postalo još hitnije. General protivavionske artiljerije je zamoljen za dodelu protivavionske artiljerije, no predlog ima malo izgleda na uspeh.

[7] Iz 13. SS-divizije »Haodžar«, saimo od 1. do 18. septembra 1944, dezertiralo je preko 2000 podoficira i vojoika (vidi tom IV, toj. 29, dok. br. 133 i 148).

Obnova rafinerije u Osijeku se forsira, za šta je Vojnoprivredni štab Jugoistoka uputio potporučnika Florijana[8] i 3 vojnika iz 2 čete 33. tehničkog bataljona naftaša. Da li će u isti mah uspeti nameravana obnova rafinerije Caprag, zavisi od njih tamo.

U fabrici vagona Brod, čiji su pogoni premešteni u Okučane i Novu Gradišku, odvedeni su generalni direktor i vodeći rukovodilac pogona.

Opšte stanje privrede je izvanredno teško zbog manjkavog dovoza uglja, pogonskog goriva i životnih namirnica.

Načelnik Vojnoprivrednog štaba
Jugoistoka
[9]

[8] Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo prezime.

[9] Verovatno je to potpis general-majora, Bruderm.il era, aili redakcija u to mije sigurna, mada je on u to vreme 'bio na toj dužnosti,, te je stoga to označila s tri tačke (vidi AVII, NAV-T-77, r. 1300, s. 301—5: ratna lista oficira Vojnoprivrednog štaba Jugoistoka na dan 30. septembra 1944).

BR. 144

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 20. SEPTEMBRA 1944. NAČELNIKU OPERATIVNOG ŠTABA VERMAHTA O SITUACIJI NA PODRUČJU JUGOISTOKA I OCENI JEDINICA NOV I POJ[1]

KR

T e l e g r a m **2** ***primerka***
1 prim.—LdN[2] (FS)
2. prim. — KTB

PREDMET NAČELNIKA[3]
Samo po oficiru!

K-t Jugoistoka
(K-da GrA »F«)
Prim.: 21. 9
Ia /KTB Br. str. pov. 47/44
Prim. 2 Pril. 0

Načelniku W. F. St
general-pukovniku Jodlu[5] **Strogo poverljivo XXXV**

Situacija na Jugoistoku danas, 20. 9, koliko se može sagledati još nije sazrela za donošenje neke odluke od odlučujućeg značaja, odluke koja bi prevazilazila dosadašnje odluke. No, ocrtavaju se događaji koji me podstiču da Vam saopštim svoja razmatranja u cilju stvaranja zajedničkog gledišta i u cilju razjašnjavanja osnovnih elemenata ovdašnje situacije. Ostavio bih Vam da oba gledišta u potpunosti ili delimično iznesete fireru onda kada budete smatrali da je došao momenat za to.

Pojedinosti situacije:

1) Pomeranje težišta na Jugoistoku odvija se sa područja južne Grčke prema srednjem i severnom delu Balkanskog poluostrva, prema firerovoj zapovesti, uz [istovremeno] napuštanje ostrva i Epira. Pokreti se odvijaju samo delimično po planu. Planiranje ugrožavaju sledeći faktori:

[1] Snimak overenog telegrama (pisanog na maslini) u AVII, NAV-T-311, r.191, s. 637—42.
[2] Leiter des Nachrichtenbetriebes (glavni dispečer veze)
[3] i [4] Četvrtasti pečati.
[5] Alfred

a) Mnogi znaci ukazuju na to da, suprotno od procene situacije komandanta Jugoistoka br. 4810/44. str. pov. od 17. 9. 44, 20.00 časova,[0] ruske snage vrše pokrete u cilju prelaska zapadne granice stare Bugarske. Već uspostavljeni borbeni dodir [naših snaga] sa bugarskim jedinicama na najvažnijim graničnim prelazima može se oceniti kao borba sa prethodnicama, ako se uzme kao najverovatnije da bugarska armija obezbeđuje razvoj ruskih snaga i da im poboljšava lokalne uslove toga razvoja. Može se pretpostaviti da je cilj ruske ofanzive iz Bugarske prema zapadu trajno prekidanje saobraćajnih puteva između Grčke i severnog dela Balkanskog poluostrva, a povrh toga, samo se po sebi razume, zadobijanje kontrole nad Makedonijom i Srbijom. Ovo se poklapa sa namerom Sovjeta, namerom koja je u međuvremenu potkrepljena raznim [njihovim] izjavama, da naše okupacione snage ne samo proteraju sa područja Jugoistoka, nego da ih na tom području unište. U najnovije vreme nema znakova —suprotno onomc kako smo ranije pretpostavljali-— da bi Anglo-Ämerikarići hteli ili imali snage da protiv toga intervenišu. Naprotiv, treba konstatovati da oni vazdušnim napadima, kao i snabdevanjem bandi iz vazduha, čine sve da potpomognu svog ruskog saveznika. Ovu činjenicu ništa ne menja *američka i* ne engleska) teoretska podrška Draži Mihailoviću u pogledu njegovog antikomunističkog stava, podrška koja se daje preko oficira za vezu. Prema tome, komandant Jugoistoka je suočen sa pretećim neprijateljskim napadom na širokom frontu protiv žile kucavice našeg područja, a da do daljnjega ne raspolaže dovoljnim snagama za sigurno odbijanje tog napada.

b) Koordinirano sa političkim i operativnim uspesima neprijatelja na rumunskom i bugarskom području, crvene jedinice bandi u unutrašnjosti područja Jugoistoka su prešle u odlučujući napad na saobraćajne linije i pozicije oružanih snaga okupacionih trupa. Težište je, neosporno, u Srbiji i Makedoniji. Treba, konačno, smatrati pogreškom klasifikaciju toga neprijatelja kao »banditskog protivnika« a [isto tako i klasifikaciju] borbi koje se vode protiv njega kao »rat protiv bandi«. Radi se, izuzimajući novoformirane jedinice, o operativno i taktički dobro vođenim, teškim oružjem do zavidne mere naoružanim grupacijama snaga, koje se odlikuju dinamikom koju ne treba potceniti i čija broj-

[6] Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

nost stalno raste. Nisam naklonjen grešci da neprijatelja precenim, jer su upravo sadašnje borbe, sa uspesima i gubicima na obe strane, objektivna osnova za [ovakvu] procenu. Zadatak ovog unutarnjeg neprijatelja je takođe uništenje svih Nemaca, to je njegov krajnji cilj. Za postizanje toga cilja njegovo glavno sredstvo je otežavanje, odn. sprečavanje pomeranja nemačkih snaga, naročito prema severu, jer bi time Nemci mogli postići koncentraciju svojih snaga kojoj se on [neprijatelj] u datom slučaju ne bi mogao odupreti. U stvari, Tito je već uspeo da, u sadejstvu sa anglo-američkim vazduhoplovstvom, skoro potpuno paralizuje odvijanje železničkog saobraćaja iz Grčke prsma Beogradu, da [naše] trupe koje su vršile pomei.mja rasparča na velikim odstojanjima i da ih mnogostruko veže, kao i da u najvećoj meri teško poremeti saobraćaj cisterni i dovoz uglja prema jugu, te da skoro ukoči transporte [naše] evakuacije (pogonsko gorivo!). Za kretanja jug — sever za sada ne toliko značajnoj, ali u daljoj perspektivi ni malo manje važnoj saobraćajnoj vezi Beograd — Zagreb preti ista sudbina. Iako unutarnji neprijatelj na hrvatskom području za sada operiše sa neznatnim snagama i služi se više sredstvima malog rata, on ipak i tu postiže značajne uspehe, jer su hrvatske oružane snage, veliki delovi hrvatskog naroda, a u najnovije vreme najveći deo i pravoslavnih etničkih grupa, podlegli neprijateljskoj propagandi zasnovanoj na efikasnim parolama, propagandi koja govori da će Nemačka izgubiti rat.

c) Privlačenje svih snaga sa jegejskih i jonskih ostrva, kao i sa Peloponeza, znači samo na izgled dobitak znatnih snaga za severni i srednji deo Balkanskog poluostrva. Ovakvo shvatanje dolazi do izražaja u zapovestima koje svakodnevno pristižu od svih delova Vermahta, pa i od Vrhovne komande Vermahta /Operativnog štaba. U tim zapovestima već se te snage određuju i za druga područja. To je nemoguće. Ne treba izgubiti iz vida da svi pokreti na području Jugoistoka zavise u najvećoj meri od tehničkih mogućnosti, te su na taj način postavljene apsolutne granice i najenergičnijim težnjama. Istina, uspeli smo da na kopno prebacimo veliki broj vojnika sa njihovim ličnim naoružanjem, ali nismo uspeli da, bar u približnom obimu, spasemo teško oružje i opremu. Dakle, dok je s jedne strane borbena vrednost nekih ranije istaknutih jedinica sada dosta ograničena, s druge strane radi se o tvrđavskim bataljonima i trupama za

osiguranje, koje su kao takve bile upotrebljive samo kao stalne posade, odn. nisu imale dovoljno borbenog morala (999).[7] To znači: u istom momentu kada se u Grčkoj rasplamsava ustanak, i to bez pojave, kao što smo se mi nadali, brzog dolaska do unutarpolitičkih suprotnosti između ustanika nastrojenih komunistički i ustanika nastrojenih nacionalno,[8] te prema tome i bez njihovog međusobnog neutralisanja [u tom istom momentu], mali broj naših upotrebljivih divizija (4 SS pol. oki. gren. divizija, 11. vazd. polj. divizija, 117. lov. divizija) napuštaju područje Grupe armija »E« preduzimajući pokrete u pravcu severa. Zbog hitnosti njihovog angažovanja na severoistočnoj granici područja Jugoistoka, ovakva smo pomeranja forsirali svim sredstvima, a pri tome nismo — kao što smo predviđali kad smo to pre planirali i kao što smo se nadali — Grupi armija »E« istim tempom dovodili nove snage kao nadoknadu sa vanjskih položaja. Međutim, dokle god smo primorani da držimo Grčku (isključujući Peloponez i južni Epir), dakle uključujući i Atiku — a izgleda da ćemo to morati sve dotle dok ne završimo sa evakuacijom ostrva — po svemu onome što je gore rečeno neizbežno je stalno slabljenje srednjeg dela osovine Jugoistoka, tj., prema tački la i lb, slabljenje makedonskog i južnog srpskog područja, koje spoljnji i unutarnji neprijatelj ugrožava, odn. napada kao težišno važno područje. Da bi se ovakav razvoj [situacije] zadržao u snošljivim granicama, neophodno je da se u dogledno vreme, osim određenih krupnih jedinica, na gore pomenutom području angažuje svaki bataljon koji se u Grčkoj izdvoji iz borbe. Moramo izričito naglasiti da pri tome neće ništa preostati za zaštitu eksploatacije rudnika ili drugih objekata u Makedoniji i južnoj Srbiji, a da i ne govorimo o mogućnosti pojačavanja obezbeđenja železničkih pruga u Hrvatskoj (na primer pruge za izvoz boksita). »Gumena vrpca«[9] dugačka 800 km (istočna Slovačka — Riga), koja je jednim krajem pričvršćena u Atici i koja se u Beogradu nateže, i inače mora ranije ili kasnije da se u Makedoniji prekine.[10]

[7] To su biile kažnjaničke jedinice, i one su nosile oznaku »999«.

[8] O nastailim suprotnostima i oružanoj britanskoj intervenciji u Grčkoj, u jesen 1944, vidi Milovan Dželebdžić, n. č., Vojnoistorijski glasnik br. 3/1970, str. 10.

[9] Verovatno se misli na elastično držanje fronta pod pritiskom nadmoćnijih sovjetskih oružanih snaga.

[10] Ova rečenica nije dovoljno jasna. Naime, alko je ovde reč o Rigi, na obali Baltičkog mora, onda je dužina »gumene vrpce« skoro 3.000

2) Dalji razvoj situacije, razvoj koji je zapravo nejasan samo u pogledu samog tempa, a u pogledu krajnjeg rezultata teško da ima nekih sumnja, mogao bi dovesti do toga da firer uskoro i iznenadno bude stavljen pred alternativu da li i dalje držati Grčku u cilju nastavljanja evakuacije sa ostrva i uz upotrebu tako evakuisanih snaga, pri čemu bi Grčka bila odsečena od ostalog dela područja Jugoistoka, ili se, pak, zbog celovitosti prostorije za izvođenje borbenih dejstava, Grčka mora, bez ikakvih obzira, napustiti. U prvom slučaju, Grupi armija »E« bi se kasnije mogao nametnuti zadatak da se, pod vrlo teškim uslovima (npr. bez pogonskog goriva), uz velike ljudske, a verovatno i materijalne žrtve, probija prema severu. Drugo rešenje znači žrtvovanje svega onoga što bi se u datom momentu našlo na ostrvima, a u pogledu materijala i u Atici, što znači da bi gubici takođe bili neobično veliki, ali to znači u isto vreme i veću verovatnoću da će glavnina borbenih trupia (i dalje biti upotrebljiva, te da će se na taj način očuvati plansko izvođenje borbenih dejstava na Jugoistoku.

Istovremeno sa brzom evakuacijom Grčke, evakuacijom koja bi ipak trajala više sedmica i koja ne bi bila završena na nekadašnjoj severnoj grčkoj granici, nego bi se u najmanju ruku završila obrazovanjem fronta na liniji Skadar — Skoplje — Leskovac, što je jedanput već razmatrano, postepeno bi i trupe pune borbene vrednosti, angažovane u albanskom primorju, bile dezangažovane. Da li bi, na ovaj način postignuti, dobitak snaga, koji bi tek u tom slučaju bio od neke važnosti, bio dovoljan za stabilizaciju situacije i za stvaranje trajne i čvrste pozicije na srednjem i severnom delu Balkanskog poluostrva — za sada se ne može predvideti. Ovo pitanje će u odlučujućoj meri zavisiti od događaja na južnom krilu Grupe armija »Južna Ukrajina« i od razvoja političke situacije u Mađarskoj i Hrvatskoj,[11] kao i od mogućih anglo-američkih operacija u Istri i,

km. Međutim, ako je Riga mesto u Slovačkoj, što redakcija mije mogla da ustanovi, tada je formulacija ove rečenice jasna. Tada je komandant Jugoistoka time hteo reći da će južni bok istočnog fronta, na jugoslavenskom ratištu, ostaiti da »visi« bez čvrstog oslonoa i veze na tome boku.

[11] Nemci su u svojim procenama u pogledu Nezavisne Države Hrvatske i Mađarske računali na sličnost razvoja događaja, aoaloigno onima koji su nastali posle 23. avgusta u Rumuniji, odnosno 9. septembra 1944. u Bugarskoj. Zato su, kada su saznali za kontakte mađarske vlade sa saveznicima u vezi istupanja Mađarske iz rata, organiizovaiii puč, i 15. oktobra 1944. doveli na vlast Ferenca Salašija, vođu fašističkog pokreta »Strelasti krstovi« u Mađarskoj. Salašija su uhapsili Amerikanci i izručili posle rata mađarskoj vladi. Obešen je, kao ratni zločinac, 12. marta 1946.

preko Istre, u pravcu bečkog bazena. Upravo ova poslednja mogućnost, čiju aktuelnost ja nisam u stanju da prosudim, opet upućuje na verovatnu i skoru neophodnost neke dalekosežne odluke u pogledu daljeg izvođenja borbenih dejstava u Grčkoj, Makedoniji i južnoj Albaniji.

Ja sam pokušao, sasvim otvoreno, da Vam iznesem sliku [postojeće situacije]. Ova slika, ubeđen sam, nije nastala pod uticajem nekog pesimizma, nego ona pokazuje date činjenice. Čvrsto sam ubeđen da možemo postati gospodari ove situacije, no ne sme se izgubiti iz vida njena izvanredna ozbiljnost, koja je naročito vidljiva poslednjih dana, a dužnost nalaže da se ona ne prećuti. Imamo poverenja u firera i mirno ćemo sačekati njegove odluke, a sprovešćemo ih sa najvećom energijom i zalaganjem. Jedini cilj ovog izlaganja jeste pribavljanje osmišljenih podataka za takve [firerove] odluke, onoliko koliko smo mi u stanju da to učinimo.

potp. baron f. Vajks [Weichs]
general-feldmaršal

(K-t Jugoistoka,
Ia, str. pov. br. 0276/44
od 29.[12] 9. 44)
[13]

Slične .su procene postajale d u vezi NDH, naročito posle hapšenja Vo'kića i Lorkoviča, ali do nemačke intervencije nije došlo., pošto je Pavelić ostao jedini verni nemački saveznik do kraja rata (vildi Persi Ernst Šram, n.d., knj. IV[1] str. 750—4).

[12] Taiko piše; treba: 20 (vidi datum u četvrtastom pečatu i tekst).

[13] Nečitak paraf.

BR. 144

ZABELEŠKA OFICIRA ABVERA IZ OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 21. SEPTEMBRA 1944. O NAMERAMA 1, 2, 12. I 14. KORPUSA NOVJ DA ZAUZMU BEOGRAD I USPOSTAVE VEZU SA CRVENOM ARMIJOM[1]

Zabeleška[2]

Ic/AO **KTB 325/IX .. .**

Srbija

Poslednja kretanja XIV korpusa, II korpusa, I i XII korpusa pokazuju neosporno da se težište komunističkih snaga premešta iz južne u severnu Srbiju. Ako bi se potvrdili izveštaji o prebacivanju komunističkih snaga iz Bosne prema severozapadnoj Srbiji[3] i o dovođenju komunista iz Fruške gore na okuku Save zapadno od Beograda, to bi se iz toga dobila slika koncentričnog komunističkog nastupanja prema Beogradu, verovatno sa ciljem da se zauzme ovaj saobraćajni čvor i da se uspostavi veza sa sovjetskim Rusima.

Ic/načelnik **21/9** **..**

KTB

[1] Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 837. Na dokumentu se nalaze dva nečitka parafa i par nejasnih signatura.

[2] Dopisano rukom.

[3] Reč je o prebacivanju preko Drine 11. NOU divizije 16/17. septembra. Posle forsiranja Drine ušla je 11. divizija u sastav 12. korpusa NOVJ (vildli torn IV, knj. 29, dok. br. 72 i 133).

[4] i [5] Nečitki parafi.

BR. 137

IZVEŠTAJ KOMANDE 21. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 23. SEPTEMBRA 1944. KOMANDI GRUPE ARMIJA »E« 0 REORGANIZACIJI, POD NEMAČKOM ZAŠTITOM, ČETNIČKOG CRNOGORSKOG DOBROVOLJAČKOG KORPUSA[1]

97

STROGO POVERLJIVO

K-di GrA »E«

Veza: **Tamnoš. Ia/Id pov. br. 9555 od 21. 9. 44.[2]**
Predmet: **C. D. K.[3]**

C. D. K. od 3 puka, pod komandom potpukovnika Đurišiča, formiran neposredno od strane K-de 2. OkA, bio je do sada u službenom pogledu potčinjen K-di 2. OkA a u snabdevačkom 1 taktičkom pogledu 181. peš. div., koja je trebalo da se obimno uključi u obuku.

Kako su puk.[ovi] u borbi u Crnoj Gori bili jako desetkovani i jedan deo se razbežao, sada je u toku reorganizacija, odn. novo formiranje. Planirano: 3 puka, sa ukupno 1500—2000 ljudi, u rejonu Danilovgrad — Spuž.

C. D. K. u borbi protiv komunista do sada se dobro pokazao, ipak sumnjiv u svojoj pouzdanosti prema nemačkom Vermahtu, zbog Đurišićevog držanja punog protivurečnosti.

. . .[4] **K-da XXI brd. AK. Ia, str. pov. br. 1195/44 od 23. 9. 44.— . .,[5]**

[1] Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV--T-314, r. 664, s. 817.

[2] Redakcija ne raspolaže tim dokumentima.

[3] Ornogorsiki • dobrovoljački korpus. Bliže o njegovom formiranju vidi dok. br. 86.

[4] i [5] NečitM parafii.

BR. 144

PREDLOG KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 29. SEPTEMBRA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA U VEZI OBEZBEĐENJA BANJE LUKE POSLE NJENOG PONOVNOG ZAUZIMANJA OD NEMAČKIH JEDINICA 28. SEPTEMBRA 1944. GODINE[1]

T e l e g r a m

STROGO POVERLJIVO

Pismeno dostavljeno:
1.) Ia (FS)
2.) KTB

423/IX

OKW/WFSt. Op. (H)
Jugoistok

Predmet: **Banja Luka**

Pošto je na dan 28. 9, nakon teških borbi, ponovo zauzeta Banja Luka,[2] trebalo bi, prema dosadašnjoj firerovoj zapovesti, da bude držana, po pravilu, samo angažovanjem hrvatskih jedinica. Komanda 69. AK je nakon pažljivog ispitivanja, u saradnji sa nemačkim generalom u Zagrebu, za ovo odredila 6 ustaških bataljona. Od ovih 6 bataljona treba da budu tri angažovana u samom gradu, a tri za osiguranje 60 km dugih puteva dotura.

[1] Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV--T-311, r. 193, s. 1136—7.

[2] Po naređenju štaba 5. korpusa NOVJ od 16. septembra 1944, izvršen je napad na Banju Luku 18. septembra u 22 časa. U napadu su učestvovale 4, 39. i Srednjobosanska NOU divizija, uz podršku artiljerije i avijacije. Jedinice Korpusa uspele su, posle teških borbi, da do 22. septembra zauzmu ceo grad, osim Kaštela (tvrđava u centru grada, na obali Vrbasa). Uviđajući vojno-poliitički značaj Banje Luke kao privrednog, političkog i saobraćajnog centra u Bosanskoj krajini, Nemci su isplanirali operaciju »šturm« (»Sturm« — »Juiriš«), kako bi debilokirali opkoljenu posadu u Kaštelu (posada je 22. septembra odbila ultimatum 5. korpusa NOVJ za predaju, pošto je znala da se priprema deblokada). U deblokiraniju su učestvovale dve borbene grupe: Borbena grupa »fon Panvic« i Borbena grupa »Rudno«. One su uspele da 29. septembra prodru u grad, deblokiraju opkoljeni garnizon u Kaštelu i potisnu jedinice 5. korpusa NOVJ iz Banje Luke. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 80.

U vezi toga, k-t Jugoistoka zauzima sledeći stav:

1.) Broj od 6 bataljona nije dovoljan za odbranu grada od jačih napada bandi, odnosno za držanje puteva za snabdevanje. Dakle, pre ili docnije, doći će ponovo do gubitka, možda do opkoljavanja, i radi toga do obnovljenog zapomaganja poglavnika za oslobađanje i nemačku pomoć.

2.) K-da 2. OkA, na osnovu bezbrojnih pritisaka na drugim mestima, nije u stanju da odvoji, po drugi put, jače snage, koje su angažovane na drugim zadacima, te da ih upotrebi za napad protiv jednog cilja, koji sa nemačke strane ne zaslužuje više nikakav interes. Stvarna vrednost ovog uporišta više ne postoji. Grad je već bio, u vezi sa operacijom »Reselšprung«, znatno bombardovan, a na kraju, u okviru lokalnih borbi, gotovo potpuno razoren.

3.) Zbog toga se predlaže, da se odustane od držanja Banje Luke, a 6 hrvatskih bataljona, koji su bili predviđeni za taj grad, treba angažovati kao dodatak za osiguranje železničke pruge severno od Save. Ove mere bi dovele do osetnog poboljšanja eksploatacije železnica, a usled toga bi također i hrvatska država imala više koristi, nego rasparčavanjem snaga za jednu sumnjivu stvar prestiža. Moli se za brzu odluku.[3]

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, str. pov. br. 5165/44
od 29. 9. 44 čas.

Načelnik Št[aba], Vinter, gen. potp.

Za tačnost:
Zelmajer
gen. štabni pukovnik

[3] Ta(j predilag nije usvojen.

BR. 144

NAREĐENJE KOMANDE GRUPE »ŠNEKENBURGER« OD 30. SEPTEMBRA 1944. KOMANDANTU ODBRANE VRŠCA ZA ODBRANU GRADA[1]

POVERLJIVO

KR — Telegram od 30. septembra 1944.

Koncept

Komandant

Dostaviti:

1) Šturmbanfireru Hanu[2], Vršac.

2) Borbenoj grupi »Valter« [Walter]

1) Šturmbanfirer Bahman[3] dejstvovaće u ulozi komandanta odbrane Vršca.

2) Za odbranu Vršca potčinjavaju mu se svi Nemci pod oružjem u tome mestu. Njih uključiti u sastav čete za vazdušno osmatranje i čvrsto ih objediniti. Posebno uključiti u sastav jedinice za vazdušno osmatranje i javljanje 7. SS-divizije pripadnike Dojče manšaft i rumunske Nemce.

3) Pt četa »Grom« [»Donner«] (bez 1 1/2 voda) (4 topa) dejstvovaće u saradnji sa jedinicom za vazdušno osmatranje »Bahman«. Pri svakoj upotrebi ove čete u rejonu Vršca, jedinica za vazdušno osmatranje »Bahman« davače pešadijsko obezbeđenje.

4) Spremiti plan odbrane. Sa fortifikacijskim uređenjem mesta za odbranu odmah otpočeti, upotrebljavajući sva raspoloživa sredstva.

[1] Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 390.

[2] Hahn. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime. Inače zvanje šturmbanfirera (Sturmbahnführer) odgovara činu majora SS-trupa.

[3] Bachmann. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

O sastavu, jačini i naoružanju nemačkih jedinica upotrebljenih u Vršcu[4], ne računajući delove Grupe »Dinsing«[3], izvestiti Grupu 1. 10.

Grupa »Šnekenburger«
Pov. OBr. 326/516/44.

. . *e* _ *ji*

[8]3) Qu
4) Ic

BR. 140

DOPUNA DIREKTIVE KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 30. SEPTEMBRA 1944. VOJNOUPRAVNOM KOMANDANTU JUGOISTOKA ZA ODBRANU BEOGRADA[1]

STROGO POVERLJIVO

Komandant Jugoistoka **H. Qu. 30. 9. 44.**
Ia str. pov. br. 0289/44 ***6 primeraka***
4. primerak

STROGO POVERLJIVO **Koncept**
Samo po oficiru!

Vojnoupr. k-tu Jugoistoka
gospodinu gen.[eralu] peš[adije] Felberu

K-t Jugoistoka
(K-da GrA »F«)
Prim.: 30. 9. 44.
Ia/KTB Br. str. pov. br. 50/44.
Prim.: 4 Pril. 0

PREDMET NAČELNIKA XXXVIII

Kao *dopunu* instrukcije od 26. 9 /Ia, str. pov. br. 0284/44[3] dajem sledeće smernice za dalje vođenje borbe, kao i za odgovarajuće pripreme na području gde je nadležan vojnoupr. k-t Jugoistoka:

[4] Vršac su oslobodila 2. oktobra 1944. delovi 10. streljačkog korpusa Crvene armije, u sadejsitvu s Beloorkvanäkim i Vršačkiim NOP odredom (vidi Grupa autora, *Drugi svetski rat,* knj. 4, str. 432; Grupa sovjetskojugoslovenskih autora, *Beogradska operacija,* str. 174).
[5] Duensiing
[6] i [7] Četiri nečitka parafa.
[8] Podaci pod 3) i 4) dopisani rukom.

[1] Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 651-5.
[2] Četvrtasti pečat.
[3] Redakaija ne raspolaže tom instrukcijom.

1.) Jak pritisak neprijatelja na liniju Negotin — Štajerdorf — Denta — Jaša Tomić, kao i koncentracija bandi u rejonu Valjeva, prinuđavaju nas da računamo sa mogućnošću *koncentričnog napada na Beograd.* Sasvim su očigledne prednosti, kako na vojnom tako i na političkom polju, koje bi Sovjetska Rusija mogla izvući iz zauzimanja Beograda.

2.) *Naš odgovarajući razvoj snaga* odugovlači se. *U dovođenju* su sledeće snage:[4]

a) Glavnina 18. pol.[icijskog] brd.[skog] puka (samo uslovno upotrebljiv protiv spoljnjeg neprijatelja),

b) 117. lov.[ačka] div.[izija] (bez velikih-borbenih iskustava),

c) jedna grupa, jačine puka, iz 104. lov.[ačke] div.[izije] (za sada još uvek angažovana u severnoj Grčkoj),

d) Gren[adirski] puk »Rodos« (bez teškog naoružanja i slabo pokretljiv) transportuje se vazdušnim putem,

e) jedna pukovska grupa iz 297. peš[adijske] div[izije] (još u južnoj Albaniji i Makedoniji).[5]

U vezi toga potrebno je:

a) da *sve* komande i ustanove svim silama pospešuju i ubrzavaju prevoženje,

b) da *svaki* prispeli deo trupe *neodložno* bude osposobljen za borbenu upotrebu i da u prvo vreme bude u gotovosti za odbranu šireg područja. Naročito je važno da se svi delovi trupa koji nisu u divizijskim sastavima čvrsto vežu energičnim odgovarajućim naređenjima.

3.) Neposredne pripreme za odbranu Beograda obuhvataju:

a) izradu položaja za odbranu šireg područja, kao i za neposrednu odbranu grada sa težištem *severno* od Dunava.

Za ovaj zadatak treba angažovati stanovnike Beograda, Organizaciju »Tot« i sve trupe s drugih strana koje nisu u punom obimu zauzete. Beograd mora u najkraće vreme postati tvrđava u pogledu izrađenih fortifikacijskih objekata. Sa najvećom energijom forsirati ugrađivanje svih raspoloživih posadnih oruđa, naročito protivoklopnih, i to tako da čine jedan protivoklopni front, te prići obuci posluga, formiranih od prispelih i zatečenih vojnika. Pokretna teška protivavionska artiljerija, angažovana za protivvazdušnu odbranu, mora biti u stanju da na znak uzbune, raščlanjena u protivvazdušne

[4] Detaljnije o prebacivanju nemačkih jedinica iz Grčke u širi rejon Beoigrada vidi dok. br. 142.

[5] Reč je o Borbenoj grupi 524. grenadirđkog puka 297. pešadiijske divizije (vidi dok. br. 168; tom IV, knj. 31, dok. br. 105, obj. 67).

grupe, izađe na pripremljene položaje u dubini spoljnjeg odbrambenog pojasa. Pored toga, u spoljnjem pojasu Beograda (širi pojas odbrane Beograda) sva mesta koja su zaposele trupe moraju biti uređena za kružnu odbranu, te se mora proveriti postojanje jasnih uputstava za odbranu, a najvažniji saobraćajni čvorovi u Banatu (Pesarovic[6], Bela Crkva, Vršac, Bečkerek) moraju, dopremanjem teškog oružja (protivoklopnog), biti tako čvrsti u odbrambenom pogledu da oni, pod komandom probranih komandanata, budu u stanju da se i prema nadmoćnom neprijatelju pokažu kao bedem koji odoleva talasima;

b) treba organizaciono obuhvatiti *sve* za borbu sposobne nemačke ljude i detaljno pripremiti njihovo angažovanje bilo na spoljnoj odbrani grada bilo u odbrambenim blokovima u unutrašnjosti grada. Obezbediti sprovođenje ovih mera svakodnevnim delimičnim probama i brojnim uzbunama punog obima. Ove vežbe mora da imaju za osnovu situacije koje pretpostavljaju oklopljenog neprijatelja koji dolazi iz severoistočnog i severozapadnog pravca, pored toga još i bande koje nastupaju i s jedne i s druge strane Save, a istovremeno i ustanak nekih u grad prokrijumčarenih, dobro naoružanih bandita. Svakom vojniku treba da bude jasna ozbiljnost situacije, a isto tako treba da mu budu jasni i nesumnjivi izgledi na uspeh ako se pruži planski otpor i preduzme protivnapad.

c) Svakako da treba blagovremeno ojačati Štab odbrane Beograda artiljerijskim komandantom, komandantom protivavionske artiljerije i inžinjerijskim oficirom.

U vezi ovoga, u slučaju neposredne opasnosti, a po posebnom naređenju, javljaju mu se i pretpotčinjavaju:

aa) artiljerijski oficir iz komande za Jugoistok sa ađutantom.

bb) jedan komandant protivavionskog puka, koga će odrediti Komanda vazduhoplovstva Jugoistoka,

cc) jedan štabni inžinjerijski oficir koga odredi inspektor kopnenog utvrđivanja za Istok.

4.) Predviđa se da će se ova lokalna situacija, nakon preduzimanja i sprovođenja mera navedenih pod 2.) i 3.), postepeno poboljšavati. Tamo gde još nema dovoljno snaga za odbranu frontova — kao što je slučaj severno od Dunava i u zapadnoj Srbiji — važno je da se u prvo vreme vodi borba za dobitak u vremenu. Za ovakav zadatak pogodno je izvođenje *pokretnih borbenih dejstava.* Međutim, pitanje izvođenja

[6] Piše: Pessarowitz. Redakcija nije mogla da sa sigurnošću ustanovi na koje se to mesto odnosi. Verovatno: Perlez kod Zrenjanitna.

pokretnih borbenih dejstava je stvar isključivo viših komandi. Sama trupa mora dobiti nedvosmislena naređenja za odbranu ili za napad. Ne treba se osvrtati na *gubitke* u ljudstvu i materijalu ako ti gubici u izvesnoj meri odgovaraju gubicima nanesenim neprijatelju i dobitku u vremenu. *Korišćenje zemljišta i sopstvene pokretljivosti* omogućavaju uspehe i protiv daleko nadmoćnijeg neprijatelja. Biće mogućnosti da se neprijatelj obmane. Bezobzirnim usmeravanjem težišnih dejstava na uvek druga i sve nova mesta moguće je naneti neprijatelju teške udarce koji će za duže vreme ukočiti njegovu inicijativu. Iskustvo je pokazalo da čuvanje (od napora) trupe angažovane u pokretnim dejstvima prouzrokuje veće gubitke nego kad svaki pojedinac napregne svoje snage do krajnjih granica. S obzirom na ovo, više nema, za sada, odmaranja ni spavanja. Preko dana se vodi borba, a noću se maršuje. Ako oficiri i podoficiri ne mogu da odgovore ovakvim zahtevima, treba ih smeniti i na njihovo mesto postaviti poletne ljude, pa makar oni bili i suviše mladi.

5.) Sledeći uslov za izvršenje zadataka sa ciljem da se spreči približavanje neprijatelja ili bar da se to približavanje za duže vreme odgodi jeste uspostavljanje, održavanje i korišćenje pouzdanih *veza.* Situacije koje se stalno menjaju zahtevaju brze odluke, koje samo u tom slučaju mogu biti donesene blagovremeno i u skladu sa situacijom ako se raspolaže sa najnužnijim podacima za procenu situacije. Za ovo je od odlučujućeg značaja aktivnost generalštabnih oficira, ađutanata i oficira za vezu, te, u slučaju potrebe, tu aktivnost treba povećavati i uz primenu drastičnih sredstava. Slušanje radio-saobraćaja potčinjenih i susednih jedinica ima pri ovome veliki značaj. Pomoćna sredstva izveštavanja kao što su izabrana linija za pokazivanje ciljeva po karti, tablica signala, itd., mora da budu poznati svima ili da se vrlo brzo usvoje.

6.) Zaprečavanja i rušenja saobraćajnih veza severno od Dunava su hitna i od bitne važnosti od onog momenta kada putevi i železničke pruge više ne mogu poslužiti za izvođenje naših borbenih dejstava. Vojnoupr. k-t Jugoistoka regulisaće prema svojoj oceni hitnost, vreme i odgovornost [za zaprečavanja i rušenja]. Ako neprijatelj izvrši nagle prodore, svaka *trupa* ima pravo da na svoju inicijativu izvrši rušenja, ako to u pogledu određenih, operativno važnih objekata nije izričito zabranjeno. Zaprečavanja *operativnog* značaja *južno* od Dunava vezana su za prethodno odobrenje Komande Jugoistoka.

Baron fon Vajks
general-feldmaršal

Dostavljeno:

Vojnoupr. k-tu Jugoistoka	**1.**	**prim.**
K-di vazd. Jugoistoka	**2.**	**„**
K-tu vazd. severnog Balkana	**3.**	**(Nije primio instrukciju od 26. 9.)**
KTB	**4.**	**„**
Ia (koncept)	**5.**	**„**
Rezerva	**6.**	**„**

BR. 141

NAREĐENJE ARMIJSKE GRUPE »FELBER« OD 1. OKTOBRA 1944. ŠTABU OPERATIVNE GRUPE »ŠNEKENBURGER« ZA DEJSTVA U BANATU I ZA POTĆINJAVANJE JEDINICA[1]

STROGO POVERLJIVO

12 primeraka

poverljivo — posle prijema strogo pov.
1. 10. 1944

HITNO

ŠTABU OPERATIVNE GRUPE
»ŠNEKENBURGER«[2]

1) General-potpukovnik Kilvajn[3] sa Štabom divizije »Brandenburg« preuzima s važnošću od ovog trenutka komandovanje nad nemačkim jedinicama koje su angažovane u rejonu Bečkereka.[4] On će biti potčinjen Štabu operativne grupe »Šnekenburger«.

2) ***Linija razgraničenja:***

a) prema 92. mot. gren. brig. Resica — Moravica — Uzdin — ušće Tise (mesta prema div. »Brandenburg«),

b) prema 4. SS pol. oki. gren. diviziji (LVII tenk. korpus) Karansebes — Libling — Otelek — Melenci — Bačko

[1] Sniimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 257, s. 169—70.

[2] Nazvana je po generalu Viliju Šnekenburgeru, šefu Nemačke vajne misije u Bugarskoj.

[3] Tada je bio komandant divizije »Brandenburg«.

[4] Sada: Zrenjanin.